

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ-
MANAGEMENT ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

Διπλωματική Εργασία

***Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ***

Λουκία Θ. Συνοδινού

Πειραιάς, 2008

Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ:

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λουκία Θ. Συνοδινού

Σημαντικοί Όροι: Αγροτουρισμός, Τουρισμός Υπαίθρου, Εναλλακτικός Τουρισμός, Ήπιες μορφές Τουρισμού, Νομός Ιωαννίνων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο αγροτουρισμός αποτελεί ήπιας μορφής «αγροτική εκμετάλλευση» και ενσωματώνει στο εννοιολογικό περιεχόμενό του την οικολογική και κοινωνική διάσταση των δράσεών του. Αναπτύσσεται στις αγροτικές κοινότητες, κινείται στη βάση των αναγκών και των δυνατοτήτων της αγροτικής οικογένειας, αποσκοπεί στην πολύπλευρη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των ορεινών και των μειονεκτικών περιοχών.

Κύριος στόχος της εργασίας αυτής είναι να περιγράψει τον αγροτουρισμό και την ανάπτυξη του στην Ελλάδα και ειδικότερα στη περιοχή του νομού Ιωαννίνων. Ακόμη, να κάνει κατανοητή τη μορφή αγροτουρισμού που έχει καθιερωθεί στη συγκεκριμένη περιοχή και τον λόγο που θεωρείται μια από τις πρώτες επιλογές των αγροτουριστών.

Τα αποτελέσματα από την μελέτη δείχνουν ότι παρόλο ο νομός Ιωαννίνων διαθέτει όλους τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους που τον αναδεικνύουν ως αγροτουριστικό προορισμό, αυτή η τουριστική ανάπτυξη πραγματοποιείται σε ελάχιστες περιοχές του νομού. Αυτό έχει ως συνέπεια την δυσανάλογη ανάπτυξη του νομού και την μη ύπαρξη αγροτουριστικής ταυτότητας.

Ευχαριστίες

Θεωρώ υποχρέωσή μου να απευθύνω τις ευχαριστίες μου σε όσους μου έδωσαν την ευκαιρία να ασχοληθώ με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα, το οποίο για πρώτη φορά προσέγγισα στη λεπτομέρειά του.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον καθηγητή μου κύριο Εμμανουήλ Κουδύλη, ο οποίος όχι μόνο με ενθάρρυνε να ασχοληθώ με ένα πρωτότυπο θέμα, αλλά στήριξε την προσπάθειά μου παντοιοτρόπως. Τον ευχαριστώ για την ευγενική του καθοδήγηση σε όλα τα στάδια της μελέτης μου, για την πολύτιμη συμβολή του στην εξεύρεση του αναγκαίου υλικού από διάφορες πηγές και τέλος την υπομονή του με την οποία παρακολούθησε τα βήματα της προσπάθειάς μου.

Ευχαριστώ τους καθηγητές μου κύριο Μιχάλη Σφακιανάκη και τον κύριο Νικόλαο Γεωργόπουλο, οι οποίοι δέχτηκαν να ασχοληθούν με την εξέταση της μελέτης μου και να την υποβάλλουν στη βάση της έγκυρης επιστημονικής τους κρίσης.

Χωρίς τη δική σας πολύτιμη συμβολή δεν θα ήταν δυνατό να ολοκληρωθεί αυτή η διπλωματική διατριβή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	I
--------------------------	----------

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ	II
--------------------------------	-----------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
-----------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	3
--	----------

1.1. ΈΝΝΟΙΕΣ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ	3
1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	4
1.3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	8
1.4. ΣΤΟΧΟΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	9
1.5. ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	11
1.5.1. Αγροτουρισμός ορεινών περιοχών	12
1.5.2. Αγροτουρισμός παραδοσιακών οικισμών	12
1.5.3. Αγροτουρισμός οικισμών σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους	12
1.5.4. Αγροτουρισμός σε ψαροχώρια	13
1.5.5. Αγροτουρισμός σε «αγροτουριστικά χωριά»	13
1.5.6. Αγροτουρισμός σε «αγροκτήματα»	13
1.5.7. Άλλες μορφές αγροτουρισμού	14
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	19
--	-----------

2.1. ΤΟ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ	19
2.2. ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΑ	22
2.3. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	23
Α. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	24
Β. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΗΠΙΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	25
Γ. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΣΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ/ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ	26
Δ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΗΠΙΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	27
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	33
--	-----------

3.1. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑ	34
3.2. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΒΕΛΓΙΟ	35
3.3. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ	36
3.4. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ	38
3.5. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΔΑΝΙΑ	40
3.6. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	40
3.7. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΙΡΛΑΝΔΙΑ	42
3.8. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ	42
3.9. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ	44
3.10. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	45
3.11. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΛΛΑΝΔΙΑ	46
3.12. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	46
3.13. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΟΥΗΔΙΑ	47
3.14. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	47
3.15. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑ	48
3.16. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΝΟΡΒΗΓΙΑ	48

3.17. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΠΟΛΩΝΙΑ	49
3.18. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	50
3.19. Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ.....	50
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	55
4.1. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	55
4.2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	58
4.2.1. Εθνικός Αναπτυξιακός Νόμος 2601/98.....	58
4.2.2. Κανονισμός ΕΕ 950/97 (κανονισμός αριθμ. 1257/17-5-1999 του Συμβουλίου της Ε.Ε.)	61
4.2.3. Κανονισμός αριθμ. 1257/17-5-1999 του Συμβουλίου της Ε.Ε.....	63
4.2.4. Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.....	64
4.2.5. Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER	66
4.2.6. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα (ΕΠΑΝ)	70
4.2.7. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης- Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου	71
4.2.8. Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου.....	73
4.2.9. Προγράμματα για τη γυναικεία και νεανική επιχειρηματικότητα και την επιχειρηματικότητα των ΑΜΕΑ.....	73
4.2.10. Αναπτυξιακός Νόμος 3299/2004.....	73
4.3. ΦΟΡΕΙΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	74
Α. Δημόσιος Τομέας.....	75
Β. Ιδιωτικός Τομέας.....	78
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	85
5.1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	85
5.2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.....	86
5.2.1. Φυσικό περιβάλλον.....	86
5.2.2. Πολιτισμικό περιβάλλον.....	88
5.2.3. Παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες	89
5.2.4. Υποδομές (πλην καταλυμάτων)	90
5.2.5. Υπηρεσίες τουριστικής πληροφόρησης και απασχόλησης ελεύθερου χρόνου τουριστών.....	91
5.3. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	92
5.4. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	95
5.4.1. Χρηματοδοτικά Προγράμματα	95
5.4.2. Αγροτουριστικές Επιχειρήσεις στο Ν. Ιωαννίνων.....	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	104
6.1. ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	104
6.1.1. Ιστορία.....	105
6.1.2. Αξιοθέατα	106
6.1.3. Παράδοση	111
6.1.4. Χλωρίδα –Πανίδα.....	112
6.1.5. Δραστηριότητες	112
6.2. ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ.....	113
6.2.1. Ιστορία.....	114
6.2.2. Αξιοθέατα	115
6.2.3. Τα κυριότερα χωριά	121
6.2.4. Παράδοση	123

6.2.5. Δραστηριότητες	124
6.3. ΜΕΤΣΟΒΟ	128
6.3.1. Ιστορία	128
6.3.2. Αξιοθέατα	129
6.3.3. Παράδοση	132
6.3.4. Δραστηριότητες	133
6.4. ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ	136
6.4.1. Ιστορία	136
6.4.2. Αξιοθέατα	137
6.4.3. Τα κυριότερα χωριά	141
6.4.4. Παράδοση	142
6.4.5. Δραστηριότητες	144
6.5. ΔΩΔΩΝΗ	146
6.5.1. Ιστορία	146
6.5.2. Αξιοθέατα	147
6.5.3. Χωριά Δωδώνης	150
6.5.4. Παράδοση	152
6.6. ΚΟΝΙΤΣΑ	153
6.6.1. Ιστορία	153
6.6.2. Αξιοθέατα	154
6.6.3. Παράδοση	159
6.6.4. Δραστηριότητες	160
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	162
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	165
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	170
ΕΛΛΗΝΙΚΗ (ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΆΡΘΡΑ)	170
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ (ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΆΡΘΡΑ)	179
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ	182
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	186

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1:	Επενδύσεις στον τριτογενή τομέα μέσω Leader I	81
Πίνακας 2:	Επενδύσεις στον τουριστικό τομέα μέσω Leader II	82
Πίνακας 3:	Επενδύσεις στον τριτογενή τομέα μέσω Leader +	83
Πίνακας 4:	Επενδύσεις στον Νομό Ιωαννίνων μέσω Π.Ε.Π. Ηπείρου	84

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια η σημαντική αύξηση του τουρισμού οδήγησε στην ταυτόχρονη ανάπτυξη ανάλογου επιστημονικού λόγου που μελετά την πορεία και τα χαρακτηριστικά του φαινομένου αυτού. Κύρια αναζήτηση είναι οι επιπτώσεις του τουρισμού στην ανάπτυξη του τόπου, στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και στον πολιτισμό.

Με τη συνεχή ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, να εξαλείφει τα τελευταία παρθένα τοπία, με τις τουριστικές υπηρεσίες να ομογενοποιούνται, προκειμένου να ικανοποιήσουν τη διεθνή τους πελατεία, με τους τόπους να χάνουν τη μοναδικότητα και το χαρακτήρα τους, πολλοί μελετητές φθάνουν στο απαισιόδοξο συμπέρασμα ότι το μέλλον του τουρισμού συνίσταται στη μαζικότητα, στην ομοιομορφία, στην προβλεψιμότητα, στην παροχή εξωτισμού και γραφικότητας σε ελεγχόμενες, καλά συσκευασμένες δόσεις (Κομίλης, 2001).

Ο τουρισμός παγκόσμια αποτελεί μοχλό ανάπτυξης, η γενίκευσή του όμως υπονομεύει ταυτόχρονα και τη βιωσιμότητά του. Καθώς οι τουριστικές επιχειρήσεις θησαυρίζουν, υποβαθμίζονται αισθητικά τοπία, αυξάνεται η ρύπανση της ατμόσφαιρας, του εδάφους, με όλα τα συνεπακόλουθα που έχει αυτή, εξαντλούνται οι φυσικοί πόροι και ρυπαίνονται οι θάλασσες και οι ακτές. Τα παραπάνω είναι μόνο ενδεικτικά για το τι προκαλεί ο μαζικός και ανεξέλεγκτος τουρισμός (Βαρβαρέσος, 2000).

Το ενθαρρυντικό είναι ότι μια άλλη μερίδα επιστημόνων δείχνει αισιοδοξία και μελετά την προοπτική μιας στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης μέσω χάραξης εναλλακτικών πολιτικών.

Αντίδοτο καλείται να είναι ο εναλλακτικός τουρισμός. Μέσα από τον εναλλακτικό τουρισμό δίδεται η ευκαιρία στους τόπους να ανακαλύψουν τον πολιτισμό τους, να αναβιώσουν τις παραδόσεις τους, να επενδύσουν σε νέες αντιρρυπαντικές μεθόδους και να προστατεύσουν το περιβάλλον. Κύρια μορφή εναλλακτικού τουρισμού αποτελεί ο αγροτουρισμός.

Ο Αγροτουρισμός που έχει ως κύριο στόχο την απορρόφηση τουριστών στην ύπαιθρο με σκοπό να δώσει νέα οικονομικά κίνητρα στις τοπικές κοινωνίες και να ανακουφίσει τις υπερανπτυγμένες παραλιακές περιοχές, και δεύτερον ένα νέο αναπτυξιακό πρόγραμμα με σκοπό τη δημιουργία εθνικών πάρκων και προστατευόμενων περιοχών, προσφέροντας την ευκαιρία στις τοπικές περιοχές να αναγεννηθούν οικονομικά μέσα από τις καλούμενες νέες μορφές ήπιου τουρισμού (Godfrey, 1993).

Είναι γεγονός ότι κατά την τελευταία δεκαετία οι ραγδαίες οικονομικές μεταβολές έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές κυρίως στις κοινότητες της υπαίθρου και στην οικονομία τους. Οι νέες ασχολίες των κατοίκων έχουν οδηγήσει σε οικονομική ύφεση την ύπαιθρο με σοβαρές επιπτώσεις στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Επιπρόσθετα, παρατηρείται εγκατάλειψη των αγροτικών παραδοσιακών οικισμών με σοβαρές συνέπειες στην οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων και καταστροφή της παραδοσιακής τους αρχιτεκτονικής, με ερήμωση των κτισμάτων ή λανθασμένες επεμβάσεις (ΕΟΤ, 1994).

Η μελέτη αυτή, σκοπό έχει να περιγράψει τον αγροτουρισμό που έχει αναπτυχθεί στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στο Νομό Ιωαννίνων, να επισημάνει τη σημασία του για το φυσικό, κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον, καθώς επίσης και τη συμβολή τους στην ισόρροπη ανάπτυξη της υπαίθρου. Γίνεται μια προσπάθεια να γίνει κατανοητή η μορφή του αγροτουρισμού, οι φορείς αγροτουρισμού και πως λειτουργεί ο αγροτουρισμός στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Ακόμη, γίνεται λεπτομερής περιγραφή και ανάλυση του αγροτουριστικού προϊόντος του Νομού Ιωαννίνων, ώστε να γίνει κατανοητό γιατί θεωρείται ένας από τους καλύτερους αγροτουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας και είναι στις πρώτες επιλογές των επισκεπτών που θέλουν να έρθουν σε επαφή με την ελληνική ύπαιθρο και παράδοση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:

ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1. Έννοιες συναφείς με τον αγροτουρισμό

Πριν γίνει ανάλυση των διαφόρων ορισμών του αγροτουρισμού κρίνεται αναγκαίο να δοθούν ορισμένοι σύντομοι ορισμοί και εννοιολογικές προσεγγίσεις των εννοιών που συνδέονται άμεσα με τον αγροτουρισμό και τις διάφορες δραστηριότητες που τον πλαισιώνουν. Τέτοιες είναι η έννοια του εναλλακτικού τουρισμού, του ήπιου τουρισμού και της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης ή αιφόρου τουρισμού.

A. Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός είναι το σύνολο των μορφών τουρισμού που προσπαθούν να αντικαταστήσουν τους λιγότερο επιθυμητούς τύπους τουρισμού, οι οποίοι είναι γνωστοί ως οργανωμένος μαζικός τουρισμός. Πρόκειται δηλαδή, για μία ενδεδειγμένη λύση αποφυγής των αρνητικών επιπτώσεων που επιφέρει ο μαζικός τουρισμός. Πρόκειται δηλαδή, για μία ενδεδειγμένη λύση αποφυγής των αρνητικών επιπτώσεων που επιφέρει ο μαζικός τουρισμός στις περιοχές υποδοχής. Αυτό συμβαίνει επειδή τα είδη του εναλλακτικού και ήπιου τουρισμού αναπτύσσονται τοπικά από τους ίδιους τους κατοίκους ή τους φορείς της περιοχής, με αποτέλεσμα η οργάνωση να γίνεται με το σκεπτικό της προστασίας του τοπικού περιβάλλοντος. Αντίθετα, το οικονομικό όφελος διοχετεύεται κυρίως στην τοπική κοινωνία, χωρίς να υφίσταται η ανεπιθύμητη εκμετάλλευση του περιβάλλοντος και των κατοίκων της περιοχής από εξωγενείς οικονομικούς παράγοντες, όπως αυτή παρατηρείται στο μαζικό τουρισμό (Καραγιάννης, 1999).

B. Αειφόρος τουρισμός ή βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού. Όπως αναφέρει και ο Κομίλης (2001), ως αειφόρος τουρισμός θεωρείται μια θετική και χρήσιμη προσέγγιση, που αποσκοπεί στη μείωση ποικίλων εντάσεων και αντιθέσεων που προκύπτουν από τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις μεταξύ της τουριστικής βιομηχανίας των τουριστών/επισκεπτών, των τοπικών κοινοτήτων και του περιβάλλοντος. Μια προσέγγιση που συνεπάγεται συγκεκριμένες ενέργειες για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και ποιότητα φυσικών και ανθρωπίνων πόρων.

Με τον όρο «βιώσιμη» τουριστική ανάπτυξη περιγράφεται ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική,

πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για τη συνεχή ανατροφοδότησή της (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2003).

Όπως αναφέρεται κανείς στη διαρκή και βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού εννοεί μορφές, τρόπους και στόχους ανάπτυξης τουρισμού, αλλά και μια αναπτυξιακή διαδικασία με τους εξής κοινούς παρανομαστές (Κομίλης, 2001):

- 1) Κατηγορίες και κλίμακα τουριστικής παραγωγής και κατανάλωσης που είναι προσαρμοσμένες στο τοπικό-περιφερειακό παραγωγικό και χωρικό σύστημα.
- 2) Ισότητα ως προς τις δυνατότητες προσπέλασης του τουρισμού στα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά αγαθά και ευκαιρίες, ή ως προς την κατανομή του αναπτυξιακού οφέλους.
- 3) Αναπτυξιακούς στόχους τουρισμού σε αρμονική συνάρτηση με οικολογικές-περιβαλλοντικές παραμέτρους της περιοχής.
- 4) Τουριστικές δραστηριότητες και χρήσεις που βασίζονται σε επιστημονικά θεμελιωμένες αρχές ως προς τη χρήση και την ανανέωση των πόρων.
- 5) Ανταπόκριση σε διεθνή καταναλωτικά πρότυπα-τάσεις και προτιμήσεις της τουριστικής αγοράς.

Έτσι λοιπόν γίνεται φανερό ότι στον αγροτουρισμό επιδιώκεται αειφορία, μέσα από μια σειρά τουριστικών δραστηριοτήτων που να σέβονται και να προάγουν τη φύση, τις κοινωνικές και πολιτιστικές δομές της περιοχής ούτως ώστε να επιτυγχάνεται το μέγιστο οικονομικό αποτέλεσμα με ταυτόχρονη προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων.

1.2. Η έννοια του Αγροτουρισμού

Οι έννοιες «τουρισμός του αγροτικού χώρου», «τουρισμός του αγροκτήματος», «αγροτουρισμός», διαφοροποιούνται στις διάφορες χώρες της Ευρώπης. Αναλυτικότερα (ΥΠΕΠΘ):

- Ο τουρισμός του αγροτικού χώρου (rural tourism) περιλαμβάνει όλες τις μορφές του τουρισμού, περιλαμβάνει όλες τις μορφές του τουρισμού που

κυριαρχούν στον αγροτικό χώρο, παλιότερες και σύγχρονες, «μαζικές» και «ήπιες»,

- Ο τουρισμός του αγροκτήματος (farm tourism), που είναι ήπια μορφή τουρισμού, περιλαμβάνει όλες τις μορφές του τουρισμού που σχετίζονται άμεσα με την αγροτική εκμετάλλευση. Δηλαδή, τη διαμονή του επισκέπτη, με δυνατότητα παροχής γευμάτων, ψυχαγωγίας και ημερήσιες περιηγήσεις, μέσα στην ίδια την εκμετάλλευση-αγρόκτημα.
- Ο αγροτουρισμός (agritourism ή agrotourism), που είναι επίσης ήπια μορφή τουρισμού, περιλαμβάνει τις μορφές εκείνες του τουρισμού που σχετίζονται άμεσα με το αγροτικό περιβάλλον. Δηλαδή, ο επισκέπτης μένει σε καταλύματα που υπάρχουν στον αγροτικό χώρο και καταναλώνει αγροτικά προϊόντα της περιοχής. Οι προμηθευτές αυτών των τουριστικών προϊόντων είναι άμεσα δεμένοι με την αγροτική ζωή. Είναι δηλαδή καθαροί αγρότες ή αλλιώς η μία από τις κύριες ενασχολήσεις τους έχει αγροτικό χαρακτήρα.

Ειδικότερα, σε ότι αφορά τον αγροτουρισμό, μπορεί να πει κανείς ότι προσφέρει ένα περιβάλλον στο οποίο ο τουρίστας μπορεί να ηρεμήσει, να ξεφύγει από την καθημερινή ρουτίνα και να αποκτήσει νέες εμπειρίες. Για το σκοπό αυτόν αποτελεί προϋπόθεση το περιβάλλον, στο οποίο θα βρεθεί, να είναι διαφορετικό από εκείνο της καθημερινότητάς του, τόσο από τη φυσική όσο και από την κοινωνική και πολιτιστική άποψη (Αποστολόπουλος κ.ά., 1997).

Με βάση τα όσα ειπώθηκαν στα προηγούμενα, την Ευρωπαϊκή και Ελληνική πρακτική και τη σχετική με το θέμα βιβλιογραφία, ο «αγροτουρισμός» μπορεί να οριστεί ως εξής:

«Αγροτουρισμός είναι εκείνη η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, από τους απασχολούμενους κυρίως στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα της παραγωγής και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών. Ακόμα, ο αγροτουρισμός στηρίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών, πολιτιστικών και ανθρώπινων τοπικών πόρων, ικανοποιεί εξειδικευμένες προσωπικές ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου και αποβλέπει στη συγκράτηση ή και επιστροφή του τοπικού πληθυσμού, στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας και στην άνοδο του βιοτικού και πολιτιστικού του επιπέδου» (Λογοθέτης, 1988-Βαφειάδης κ.ά., 1992).

Σύμφωνα με τους Αποστολόπουλο και Θεοδωροπούλου (2000) ο αγροτουρισμός αποτελεί μια νέα μορφή τουρισμού και τουριστικής ανάπτυξης. Αυτή η νέα μορφή τουριστικής ανάπτυξης αναπτύσσεται σε μη αστικό χώρο και αποτελεί δραστηριότητα αυτών που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα της παραγωγής. Έχει δύο στόχους: αφενός ο τουρίστας να περάσει ήσυχες διακοπές κοντά στη φύση και αφετέρου να ενισχύσει το αγροτικό εισόδημα με την ενοικίαση των αγροτουριστικών καταλυμάτων και με την κατανάλωση εγχώριων προϊόντων της αγροτικής παραγωγής και της τοπικής αγροοικοτεχνίας και αγροβιοτεχνίας.

Η ανάγκη λοιπόν των κατοίκων των μεγαλουπόλεων να έρθουν σε επαφή με τη φύση, αλλά και η ανάγκη των κατοίκων της υπαίθρου να εξασφαλίσουν επιπρόσθετο οικογενειακό εισόδημα αποτέλεσαν βασικές συνιστώσες για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτουν ορισμένα βασικά στοιχεία του αγροτουρισμού, τα οποία και τον χαρακτηρίζουν. Τα στοιχεία αυτά είναι το χωροταξικό, το περιβαλλοντικό, το οικονομικό, το δημογραφικό και το κοινωνικό και πολιτιστικό στοιχείο (ΕΟΤ / Μανώλογλου, 1993).

Σε ότι αφορά το **χωροταξικό στοιχείο** του αγροτουρισμού, η μορφή αυτή του ήπιου τουρισμού αναπτύσσεται σε μη αστικές περιοχές, σε μικρές ή μεγάλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις, που καταρχήν πληρούν τους όρους της ηλεκτροδότησης, της ύδρευσης και της πρόσβασης. Ως μη αστική περιοχή, στα πλαίσια του αγροτουρισμού, θεωρείται η περιοχή που βρίσκεται στην περιφέρεια και που ο πληθυσμός της είναι κοινωνικά, οικονομικά και συναισθηματικά δεμένος με τον τόπο του και με τη γη του.

Σχετικά με το **περιβαλλοντικό στοιχείο**, ο αγροτουρισμός στηρίζεται στην αξιοποίηση των πόρων του περιβάλλοντος, μέσα από την ορθολογιστική τουριστική χρησιμοποίησή τους. Ως πόροι του αγροτικού περιβάλλοντος θεωρούνται τόσο η φύση και ο πολιτισμός, όσο και ο ανθρώπινος παράγοντας (φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον). Η αξιολόγηση και στη συνέχεια η αξιοποίηση των πόρων αυτών, δίνουν τη δυνατότητα, παράλληλα προς τον αγροτουρισμό, να αναπτύσσονται και ειδικές μορφές ήπιου τουρισμού, όπως είναι ο αγροτουρισμός και ο ορεινός τουρισμός, ο αγροτουρισμός και ο οικολογικός τουρισμός, κ.ά.

Ο αγροτουρισμός σέβεται τον περιβάλλοντα χώρο. Εκεί όπου εφαρμόζεται, η κατασκευή των κτισμάτων του γίνεται σε μικρή κλίμακα και κατά τρόπο παραδοσιακό και γι' αυτό πολλοί τον αποκαλούν και «πράσινο τουρισμό».

Η αναζήτηση ενός προστατευόμενου φυσικού περιβάλλοντος και ενός αυθεντικού τρόπου ζωής (ήθη, έθιμα, πολιτιστική ταυτότητα) λειτουργεί ως κίνητρο για το σημερινό τουρίστα και χαρακτηρίζει την ήπια μορφή του αγροτουρισμού.

Η αξιοποίηση του ανθρώπινου παράγοντα σημαίνει μία πραγματική συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε όλες τις δραστηριότητες του αγροτουρισμού και φυσικά η συναίνεσή του για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή του, αποτελεί την πρωταρχική προϋπόθεση.

Εκτός από τους παραπάνω χωροταξικούς και περιβαλλοντικούς στόχους του αγροτουρισμού, ένας ακόμα βασικός στόχος του που αφορά τον τοπικό πληθυσμό, είναι η δυνατότητα απόκτησης συμπληρωματικού εισοδήματος από την αγροτική οικογένεια, γεγονός που επιτυγχάνεται τόσο μέσα από τη διαχείριση της αγροτουριστικής μονάδας, όσο και μέσα από την πώληση των τοπικών προϊόντων χειροτεχνίας και ειδών διατροφής, που παράγονται και διατίθενται από τους αγρότες ατομικά ή συλλογικά (στην τελευταία περίπτωση λειτουργούν αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί) (Δροσοπούλου, 1989).

Για την ολοκλήρωση του σκεπτικού που αφορά το **οικονομικό στοιχείο**-στόχο πρέπει να αναφερθεί και η δυνατότητα οικονομικών διακοπών στην ύπαιθρο, με τη μορφή του αγροτουρισμού και μάλιστα για διαφορετικές ομάδες τουριστών, όπως είναι οι οικογένειες με μικρά παιδιά, οι νέοι των αστικών και βιομηχανικών κέντρων που επιθυμούν να γνωρίσουν τη φύση, τα άτομα της τρίτης ηλικίας και τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Το **δημογραφικό στοιχείο** του αγροτουρισμού σχετίζεται με το στόχο του για τη δημιουργία πρόσθετου εισοδήματος που οδηγεί βραχυπρόθεσμα στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και στην αποφυγή της μετακίνησής του στα μικρά ή μεγάλα αστικά κέντρα. Οι νέες θέσεις εργασίας στον αγροτικό χώρο, ως αποτέλεσμα της αγροτουριστικής δραστηριότητας, δίνουν τη δυνατότητα τόσο στους νέους και στις νέες όσο και στις γυναίκες του αγροτικού χώρου να εμπλακούν στο παραγωγικό σύστημα του τόπου τους.

Τέλος, ο **κοινωνικός και πολιτιστικός ρόλος** του αγροτουρισμού καταξιώνεται με την άνοδο του βιοτικού και γενικά του κοινωνικού επιπέδου των κατοίκων της

περιοχής, καθώς και με τη δημιουργία ευκαιριών συμμετοχής τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες (ΥΠΕΠΘ).

1.3. Προϋποθέσεις αγροτουριστικής ανάπτυξης

Προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή ένα αγροτουριστικό πρόγραμμα και να προκύψουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, θα πρέπει η περιοχή που εφαρμόζεται το συγκεκριμένο πρόγραμμα να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις (Εξαρχος, 1992):

- Καταρχήν να είναι αγροτική και μειονεκτική, με έμφαση στο ορεινό του εδάφους της.
- Να έχει ανάγκη συγκράτησης του τοπικού πληθυσμού στις εστίες του.
- Να έχει ανάγκη δημιουργίας συμπληρωματικού εισοδήματος ανεξάρτητα από το εισόδημα που πραγματοποιείται από την κύρια ενασχόληση, δηλαδή τη γεωργία.
- Να έχει στοιχειώδη πρόσβαση, είτε προοπτικές πραγματοποίησης αυτής στο άμεσο μέλλον.
- Να έχει στοιχειώδη τοπική παραγωγή, που να είναι σε θέση να στηρίξει τη δημιουργία τοπικής αγοράς, μέσω της ζήτησης που θα δημιουργήσει η εφαρμογή του προγράμματος.
- Πρέπει να έχει κάποια στοιχειώδη παράδοση στη χειροτεχνία και στην οικοτεχνία, έτσι ώστε όχι μόνο να προβληθούν χειροτεχνήματα του τοπικού πληθυσμού, αλλά παράλληλα να μπορεί να πραγματοποιεί επιπλέον εισόδημα από τη διάθεση των χειροτεχνημάτων αυτών.
- Να διαθέτει φυσικούς τουριστικούς πόρους ή και επιπρόσθετα πόρους ιστορικού ή καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος.
- Να παρουσιάζει δυνατότητες ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού όπως ιαματικός, αθλητικός, εκπαιδευτικός, θρησκευτικός τουρισμός κ.λπ.
- Να συνιστά χώρο εθνικής προτεραιότητας (π.χ. να είναι ακριτική περιοχή).

- Να παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από πολιτιστική-αρχαιολογική άποψη (π.χ. να υπάρχουν σημαντικοί ιστορικοί χώροι, μνημεία και άλλης μορφής αρχαιολογικές τοποθεσίες).
- Τέλος, θα πρέπει να υπάρχει σαφής αποδοχή και υποστήριξη του αγροτουριστικού προγράμματος από τον τοπικό πληθυσμό.

Το τελευταίο αυτό στοιχείο αποκτά ένα ιδιαίτερο βάρος, διότι κανένα πρόγραμμα ανάπτυξης μιας περιοχής, όσο καλά και εάν είναι σχεδιασμένο δεν μπορεί να εφαρμοστεί με επιτυχία και να αποδώσει, αν δεν έχει τη συγκατάθεση και αποδοχή από τον τοπικό πληθυσμό.

Κατά συνέπεια, εάν οι παραπάνω προϋποθέσεις τίθενται κατά κάποιο τρόπο διαζευκτικά, η τελευταία αυτή προϋπόθεση θεωρείται απόλυτα αναγκαία και επιβεβλημένη (Παπασταύρου, 2007):

- στην περίπτωση εφαρμογής αγροτουριστικού προγράμματος
- Στην ανάπτυξη νέων μορφών ήπιου τουρισμού (π.χ. περιπατητικού, περιβαλλοντικού κ.λπ.)
- Στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, των τοπικών πρωτοβουλιών, των καινοτομιών, της συνεργασίας μεταξύ φορέων και ατόμων, έτσι ώστε με την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού να δημιουργηθούν οι βάσεις για νέα αναπτυξιακή διαδικασία.

Πώς όμως ο αγροτουρισμός εντάσσεται στην προοπτική της αγροτικής-αιφόρου ανάπτυξης, ενισχύοντας στην πραγματικότητα τις τοπικές δυνάμεις; Στις αγροτικές περιοχές το «τοπικό» είναι ένας χώρος οικειότητας, επικοινωνίας και εργασίας. Ένας χώρος με ζωή, παράδοση, ιστορία και ταυτότητα. Περιβάλλει ευάριθμα δίκτυα και ανομοιότητες που προσπαθούν να βρουν το δρόμο τους για να αρθρωθούν έτσι, ώστε να «γεννήσουν» την ανάπτυξη (Coulmin, 1986).

1.4. Στόχοι αγροτουρισμού

Αντικειμενικός και μακροχρόνιος στόχος του αγροτουρισμού, έτσι όπως καταγράφεται στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι να συμβάλλει (Τσάρτας, 2000):

- i. Στο να μην υπάρχει κλίμα εγκατάλειψης της υπαίθρου, εξαιτίας κυρίως της συρρίκνωσης του γεωργικού τομέα
- ii. Στη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών για την ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων

Ειδικότερα, ο αγροτουρισμός στοχεύει (Αποστολόπουλος κ.ά., 2000):

- Στην ενίσχυση της απασχόλησης και των εισοδημάτων των γεωργών, τόσο από τις παράλληλες τουριστικές δραστηριότητες, όσο και από την αξιοποίηση των προϊόντων τους, χωρίς ωστόσο να τους μεταμορφώσει σε ξενοδόχους ή εστιατορές και γενικότερα σε τουριστικούς επιχειρηματίες
- Στην ενασχόληση των γυναικών που αποτελούν το τμήμα εκείνο του πληθυσμού που παρουσιάζει δυσκολία στο να βρει απασχόληση, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο
- Στη διατήρηση βασικών υπηρεσιών που κινδυνεύουν να εκλείψουν, εξαιτίας της μείωσης του μόνιμου πληθυσμού
- Στη δημιουργία νέων εξωγεωργικών κατά κύριο λόγο επενδύσεων, για παραγωγή προϊόντων, καθώς και υπηρεσιών που να αξιοποιούν τους πόρους της περιοχής, αλλά και στην αναβάθμιση και στον εκσυγχρονισμό των ήδη υφιστάμενων, με αποτέλεσμα να παραχθούν νέα προϊόντα που ζητούνται από την αγορά
- Στη διατήρηση και εξέλιξη παραδοσιακών προϊόντων και χειροτεχνημάτων, αγροτικών προϊόντων και εθίμων που αποκτούν μια νέα χρήση
- Στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων, ιδιαίτερα των μειονεκτικών ορεινών περιοχών
- Στην ενίσχυση της ανθρώπινης επικοινωνίας και των αρμονικών σχέσεων μεταξύ του επισκέπτη και του Έλληνα αγρότη, με αμοιβαία πολιτιστικά οφέλη
- Στη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και ενδυνάμωση της περιβαλλοντικής προστασίας
- Στην ενεργοποίηση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και των τοπικών συνεταιριστικών οργανώσεων, ως φορέων του αγροτουρισμού και της αγροτουριστικής τοπικής ανάπτυξης

Οι παραπάνω στόχοι του αγροτουρισμού καθορίζουν και τις αναγκαίες παρεμβάσεις των τοπικών κοινωνιών της υπαίθρου για την ανάπτυξή του και τη γενικότερη τοπική ανάπτυξη. Τα μέσα που απαιτούνται για την ικανοποίηση των στόχων αυτών συντίθενται από τους φυσικούς, πολιτιστικούς και ανθρώπινους πόρους της υπαίθρου.

Η μορφή των αγροτουριστικών μονάδων, όπως πολύ καλά διαφαίνεται από τα προηγούμενα είναι μικρής κλίμακας και ήπιας μορφής ώστε και το περιβάλλον να προστατεύεται και ανάπτυξη στην περιοχή να πραγματοποιείται.

1.5. Μορφές αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός είναι σχετικά μια πρόσφατη μορφή τουρισμού. Αναπτύσσεται κατά τα τελευταία είκοσι περίπου χρόνια με γρήγορο ρυθμό διότι ικανοποιεί την ανάγκη φυγής των κατοίκων των βιομηχανικών κυρίως χωρών για διακοπές κοντά στη φύση. Οι χώρες όπου αναπτύχθηκε κυρίως ο αγροτουρισμός είναι σε μεγαλύτερο βαθμό οι ευρωπαϊκές, λόγω της ανάγκης να βρεθούν τρόποι, προκειμένου να ενισχυθεί το εισόδημα των υποβαθμισμένων αγροτικών περιοχών και ταυτόχρονα να υπάρξει η δυνατότητα για χαμηλού κόστους διακοπές της πόλης.

Σε μια προσπάθεια σαφούς οριοθέτησης της έννοιας του αγροτουρισμού, ανατρέχει κανείς στη διεθνή πρακτική και εμπειρία που υποδεικνύει δύο κύριες μορφές:

A) Εκείνη που καλύπτει φιλοξενία των τουριστών σε μεγάλα αγροκτήματα, όπου οι φιλοξενοούμενοι συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες και στον τρόπο ζωής των αγροτών. Η μορφή αυτή βρίσκει εφαρμογή σε χώρες όπου η μεγάλη ιδιοκτησία αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό της γεωργικής γης (Γερμανία, Αυστρία) και είναι γνωστή ως **“Farm House Holidays”**.

B) Εκείνη όπου οι τουρίστες φιλοξενούνται σε μικρά καταλύματα, στα οποία εκτός από τη διαμονή προσφέρεται παράλληλα και πρωινό γεύμα. Η μορφή αυτή είναι γνωστή με το όνομα **“Bed and Breakfast”** προσιδιάζει βασικά στις χώρες του Κοινοτικού Νότου, αλλά και στην Αγγλία, την Ιρλανδία, την Ιταλία, τη Γαλλία, την Ελλάδα και την Κύπρο, όπου υφίσταται μικρό μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης (Παπακωνσταντινίδης 1993, Βαφειάδης κ.ά. 1992).

Η Ελλάδα συγκεντρώνει άριστες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ευρείας κλίμακας μορφών αγροτουρισμού, λόγω των πολλών και ποικίλων φυσικών και

ανθρωπογενών συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Μερικές από αυτές τις μορφές είναι οι παρακάτω (Εξαρχος, Καραγιάννης 2004).

1.5.1. Αγροτουρισμός ορεινών περιοχών

Μπορεί να προσφερθεί από τους 1.901 φθίνοντες ορεινούς οικισμούς της χώρας που βρίσκονται σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 800 μέτρων, προσελκύοντας επισκέπτες/τουρίστες που αναζητούν τόπους ψυχαγωγίας σε δραστηριότητες όπως η ορειβασία, το κυνήγι, ο περίπατος στο δάσος, οι υλοτομικές εργασίες, οι κτηνοτροφικές ενασχολήσεις, η τυροκομία κ.ά., ή που αναζητούν την «αεροθεραπεία» στον βουνίσιο αέρα και την «υγεία» τους, με βάση «θεραπευτικά προγράμματα» στα ορεινά ειδικά κέντρα υγείας ή στα «σανατόρια», στα οποία παρέχεται υγιεινή διατροφή αλλά και δυνατότητα για περίπατο, γυμναστική, ατμόλουτρα κ.ά. (Hellenic Sun, 2006).

1.5.2. Αγροτουρισμός παραδοσιακών οικισμών

Μπορεί να προσφερθεί από φθίνοντες ορεινούς και ημιορεινούς αγροτικούς οικισμούς στους οποίους η αρχιτεκτονική όψη και η πολεοδομική οργάνωσή τους πιστοποιούν μια διαχρονική κοινωνική και οικονομική οργάνωση των κατοίκων τέτοια που έφτασε σε υψηλά επίπεδα πολιτιστικής ανάπτυξης, στοιχεία που στο σύνολό τους συνθέτουν ένα μνημειακό σύνολο, όπως π.χ. τα Ζαγόρια στην Ήπειρο, τα Χωριά του Πηλίου κ.ά. Οι παραδοσιακοί οικισμοί προσελκύουν τουρίστες/επισκέπτες που έχουν ανάγκη από ανάπαυση και ψυχαγωγία. Τα μνημειακά οικιστικά σύνολα των παραδοσιακών οικισμών, μπορούν αν εξελιχθούν και σε αυτόνομα τουριστικά κέντρα, φτάνει τα σχετικά προγράμματα και οι εθνικές και κοινοτικές χρηματοδοτήσεις να χορηγηθούν με σύνεση, σε αναστηλώσεις και αναπαλαιώσεις και να τηρηθεί η σχετική προστατευτική νομοθεσία αλλά έξω από τις γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και διαδικασίες (Εξαρχος, 2004).

1.5.3. Αγροτουρισμός οικισμών σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους

Μπορεί να προσφερθεί από οικισμούς που βρίσκονται σε προνομιακές τοποθεσίες της φύσης, ήτοι κοντά σε δασοσκεπείς βουνοπλαγιές, κοντά σε βιότοπους, σε όχθες ποταμών και λιμνών, σε χαράδρες και φαράγγια, κοντά σε καταρράκτες ή σπηλιές,

σε ηφαίστεια και απολιθωμένα δάση, κοντά σε μετέωρα και άλλους μετασχηματισμούς της φύσης κ.λπ. η ομορφιά της φύσης, τα απλά καταλύματα και η φιλοξενία των αγροτών, αποτελούν τη καλύτερη προώθηση αύξησης της προσέλκυσης επισκεπτών/τουριστών σε αυτούς τους οικισμούς, των οποίων τα τοπία προστατεύονται και από τον Ν. 1650/1986, ως στοιχεία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς αλλά και για τη διασφάλιση της οικολογικής ισορροπίας (Χρυσοχοϊδης, 25-7-2004).

1.5.4. Αγροτουρισμός σε ψαροχώρια

Μπορεί να προσφερθεί μόνον από παραθαλάσσιους και νησιωτικούς οικισμούς, σε όσους θέλουν να έχουν επαφή με τη ζωή των ψαράδων-αγροτών και με τις θαλάσσιες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Τα απλά χωριάτικα καταλύματα, η φιλοξενία και η ευγένεια των απλών ανθρώπων αυτών των οικισμών και η επαφή των τουριστών/επισκεπτών με δραστηριότητες της θάλασσας (π.χ. νυχτερινό ψάρεμα κ.ά.) αποτελούν τους σπουδαιότερους παράγοντες προσέλκυσης των ανθρώπων που επιθυμούν να ζήσουν γαλήνιες διακοπές, σαν «αναχωρητές» και «Ροβινσώνες», θεραπευόμενοι από τα άγχη και τις πιέσεις της σύγχρονης ζωής στη πόλη (Laiou, Antoniou, 1995).

1.5.5. Αγροτουρισμός σε «αγροτουριστικά χωριά»

Μπορεί να προσφερθεί από αγροτικούς οικισμούς που «ιδρύονται» αποκλειστικά για παροχή καθαρά αγροτουριστικών υπηρεσιών, όπως η ιππασία, το κυνήγι, η πεζοπορία, η ορειβασία, η αναρρίχηση, η ποδηλασία, η κολύμβηση σε ποταμούς ή ορεινές λίμνες κ.ά., και πρόκειται για μια νέα ιδέα που άρχισε να βρίσκει πρόσφορο έδαφος και στην Ελλάδα, όπως μπορεί να πιστοποιηθεί από τα λειτουργούντα αγροτουριστικά χωριά κοντά στην Αγόριανη του Παρνασσού, στην Ευρυτανία και αλλού (Καϊτανίδη, 31-7-2004).

1.5.6. Αγροτουρισμός σε «αγροκτήματα»

Πρόκειται για μορφή αγροτουρισμού που έχει ευδοκιμήσει στις ΗΠΑ και στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης, αλλά στην Ελλάδα, λόγω των μικρών μεγεθών των αγροκτημάτων, δεν κατέστη ακόμα δυνατόν να καθιερωθεί μια τέτοια μορφή

αγροτικού τουρισμού. Απαιτούνται, ασφαλώς, μεγάλα αγροκτήματα, με μεγάλες αγροικίες ή ξενώνες φιλοξενίας των επισκεπτών/τουριστών, οι οποίοι επιθυμούν να συνδυάσουν τις διακοπές τους με αγροτικές εργασίες (π.χ. καλλιέργειες, δενδροκομία, άρμεγμα ζώων και τυροκόμηση γάλακτος, εκτροφή ζώων, δασοκομικές εργασίες και υλοτομία κ.ά.). φρονούμε πως πρόκειται για ιδέα που, αν την πραγματώσει κάποιος και στη χώρα μας, μάλλον θα αποδώσει καρπούς, φτάνει να κινηθούν συντονισμένα η ατομική πρωτοβουλία και η κρατική μηχανή (Clark J., 1999).

1.5.7. Άλλες μορφές αγροτουρισμού

Με βάση τη «συγκεκριμένη ανάγκη του επισκέπτη ή το είδος της τοποθεσίας, σε ορισμένους οικισμούς μπορούν να αναπτυχθούν κάποιες μορφές αγροτουρισμού καθόλου ευκαταφρόνητες, όπως:

- Κατασκηνώσεις: για εποχικούς τουρίστες, φυσιολάτρες, περιβαλλοντικά και οικολογικά ευαίσθητους ανθρώπους, που αναζητούν σε αυτούς τους χώρους φτηνές διακοπές και επαφή με το αγροτικό περιβάλλον και τις αγροτικές κοινότητες.
- Παιδικές κατασκηνώσεις: για φιλοξενία παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας και για εφαρμογή μορφωτικών και ψυχαγωγικών προγραμμάτων σε νέους, προγραμμάτων που συμβάλλουν στη διατήρηση της σωματικής και ψυχικής υγείας των παιδιών και των εφήβων και στη διάδοση της αγάπης και του σεβασμού προς τη φύση και το περιβάλλον.
- Αθλητικά κέντρα: δηλαδή, εγκαταστάσεις άθλησης και ανάπαυσης από την άθληση, κοντά σε ορεινούς και ημιορεινούς και παραθαλάσσιους αγροτικούς οικισμούς, από τους οποίους και θα εξυπηρετούνται για αθλητές και μη αθλητές φυσιολάτρες.
- Πολιτιστικά κέντρα: δηλαδή, εγκαταστάσεις σε διατηρητέους ορεινούς αγροτικούς οικισμούς (χώροι ή αίθουσες) για διοργάνωση συνεδρίων, συμποσίων, συναντήσεων, μουσικών ή θεατρικών εκδηλώσεων, εκθέσεων και εικαστικών δρώμενων κ.ά., και όπου ενδεχομένως μπορούν να παρέχονται και άλλες τουριστικές υπηρεσίες (διαμονής και εστίασης) από τους αγρότες.

- Χιονοδρομικά κέντρα: δηλαδή, από τα χιονοδρομικά κέντρα ευνοούνται οι γειτονικοί αγροτικοί ορεινοί οικισμοί οι οποίοι μπορούν να αναπτύξουν σειρά τουριστικών δραστηριοτήτων προς εξυπηρέτηση των χιονοδρόμων και των οπαδών των χειμερινών αθλημάτων.
- Ιαματικά κέντρα: δηλαδή, από τα ιαματικά κέντρα ευνοούνται οι γειτονικοί αγροτικοί οικισμοί οι οποίοι μπορούν να αναπτύξουν σειρά τουριστικών δραστηριοτήτων προς κάλυψη αναγκών ανθρώπων που για θεραπευτικούς λόγους βρέθηκαν σε αυτά, όπως π.χ. μικρά ξενοδοχεία, ξενώνες, ενοικιαζόμενα δωμάτια ή διαμερίσματα, αίθουσες εστίασης κ.ά.

Ακόμη, κάποιες μορφές τουρισμού όπως ο τουρισμός περιπέτειας, ο οικολογικός τουρισμός κ.ά., λειτουργούν σε συνάφεια με τον αγροτουρισμό και μπορούν να αναπτυχθούν στον αγροτικό χώρο και οι σχετικές υπηρεσίες να παρασχεθούν από τους αγρότες, που με τις τουριστικές δραστηριότητες επιδιώκουν να προσαυξήσουν το αγροτικό εισόδημά τους (Έξαρχος, Καραγιάννης 2004).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Άρθρα και Βιβλία)

Αποστολόπουλος Κ., Γιάγκου Δ., 1997, Μαθήματα Αγροτουρισμού, Χαροκόπειο Πανεπιστήνιο, Αθήνα.

Αποστολόπουλος Κ., Θεοδωροπούλου Ε., Τσακατούρα Α., 2000, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Βαρβαρέσος Σ., 2000, Τουρισμός. Έννοια-μεγέθη-δομές, Προπομπός, Αθήνα.

Βαφειάδης-Κοντογιώργος-Παπακωνσταντινίδης, 1992, Αγροτουρισμός και ισόρροπη ανάπτυξη, ΑΤΕ, Αθήνα.

Δροσοπούλου Σ., 1989, Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, Interbooks, Αθήνα.

Έξαρχος Γ., Καραγιάννης Στ., 2004, Αγροτουρισμός ως μοχλός για την ανάπτυξη της υπαίθρου, Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης, Θεσσαλονίκη.

Έξαρχος Γ., 1992, Δρόμοι ανάπτυξης-Εισαγωγή στο θέμα, Θεωρίες, Πολιτικές, Στρατηγικές, Προγράμματα, Γαβριηλίδης, Αθήνα.

Ε.Ο.Τ., 1994, Πολιτική στον αγροτουρισμό

Ε.Ο.Τ./Μανώλογλου Ε., 1993, Εγχειρίδιο Αγροτουρισμού Μέρος Α΄.

Καϊτανίδη Μ., 31-7-2004, Διακοπές σε ..... βουνά και λαγκάδια, εφ. Τα Νέα, Αθηνά.

Καραγιάννης Στ., 1999, Ύπαιθρος χώρα, Πλέθρον, Αθήνα.

Κομίλης Π., 2001, Οικοτουρισμός, Προπομπός, Αθήνα.

Λογοθέτης Μιλτ., 1988, Αγροτικός τουρισμός-μια εναλλακτική λύση, έκδ. του συγγραφέα, Αθήνα.

Παπακωνσταντινίδης Λ., 1993, Αγροτουρισμός... Σταθμός στο δρόμο για την τοπική ανάπτυξη, έκδοση του συγγραφέα, Αθήνα.

Παπασταύρου Μπ., Απρίλιος 2007, Στρατηγική ανάπτυξη της άλλης Ελλάδας, περιοδικό Tourism & Property, vol.2, Αθήνα.

Τσάρτας Π., 2000, Τουριστική Ανάπτυξη-Πολυεπισημονικές προσεγγίσεις, Εξάντας, Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου, Αθήνα.

Χρυσοχοϊδης Μ., 25-7-2004, Ελληνικός Τουρισμός: Πέρα από τον ήλιο και τη θάλασσα, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Ξενόγλωσση (Βιβλία και Άρθρα)

Clark J., 1999, Marketing structures for farm tourism: beyond the individual provider of rural tourism, Journal of Sustainable Tourism, Volume 7, No 1.

Coulmin P., 1986, La decentralization: la dynamique du developement local, Syro et ADELS Publication, Paris.

Exarchos Georgios, 2004, Regional reformation of the Rural Sector of the Greek Economy.

Godfrey K. B., 1993, Tourism and sustainable development: Towards a sustainable framework, Oxford Books University, Oxford.

Hellenic Sun, 2006, Greece the ideal destination for alternative tourism 2006-2007, Hellenic Sun Editions, Athens.

Laiou, Antoniou G., 1995, Agrotourism in Greece, Official Document Global of Women and the environment.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

2.1. Το αγροτουριστικό προϊόν

Το αγροτουριστικό προϊόν περιλαμβάνει όλα τα υλικά και άυλα αγαθά και τις υπηρεσίες που ένας αγροτουρίστας απολαμβάνει κατά τη διάρκεια των διακοπών του. Τα αγαθά αυτά και οι υπηρεσίες έχουν πηγές το φυσικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών, τους αγρότες και τον αγροτικό τρόπο ζωής. Το σύνολο ή ένα μέρος τους αποτελεί το αποκαλούμενο πράσινο τουριστικό πακέτο, όταν ο αγροτουρισμός είναι πλήρως ή μερικώς οργανωμένος (Σφακιανάκης, 2000).

Τα κυριότερα αγροτουριστικά προϊόντα είναι (Κουσούνης, 28-10-2003):

- Η απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος, του ανοιχτού χώρου, του καθαρού αέρα και του φυσικού και ζωικού κόσμου.
- Η επαφή και επιτόπια γνωριμία με χαρακτηριστικά φυσικά τοπία και τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (Βουνά, λίμνες, ποτάμια, δάση, φαράγγια, δρυμοί, σπήλαια, υγροβιότοποι κ.λπ.).
- Η επαφή και επιτόπια γνωριμία με τη χλωρίδα και τη πανίδα του τόπου, κυρίως την σπάνια ή την πρωτόγνωρη, και με τα στοιχεία της άγριας ζωής.
- Η επαφή και επιτόπια γνωριμία με την τοπική αγροτική πολιτιστική κληρονομιά (ιστορικά κτίρια, τοποθεσίες, χωριά, μονές, παραδοσιακοί οικισμοί).
- Η παρατήρηση της γεωργικής διαδικασίας και πιθανώς η συμμετοχή σε αυτή.
- Η παρατήρηση της βιολογικής γεωργίας και της παραδοσιακής αγροτοβιοτεχνίας που πιθανώς υπάρχουν στον αγροτικό χώρο.
- Η διαμονή και η διατροφή σε ένα αγροτικό σπίτι ή ένα αγροτικό ξενοδοχειακό κατάλυμα μέσα στο αγροτικό χωριό.
- Η επώνυμη επαφή τουριστών-αγροτών και η συμμετοχή στον αγροτικό τρόπο ζωής.

- Η γνωριμία με τα τοπικά ήθη και έθιμα
- Η απόλαυση των υγιεινών και αυθεντικών χωριάτικων προϊόντων.
- Η συμμετοχή σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις (χοροί, τραγούδια, πανηγύρια, εκθέσεις).
- Η ηρεμία και η ησυχία που προσφέρει το φυσικό περιβάλλον.
- Η ταύτιση των βιορυθμών των τουριστών με τους φυσικούς βιορυθμούς (έλλειψη ξενυχτιών, κανονική ώρα ύπνου, έγκαιρη αφύπνιση).
- Η δυνατότητα υγιεινής διατροφής και υγιεινής εξάσκησης στην Ύπαιθρο.
- Η δυνατότητα άσκησης παράλληλων τουριστικών δραστηριοτήτων στην Ύπαιθρο κ.λπ.

Η ζήτηση των αγροτουριστικών προϊόντων είναι ανάλογη με το μέγεθος της αγροτουριστικής αγοράς, η οποία δεν προσδιορίζεται ποσοτικά γιατί δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία. Γίνεται όμως δεκτό ότι η αγορά αυτή αυξάνει με το χρόνο, άρα και η ζήτηση των αγροτουριστικών προϊόντων θα αυξάνεται αντίστοιχα. Αυτό που πρέπει όμως να τονιστεί είναι ότι η προσφορά των αγροτουριστικών προϊόντων είναι πολύ μεγάλη. Αυτό οφείλεται στο ότι ο αγροτικός χώρος είναι τεράστιος, γιατί πολλά από τα αγροτουριστικά προϊόντα είναι ελεύθερα αγαθά (αέρας, νερό, φύση) και γιατί υπάρχει η διάθεση φιλοξενίας των αγροτών. Ακόμη, δηλαδή, και αν δεν υπάρχει η απαιτούμενη τουριστική υποδομή, ο αγροτικός χώρος μπορεί να δεχθεί και να φιλοξενήσει πολλούς τουρίστες (Γκούρλιας, 2007).

Όσον αφορά, τους αγροτουριστικούς προορισμούς, μπορούμε να πούμε ότι ο κύριος και μοναδικός προορισμός είναι ο αγροτικός χώρος. Κατά κανόνα οι προορισμοί βρίσκονται σε περιοχές που έχουν τα εξής χαρακτηριστικά (Κουζέλης, Παυλόπουλος, 1998):

- 1) Παράγουν τα αγροτουριστικά προϊόντα, όπως αυτά αναφέρθηκαν προηγουμένως, που είναι της αρεσκείας των τουριστών οι οποίοι και τα αγοράζουν
- 2) Είναι προσπελάσιμες και βρίσκονται πλησίον μεγάλων πληθυσμιακών κέντρων και συγκοινωνιακών κόμβων
- 3) Έχουν την αναγκαία τουριστική υποδομή

- 4) Είναι γνωστές στους τουρίστες (από διαφήμιση, από φίλους, από προηγούμενες επισκέψεις)
- 5) Παρέχουν εγγυήσεις ασφάλειας, υγείας και δυνατότητας αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών
- 6) Βρίσκονται σε σχετικά κοντινές αποστάσεις, αφού ο αγροτουρισμός ανήκει στη δευτερεύουσα τουριστική αγορά των δεύτερων διακοπών κατά τις οποίες οι τουρίστες αποφεύγουν τα μακρινά και κουραστικά ταξίδια.

Από τα παραπάνω, έχει γίνει κατανοητό ότι η προσέλκυση τουριστών στον αγροτικό χώρο και στην ύπαιθρο μπορεί να γίνει με καινοτόμες δράσεις, δράσεις οι οποίες συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, στην ανάδειξη των πολιτιστικών και περιβαλλοντικών στοιχείων μιας περιοχής αλλά και στην κοινωνική ένταξη στο χώρο της επαρχίας των ανθρώπων των πόλεων που θα επιθυμούσαν κάτι τέτοιο. Μερικές τέτοιες δράσεις είναι (Ζήγος, 4-2008):

- Η εφαρμογή νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφόρησης
- Η παροχή βασικών υπηρεσιών «αστικού χαρακτήρα» πολλαπλής χρησιμότητας
- Ο σχεδιασμός και η εμπορία νέων προϊόντων και υπηρεσιών
- Η ανάληψη πρωτοβουλιών για ευαισθητοποίηση του αγροτικού πληθυσμού, για να μπορεί να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες προκλήσεις
- Η ενίσχυση της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας και η αναβίωση των τοπικών πολιτιστικών δρώμενων κ.ά.

Η μετάβαση επισκεπτών/τουριστών στον αγροτικό χώρο φαίνεται πως δεν είναι μια εύκολη υπόθεση και συνάγεται ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο παρεχόμενο τουριστικό προϊόν, εάν και εφόσον οι αγροτικές κοινωνίες αποσκοπούν στο να αποκτήσουν πρόσθετα/συμπληρωματικά εισοδήματα για να διασφαλίσουν αξιοπρεπή βίο στον τόπο καταγωγής και μόνιμης διαμονής τους (Έξαρχος, Καραγιάννης 2004).

2.2. Το προφίλ του αγροτουρίστα

Για να κατανοήσουμε καλύτερα το προφίλ των τουριστών που επιλέγουν τον αγροτουρισμό, πρέπει πρώτα να αναφερθούμε στους λόγους που κάνουν αυτή την επιλογή και οι οποίοι μας προσδιορίζουν σημαντικά την ταυτότητά τους.

Οι αγροτουρίστες αναζητούν ξεκούραση, χαλάρωση σε ένα ήρεμο περιβάλλον, σε μια προσπάθεια να αποκοπούν προσωρινά από την αστική τους καθημερινότητα. Επιζητούν την επαφή με τη φύση προκειμένου να γνωρίσουν τόσο την αγροτική ζωή όσο και τους αγρότες, τους ντόπιους, που θα τους μιήσουν σε ένα διαφορετικό και άγνωστο για πολλούς από αυτούς τρόπο ζωής. Θέλουν να απολαύσουν την αυθεντικότητα της επαρχιακής ζωής, την ανεπιτήδευτη φιλοξενία, την καθαρότητα του τοπίου και την καθαριότητα του περιβάλλοντος, τα παραδοσιακά σπιτικά εδέσματα, να γίνουν κοινωνοί σε μια ζωή που έχει να τους πει πολλά για το κοντινό παρελθόν τους (Ασκέλη, 2005).

Οι τουρίστες αυτοί θεωρούνται πολυταξιδεμένοι και έμπειροι. Είναι άτομα που έχουν ήδη γευθεί τους τουριστικούς προορισμούς με τη μορφή του μαζικού τουρισμού και, κορεσμένοι από το συγκεκριμένο πρότυπο, αναζητούν στον προορισμό μια νέα διάσταση, εντρυφώντας στην πολιτιστική και φυσιολατρική του υπόσταση, αλλά και στη δυνατότητα για ανθρώπινη επαφή και επικοινωνία. Είναι οι τουρίστες που ακολουθούν τη λεγόμενη φόρμουλα των 3Φ, Φύση-Φιλία-Φιλοξενία) και απορρίπτουν εκείνη των 3 S, Sea-Sun-Sand του μαζικού τουρισμού (Κοτόφωλος, 4-7-2004).

Τον αγροτουρισμό επιλέγουν ακόμα άτομα με αγροτικά ενδιαφέροντα, όπως οι φυσιολάφες, παρατηρητές πουλιών, μελετητές της αγροτικής κοινωνίας, ιστορικοί και άλλοι επιστήμονες που το αντικείμενό τους συνδέεται με την ύπαιθρο. Ακόμη, άτομα που συνδέονται με οποιοδήποτε τρόπο με το αγροτικό περιβάλλον όπως έχουν καταγωγή από εκεί, είτε το κοινωνικό τους περιβάλλον συνδέεται με αυτό (φίλοι, συγγενείς, συνεργάτες κ.λπ.) και επισκέπτονται τις αγροτικές περιοχές για ατομικούς, οικογενειακούς, φιλικούς ή επαγγελματικούς λόγους (Σφακιανάκης, 2000).

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των αγροτουριστών, τα σπουδαιότερα που τους διακρίνουν είναι η ηλικία, το υψηλό τους οικονομικό επίπεδο, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο, η οικογενειακή τους κατάσταση και η ιδιαιτερότητα σε απόψεις, ενδιαφέροντα και γνώμες.

Οι αγροτουρίστες ανήκουν σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα. Σε χώρες της Ευρώπης όπου ο Αγροτουρισμός έχει παράδοση δεκαετιών, αποτελεί έναν τρόπο ζωής ο οποίος απευθύνεται σε όλη την οικογένεια και διεκδικεί το ήμισυ του προϋπολογισμού των ετησίων οικογενειακών διακοπών. Τα νεότερα άτομα είναι αυτά που προτιμούν να συνδυάζουν το πακέτο αγροτουρισμού με «σπορ περιπέτειας», ενώ οι μεγαλύτεροι με πιο ήπιες δραστηριότητες, με περιηγήσεις πολιτιστικού, θρησκευτικού και λαογραφικού περιεχομένου. Στην Ελλάδα, παρατηρείται ότι συνήθως οι αγροτουρίστες είναι άτομα μεγάλης ηλικίας, συνταξιούχοι 50-70 ετών με ενεργό τουριστική δράση (Κουσουνής, 29-8-2004).

Το οικονομικό επίπεδο των ατόμων που επιλέγουν αγροτουρισμό είναι ανώτερο από το μέσο οικονομικό επίπεδο. Είναι άτομα με συντάξεις ή αποταμιεύσεις που τους επιτρέπουν να έχουν ένα διαθέσιμο ποσό για τουριστική κατανάλωση, ενώ δεν τους επιβαρύνουν πλέον οι δαπάνες των παιδιών αφού ο κύκλος της οικογενειακής τους ζωής βρίσκεται συνήθως στη φάση της «άδειας φωλιάς» (Τσίτουρας, 1998).

Το μορφωτικό τους επίπεδο είναι ιδιαίτερα υψηλό. Τα άτομα αυτά θεωρούνται ότι έχουν αυξημένη οικολογική συνείδηση, πολυποίκιλα ενδιαφέροντα, διάθεση για μόρφωση και πολιτιστική προσέγγιση. Δεν παρασύρονται από τον μιμητισμό και τα πρότυπα της καταναλωτικής κοινωνίας, είναι εκλεπτυσμένοι και με υψηλές απαιτήσεις ως προς την ποιότητα και το επίπεδο των υπηρεσιών που τους παρέχονται (Morrison, 1999).

Ένας «μύθος» που έχει δημιουργηθεί στη χώρα μας, λόγω του ότι δεν διαθέτουμε την ανάλογη πολύχρονη εμπειρία, είναι ότι τα άτομα που κάνουν αγροτουρισμό έχουν χαμηλή αγοραστική δύναμη και αναζητούν, μέσω αυτού, μια φθηνή λύση διακοπών. Η αλήθεια όμως είναι πως το επίπεδο των αγροτουριστών είναι τόσο ποιοτικό και με υψηλές απαιτήσεις όσο και γνώση της ποιότητας του προϊόντος που αναζητούν. Σε αυτό στηρίζεται και η απαίτηση για ποιοτικές υπηρεσίες. Στην ευρωπαϊκή εμπειρία αποδεικνύεται ότι ο αγροτουρισμός κατάφερε να είναι υψηλών προδιαγραφών σε εξαιρετικά οικονομικές και θελκτικές τιμές (Ασκέλη, 2005).

2.3. Βασικές αγροτουριστικές επιχειρήσεις

Ως αγροτουριστικές καταγράφονται, σύμφωνα με την Αγροτουριστική Α.Ε., οι τουριστικές επιχειρήσεις μικρής κλίμακας, οι οποίες χαρακτηρίζονται πρωτίστως από τη σαφή και προδιαγεγραμμένη σύνδεση της λειτουργίας τους με:

- Την τοπική παραγωγή/μεταποίηση αγροτικών (γεωργικών και κτηνοτροφικών) προϊόντων
- Την τοπική κουζίνα
- Τις συνήθειες των κατοίκων και
- Τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά (παραδοσιακή αρχιτεκτονική, έθιμα, λαϊκή τέχνη) της περιοχής όπου λειτουργούν.

Οι ιδιοκτήτες-κάτοχοι-διαχειριστές των επιχειρήσεων αυτών είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα και ταυτόχρονα ιδιοκτήτες γεωργικών/κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων στην ίδια γεωγραφική ενότητα. Τα προϊόντα που παράγονται από αυτές τις γεωργικές-κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις διατίθενται προς κατανάλωση/πώληση στους πελάτες τους (Αγροτουρισμός, τεύχος 12/2006).

Σύμφωνα με αυτά, θεωρούμε ως αγροτουριστικές εκμεταλλεύσεις:

- A. Τα αγροτουριστικά καταλύματα
- B. Τα καταλύματα ήπιων μορφών εναλλακτικού τουρισμού
- Γ. Τα καταλύματα σε παραδοσιακά/διατηρητέα κτίρια
- Δ. Τις επιχειρήσεις ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού

A. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

1) Καταλύματα σε αγρόκτημα

Αγρόκτημα είναι μια ενιαία μονάδα στον αγροτικό χώρο που περιλαμβάνει γεωργική, κτηνοτροφική ή μικτή εκμετάλλευση. Πρόκειται για καταλύματα σε κτίσματα ήπιας μορφής και διασπασμένα σε όγκο, τα οποία εναρμονίζονται αρχιτεκτονικά με τον περιβάλλοντα χώρο. Οι υπηρεσίες που παρέρχονται από την επιχείρηση είναι στενά συνδεδεμένες με τις αγροτικές δραστηριότητες και τα προϊόντα που παράγονται στο αγρόκτημα. Ο αριθμός των δωματίων δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το ένα δωμάτιο ανά στρέμμα και ο αριθμός των κλινών τις τρεις ανά στρέμμα, ο δε μέγιστος αριθμός κλινών δε θα πρέπει να υπερβαίνει συνολικά τις 60 κλίνες ανά αγρόκτημα. Στη περίπτωση που πρόκειται για συγκρότημα κατοικιών, αυτό θα απαρτίζεται από

ανεξάρτητα κτίρια μέγιστης δυναμικότητας 4 δωματίων και 12 κλινών έκαστο, τα οποία θα απέχουν μεταξύ τους και από τα όρια της ιδιοκτησίας κατ' ελάχιστο δέκα μέτρα. Στο αγρόκτημα είναι δυνατό να λειτουργούν μονάδες μεταποίησης των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, ή/και αγροτικών προϊόντων που προμηθεύονται από τοπικούς παραγωγούς. Στο κατάλυμα σε αγρόκτημα μπορεί να παρέχεται επίσης περιβαλλοντική εκπαίδευση και εκπαίδευση σχετικά με την αγροτική παραγωγή και τον αγροτικό τρόπο ζωής από εκπαιδευμένο προσωπικό (Αγν. Συντ. 13-9-2003).

2) Σπίτι του αγρότη

Πρόκειται για φιλοξενία σε καταλύματα που λειτουργούν στον ίδιο χώρο (οίκημα/οικόπεδο) με τη μόνιμη κατοικία του αγρότη ή/και της οικογένειάς του ή σε άλλο κατάλυμα (ενοικιαζόμενα δωμάτια/διαμερίσματα) που διαχειρίζεται ο αγρότης στον ίδιο οικισμό. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι ο «διαχειριστής/ιδιοκτήτης» του καταλύματος έχει εισοδήματα από την παραγωγή αγροτικών προϊόντων (γεωργικά/κτηνοτροφικά). Τα καταλύματα αυτά βρίσκονται στον ίδιο γεωγραφικό χώρο (δήμος/κοινότητα) με τις γεωργικές/κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, από τις οποίες αντλεί το αγροτικό του εισόδημα. Τα καταλύματα αυτά είναι ενοικιαζόμενα δωμάτια συνολικής δυναμικότητας μέχρι 12 κλίνες και διαθέτουν δική τους χρήση λουτρό. Σε αντίθετη περίπτωση, η επιχείρηση οφείλει να διαθέτει τουλάχιστον ένα κοινόχρηστο λουτρό ανά 4 άτομα, για την αποκλειστική χρήση των φιλοξενούμενων. Οι φιλοξενούμενοι έχουν τη δυνατότητα να κάνουν χρήση των κοινόχρηστων χώρων του σπιτιού που χρησιμοποιεί και ο ιδιοκτήτης (κουζίνα, τραπεζαρία, καθιστικό). Οι υπηρεσίες που παρέχονται (πρωινό, γεύματα, πληροφόρηση, περιήγηση) είναι στενά συνδεδεμένες με τη γεωργική ή κτηνοτροφική εκμετάλλευση του ιδιοκτήτη-αγρότη (Mowforth M., 1998).

B. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΗΠΙΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1) Αγροικίες

Πρόκειται για μεμονωμένο οίκημα στον αγροτικό χώρο, το οποίο βρίσκεται εκτός ορίων οικισμού και έχει φυσικό περιβάλλοντα χώρο με μικρής έκτασης αγροτικές

καλλιέργειες ή /και βλάστηση. Οι αγροικές μπορεί να είναι καταλύματα που λειτουργούν είτε ως ενοικιαζόμενα δωμάτια/διαμερίσματα, είτε ως αυτοεξυπηρετούμενα καταλύματα, με συνολική δυναμικότητα 14-16 κλίνες. Οι επιχειρήσεις αυτού του τύπου δεν παρέχουν υπηρεσίες εστίασης εντός του καταλύματος (Αγν. Συντ., 19-6-2004).

2) Καταλύματα σε ανεξάρτητες αγροτικές οικίες εντός παραδοσιακού οικισμού

Κατάλυμα που λειτουργεί σε οίκημα στον αγροτικό χώρο, το οποίο βρίσκεται εντός ορίων χαρακτηρισμένου παραδοσιακού οικισμού. Αυτά μπορεί να είναι καταλύματα που λειτουργούν είτε ως ενοικιαζόμενα δωμάτια/διαμερίσματα, είτε ως αυτοεξυπηρετούμενα καταλύματα, με συνολική δυναμικότητα 14-16 κλίνες. Οι επιχειρήσεις αυτού του τύπου δεν παρέχουν υπηρεσίες εντός του καταλύματος (Αγροτουρισμός, τεύχος 13/2006).

3) Ξενώνες

Είναι καταλύματα μικρής κλίμακας (μέχρι 15 δωμάτια ή 40 κλίνες) στην ελληνική ύπαιθρο, εναρμονισμένα με το περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές), διαθέτουν κοινόχρηστο χώρο και προσφέρουν υπηρεσίες εστίασης (τουλάχιστον πρωινό). Έχουν τη λειτουργική μορφή ξενοδοχείου, ενοικιαζόμενων δωματίων/διαμερισμάτων.

Γ. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΣΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ/ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ

1) Παραδοσιακοί ξενώνες (ξενοδοχεία ή ενοικιαζόμενα δωμάτια)

2) Παραδοσιακές κατοικίες (αυτόνομες κατοικίες σε χαρακτηρισμένα κτίρια)

Είναι καταλύματα που στεγάζονται σε χαρακτηρισμένα παραδοσιακά ή διατηρητέα κτίρια.

Δ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΗΠΙΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1) Επισκέψιμα αγροκτήματα

Αγροκτήματα με επισκέψιμες εγκαταστάσεις που παρέχουν ξενάγηση, πληροφόρηση ή/και εκπαίδευση στους επισκέπτες. Διαθέτουν προϊόντα προς πώληση και είναι δυνατό να έχουν και μονάδα μεταποίησης των παραγόμενων στο αγρόκτημα προϊόντων ή/και προϊόντων που προμηθεύονται από τοπικούς παραγωγούς.

2) Επισκέψιμα εργαστήρια μεταποίησης αγροτικών προϊόντων

Εργαστήρια παραγωγής τοπικών προϊόντων που βασίζονται σε παραδοσιακές μεθόδους παραγωγής με πρώτες ύλες που παράγονται τοπικά. Ένα ποσοστό των παραγόμενων προϊόντων είναι πιστοποιημένα ως βιολογικά ή Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) ή Προϊόντα Προστατευμένης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ) ή Ειδικά Παραδοσιακά Προϊόντα Εγγυημένα-Ιδιότυπα (ΕΠΠ), ή προϊόντα ολοκληρωμένης διαχείρισης παραγωγής (AGRO 1,2 κ.ά.) ή σύμφωνα με άλλες αναγνωρισμένες προδιαγραφές ποιότητας αγροτικών προϊόντων (Ιακωβίδου, 1992).

3) Πρατήρια-εκθετήρια τοπικών προϊόντων

Ένα ποσοστό των προϊόντων που διατίθεται είναι πιστοποιημένα ως βιολογικά ή ΠΟΠ ή ΠΓΕ (κ.ά. ως άνω) και προέρχονται από τοπικές γεωργικές/κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις.

4) Αγροτουριστικά κέντρα εστίασης

Είναι επιχειρήσεις εστίασης (ταβέρνες, μεζεδοπωλεία, καφενεία κ.ά.) που λειτουργούν σε αγροτουριστικό προορισμό και (Μεταξάτος, 4-2008):

- συμβάλλουν στη διάδοση της τοπικής παραδοσιακής ελληνικής κουζίνας, ως στοιχείου πολιτισμού του τόπου στον οποίο δραστηριοποιούνται,

- πληρούν τους όρους και τις προϋποθέσεις των σχετικών τεχνικών και νομικών διατάξεων για τη λειτουργία τους,
- χρησιμοποιούν κατά συστηματικό τρόπο εγχώρια και κατά προτίμηση τοπικά αγροτικά προϊόντα, και
- προσφέρουν κυρίως εδέσματα παρασκευασμένα σύμφωνα με τοπικές παραδοσιακές ελληνικές συνταγές.

Οι βασικοί τύποι αγροτουριστικών επιχειρήσεων εστίασης είναι οι εξής: εστιατόριο, ταβέρνα, ψησταριά, ουζερί, μεζεδοπωλείο, τσιπουράδικο, σουβλατζίδικο, καφενείο, άλλοι τύποι (Αγροτουρισμός, τεύχος 12/2006).

5) Επιχειρήσεις διεξαγωγής υπαίθριων δραστηριοτήτων

Είναι επιχειρήσεις που απασχολούν εξειδικευμένο προσωπικό και διοργανώνουν εξορμήσεις στη φύση σε μικρές ομάδες (μέχρι 20 ατόμων) με δραστηριότητες όπως ορειβασία, αναρρίχηση, kayaking, ράφτινγκ, διάσχιση φαραγγιών, τοξοβολία, κ.ά.

Γενικά, οι παρεχόμενοι χώροι διαμονής των τουριστών, στο πλαίσιο του αγροτουρισμού, ποικίλουν από οικισμό σε οικισμό και από τη μια γεωγραφική ενότητα στην άλλη, όμως οι επιχειρήσεις αυτές δεν πρέπει να αγνοούν ότι πρέπει να τηρούνται οι εξής βασικές προϋποθέσεις (Έξαρχος, Καραγιάννης 2004):

- Οι χώροι διαμονής πρέπει να ανταγωνίζονται τη φιλοξενία που παρέχουν φίλοι ή συγγενείς
- Οι παρεχόμενες υπηρεσίες στους χώρους διαμονής πρέπει να είναι υψηλού επιπέδου, για να διασφαλίζουν έτσι μια τουλάχιστον εκ νέου μελλοντική επίσκεψη των ίδιων τουριστών στην περιοχή
- Οι χώροι διαμονής πρέπει να είναι διακοσμημένοι ποιοτικά, με υψηλό γούστο, χωρίς να ξεφεύγουν από την τοπική παραδοσιακή αισθητική, και να διαθέτουν παράλληλα όλο το σύγχρονο εξοπλισμό για την άνετη φιλοξενία και διαβίωση των επισκεπτών.

Η αναπαλαίωση παραδοσιακών κτισμάτων και οικημάτων μέσα στους αγροτικούς οικισμούς και η μετατροπή τους σε ξενώνες φιλοξενίας, καθώς και η κατασκευή νέων αγροτουριστικών καταλυμάτων, πρέπει να κινούνται με πνεύμα σεβασμού της

παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του τόπου και της χρήσης των αυθεντικών δομικών υλικών, ή, αν δεν υπάρχουν τέτοια υλικά, θα πρέπει τα νέα δομικά υλικά να είναι συμβατά με τα παλαιά, ώστε τα καταλύματα να μπορούν να ανταποκρίνονται πλήρως στο τοπικό χρώμα (Μάνεσης, 2007).

Οι επισιτιστικές υπηρεσίες πρέπει να παρέχουν συνεχώς υψηλού επιπέδου υπηρεσίες, με εδέσματα άριστης ποιότητας, βασισμένα σε τοπικές συνταγές και σε τοπικά προϊόντα που προσφέρονται σε εξειδικευμένους χώρους, αλλά πάντοτε σε συνδυασμό με τους χώρους διαμονής.

Οι εσωτερικοί χώροι των καταλυμάτων, τόσο ως προς τα δομικά όσο και ως προς τα μη δομικά στοιχεία τους, πρέπει να είναι φτιαγμένοι με υλικά ποιοτικά, αυθεντικά και ανθεκτικά, εναρμονισμένα προς το αρχιτεκτονικό ύφος της περιοχής και πάντοτε φιλικά προς το περιβάλλον, ώστε να συμβάλλουν στην αισθητική αναβάθμισή τους και στην όλη προσεγγιζόμενη διακόσμηση τους, που πρέπει να ταιριάζει με την διακόσμηση των ευρύτερων εξωτερικών χώρων του οικήματος (Εξαρχος, 2003).

Όσον αφορά τους χώρους εστίασης, είναι αίθουσες στις οποίες εισέρχονται ελεύθερα οι άνθρωποι για να σιτιστούν, αλλά πάντοτε σύμφωνα με ορισμένους υγειονομικούς και αγορανομικούς όρους και κανόνες που πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα. Είναι συνήθως οικογενειακής μορφής, με τοπική παραδοσιακή κουζίνα.

Από τα σημαντικότερα πράγματα που οι πελάτες προσέχουν ιδιαίτερα στους χώρους αυτούς και είναι καθοριστικά για την προσέλκυσή τους είναι (Μαμιδάκη, 26-6-2004):

- Η οργάνωση καθαριότητας και προετοιμασίας της τραπεζαρίας
- Η οργάνωση της πρωινής καθαριότητας του χώρου εστίασης
- Η τεχνική του στρωσίματος και ξεστρωσίματος των τραπεζιών
- Η διαδικασία προσκόμισης και τοποθέτησης των επιτραπέζιων σκευών
- Η διαδικασία σερβιρίσματος του φαγητού και των ποτών στους πελάτες
- Η διαδικασία προσκόμισης του λογαριασμού στους πελάτες.

Συνάγεται, λοιπόν, ότι αυτού του είδους οι επιχειρήσεις κινούνται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο πλαίσιο έντονου ανταγωνισμού και αντιμετωπίζει προβλήματα επενδύσεων, ανεφοδιασμού κ.ο.κ., για αυτό και η βιωσιμότητά τους εξαρτάται από την ορθολογική οργάνωση και διαχείριση (Εξαρχος, Καραγιάννης 2004).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Άρθρα και Βιβλία)

Άγνωστος Συντάκτης, 13-9-2003, Ποιοτικός εκσυγχρονισμός μικρών καταλυμάτων και Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας των τουριστικών ΜΜΕ, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 19-6-2004, Ποιοτικός εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Αγροτουριστική Α.Ε., 2006, Αγροτουρισμός, τεύχος 12, Αθήνα.

Ασκέλη Σ., 2005, Επιχειρήστε...Αγροτουριστικά, Κέρκυρα, Αθήνα.

Γκούρλιας Ν., 2007, Τουριστικό marketing για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Έξαρχος Γ., Καραγιάννης Στ., 2004, Αγροτουρισμός ως μοχλός για την ανάπτυξη της υπαίθρου, Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης, Θεσσαλονίκη.

Έξαρχος Γ., 2003, Οργάνωση και ανάπτυξη της υπαίθρου, περιοδικό Έρευνα, τεύχος 40.

Ζήγος Χρ., 2,3,4-2008, Χρήσιμες Συμβουλές για τον Αγροτουρισμό, περιοδικό Ελληνικά Καταλύματα, τεύχος 3, Αθήνα.

Ιακωβίδου Ο., 1992, Ο ρόλος των γυναικείων συνεταιρισμών στην προώθηση του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, περιοδικό Συνεταιριστική πορεία, τεύχος 27, Αθήνα.

Κοτόφωλος Γ., 4-7-2004, Λύση για την Ελλάδα ο υψηλός τουρισμός, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουζέλης Α. Κ., Παυλόπουλος Π. Γ., 1998, Περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδας και τουρισμός, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 28-10-2003, Επενδύσεις αγροτουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 29-8-2004, Στρατηγική αιφόρου τουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Μαμιδάκη Ε., 26-6-2004, Ο ήλιος και η θάλασσα δεν είναι πια αρκετά για την τουριστική μας προβολή, εφ. Ημερησία, Αθήνα.

Μάνεσης Ν., 2007, Έννοια και μορφές πολιτιστικού τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Μεταξάτος Π., 2,3,4-2008, Αγροτουρισμός: Ένα σύγχρονο μοντέλο ήπιας τουριστικής ανάπτυξης, περιοδικό Ελληνικά Καταλύματα, τεύχος 3, Αθήνα.

Σφακιανάκης Μ., 2000, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Έλλην, Αθήνα.

Τσίτουρας Αν., 1998, Η εποχικότητα του τουρισμού στην Ελλάδα και οι ανταγωνίστριες χώρες, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

Ξενόγλωσση (Βιβλία και Άρθρα)

Morrison Alastair, 1999, Τουριστικό και Ταξιδιωτικό Μάρκετινγκ, Έλλην, Αθήνα.

Mowforth M., Mont A., 1998, Tourism and Sustainability, Rutledge, London.

Ιστοσελίδες

<http://www.agrotour.gr> → Αγροτουριστική Α.Ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Κατά την τελευταία 25ετία παρατηρείται σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης και κυρίως σε χώρες μέλη της Ε.Ε., έντονο ενδιαφέρον που εκκινεί από την όλο και αυξανόμενη ζήτηση των ανθρώπων των πόλεων για διακοπές στον αγροτικό χώρο, χώρο ο οποίος αντιμετωπίζει στη διάρκεια αυτής της περιόδου πολλά και οξυμένα προβλήματα, με κυρίαρχα τα εξής (Ευθυμιάτου κ.α., 2001):

- Τη μείωση του αγροτικού εισοδήματος
- Τη μείωση του πληθυσμού και της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα
- Την απερήμωση της γης και τον πληθυσμιακό μαρασμό της υπαίθρου

Με τον όρο αγροτουρισμός και ότι αυτός σημαίνει στη πράξη, φαίνεται να μη συμφωνούν όλοι οι Ευρωπαίοι και οι του «Δυτικού Οικονομικού Συστήματος», αφού από χώρα σε χώρα ο αγροτουρισμός εφαρμόζεται στην πράξη κατά διαφορετικό τρόπο και οι παράγοντες που τον προσδιορίζουν σχετίζονται άμεσα (Alexander, Mc Kenna, 10-5-1998):

- Με το μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης
- Με το είδος των απαιτήσεων και των προσδοκιών των επισκεπτών
- Με την ποικιλία των λοιπών παρεχόμενων υπηρεσιών, πλην εκείνων του καταλύματος και της εστίασης
- Με τη δυνατότητα παροχής άλλων υπηρεσιών ήπιου ή εναλλακτικού τουρισμού
- Με την πολιτιστική παράδοση της χώρας ή έκτασης συγκεκριμένης περιοχής
- Με το συνολικότερο επίπεδο της τουριστικής υποδομής και ανωδομής.

Παρ' όλες τις διαφορετικές προσεγγίσεις και ερμηνείες του όρου αγροτουρισμός και παρ' όλες τις διαφορετικές εκδοχές εφαρμογής του στις διάφορες χώρες της Ε.Ε., διαπιστώνεται ότι ορισμένα χαρακτηριστικά που σχετίζονται κατά άμεσο ή έμμεσο

τρόπο με τον αγροτουρισμό είναι κοινά για όλες τις χώρες, όπως για παράδειγμα οι εξής (Journal of Ecotourism, 2003):

- Οι αγροτουριστικές δραστηριότητες ασκούνται και αναπτύσσονται από αγρότες ή από ομάδες αγροτών
- Οι παρεχόμενες υπηρεσίες από τους αγρότες δεν αφορούν μόνο στην παροχή στέγης και τροφής στους επισκέπτες/τουρίστες, αλλά οι ίδιοι οι αγρότες γίνονται «ξεναγοί» και οδηγούν τους «πελάτες» τους στους τοπικούς αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους της περιοχής, στα αγροκτήματά τους ή στις κτηνοτροφικές επιχειρήσεις τους, ή τους μισούν σε περιπάτους στα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, στους εθνικούς δρυμούς, στους σπάνιους και προστατευόμενους βιότοπους κ.λπ.
- Τα παρεχόμενα είδη διατροφής είναι προϊόντα της τοπικής αγροτικής παραγωγής
- Τα προσφερόμενα στην τοπική αγορά είδη λαϊκής τέχνης και τα λοιπά ομοειδή ή συναφή προϊόντα, παράγονται από την τοπική αγροβιοτεχνία .

Ειδικά ανά χώρα της Ε.Ε. τα πράγματα έχουν ως ακολούθως:

3.1. Ο αγροτουρισμός στην Αυστρία

Στην Αυστρία ο αγροτουρισμός αναπτύσσεται σε γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις που παρέχουν στέγη και τροφή (διανυκτέρευση με πρωινό) σε οικογένειες, αναπήρους, παιδιά σχολικής ηλικίας και άλλους ανθρώπους των πόλεων (τουρίστες/επισκέπτες) που θέλουν να γνωρίσουν πτυχές της αγροτικής ζωής και κυρίως που θέλουν να μάθουν ιππασία ή να ψαρεύουν κ.ά. συναφή.

Το επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών είναι πολύ υψηλό, με άριστη προσφορά υπηρεσιών ύπνου και διατροφής και άριστη διαχείριση και προβολή των αγροτουριστικών προϊόντων και με άμεση συνέπεια να καλύπτουν την αγροτουριστική αγορά της χώρας επισκέπτες/τουρίστες από άλλες χώρες (εξωτερικό).

Πλην της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, συναντάει κανείς και συνεργασία των αγροτών με τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και τις τοπικές τουριστικές ενώσεις

για την από κοινού προώθηση και ανάπτυξη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων (Πρακτικά 1^{ου} Δ.Ε.Σ., 2001).

3.2. Ο αγροτουρισμός στο Βέλγιο

Στο Βέλγιο υφίστανται αγροτουριστικές οργανώσεις από το 1973 αλλά δεν παρουσιάζουν αξιόλογη ανάπτυξη. Η σύστασή τους οφείλεται στο γεγονός ότι ο αγροτουρισμός θεωρήθηκε τρόπος παρέμβασης αναζωογόνησης ορισμένων αγροτικών οικισμών, με σκοπό τη δημιουργία συμπληρωματικής απασχόλησης στους κατοίκους, χωρίς ωστόσο να αποσκοπούν αυτές οι παρεμβάσεις στην αποκόμιση υψηλών κερδών από μέρους των αγροτών μέσω των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων.

Το βελγικό θεσμικό πλαίσιο ορίζει τους όρους και τους κανόνες ίδρυσης και οργάνωσης των αγροτουριστικών καταλυμάτων και πιο συγκεκριμένα προβλέπει:

- Ίδρυση κατασκηνώσεων (κάμπινγκ) σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις
- Ανέγερση ανεξάρτητων οικιών μέσα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις
- Ενοικίαση δωματίων σε αγροικίες εντός αγροτικών εκμεταλλεύσεων
- Ανακατασκευή παλαιών κτηρίων εντός μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων
- Ανέγερση καταλυμάτων για διανυκτέρευση με πρωινό σε αγροτικούς οικισμούς

Για όλες αυτές τις αγροτουριστικές εγκαταστάσεις προβλέπεται χορήγηση σχετικών επιδοτήσεων για να ανταποκριθούν στον σκοπό και στον ρόλο τους, έτσι ώστε να παρέχονται πολλές ανέσεις στους επισκέπτες/τουρίστες οι οποίοι με τον αγροτουρισμό θέλουν να απολαύσουν την ποδηλασία, την ιππασία, τα ταξίδια και τους περιπάτους σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αλλά και τα προϊόντα της αγροτικής εκμετάλλευσης ή της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας (Ιστοσελίδα ECEAT).

3.3. Ο αγροτουρισμός στη Γαλλία

Στη Γαλλία ο αγροτουρισμός, αν και έχει κάνει τα πρώτα βήματά του πριν τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ουσιαστικά υφίσταται από το 1952, έτος κατά το οποίο άρχισε να εφαρμόζεται η πολιτική του «πράσινου τουρισμού» και που διέφερε αισθητά από την πολιτική και τη φιλοσοφία του λεγόμενου «γαλάζιου τουρισμού» (=τουρισμός στη θάλασσα). Ως πολιτική, ο αγροτουρισμός εντασσόταν στα σχέδια και στα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης τα οποία αποσκοπούσαν κυρίως:

- Στη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος
- Στη συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο.

Έτσι θεσπίστηκαν διάφορα ευνοϊκά μέτρα που παρείχαν δυνατότητες για ευοίωνη προοπτική ανάπτυξης του αγροτουρισμού, δόθηκαν ευκαιρίες για εκπαίδευση και μετεκπαίδευση των αγροτών σε θέματα και ζητήματα σχετικά με τον πολιτισμό και διοχετεύτηκαν γνώσεις και πληροφορίες που εξυπηρετούν τον αγροτουρισμό και, συνάμα, παρασχέθηκαν διευκολύνσεις για ίδρυση αγροικιών, όπου εκεί οι επισκέπτες/τουρίστες να μπορούν να αναζητούν κατάλυμα, στέγη και τροφή. Η ίδρυση των αγροικιών στόχευε από τον καιρό της καθιέρωσής της, όπως και τώρα στα εξής (Lim C., 1997):

- Στο να βρίσκουν φτηνό κατάλυμα οι χαμηλού εισοδήματος οικογένειες που επιθυμούν να κάνουν διακοπές στην ύπαιθρο
- Στο να δημιουργήσουν πρόσθετα εισοδήματα οι αγρότες και κατ' αυτόν τον τρόπο να βελτιώσουν τις συνθήκες και το επίπεδο διαβίωσής τους
- Στο να δημιουργηθούν συνθήκες απασχόλησης τέτοιες που να αποτρέπουν την πληθυσμιακή «αγροτική έξοδο» και που να συμβάλλουν στην παραμονή των νέων της υπαίθρου στους τόπους καταγωγής τους.
- Στο να συμβάλλουν στην κοινωνική προσέγγιση των ανθρώπων των πόλεων με τους κατοίκους της υπαίθρου, αφού οι πρώτοι προσπαθούν να ξεφύγουν από την απομόνωση και από την αλλοτρίωση που η πόλη τους έχει επιβάλλει.

Τα ελκυστικά τοπία, η τοπική ιστορία, οι τοπικές παραδόσεις και, κυρίως, τα συντελεσθέντα έργα τουριστικής υποδομής και ανωδομής, έχουν συμβάλει στην ταχεία ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Γαλλία, γεγονός που έχει επιδράσει

καταλυτικά για πολλές δεκαετίες στην προσέλκυση τουριστών από γειτονικές χώρες, όπως η Ισπανία και το Βέλγιο κ.ά. στην ανάπτυξη του γαλλικού αγροτουρισμού σπουδαίο ρόλο έχουν διαδραματίσει και οι μορφές οργάνωσης των αγροτουριστικών επιχειρήσεων που κινήθηκαν στο πλαίσιο του ευέλικτου σχήματος συνεργασίας αγροτών ή οργανώσεων τους με τους ΟΤΑ ή με το κράτος, σε ότι αφορά στα της δημιουργίας καταλυμάτων, διότι με αυτή τη συνεργασία διασφαλίστηκε η οργάνωση και η προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος ακόμα και για απαιτήσεις που ξεφεύγουν από τα όρια της αγροτικής εκμετάλλευσης. Τα αγροτουριστικά καταλύματα στη Γαλλία είναι των εξής τύπων (Tyler M., 1996):

- Ιδιωτικά αγροτικά καταλύματα ως σπίτια ή διαμερίσματα σπιτιών μέσα σε αγρόκτημα ή μέσα σε χωριό, και προορίζονται να φιλοξενήσουν επισκέπτες/τουρίστες που θέλουν να κάνουν διακοπές.
- Κατασκηνώσεις σε αγροκτήματα, όπου εκεί οι επισκέπτες/τουρίστες εκτός από τις ανέσεις διαβίωσης μπορούν να έχουν συμμετοχή στις αγροτικές εργασίες.
- Καταλύματα σε αγροκτήματα για φιλοξενία παιδιών προσχολικής ηλικίας σε οικογενειακό περιβάλλον, δηλαδή φιλοξενία παιδιών που θέλουν να κάνουν τις διακοπές τους κοντά στη φύση και που επιθυμούν να γνωρίσουν την αγροτική ζωή.
- Καταλύματα/ σταθμοί μιας διανυκτέρευσης για φιλοξενία διερχόμενων ατόμων ή ομάδων, που αθλούνται ως πεζοπόροι ή ποδηλάτες ή καβαλάρηδες ή με καγιάκ κ.ά.
- Δωμάτια σε κατοικίες αγροτών: α) μέσα σε οικισμούς, όπου προσφέρεται διαμονή και πρωινό, β) μέσα σε αγροκτήματα, όπου προσφέρεται διαμονή και πρωινό αλλά και δυνατότητες άθλησης, όπως π.χ. ποδηλασία, ιππασία κ.λπ., για αρχάριους και μη.

Οι τουρίστες/επισκέπτες προστατεύονται στις διακοπές τους στο πλαίσιο του αγροτουρισμού με τον Ειδικό Κανονισμό που εκδίδει η γαλλική πολιτεία και που αφορά και ρυθμίζει τα της διαμονής, της εστίασης, των λοιπών εξυπηρετήσεων και τα των τιμών, για όλες τις παρεχόμενες υπηρεσίες.

Καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Γαλλία, σε εθνικό και σε περιφερειακό επίπεδο, παίζει η Εθνική Ομοσπονδία Καταλυμάτων Γαλλίας που

παρεμβαίνει σε όλα τα πεδία και σε όλες τις φάσεις του αγροτουριστικού τομέα, αφού:

- Ενημερώνει, πληροφορεί, υποδεικνύει και συμβουλεύει τους αγρότες για το πώς πρέπει να οργανώσουν τα αγροτουριστικά καταλύματα
- Χωροθετεί, ταξινομεί και ελέγχει τις αγροτουριστικές κατοικίες
- Εκπροσωπεί τους ιδιοκτήτες των αγροτουριστικών αγροικιών και τους χρήστες τους στις αρμόδιες τοπικές αρχές
- Διασφαλίζει και προωθεί τη διαφήμιση του αγροτουρισμού σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο
- Διευκολύνει εκείνους τους αγρότες που θέλουν αν ενταχθούν σε αγροτουριστικά προγράμματα αλλά και εκείνους τους τουρίστες/επισκέπτες που θέλουν αν κάνουν διακοπές σε αγροτικά καταλύματα
- Εκδίδει Ετήσια Επετηρίδα για τη δράση κάθε Περιφερειακής Ένωσης.

Φρονούμε ότι η γαλλική εμπειρία έχει δώσει πλήθος ιδεών, προτάσεων και λύσεων για την ανάπτυξη του ελληνικού αγροτουρισμού, τη στιγμή που η Ελλάδα παρουσιάζει πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα έναντι πολλών ευρωπαϊκών χωρών (Anthoroulou, 1998).

3.4. Ο αγροτουρισμός στη Γερμανία

Στη Γερμανία ο αγροτουρισμός εμφανίστηκε κατά τη δεκαετία του 1930 από αφορμή την αναζήτηση τόπων για χαμηλού κόστους διακοπές σε αγροτικές περιοχές για τους κατοίκους των βιομηχανικά αναπτυσσόμενων πόλεων. Κατά τη δεκαετία του 1950 ο γερμανικός αγροτουρισμός έχει πλέον τη μορφή της τουριστικής ανάπτυξης των αγροτικών περιφερειακών περιοχών των μεγάλων αστικών κέντρων, όπου υπήρχαν φυσικές ομορφιές, ικανές να ικανοποιήσουν τους «κορεσμένους ανθρώπους» των μεγάλων πόλεων.

Ο γερμανικός αγροτουρισμός έχει πολλά κοινά σημεία με τον αυστριακό αγροτουρισμό και τα καταλύματα που προσφέρει είναι:

- Αγροικίες δίπλα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις

- Διαμερίσματα ή δωμάτια σε αγροικίες μέσα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις
- Μικρά σπιτάκια δίπλα ή μέσα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις
- Κάμπινγκ δίπλα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις

Φιλόδοξος στόχος της γερμανικής πολιτείας είναι η αναβίωση ορισμένων παλιών αγροτικών οικισμών και η μετατροπή τους σε τουριστικά χωριά για προσέλκυση γηγενών και αλλοδαπών τουριστών και, κυρίως, για προσέλκυση παιδιών σχολικής ηλικίας, αναπήρων, ανθρώπων τρίτης ηλικίας, μελών επαγγελματικών σωματείων κ.λπ. ώστε να κάνουν εκεί διακοπές, αλλά και για προσέλκυση εκείνων που επιθυμούν να περάσουν ευχάριστα Σαββατοκύριακα κάνοντας ιππασία, παίζοντας τένις, ψαρεύοντας κ.ά. (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικά Διεθνή).

Ο αγροτουρισμός στη Γερμανία δεν ασκείται με σκοπό την προσαύξηση του εισοδήματος των αγροτών ούτε με σκοπό τη συγκράτηση του πληθυσμού στον αγροτικό χώρο και στην ύπαιθρο, αλλά ασκείται ως μια καθαρά εμπορική εκμετάλλευση.

Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται σχετική κάμψη των δαπανών των Γερμανών για τουρισμό στο εξωτερικό και τα ποσά αυτά ανέρχονται (το 2002) σε περίπου 50.500.000.000 ευρώ, ενώ τα έσοδα της Γερμανίας από ταξίδια αλλοδαπών επισκεπτών στη χώρα (το 2002) ανέρχονται περίπου 20.500.000.000 ευρώ.

Τα οικονομικά προβλήματα έχουν εξαναγκάσει και οδηγήσει τους Γερμανούς στο να επανεξετάσουν τις δαπάνες διακοπών και τις τιμές των πακέτων-οργανωμένων ταξιδιών διακοπών, διότι διέπονται από την αρχή ότι οι διακοπές είναι ο τελευταίος κλάδος στον οποίο θα κάνουν οικονομία. Όμως, η εποχή κατά την οποία οι Γερμανοί ταξίδευαν απεριόριστα και ξόδευαν απεριόριστα χρήματα εκτιμάται πως ανήκει πλέον στο παρελθόν. Εκ των πραγμάτων λοιπόν, θα υπάρξει μια στροφή των Γερμανών τουριστών προς τον εσωτερικό τουρισμό και υπό αυτή την έννοια διαφαίνονται ευοίωνες προοπτικές παραπέρα ανάπτυξης του γερμανικού αγροτουρισμού, σε μια περίοδο μάλιστα που διαπιστώνεται ότι οι μικρής διάρκειας διακοπές και τα ταξίδια στις πόλεις ανήκουν στα προσφιλή είδη ταξιδιού του μέλλοντος (Pompl, Lieb, 1997).

3.5. Ο αγροτουρισμός στη Δανία

Στη Δανία ο αγροτουρισμός δεν έχει σχέση με την εισοδηματική ή τη δημογραφική τόνωση του αγροτικού κόσμου και χώρου και ως προσπάθεια άρχισε να αναπτύσσεται στα τέλη της δεκαετίας του 1960, προβάλλοντας δύο τύπους διακοπών:

- Διακοπές σε αγροκτήματα, διαμονή σε αγροικίες των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με πλήρη διατροφή ή ημιδιατροφή
- Διακοπές ξεγνοιασιάς στον αγροτικό χώρο, διαμονή σε αγροικίες κοντά ή μέσα σε αγροτική εκμετάλλευση χωρίς παροχή διατροφής.

Και οι δύο τύποι αγροτουρισμού που προαναφέρθηκαν, δίνουν τη δυνατότητα στους επισκέπτες/τουρίστες να συνδυάσουν τις διακοπές τους με ποικίλες άλλες δραστηριότητες: ψάρεμα, εκδρομές, συλλογή μανιταριών κ.ά. Το 50% της αγοράς του αγροτουρισμού της Δανίας καλύπτεται από γηγενείς επισκέπτες/τουρίστες και το άλλο 50% από αλλοδαπούς προερχόμενους κυρίως από τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης (Ιστοσελίδα ECEAT).

3.6. Ο αγροτουρισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο

Ο αγροτουρισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο αναπτύσσεται σε ολόκληρη την έκταση της χώρας, λόγω του εδαφολογικού της ανάγλυφου και λόγω της μεγάλης βιομηχανικής ανάπτυξης της χώρας, γεγονός που συμβάλλει στο να οδηγηθούν τους κοντά στη φύση, στην ύπαιθρο και στην εξοχή.

Σε πολλές από τις περιοχές της χώρας ο αγροτουρισμός συνεισφέρει στην αύξηση του εισοδήματος των αγροτών, για αυτό και την ευθύνη για την άσκηση αγροτουριστικής πολιτικής την έχει το Υπουργείο Γεωργίας, όμως πολλές από τις αγροτουριστικές δραστηριότητες ασκούνται από τους ΟΤΑ και συμβάλλουν:

- Στην αύξηση του αγροτικού εισοδήματος των κατ' αποκλειστικότητα ασκούντων αγροτικό επάγγελμα
- Στον πολλαπλασιασμό των ευκαιριών απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές
- Στη συγκράτηση του πληθυσμού στον αγροτικό χώρο και στην ύπαιθρο.

Τα αγροτουριστικά καταλύματα στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι των εξής τύπων (Smith L.V., 1994):

- Οι ενοικιαζόμενες αγροικίες ή ενοικιαζόμενα δωμάτια σε αγροικίες εκτός αγροτικών εκμεταλλεύσεων, που παρέχουν στους τουρίστες/επισκέπτες κρεβάτι και πρωινό και η εξυπηρέτηση γίνεται από τους ιδιοκτήτες των αγροικιών
- Οι ενοικιαζόμενες αγροικίες ή ενοικιαζόμενα δωμάτια σε αγροικίες εντός αγροτικών εκμεταλλεύσεων ή πλησίον αυτών, όπου οι επισκέπτες/τουρίστες αυτοεξυπηρετούνται σε θέματα που σχετίζονται με το νοικοκυριό, τα γεύματα και όλα τα συναφή
- Κατασκηνώσεις εντός ή πλησίον των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, για εξυπηρέτηση των εποχούμενων τουριστών, δηλαδή των περαστικών.

Πλην της διαμονής και της εστίασης, στις περιοχές όπου είναι αναπτυγμένος ο αγροτουρισμός παρέχονται δυνατότητες και ευκαιρίες για αγορές τοπικών αγροτικών προϊόντων και για συμμετοχή σε τοπικά πολιτιστικά και τοπικά δρώμενα.

Τα μέτρα για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο Ηνωμένο Βασίλειο θεωρούνται ότι έχουν επιτύχει, αφού και το εισόδημα των αγροτών της χώρας έχει αυξηθεί από τις αγροτουριστικές δραστηριότητες και νέες θέσεις απασχόλησης του εργατικού δυναμικού δημιουργήθηκαν και συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο επετεύχθη. Η πολιτεία υπήρξε αρωγός σε αυτήν την προσπάθεια, παρέχοντας ιδιαίτερα ευνοϊκά κίνητρα και βοηθώντας με δάνεια τους αγρότες, καλύπτοντας μέχρι και το 80% της συνολικής δαπάνης των σχετικών αγροτουριστικών επενδύσεων.

Σήμερα ο αγγλικός αγροτουρισμός προσελκύει έναν στους τέσσερις τουρίστες (25%), από τους οποίους περίπου το 1/3 είναι αλλοδαποί (μη Βρετανοί), γεγονός που αποδεικνύει τη δυναμική προοπτική του κλάδου και ενισχύει σημαντικά τις μικρές ορεινές αγροτουριστικές μονάδες και τα πάνω από 30.000 αγροκτήματα, τα οποία προσφέρουν καταλύματα και ενδιαφέρουσες ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες στους επισκέπτες/τουρίστες (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικά Αγγλίας).

3.7. Ο αγροτουρισμός στην Ιρλανδία

Ο αγροτουρισμός στην Ιρλανδία έκανε την εμφάνισή του στις αρχές της δεκαετίας του 1960 όταν κάποιες αγροτικές εκμεταλλεύσεις άρχισαν να προσφέρουν τουριστικές διευκολύνσεις με ενοικίαση καταλυμάτων σε επισκέπτες/τουρίστες, διευκολύνσεις από τις οποίες προέκυψε σημαντική αύξηση στο αγροτικό εισόδημά τους.

Τα αγροτουριστικά καταλύματα χρηματοδοτούνται από τους φορείς του Ιρλανδικού Τουρισμού, ώστε να μπορούν να φιλοξενούν αλλοδαπούς και εγχώριους τουρίστες/επισκέπτες, και είναι των εξής τύπων:

- Ιδιωτικές οικίες στην ύπαιθρο ή κοντά σε πόλεις
- Αγροικίες μέσα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις

Ο ιρλανδικός αγροτουρισμός είναι προϊόν της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και η ανάπτυξή του δεν οφείλεται στις όποιες θεσμικές παρεμβάσεις από μέρους της πολιτείας. Η λειτουργία των αγροτουριστικών μονάδων στη χώρα θεωρείται επιτυχημένη και εκτός από κρεβάτι ύπνου και πρωινό παρέχουν και πολλές άλλες ευκαιρίες ψυχαγωγικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, με διοργάνωση μουσικών εκδηλώσεων παραδοσιακής μουσικής, με ανάδειξη τοπικών εθίμων, παραδόσεων και γιορτών που πράγματι συμβάλλουν στην προσέλκυση υψηλού αριθμού επισκεπτών/τουριστών, οι οποίοι κατά 40% προέρχονται από το Ηνωμένο Βασίλειο και κατά 40% από άλλες χώρες (Έξαρχος, Καραγιάννης 2004).

3.8. Ο αγροτουρισμός στην Ισπανία

Στην Ισπανία ο τουριστικός τομέας έχει τεράστια ανάπτυξη και εμφανίζει δυναμική προοπτική για παραπέρα θετικές εξελίξεις. Θα ήταν αδύνατο σε μια τέτοια χώρα, με τόσο μεγάλη παράδοση στον τουρισμό και με τέτοιο πλήθος συγκριτικών πλεονεκτημάτων έναντι άλλων χωρών, να μην υπάρχει σημαντική ανάπτυξη και της αγροτουριστικής δραστηριότητας.

Από τη δεκαετία του 1990, η χώρα εφαρμόζει διαρθρωτικές πολιτικές στις φθίνουσες και μειονεκτικές περιοχές τόσο για την τόνωση της ζωής στην ύπαιθρο (αύξηση του αγροτικού εισοδήματος, δημογραφική ισορροπία, συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο κ.λπ.) όσο για την επίτευξη ισορροπίας στην ανάπτυξη των Περιφερειών της χώρας.

«Μειονεκτικές περιοχές» και περιφέρειες όπως η Ανδαλουσία, η Καταλονία κ.ά., με πλούσια πολιτιστική παράδοση και κληρονομιά, με πλήθος οικισμών παραδοσιακού ύφους και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, στο πλαίσιο του επιχορηγούμενου από το κράτος αγροτουρισμού παρέχουν ποικίλα καταλύματα σε επισκέπτες/τουρίστες, των εξής τύπων:

- Παραδοσιακά σπίτια ή δωμάτια σε παραδοσιακά σπίτια μέσα σε παραδοσιακούς αγροτικούς οικισμούς
- Ανεξάρτητες αγροικίες εντός ή πλησίον των αγροτικών εκμεταλλεύσεων .

Τα καταλύματα αυτά παρέχουν στους επισκέπτες διαμονή με πρωινό ή με πλήρη διατροφή ή ημιδιατροφή, ενώ συμβάλλουν καταλυτικά για την προσέλκυση των επισκεπτών/τουριστών:

- Οι τοπικές εκδηλώσεις και γιορτές, με αναβίωση παλαιών και ξεχασμένων λαϊκών εθίμων και δρώμενων
- Οι γαστρονομικές προσφορές με εδέσματα και τοπικά προϊόντα, με προώθηση της παραδοσιακής κουζίνας και των αγροτικών προϊόντων της πάσαι ποτέ συμβατικής γεωργίας και κτηνοτροφίας
- Τα μεγάλα «εθνικά πάρκα» και η πλούσια φύση, όπου μπορεί κανείς να αθλείται π.χ. κυνηγώντας, κάνοντας ορειβασία, πετώντας με ανεμόπτερο ή αερόστατο, εξερευνώντας σπήλαια, κάνοντας εκδρομές και περιπάτους στα δάση και άλλα συναφή.

Αγροτουριστικά καταλύματα προσφέρονται στα ορεινά και εντός των δασωδών εκτάσεων χωριά των Πυρηνάιων, στα χωριά της Χώρας των Βάσκων, στα χωριά των άλλων λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της Ισπανίας π.χ. Αστούρια, Κανάριοι Νήσοι, Καντάβρια κ.ά., αλλά και στις Βαλεαρίδες Νήσους. Τα είδη των καταλυμάτων ποικίλλουν από περιοχή σε περιοχή, όπως ποικίλλουν και τα είδη των λοιπών παρεχόμενων αγροτουριστικών υπηρεσιών που αποσκοπούν στο να διασφαλίσουν: ζωή στην ύπαιθρο κοντά σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις και ενασχόληση με αγροτικές εργασίες, επίσκεψη στη φύση και γνωριμία με την πανίδα και την χλωρίδα των περιοχών, ψυχαγωγία και επαφή με αγροτικά θρησκευτικά και παραδοσιακά-εθιμικά δρώμενα κ.ά.

Με τη συνδρομή της πολιτείας ο ισπανικός αγροτουρισμός οργανώνεται συστηματικά και φιλοδοξεί να αποσπάσει μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης,

αφού ήδη έχει δημιουργήσει σχετικά καλές υποδομές προσέλκυσης αλλοδαπών τουριστών. Ο ισπανικός αγροτουρισμός μπορεί να δώσει ιδέες για παρόμοιες παρεμβάσεις και στη χώρα μας την Ελλάδα (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικά Ισπανίας).

3.9. Ο αγροτουρισμός στην Ιταλία

Ο αγροτουρισμός στην Ιταλία έχει δύο εκφάνσεις και οφείλεται στο διαφορετικό επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας, η οποία στον μεν βορρά είναι βιομηχανικώς αναπτυγμένη στο δε κέντρο και στο νότο κυριαρχούν οι αγροτικές σχέσεις παραγωγής. Τούτη η ανισότητα ανάμεσα στον «αναπτυγμένο βορρά» και στον «καθυστερημένο νότο» αποτελεί τη βασική αιτία της συνύπαρξης δύο διαφορετικών τύπων ή μοντέλων αγροτουρισμού, που η ύπαρξή τους όμως δεν οφείλεται στην κρατική παρέμβαση αλλά στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Στον μεν βορρά της χώρας ο αγροτουρισμός είναι απόρροια των ιδιωτικών πρωτοβουλιών των μεγαλοϊδιοκτητών αγροτικών εκτάσεων, στο δε νότο της χώρας ο αγροτουρισμός είναι απόρροια των πρωτοβουλιών των αγροτικών συνεταιρισμών και τις περισσότερες φορές των πρωτοβουλιών των γυναικείων αγροτουριστικών οργανώσεων, που σκοπό έχουν την προώθηση των τοπικών αγροτικών προϊόντων και των τοπικών ειδών λαϊκής τέχνης (Valls J.F., 1997).

Στον ιταλικό βορρά τα παρεχόμενα αγροτουριστικά καταλύματα είναι:

- Αγροικίες και ανεξάρτητα διαμερίσματα σε αγροικίες εντός ή πλησίον μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων
- Κάστρα και οικήματα (παλαιά) αγροτικών οικογενειών εντός ή πλησίον μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων
- Σπίτια αγροτών μέσα σε παραδοσιακούς ή μη οικισμούς του αγροτικού χώρου.

Και στους τρεις τύπους καταλυμάτων παρέχεται διαμονή του είδους «διανυκτέρευση με πρωινό» στους κουρασμένους επισκέπτες/τουρίστες, κυρίως κατοίκους των βιομηχανικών πόλεων του ιταλικού βορρά (Μιλάνο, Τεργέστη, Γένοβα κ.ά.), οι οποίοι αναζητούν ηρεμία και ησυχία στα τοπία με φυσικές ομορφιές-στην ύπαιθρο, αλλά επιθυμούν παράλληλα να έχουν και τις πολυτελείς ανέσεις των σπιτιών τους και των πόλεών τους, όπως π.χ. ακριβά πιάτα, κρυστάλλινα και πορσελάνινα είδη τραπεζιού, δορυφορική τηλεόραση και άλλες πολυτέλειες. Εκεί ασχολούνται με εργασίες και

δραστηριότητες των αγροτικών εκμεταλλεύσεων ή επιδίδονται σε διάφορα αθλήματα, όπως π.χ. ιππασία, ποδηλασία, πεζοπόρες περιηγήσεις κ.ά.

Στον ιταλικό νότο και στις κεντρικές περιοχές της χώρας τα καταλύματα είναι:

- Σπίτια αγροτών ή δωμάτια σε σπίτια αγροτών μέσα σε αγροτικούς οικισμούς
- Μικρές αγροικίες μέσα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις ή κοντά σε πόλεις.

Τα καταλύματα αυτών των τύπων προσφέρουν «ύπνο και πρωινό», αλλά στα χωριά αυτά αναπτύσσονται και δραστηριότητες ανάδειξης των παραδοσιακών στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού, με αναβίωση ποικίλων λαϊκών δρώμενων και, συνάμα, αναπτύσσονται ποικίλες άλλες αγροτοβιοτεχνικές δραστηριότητες κυρίως από συνεταιρισμένες γυναίκες, με σκοπό την παραγωγή και προώθηση ειδών της τοπικής λαϊκής τέχνης και των τοπικών αγροτικών προϊόντων.

Χωρίς καμία κρατική οικονομική βοήθεια και με μόνη την ενεργό δράση των αγροτών που θέλουν να υπερασπίζονται την «αυτονομία» τους έναντι του κράτους και των κομμάτων, ο ιταλικός αγροτουρισμός αναπτύσσεται δυναμικά στις κεντρικές και στις νότιες περιοχές της χώρας και, μάλιστα, ολίγον δορυφορικά προς τα γνωστά τουριστικά κέντρα (π.χ. Νεάπολη, Ρώμη, Μιλάνο κ.λπ.) και με προοπτική τη διεκδίκηση μεγαλύτερου τμήματος τουριστών/επισκεπτών από τις άλλες «μορφές τουρισμού» (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικά Ιταλίας).

3.10. Ο αγροτουρισμός στο Λουξεμβούργο

Ο αγροτουρισμός στο Λουξεμβούργο δεν αποσκοπεί στο να λύσει προβλήματα του αγροτικού κόσμου της χώρας αλλά, απλώς, έχει σχέση με δραστηριότητες που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και αφορά στο σύνολο-σχεδόν-της χώρας, εξαιρουμένης της πρωτεύουσάς της. Τα καταλύματα που παρέχονται στην αγροτική ύπαιθρο είναι των εξής τύπων:

- Αγροικίες σε αγροκτήματα
- Εξοχικές κατοικίες
- Οικήματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στην ύπαιθρο

- Υπαίθριοι ξενώνες για φιλοξενία οικογενειών ή και ομάδων των 10 έως 30 προσώπων
- Υπνοδωμάτια σε αναπαλαιωμένους πύργους του αγροτικού χώρου.

Σε όλες τις περιπτώσεις τα καταλύματα διαθέτουν τον βασικό εξοπλισμό (έπιπλα, σκεύη κουζίνας κ.λπ.) και ορισμένες φορές διαθέτουν πρόσθετες ανέσεις και ευκολίες, όπως π.χ. ποδήλατα, άλογα για ιππασία, σύνεργα ψαρέματος κ.ά. (ΥΠΕΠΘ).

3.11. Ο αγροτουρισμός στην Ολλανδία

Ο αγροτουρισμός στην Ολλανδία έχει διπλό περιεχόμενο και σχετίζεται με τους ανθρώπους οι οποίοι αναζητούν κατάλυμα:

- Σε σπίτια αγροτών (κτηνοτρόφων ή ψαράδων) σε κτηνοτροφικά χωριά και σε ψαροχώρια, όπου εκεί ως επισκέπτες/τουρίστες κάνουν διακοπές και μπορούν να βιώσουν τις παραδοσιακές ενασχολήσεις του ντόπιου πληθυσμού, έχοντας ασφαλώς και πολλές από τις ανέσεις του σύγχρονου αστικού κόσμου, όπως π.χ. ηλεκτρικό ρεύμα, τηλέφωνο, τηλεόραση και άλλα συναφή
- Σε κατασκηνώσεις που διαθέτουν απλές κατασκευές-καλύβες ή σκηνές και τροχόσπιτα (οι σκηνές και τα τροχόσπιτα μπορούν να είναι και των ιδίων των τουριστών) μέσα σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις, όπου εκεί ως επισκέπτες/τουρίστες επιθυμούν να κάνουν τις διακοπές τους, συνδυάζοντάς τες με φυσιολατρικές εκδηλώσεις, όπως π.χ. ποδηλασία, πεζοπορία κ.ά. (Wood K., 1991).

3.12. Ο αγροτουρισμός στη Πορτογαλία

Ο αγροτουρισμός στη Πορτογαλία έχει ιδιαίτερη ανάπτυξη, που συμβαδίζει με τις άλλες μορφές τουρισμού της «τουριστικής βιομηχανίας» και έχει τον χαρακτήρα:

- Παροχής ανεξάρτητων οικιών σε παραδοσιακά χωριά του αγροτικού χώρου

- Παροχής παλαιών κάστρων (περιόδου του 1500 και εντεύθεν), μοναστηριακών οικημάτων και άλλων ειδικά διαμορφωμένων κτισμάτων της υπαίθρου.

Σε αυτά οι επισκέπτες/τουρίστες μπορούν να απολαύσουν υψηλού επιπέδου υπηρεσίες και να ξεκουραστούν, να χαρούν και να απολαύσουν το φυσικό περιβάλλον, την πλούσια αρχιτεκτονική παράδοση και κληρονομιά, τα προϊόντα και την κουζίνα των τοπικών αγροτικών κοινωνιών. Ωστε, ο πορτογαλικός αγροτουρισμός απευθύνεται κυρίως σε ανθρώπους ευκατάστατους που διαθέτουν υψηλά εισοδήματα (Anthoroulou, 1998).

3.13. Ο αγροτουρισμός στη Σουηδία

Ο αγροτουρισμός στη Σουηδία δεν αποσκοπεί στο να λύσει προβλήματα του αγροτικού κόσμου ή του αγροτικού χώρου, αλλά συνδυάζεται με δραστηριότητες της υπαίθρου που αποσκοπούν στο να παρέχουν τουριστικές υπηρεσίες σε γηγενείς και αλλοδαπούς που επιθυμούν να κάνουν διακοπές σε περιοχές της χώρας με πλούσιες φυσικές ομορφιές (δάση, λίμνες, χλωρίδα, πανίδα, θάλασσες κ.ά.). Τα καταλύματα που παρέχει και που πράγματι προσελκύουν μεγάλο αριθμό γηγενών αλλά και αλλοδαπών τουριστών/επισκεπτών είναι:

- Αγροικίες και κατασκηνώσεις σε αγροκτήματα ή σε αγροτικά χωριά
- Ξύλινα εξοχικά σπίτια κοντά σε θάλασσα ή πάνω σε βουνά
- Ξενώνες διαφόρων τύπων για φιλοξενία ατόμων νεαρής ηλικίας
- Κατασκηνώσεις διαφόρων τύπων κοντά σε θάλασσα ή σε λίμνες

Στα αγροτουριστικά καταλύματα οι επισκέπτες/τουρίστες εκτός από «ύπνο με πρωινό» μπορούν να απολαύσουν το φυσικό περιβάλλον, κάνοντας ποδηλασίες, πεζοπορίες, ψαρέματα κ.ά. (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικά Σουηδίας).

3.14. Ο αγροτουρισμός στη Φινλανδία

Ο αγροτουρισμός στη Φινλανδία, τη χώρα με τις 55.000 λίμνες και τις 400.000 διάσπαρτες σε όλη τη χώρα αγροτουριστικές κατοικίες, αναπτύσσεται ως

δραστηριότητα από τους αγρότες μέσα στις εκμεταλλεύσεις τους και από άποψη καταλυμάτων παρέχει τους εξής τύπους:

- Ανεξάρτητες αγροικές μέσα σε αγροκτήματα
- Εξοχικά πανδοχεία
- Εξοχικές κατοικίες
- Παλαιές αποθήκες ανακατασκευασμένες σε κατοικίες
- Ανεξάρτητες κατοικίες σε κατασκευασμένα «αγροτικά χωριά».

Σε όλα τα καταλύματα παρέχεται «κρεβάτι και πρωινό» και πλήρης διατροφή ή ημιδιατροφή, ενώ οι επισκέπτες/τουρίστες έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν από κοντά και τις ασχολίες των αγροτών ή να ψαρέψουν ή να κάνουν ποδηλασία, ιππασία, περιπάτους κ.ά., ή και να συμμετάσχουν σε τοπικές πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικά Φινλανδίας).

3.15. Ο αγροτουρισμός στην Ελβετία

Στην Ελβετία η εφαρμογή του αγροτουρισμού είναι ανεξάρτητη από τις γεωργικές δραστηριότητες, δηλαδή το κράτος δεν ενισχύει τις σχετικές με τον αγροτουρισμό δραστηριότητες, αλλά αυτές αποτελούν ιδιωτική πρωτοβουλία.

Καθώς η Ελβετία αποτελεί και αυτή μια χώρα των Άλπεων, έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης του αγροτουρισμού, συνδυάζοντας διακοπές κοντά στη φύση και ευκαιρίες ενασχόλησης με σπορ όπως το σκι, η ποδηλασία στο βουνό και η ιππασία. Οι τύποι των αγροτουριστικών καταλυμάτων είναι κοινοί με πολλών άλλων χωρών και είναι κυρίως ανεξάρτητα επιπλωμένα δωμάτια στη γεωργική εκμετάλλευση, τύπου « διανυκτέρευση με πρωινό » ή διαμονή με πλήρη διατροφή ή ημιδιατροφή ή συλλογική διαμονή (ΥΠΕΠΘ).

3.16. Ο αγροτουρισμός στη Νορβηγία

Ο αγροτουρισμός στην Νορβηγία σχετίζεται κυρίως με τις διακοπές στη γεωργική εκμετάλλευση, όπου οι επισκέπτες είτε κάνουν ημερήσιες επισκέψεις σε αυτή είτε μένουν σε καταλύματα μέσα ή κοντά σε αυτή. Τα καταλύματα είναι αυτοεξυπηρετούμενα, με δική τους κουζίνα, όπου σε μερικά προσφέρονται και

γεύματα. Η διαμονή στη γεωργική εκμετάλλευση δίνει μια επιπλέον οικονομική ενίσχυση στους αγρότες, αλλά έχει και εκπαιδευτικό χαρακτήρα για τους επισκέπτες, καθώς συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες, ασχολούνται με το φάρμακο σολομού, που είναι πολύ διαδεδομένο στη Νορβηγία, συλλέγουν βατόμουρα, κάνουν σπορ.

Τα τελευταία χρόνια γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη αυτή η μορφή τουρισμού και είναι πολλοί εκείνοι οι γεωργοί που κατασκεύασαν καταλύματα σε ορεινές περιοχές ή μετέτρεψαν παλιά σπίτια σε ελκυστικά τουριστικά καταλύματα.

Ιδιαίτερη ανάπτυξη εμφανίζει και ο οικοτουρισμός στη χώρα αυτή. Πολλοί είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι η Νορβηγία είναι η τελευταία χώρα της Ευρώπης που διατηρεί ακόμη πλούσια χλωρίδα και πανίδα. Στις δραστηριότητες του οικοτουρισμού περιλαμβάνονται οι παρατηρήσεις θαλάσσιων πουλιών όπως οι κορμοράνοι, γλάροι, πάπιες, το σαφάρι ταράνδου, ζαρκαδιού και πέρδικας, γνωριμία με τον πολιτισμό και τις συνήθειες τοπικών πληθυσμών που ζουν στη Β. Νορβηγία (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικά Νορβηγίας).

3.17. Ο αγροτουρισμός στη Πολωνία

Οι διακοπές στη γεωργική εκμετάλλευση γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς τα τελευταία χρόνια στη Πολωνία. Οι φυσικές ομορφιές της χώρας είναι πολλές και το κόστος ζωής σχετικά χαμηλό. Έτσι μπορεί και προσελκύει όλο και περισσότερους τουρίστες για διακοπές κοντά στη φύση.

Από παλιά οι γεωργοί συνήθιζαν να φιλοξενούν επισκέπτες σε κάποιο δωμάτιο χωρίς όμως η δραστηριότητα αυτή να είναι οργανωμένη. Καθώς τα τελευταία χρόνια οι οικογένειες προτιμούν οικονομικές διακοπές στην εξοχή, οι γεωργοί ξεκίνησαν να αξιοποιούν πλέον συστηματικά, ως καταλύματα, τους επιπλέον χώρους που διέθεταν και να τους παρέχουν στους επισκέπτες τους. Στη Πολωνία, κυρίως οι γυναίκες ασχολούνται με τις αγροτουριστικές δραστηριότητες και την φροντίδα των επισκεπτών, γεγονός που τους προσφέρει μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία.

Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα ανάπτυξης της πολωνικής αγροτουριστικής δραστηριότητας είναι η δημιουργία 90 οικολογικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, οι οποίες συνεργάζονται μέσω ενός δικτύου που συντονίζει το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αγροτουρισμού. Παράγουν βιολογικά γεωργικά προϊόντα και ταυτόχρονα παρέχουν διαμονή στους επισκέπτες σε campings ή άλλου τύπου καταλύματα. Είναι μία

αξιόλογη προσπάθεια, γιατί με κάθε τρόπο προστατεύει το περιβάλλον και ωφελεί τους επισκέπτες (Brscic, 2006).

3.18. Ο αγροτουρισμός στην Κύπρο

Το 1991 ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (Κ.Ο.Τ.) σε συνεργασία με τη κυβέρνηση, τις τοπικές αρχές και διάφορες οργανώσεις μεταναστών ξεκινά την εφαρμογή ενός προγράμματος αγροτουρισμού με σκοπό την αναζωογόνηση της υπαίθρου. Από τις προτεραιότητες του προγράμματος ήταν η προστασία του πολιτισμού και της παράδοσης της υπαίθρου, αλλά και του περιβάλλοντος, για τις οποίες εργάστηκαν αρχιτέκτονες, περιβαλλοντολόγοι και άλλες ομάδες. Στο πλαίσιο του αγροτουρισμού το Υπουργείο Γεωργίας, ανέλαβε τη σύνταξη και την έκδοση ενός εντύπου παραδοσιακών συνταγών του νησιού, με σκοπό να εκπαιδεύσει τους κατοίκους της υπαίθρου και τους ιδιοκτήτες εστιατορίων στη παραδοσιακή μαγειρική. Τα πιο αντιπροσωπευτικά αγροτουριστικά καταλύματα θεωρούνται τα παραδοσιακά σπίτια της υπαίθρου. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν ενθαρρύνεται η ανοικοδόμηση νέων σπιτιών σε παραδοσιακά χωριά και σε περιπτώσεις αναπαλαιώσεων απαιτείται άδεια από τον Κ.Ο.Τ. Συμπληρωματικές αγροτουριστικές δραστηριότητες είναι η διατήρηση των παραδοσιακών τεχνών και χειροτεχνιών του νησιού και η παραδοσιακή μουσική, όπως και οι χοροί της Κύπρου (Ζιωγάνας).

Ανεξάρτητα από τα προγράμματα αγροτουρισμού του Κ.Ο.Τ., δύο κοινότητες στη Κύπρο αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πρόκειται για τις παραδοσιακές κοινότητες του Ομόδους και Λευκάρων. Η πρώτη ξεχωρίζει για τα πολλά μικρά μουσεία με βυζαντινά και παραδοσιακά εκθέματα και εκεί λειτουργούν 47 αγροτουριστικά καταλύματα. Η δεύτερη είναι ιδιαίτερα φημισμένη για την τοπική παραδοσιακή τέχνη της αργυροχοΐας και του κεντήματος. Και οι δύο ξεχωρίζουν για τη διατήρηση της παραδοσιακής τους αρχιτεκτονικής (Ιστοσελίδα ΚΟΤ).

3.19. Ο αγροτουρισμός σε άλλες χώρες

Ο αγροτουρισμός –ως θεωρία και εφαρμογή– αφορά τις καπιταλιστικές χώρες και, κυρίως, τις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδίως αυτές που αναζητούν τρόπους να αυξήσουν τα εισοδήματα των αγροτών τους με τη παροχή αγροτουριστικών υπηρεσιών και με την ανάπτυξη αγροβιοτεχνικών δραστηριοτήτων και αυτές που αναζητούν τρόπους

να προσφέρουν στους κουρασμένους κατοίκους των βιομηχανικών μεγαλουπόλεων και των μεγάλων αστικών κέντρων δυνατότητες για ήσυχες, ήρεμες και ευχάριστες διακοπές, κοντά στη φύση και κοντά στους ανθρώπους της υπαίθρου.

Στη συνέχεια, δίνουμε εν συντομία τρία παραδείγματα άλλων χωρών για το πώς έχει σε αυτές ο αγροτουρισμός, ώστε να μπορούν να γίνουν συγκρίσεις:

- **Η.Π.Α.** Ο αγροτουρισμός στη μεγάλη αυτή χώρα της βόρειας Αμερικής έχει τη μορφή:

1. Διακοπών σε αγρόκτημα
2. Διακοπών σε εθνικά πάρκα

Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις και στη μια και στην άλλη περίπτωση είναι πολύ αποδοτικές και παρέχουν δυνατότητες στους επισκέπτες/τουρίστες να χαρούν τη φύση και τις ομορφιές της, με περιπάτους, ιππασία, ψάρεμα, κολύμπι κ.λπ.

- **ΚΑΝΑΔΑΣ** Ο αγροτουρισμός αυτής της χώρας κινείται στα ίδια πλαίσια με αυτόν των ΗΠΑ, τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Γεωργίας και Τουρισμού και προωθείται μέσω συγκεκριμένης στρατηγικής μάρκετινγκ, που προβάλλει συστηματικά τη ζωή των αγροτών και των ανθρώπων της υπαίθρου καθώς και τις φυσικές ομορφιές της χώρας.
- **ΙΣΡΑΗΛ** Ο αγροτουρισμός του εντάσσεται στις δραστηριότητες των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων της χώρας (των γνωστών κιμπούτς), που εφαρμόζουν πολιτική φιλοξενίας επισκεπτών/τουριστών στα αγροκτήματά τους, όπου εκεί μπορούν να εργαστούν σε αγροτικές ασχολίες, να κάνουν εκδρομές, να γνωρίσουν τα ιστορικά και αρχαιολογικά μνημεία της χώρας και άλλα συναφή (Έξαρχος, Καραγιάννης, 2004).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Άρθρα και Βιβλία)

Έξαρχος Γ., Καραγιάννης Στ., 2004, Αγροτουρισμός ως μοχλός για την ανάπτυξη της υπαίθρου, Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης, Θεσσαλονίκη.

Ευθυμιάτου-Πουλάκου Α., 2001, Εισαγωγή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Interbooks, Αθήνα.

Ζιωγάνας Χρ., Γεωργική οικονομική ανάπτυξη, Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα : Οι προοπτικές ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της Ευρώπης, 2001, Πρέβεζα.

ΥΠΕΠΘ -Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αγροτουρισμός και ανάπτυξη, Αθήνα.

Ξενόγλωσση (Βιβλία και Άρθρα)

Alexander N., Mc Kenna Angela, 10-5-1998, Rural tourism in the heart of England, International Journal of Contemporary Hospitality Management

Anthopoulos Th., 1998, Agrotourism and the Rural Environment. Potentialities and limits in the Mediterranean less-favoured areas.

Brsic Kristina, 2006, The impact of agrotourism on agricultural production, Poland.

Journal of Ecotourism, 2003, Volume 2, No 2.

Lim C., 1997, Review of International Tourism Demand Models, Annals of Tourism Research.

Pompl W., Lieb G., 1997, Qualitätsmanagement im Tourismus, Munchen, Wien.

Smith L.V., Eadington R.W., 1994, Tourism Alternatives, Chichester.

Tyler M., 1996, Living in the Environmental, Wadsworth Publishing, New York.

Valls J.F., Porta F., 1997, Sustainable Tourism and Economy; Territory and Heritage, Revue de Tourisme.

Wood K., House S., 1991, The Good Tourist: A worldwide Guide for the Green Traveller, Mandarin, London.

Ιστοσελίδες

<http://norway.org> → Αγροτουριστικά Νορβηγίας

<http://www.turismo.cantabria.org> → Αγροτουριστικά Ισπανίας

<http://www.agritour.com> → Αγροτουριστικά Αγγλίας

<http://www.elysianholidays.co.uk>. → Αγροτουριστικά διάφορων Ευρωπαϊκών Χωρών

<http://www.encomix.es> → Αγροτουριστικά Ισπανίας

<http://www.gosweden.org/logd-ings.html> → Αγροτουριστικά Σουηδίας

<http://www.green-travel.com> → Αγροτουριστικά Διεθνή

<http://www.italyfarmholidays.com> → Αγροτουριστικά Ιταλίας

<http://www.kypros.org> → Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού

<http://www.mek.fi/promis> → Αγροτουριστικά Φινλανδίας

<http://www.pz.nl/eceat> → European Centre of Eco-Agrotourism

<http://www.turismerural.com> → Αγροτουριστικά Ισπανίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1. Αγροτουρισμός στην Ελλάδα

Το φυσικό περιβάλλον, το εύκρατο κλίμα, ο πλούσιος πολιτισμός και η φιλοξενία των ανθρώπων της υπαίθρου αποτελούν στοιχεία της χώρας μας, τα οποία την καθιστούν κατάλληλο έδαφος για την ανάπτυξη των Ήπιων Μορφών Τουρισμού. Ο αγροτουρισμός έκανε την εμφάνισή του στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 80' και αναπτύσσεται με την στήριξη εθνικών και διεθνών φορέων. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική ύπαιθρος είναι κυρίως οικονομικά και συνοδεύονται από μείωση βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της, την απομάκρυνσή τους και σταδιακό μαρασμό της ελληνικής περιφέρειας. Η άνθηση της Ελληνικής επαρχίας είναι εφικτή με την εφαρμογή του αγροτουρισμού, από τον οποίο επωφελείται σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο η τοπική κοινότητα (Ηγουμενάκης, 2000).

Στη χώρα μας, η παρότρυνση για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού δόθηκε όταν, με την άνοδο του μαζικού τουρισμού, άρχισε να δημιουργείται ζήτηση για ενοικιαζόμενα δωμάτια και ξενώνες στην περιφέρεια των μεγάλων τουριστικών πόλεων.

Βασικά κίνητρα και στόχοι πολιτικής για την προώθηση του αγροτουρισμού στη χώρα μας είναι μεταξύ άλλων (ΥΠΕΠΘ):

- Η βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος και των συνθηκών διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού
- Η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο και μάλιστα σε μειονεκτικές ορεινές και άλλες απομακρυσμένες περιοχές, οι οποίες κινδυνεύουν να εγκαταλειφθούν.
- Η προστασία και η διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.
- Η προσέλκυση συναλλάγματος μέσα από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, ο οποίος αποτελεί μια νέα μορφή εναλλακτικού και ήπιου τουρισμού με αυξανόμενη ζήτηση διεθνώς.

Στην Ευρώπη, όπως προαναφέρθηκε επικρατούν δύο τύποι αγροτουρισμού, το σχήμα, «Bed and Breakfast» και το σχήμα «Farm House Holidays». Στην ελληνική περιφέρεια, η οποία συνίσταται από μικρές οικογενειακές μονάδες ταιριάζει το πρώτο σχήμα, το οποίο αφορά μικρές αγροτικές εκμεταλλεύσεις, χωρίς αυτό να αποκλείει την εφαρμογή του δεύτερου σχήματος.

Οι υπηρεσίες του αγροτουρισμού στην Ελλάδα παρέχονται στους επισκέπτες μέσα στα πλαίσια της τοπικής κοινότητας, με τη μορφή ενοικιαζόμενων-επιπλωμένων δωματίων (καταλυμάτων), εστιατορίων οικογενειακής μορφής με τοπική παραδοσιακή κουζίνα και χώρων αναψυχής σε περιοχές με φυσικές ομορφιές (Κουσούνης, 8-8-2004).

Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε τοπικές πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις, που τους φέρνουν κοντά στον τοπικό πολιτισμό και τη φύση, σε αγροτικές εργασίες ή χώρους παραγωγής ειδών λαϊκής τέχνης, στη Παρασκευή τοπικών φαγητών και γλυκισμάτων και σε πολλά τοπικά έθιμα. Οι αγρότες που συμμετέχουν σε δραστηριότητες αγροτουρισμού περνούν υποχρεωτικά από σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης, ανάλογα με τον τομέα που απασχολούνται (Κομίλης, 1999).

Σε εθνικό επίπεδο, τα αγροτουριστικά προγράμματα διακρίνονται σε δύο μοντέλα οργάνωσης (Παπακωνσταντινίδης, 1989):

- Το μοντέλο της «συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων»
- Το μοντέλο της «διάσπασης των αρμοδιοτήτων»

Μοντέλο συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων

Το μοντέλο αυτό ξεκινάει από τη συλλογιστική εκείνη που θέλει ένας κεντρικός φορέας να συγκεντρώνει τις αρμοδιότητες λειτουργίας του αγροτουρισμού, προκειμένου να επιτευχθεί ο καλύτερος δυνατός συντονισμός των σχετικών ενεργειών.

Σε επίπεδο περιφέρειας ο συγκεκριμένος κεντρικός φορέας διαθέτει συγκροτημένες υπηρεσίες, οι οποίες λειτουργούν σε άμεση συνεργασία μαζί του αλλά και με τους ίδιους τους φορείς των αγροτουριστικών καταλυμάτων.

Ανάμεσα στον κεντρικό φορέα και στην περιφέρεια η πληροφόρηση είναι αμφίδρομη. Στον κεντρικό φορέα οι πληροφορίες συγκεντρώνονται για το σκοπό αυτό σε ειδική Γραμματεία, ταξινομούνται και αναλύονται, απ' όπου σε τελική φάση δίδονται οι εντολές για περαιτέρω ενέργειες, καθώς και ο συντονισμός των ενεργειών αυτών.

Μοντέλο διάσπασης αρμοδιοτήτων

Αντίθετα, το μοντέλο διάσπασης αρμοδιοτήτων υποδεικνύει την αναγκαιότητα διάσπασης του ρόλου του σχεδιασμού της ανάλυσης των πληροφοριών, της λήψης των αποφάσεων σε επιμέρους κεντρικούς φορείς, ανάλογα με το αντικείμενο της ευθύνης του κάθε κεντρικού φορέα. Το συγκεκριμένο μοντέλο ακολουθείται σήμερα στην Ελλάδα.

Και τα δύο μοντέλα οργάνωσης του προγράμματος του αγροτουρισμού εμφανίζουν πολλές εφαρμογές, τόσο στο χώρο της Δυτικής Ευρώπης όσο και στις Η.Π.Α.

Συνεπώς την ευθύνη για την αρχική πρόταση, αλλά και για την τελική αποδοχή και υλοποίηση των αγροτουριστικών έργων, φέρει η τοπική κοινωνία. Μέσα από αυτή τη διασύνδεση και λειτουργία, ορίζεται και η σχέση μεταξύ κέντρου και περιφέρειας σε ότι αφορά το σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός αγροτουριστικού προγράμματος (Αποστολόπουλος, 1997).

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στο γαλλικό σύστημα οργάνωσης του αγροτουρισμού. Ουσιαστικά πρόκειται για το μοντέλο της συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων, του ρόλου και της οργάνωσης του αγροτουρισμού σε μια κεντρική υπηρεσία-φορέα, τη "FEDERATION DE GITES", η οποία έχει μορφή ομοσπονδίας. Οι μονάδες λειτουργίας, οι "GITES" μπορεί να είναι παλαιοί πύργοι, αγροτόσπιτα ή αγροτικές αποθήκες, με κατάλληλη διαμόρφωση που λειτουργούν σήμερα ως αγροτουριστικά καταλύματα (Ιστοσελίδα FAO).

Η αναφορά στο συγκεκριμένο παράδειγμα κρίθηκε σκόπιμη, με την έννοια ότι θα μπορούσε να αναληφθεί και στη χώρα μας παρόμοια δράση, έστω και σε τοπικό επίπεδο (Παπακωνσταντίδης, 1989).

4.2. Προγράμματα Αγροτουρισμού

Το πρώτο πρόγραμμα αγροτουρισμού στην Ελλάδα εφαρμόστηκε το 1981 με βάση αποφάσεις που εξέδωσαν το Υπουργείο Γεωργίας και η Οικονομική Επιτροπή. Την υλοποίηση ανέλαβαν το Υπουργείο Γεωργίας, η Αγροτική Τράπεζα και ο Ε.Ο.Τ.

Το πρόγραμμα περιελάμβανε οικονομικές ενισχύσεις σε (ΕΟΤ 1994):

- Οικονομικά ενεργούς αγρότες και ιδιοκτήτες κατοικίας, η οποία να διέθετε από 2 έως 6 επιπλέον δωμάτια, κατάλληλα να χρησιμοποιηθούν για τη φιλοξενία τουριστών, ή σε ιδιοκτήτες οικοπεδικής έκτασης κατάλληλης για την ανέγερση τουριστικών καταλυμάτων.
- Δήμους, κοινότητες και συνεταιρισμούς που ενδιαφέρονταν για την κατασκευή ξενώνων ή για την αξιοποίηση παραδοσιακών κτιρίων.
- Συνταξιούχους που επιθυμούσαν να επιστρέψουν στις κοινότητές από τις οποίες κατάγονταν.

Αξίζει να σημειωθεί η ιδιαίτερη σημασία που έχει για τη χώρα μας ο αγροτουρισμός για την προώθηση της γυναικείας απασχόλησης στην ύπαιθρο. Με πρωτοβουλία που ανέλαβε το 1983 η Γενική Γραμματεία Ισότητας και με χρηματοδότηση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, ο γυναικείος πληθυσμός της υπαίθρου ενθαρρύνθηκε προς την κατεύθυνση δημιουργίας αγροτουριστικών συνεταιρισμών, κατά το πρότυπο των αγροτουριστικών συνεταιρισμών της Ιταλίας. Με τον τρόπο αυτό ένα κομμάτι του πληθυσμού της υπαίθρου, δηλαδή ο γυναικείος πληθυσμός, που ελάχιστα αμείβεται από τις αγροτικές εργασίες, αν και συμμετέχει ενεργά σε αυτές, και που ταυτόχρονα αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες για την έξοδο σε άλλες μορφές απασχόλησης, είδε στον αγροτουρισμό τη δυνατότητα δημιουργίας συμπληρωματικού εισοδήματος (Αγν. Συντ., 6-12-2003).

4.2.1. Εθνικός Αναπτυξιακός Νόμος 2601/98

Σκοπός του Εθνικού Αναπτυξιακού Νόμου 2601/98 είναι η ανάπτυξη των ιδιωτικών επενδύσεων στην Ελλάδα ώστε να είναι δυνατή (ΥΠΕΠΘ):

- Η συμβολή στην επίτευξη των στόχων της περιφερειακής ανάπτυξης.

- Η αύξηση των θέσεων απασχόλησης.
- Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.
- Η αναδιάρθρωση τομέων και κλάδων της παραγωγής.
- Η αξιοποίηση επιχειρηματικών ευκαιριών στον ελληνικό και στον ευρύτερο διεθνή χώρο.
- Η συμβολή στην προστασία του περιβάλλοντος και στην εξοικονόμηση ενέργειας.

Για να είναι δυνατή η πραγματοποίηση των παραπάνω προγραμμάτων σχεδίων παρέρχονται οι παρακάτω ενισχύσεις:

- Επιχορήγηση χρηματικού ποσού από το Δημόσιο για τη μερική κάλυψη της δαπάνης του επιχειρηματικού σχεδίου.
- Επιδότηση από το Δημόσιο των τόκων των δανείων που έχουν ληφθεί για την υλοποίηση του σχεδίου.
- Επιδότηση από το Δημόσιο για μερική κάλυψη των δόσεων χρηματοδοτικής μίσθωσης που ελήφθη για την απόκτηση καινούργιου μηχανολογικού και λοιπού εξοπλισμού.
- Φορολογική απαλλαγή ενός ποσοστού ή και του συνόλου της αξίας της πραγματοποιούμενης δαπάνης της επένδυσης ή της χρηματοδοτικής μίσθωσης για καινούργιο εξοπλισμό.
- Ειδικά κίνητρα εκτός από τα παραπάνω για βιομηχανικές, μεταλλευτικές και τουριστικές επενδύσεις ύψους άνω των είκοσι πέντε (25) δις. δρχ.

Οι τουριστικές επιχειρήσεις υπάγονται στις επιχειρηματικές δραστηριότητες που μπορούν να ενισχυθούν για τις επενδυτικές και λοιπές δαπάνες τους. Πιο συγκεκριμένα οι τουριστικές δραστηριότητες που μπορούν να ενισχυθούν με βάση τον παραπάνω αναπτυξιακό νόμο είναι οι παρακάτω (ΕΟΤ, 1994):

- Ίδρυση ή επέκταση ξενοδοχειακών μονάδων τουλάχιστον Β' κατηγορίας.
- Εκσυγχρονισμός ξενοδοχειακών μονάδων που ήδη λειτουργούν και είναι τουλάχιστον Γ' κατηγορίας.

- Εκσυγχρονισμός ξενοδοχειακών μονάδων που ήδη λειτουργούν και είναι κατώτερης της Γ' κατηγορίας, σε κτίρια που χαρακτηρίζονται διατηρητέα ή παραδοσιακά, εφόσον θα αναβαθμιστούν τουλάχιστον στη Γ' κατηγορία.
- Μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων σε ξενοδοχειακές μονάδες τουλάχιστον Γ' κατηγορίας.
- Εκσυγχρονισμός τουριστικών κατασκηνώσεων (campings) που ήδη λειτουργούν και είναι τουλάχιστον Γ' κατηγορίας.
- Ίδρυση, επέκταση, εκσυγχρονισμός συνεδριακών και χιονοδρομικών κέντρων, ιαματικών πηγών, λιμανιών, σκαφών αναψυχής, γηπέδων γκολφ, κέντρων θαλασσοθεραπείας, κέντρων τουρισμού, που δημιουργούνται μόνο από εταιρίες που λειτουργούν και εκμεταλλεύονται ξενοδοχειακές μονάδες ή εταιρίες, των οποίων οι εταίροι είναι μόνο εταιρίες που λειτουργούν και εκμεταλλεύονται ήδη ξενοδοχειακές μονάδες.

Επίσης, οι δαπάνες που ενισχύονται από τον αναπτυξιακό νόμο ειδικά για τουριστική ανάπτυξη είναι για τις ακόλουθες περιπτώσεις (ΟΚΕ, 1999):

- Κατασκευή, επέκταση και εκσυγχρονισμός κτιριακών, ειδικών και βοηθητικών εγκαταστάσεων, καθώς και διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου.
- Επισκευή, αποκατάσταση και μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων και περιβάλλοντος χώρου σε ξενοδοχειακές μονάδες.
- Αγορά και εγκατάσταση καινούργιων, σύγχρονων μηχανημάτων και λοιπού εξοπλισμού.
- Αγορά και εγκατάσταση καινούργιων, σύγχρονων συστημάτων αυτοματοποίησης διαδικασιών και μηχανοργάνωσης και δαπάνες για αγορά λογισμικού και εκπαίδευση προσωπικού.
- Αγορά μεταφορικών μέσων διακίνησης υλικών και μεταφοράς προσωπικού.
- Επενδύσεις για τη προστασία του περιβάλλοντος.
- Επενδύσεις για αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και για εξοικονόμηση ενέργειας που αφορά τον εξοπλισμό για τη λειτουργία μονάδας.

4.2.2. Κανονισμός ΕΕ 950/97 (κανονισμός αριθμ. 1257/17-5-1999 του Συμβουλίου της Ε.Ε.)

Η έκδοση από το Συμβούλιο του Κανονισμού ΕΟΚ 797/85 για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των γεωργικών διαρθρώσεων και οι τροποποιήσεις του, καθόρισαν την εξέλιξη της κοινοτικής πολιτικής και των ενισχύσεων σε δράσεις και έργα που στοχεύουν στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην προσαρμογή τους στις νέες απαιτήσεις της αγοράς και στις περιβαλλοντικές ανάγκες, στη βελτίωση των όρων διαβίωσης και των εισοδημάτων των αγροτών, καθώς και στην ενίσχυση των μειονεκτικών περιοχών.

Ο Κανονισμός της ΕΕ 950/97 περιλαμβάνει μεταξύ άλλων, την ενίσχυση της διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων στη γεωργική εκμετάλλευση, μέσα και από επενδύσεις αγροτουρισμού και αγροβιοτεχνίας. Οι χρηματοδοτήσεις παρέχονται από το Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων και από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

Το πρόγραμμα εφαρμόζεται σε εκμεταλλεύσεις που περιλαμβάνονται στο κατάλογο που συνέταξε η τότε ΕΟΚ με την Κοινοτική Οδηγία 75/268, καταγράφοντας τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές που έχουν δυνατότητες και κατάλληλη υποδομή για τουριστική ή βιοτεχνική ανάπτυξη.

Δικαίωμα να ενταχθούν στα προγράμματα των ενισχύσεων έχουν φυσικά και νομικά πρόσωπα που κατέχουν νόμιμα γεωργική εκμετάλλευση, η οποία λειτουργεί τουλάχιστο για ένα έτος για τα φυσικά και δύο έτη για τα νομικά πρόσωπα. Τα φυσικά πρόσωπα πρέπει να είναι ηλικίας μέχρι 65 ετών και να έχουν επαρκή επαγγελματική ικανότητα. Οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να υποβάλλουν ολοκληρωμένο σχέδιο ουσιαστικής βελτίωσης της εκμετάλλευσης (Ηγουμενάκης, 1999).

Επιπλέον, οι ενδιαφερόμενοι που υποβάλλουν αίτηση στο πρόγραμμα για ενίσχυση αγροτικών δραστηριοτήτων, πρέπει (Καδδά, 2003):

- Να ασχολούνται τουλάχιστον κατά το ήμισυ του εργάσιμου χρόνου τους με αγροτική απασχόληση και το 50% του συνολικού τους εισοδήματος να προέρχεται από αγροτικές δραστηριότητες,
- Να είναι μόνιμοι κάτοικοι ορεινής ή μειονεκτικής περιοχής,
- Να πραγματοποιείται η επένδυση μέσα στα όρια των παραπάνω περιοχών, και

- Να τηρούνται οι διατάξεις της εθνικής και Κοινοτικής νομοθεσίας.

Ειδικότερα, η ενίσχυση επενδύσεων σε αγροτουρισμό-αγροβιοτεχνία, καθώς και άλλων δράσεων που προάγουν την τοπική ανάπτυξη, έχουν ως βασικό τους στόχο την προώθηση της πολυαπασχόλησης στην αγροτική εκμετάλλευση και την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος. Συγκεκριμένες αγροτουριστικές και άλλες παράλληλες προς τον αγροτουρισμό δράσεις, που ενισχύονται για να πραγματοποιηθούν, είναι οι παρακάτω (Κομίλης κ.α., 1999):

- Τουριστικά καταλύματα, δηλαδή:
  - Η επισκευή, αποκατάσταση και μετατροπή παραδοσιακών κτισμάτων σε τουριστικά καταλύματα,
  - Η κατασκευή ξενοδοχείων τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων Γ' κατηγορίας,
  - Η κατασκευή επιπλωμένων ανεξάρτητων κατοικιών,
  - Η δημιουργία οργανωμένων τουριστικών κατασκηνώσεων, και
  - Συμπληρωματικές παρεμβάσεις για την καλή διαβίωση των επισκεπτών σε τουριστικά καταλύματα που ήδη λειτουργούν.
- Κέντρα εστίασης και αναψυχής, δηλαδή:
  - Η νέα κατασκευή με κτιριακή υποδομή-εξοπλισμό και διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου, ή
  - Η αποκατάσταση με εξοπλισμό και διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου υπάρχοντος κτιρίου και η μετατροπή του για πρώτη φορά σε κέντρο εστίασης ή αναψυχής.
- Αγροβιοτεχνικές δραστηριότητες, δηλαδή μονάδες:
  - Επεξεργασίας και τυποποίησης γαλακτοκομικών προϊόντων,
  - Παραγωγής και τυποποίησης οίνου βιολογικής καλλιέργειας,
  - Αποξήρανσης, συντήρησης και συσκευασίας προϊόντων που προέρχονται από την εκμετάλλευση π.χ. 'όσπρια, αρωματικά φυτά, αποξηραμένα φρούτα, μαρμελάδες, γλυκά, τουρσιά, ελιές κ.ά.,

- Παρασκευής και τυποποίησης παραδοσιακών εδεσμάτων, όπως χυλοπίτες, τραχανάς κ.λπ.
- Δραστηριότητες παραδοσιακής βιοτεχνίας, δηλαδή:
  - Επενδύσεις για τη δημιουργία εργαστηρίων κατασκευής χειροποίητων, τοπικών παραδοσιακών προϊόντων, καθώς και για τη δημιουργία ανάλογου χώρου στη μονάδα, με σκοπό την έκθεση και πώλησή τους, καθώς και για την ανάπτυξη, διδασκαλία και επίδειξη της σχετικής τεχνικής για τη διάδοση της λαϊκής παράδοσης. Τα εργαστήρια κατασκευής μπορεί να είναι εργαστήρια ξυλογλυπτικής, υφαντικής, κεραμικής, αργυροχοΐας κ.ά.
  - Επενδύσεις αξιοποίησης και λειτουργίας παραδοσιακών ελαιοτριβείων, νερόμυλων, ανεμόμυλων κ.ά.
- Δραστηριότητες για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των επισκεπτών, δηλαδή:
  - Δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων και ανάλογου εξοπλισμού, καθώς και διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου των εγκαταστάσεων αυτών,
  - Δημιουργία γραφείου οργάνωσης επισκεπτών για ξεναγήσεις, περιπάτους, ορειβασία, ιππασία κ.ά., απόκτηση εξοπλισμού και διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου,
  - Δημιουργία ή εκσυγχρονισμός εκτροφείου θηραμάτων, απόκτηση εξοπλισμού και διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου,
  - Δημιουργία ή εκσυγχρονισμός ελεγχόμενης κυνηγετικής περιοχής.

4.2.3. Κανονισμός αριθμ. 1257/17-5-1999 του Συμβουλίου της Ε.Ε.

Ο κανονισμός αυτός, μεταξύ άλλων, στηρίζει μέτρα που θα συμβάλουν στην αναβάθμιση των περιφερειών, οι οποίες παρουσιάζουν αναπτυξιακή καθυστέρηση. Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του πρώτου τίτλου του Κανονισμού, θεσπίζεται το πλαίσιο της Κοινοτικής Στήριξης για την αειφόρο αγροτική ανάπτυξη. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μέτρα του Κανονισμού που αφορούν (Ιστοσελίδα Ε.Ν.Α.):

- Τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων με στόχο συμπληρωματικές ή εναλλακτικές δραστηριότητες
- Την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων και τη διατήρηση και δημιουργία θέσεων απασχόλησης, για την καλύτερη εκμετάλλευση του υφιστάμενου ενδογενούς δυναμικού.

4.2.4. Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

Πρόκειται για προγράμματα που περιλαμβάνουν ενέργειες «αγροτουρισμού – αγροβιοτεχνίας και παράλληλων δράσεων » με σκοπό την αγροτική ανάπτυξη των Περιφερειών της χώρας.

Τα Π.Ε.Π για την Ελλάδα είναι δεκατρία (13), όσες δηλαδή και οι περιφέρειες της χώρας, όμως ενέργειες αγροτουρισμού – αγροβιοτεχνίας και παράλληλων δρόμων δεν εφαρμόζονται στο σύνολό τους. Αφορούν στο περιφερειακό σκέλος του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης της Ε.Ε με χρονική διάρκεια υλοποίησης 1994-1996.

Στα προγράμματα αυτά οι συγκεκριμένες ενέργειες υλοποιούνται βάση των διατάξεων του Καν. 950/97. Έτσι οι περιοχές που είναι επιλέξιμες για αυτού του είδους τις επενδύσεις είναι κυρίως οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας (Μοίρα, 2007).

Ο προγραμματισμός της υλοποίησης αυτών των ενεργειών γίνεται από τις Γενικές Γραμματείες των Περιφερειών. Στη συνέχεια, βάση αυτού του προγραμματισμού, οι τοπικοί φορείς των περιοχών ενδιαφέροντος συντάσσουν ένα Σχέδιο Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης της περιοχής τους. Το Σχέδιο αυτό περιλαμβάνει (Ντελέζος, 11-10-2003):

A. Περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής:

- Κοινωνική
- Οικονομική
- Υποδομή – Ελλείψεις
- Φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά

B. Στόχους του προγράμματος και αναμενόμενα αποτελέσματα.

Γ. Προτεινόμενες δραστηριότητες και πιθανούς δικαιούχους των οικονομικών ενισχύσεων.

Αφού ολοκληρωθούν τα Σχέδια από τους τοπικούς φορείς, κατατίθενται στις οικείες Διευθύνσεις Αγροτικής Ανάπτυξης και στη συνέχεια εγκρίνονται από τη Γενική Γραμματεία της Περιφέρειας.

Κυριότερος στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι να συμβάλουν στην γενικότερη αγροτική ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Για όλους τους δικαιούχους, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, απαιτείται να βρίσκεται η γεωργική εκμετάλλευση ή η έδρα τους μέσα στο όρια των ορεινών ή μειονεκτικών περιοχών της χώρας, με ελάχιστες εξαιρέσεις που αναφέρονται στα είδη των επενδύσεων. Χαρακτηριστικά των δικαιούχων είναι (Μοίρα, 2007):

1. Τα φυσικά πρόσωπα να αντλούν το 25 % τουλάχιστον του συνολικού τους εισοδήματος από τη γεωργική εκμετάλλευση.
2. Οι εταιρείες να έχουν ελάχιστο αριθμό μετοχών τρία (3) άτομα και να κατέχουν γεωργική εκμετάλλευση από την οποία να αντλούν το 25% τουλάχιστον του συνολικού τους εισοδήματος.
3. Οι Δήμοι, οι Κοινότητες και οι Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι, να πραγματοποιούν επενδύσεις σε χώρο ή κτίσμα που βρίσκεται στη περιοχή που εδρεύουν και με πληθυσμό που δεν ξεπερνά τους 2000 κατοίκους.
4. Οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και οι Ομάδες Παραγωγών να προγραμματίζουν επενδύσεις σε ιδιόκτητο χώρο ή κτίσμα στην περιοχή ευθύνης τους.

Τα είδη των επενδύσεων που ενισχύονται είναι (Παυλόπουλος, 1999):

- Κατασκευή τουριστικών καταλυμάτων, τα οποία μπορεί να είναι επιπλωμένα διαμερίσματα ή επιπλωμένες κατοικίες.
- Τουριστικές οργανωμένες κατασκηνώσεις.
- Ενισχύσεις τουριστικών καταλυμάτων που ήδη λειτουργούν.
- Ανακαίνιση οικισμών νέων γεωργών, δηλαδή ηλικίας μέχρι 40 ετών.
- Κέντρα εστίασης , εφόσον αξιοποιούνται και προϊόντα της γεωργικής εκμετάλλευσης.
- Κατασκευή εργαστηρίων παραδοσιακής βιοτεχνίας και εκθεσιακών χώρων για την πώληση των προϊόντων.
- Αθλοπαιδίες, δηλαδή διαμόρφωση χώρων για την άσκηση των επισκεπτών και τη διδασκαλία σπορ.

- Πολιτιστικά κέντρα και εκθεσιακοί χώροι, όπου πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις και εκθέσεις παραδοσιακών κειμηλίων.
- Επενδύσεις για τη διατήρηση και ανάδειξη ιστορικών μνημείων.

Οι υποχρεώσεις των δικαιούχων είναι ότι κατά την εφαρμογή της επένδυσης πρέπει να ακολουθήσουν το Επενδυτικό Σχέδιο που έχει εγκριθεί και να το ολοκληρώσουν στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα. Επίσης, να διατηρήσουν την επένδυση για τουλάχιστον δέκα έτη, να υποβάλουν στη Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης αντίγραφο της άδειας λειτουργίας, που έχει λάβει από τον Εθνικό Οργανισμό Τουρισμού και να αποδέχονται τους ελέγχους, σχετικούς με τη τήρηση των υποχρεώσεών τους (Ιστοσελίδα ΕΟΤ).

Οι ενέργειες «αγροτουρισμού – αγροβιοτεχνίας και παράλληλων δράσεων» στο πλαίσιο των Π.Ε.Π. αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν εφαρμόζονται προγράμματα αγροτουρισμού σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας. Οι ενδιαφερόμενοι που εντάσσουν το επενδυτικό ενδιαφέρον τους σε Π.Ε.Π. είναι σχετικά λίγοι σε σχέση με άλλες διαθέσιμες δυνατότητες, όπως αυτές του LEADER. Έτσι παρατηρείται ανταγωνιστικότητα μεταξύ των προγραμμάτων και προβλήματα συντονισμού (Μοίρα, 2007).

4.2.5. Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER

Στόχος της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER είναι η ενθάρρυνση καινοτόμων πρωτοβουλιών για αγροτική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο. Έτσι, υποστηρίζονται αγροτικές δραστηριότητες τοπικών ομάδων, ιδιωτών. Επίσης, προωθείται η συνεργασία μεταξύ των κρατών – μελών της Ε.Ε και η ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών, εμπειριών και καλών πρακτικών μέσω του Ευρωπαϊκού Αγροτικού Δικτύου Ανάπτυξης, που ανέπτυξε η ίδια η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER (Ιστοσελίδα Leader).

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία αυτή ξεκίνησε ως LEADER I (1991-1993) και συνέχισε ως LEADER II (1994-1999). Για την εφαρμογή του LEADER I η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέλεξε από όλη την κοινότητα 217 ομάδες τοπικής δράσης. Το LEADER I σημείωσε παραδειγματική επιτυχία και ακολούθησε το LEADER II με ρόλο συμπλήρωσης και ενίσχυσης του πρώτου (Υπ. Γεωργίας).

LEADER I

Το LEADER I, το οποίο απέβλεπε στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, εφαρμόστηκε στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1992-1995 από 25 Τοπικές Ομάδες Δράσης (ΤΟΔ) που απετέλεσαν τον πυρήνα Αναπτυξιακών Εταιριών. Εφαρμόστηκε σε 25 αγροτικές περιοχές της χώρας με μειονεκτικές διαρθρώσεις, για να στηρίξει τη βιώσιμη ανάπτυξή τους με την προώθηση μέτρων όπως: αγροτουρισμός, μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αξιοποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων, επαγγελματική κατάρτιση, υποδομές (Παυλόπουλος κ.α., 1998).

Για την εφαρμογή του LEADER I στην Ελλάδα έχουμε τα εξής στοιχεία :

Έκταση : 4,1 εκ. εκτ. (30% της έκτασης της χώρας)

Πληθυσμός : 1,4 εκ. άτομα (14% του συνολικού πληθυσμού)

Συνολικός Προϋπολογισμός : 105 εκ ECU

Κοινοτική Συμμετοχή : 50%

Εθνική συμμετοχή : 17%

Ιδιωτική Συμμετοχή : 33%

Εύρος Χρηματοδότησης ΤΟΔ : 390 εκ. δρχ. έως 2,7 δις δρχ.

Βαθμός απορρόφησης : 78 έως 235%

Δικαιούχοι της πρωτοβουλίας είναι :

- Οι Ομάδες Τοπικής Δράσης (Ο.Τ.Δ.) που μπορεί να είναι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), ενώσεις ή επιχειρήσεις Ο.Τ.Α., γεωργικοί συνεταιρισμοί ή ενώσεις τους, καθώς και άλλοι κοινωνικοί ή επαγγελματικοί φορείς, που έχουν τη μορφή ανώνυμης εταιρίας και στο καταστατικό τους αναφέρεται ως σκοπός και η τοπική αγροτική ανάπτυξη.
- Οι Συλλογικοί Φορείς των αγροτικών περιοχών, δημόσιοι ή ιδιωτικοί.
- Οι φορείς του αγροτικού χώρου, οι οποίοι προτείνουν πρόγραμμα δράσης για την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων και συναφών ικανοτήτων (Υπ. Γεωργίας).

LEADER II

Τα βασικά χαρακτηριστικά του προγράμματος LEADER II που ταυτόχρονα θα αποτελέσουν και τα ουσιαστικά κριτήρια επιλογής των έργων είναι :

- Η καινοτομία σε σχέση με τα τοπικά δεδομένα από άποψη μεθόδου, προϊόντος, τρόπου παρασκευής, αγοράς, κ.λ.π.

- Η επιδεκτικότητα
- Η μεταφορά τεχνογνωσίας

Στρατηγικοί στόχοι του προγράμματος είναι α. η στήριξη της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας με την ενίσχυση του ανταγωνισμού των τοπικών επιχειρηματικών φορέων, β. η συμβολή στην εξισορρόπηση της εξάρτησης της οικονομίας της Περιφέρειας από τον κυρίαρχο κλάδο και η ανάπτυξη ευκαιριών απασχόλησης σε άλλους τομείς. Επίσης, γ. η αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού, δ. η προβολή και αξιοποίηση των φυσικών πλεονεκτημάτων της περιοχής και τέλος ε. η προβολή της περιοχής και των προϊόντων της (Κτενάς, 24-4-2004).

Τα στοιχεία που έχουμε από την εφαρμογή του LEADER II στην Ελλάδα είναι :

Δημόσια δαπάνη : 50-60%

Ίδια συμμετοχή (ίδια κεφάλαια και δάνειο) : 50-40%

Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης : 1996-31.12.2000

Εθνικός ενδιάμεσος φορέας : Υπουργείο γεωργίας

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER εφαρμόζεται στις περιοχές των Στόχων 1 (αναπτυξιακά καθυστερημένες περιοχές, στις οποίες συγκαταλέγεται ολόκληρη η Ελλάδα), 5β (αγροτικές περιοχές με αδυναμίες) και 6 (αραιοκατοικημένες περιοχές). Οι Στόχοι αυτοί αναφέρονται σε περιοχές για τις οποίες είναι επιλέξιμες δαπάνες από την Ε.Ε. για χρηματοδότηση ενεργειών μέσω των διαρθρωτικών της Ταμείων. Τα κύρια διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε. είναι :

- I. Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ε.Γ.Τ.Π.Ε.), που χρηματοδοτικά υποστηρίζει μέτρα γεωργικού ενδιαφέροντος και αγροτικής ανάπτυξης.
- II. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.), το οποίο ασχολείται με τη χρηματοδότηση μέτρων που σχετίζονται με τους ανθρώπινους πόρους και την προώθηση της απασχόλησης
- III. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.), που χρηματοδοτεί έργα υποδομής.

Γενικά η εφαρμογή αυτής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας στέφθηκε με επιτυχία σε αρκετές περιοχές της Κοινότητας (σε αρκετά κράτη - μέλη εφαρμόστηκε σχεδόν στο σύνολο των αγροτικών περιοχών). Πολύ σημαντική θεωρείται η συμβολή του δικτύου σε επίπεδο ανταλλαγής πληροφοριών και γνώσεων (Ιστοσελίδα Υπ.Α.Α.Τ).

LEADER +

Το LEADER + εφαρμόστηκε στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2000-2006. Είναι μια πρωτοβουλία της Ε.Ε. που έχει ως στόχο τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της υπαίθρου μέσω της αειφόρου ανάπτυξης. Η αειφορία επιτυγχάνεται μέσα από τις δραστηριότητες των κατοίκων, που αναδεικνύουν τις ομορφιές του τόπου τους και αποτελούν μια ακόμη εκροή εισοδήματος ενώ παράλληλα προστατεύεται η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά (Άγγλος, 10-1-2004).

Οι βασικοί του στόχοι επικεντρώνονται:

- Στην ολοκληρωμένη υψηλής ποιότητας αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω πιλοτικών σχεδίων,
- Στην ενίσχυση της προσπάθειας για άρση της απομόνωσης των αγροτικών περιοχών σε όλους τους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Το LEADER + απευθύνεται σε όλες τις αγροτικές περιοχές της Ε.Ε. ωστόσο, στην Ελλάδα έχει εφαρμοστεί κυρίως στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές ώστε να ενισχυθεί η προσπάθεια ανάκαμψής τους. Η εφαρμογή του εθνικού προγράμματος LEADER + πραγματοποιείται μέσω των τοπικών προγραμμάτων.

Τα τοπικά προγράμματα LEADER + υλοποιούνται από Αναπτυξιακές Εταιρίες, τις Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ), οι οποίες συγκροτούνται από τοπικούς φορείς όπως η τοπική αυτοδιοίκηση πρώτου και δεύτερου βαθμού. Οι σύλλογοι, τα επιμελητήρια, οι συνεταιρισμοί, οι γυναικείοι συνεταιρισμοί, οι επιστημονικοί φορείς, οι περιβαλλοντικές και άλλες οργανώσεις. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος, επενδύσεις μπορούν να κάνουν φυσικά ή νομικά πρόσωπα (ιδιώτες, ΟΤΑ, Συνεταιρισμοί, Σύλλογοι κ.ά.) (Άγν. Συντ., 20-3-2004).

Οι δραστηριότητες που μπορούν να αναπτυχθούν μέσω του προγράμματος είναι μεταξύ άλλων:

- 1) Παρεμβάσεις αγροτικού συνεταιρισμού ολοκληρωμένης προσέγγισης (δημιουργία και βελτίωση της υπάρχουσας δυναμικότητας σε κλίνες, αγροκτήματα που μπορούν να επισκέπτονται οι τουρίστες και να διανυκτερεύουν, προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, δημιουργία

τοπικών κέντρων οργάνωσης, πληροφόρησης και προώθησης Αγροτουρισμού)

- 2) Μικρές βιοτεχνίες & επιχειρήσεις (π.χ. μονάδες οικοτεχνίας και ειδών παραδοσιακής τέχνης, επιχειρηματική αξιοποίηση τοπικών φυσικών πόρων, επιχειρήσεις ειδών διατροφής κ.ά.)
- 3) Προσπάθεια αξιοποίησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (ανάδειξη μνημείων, αναπαλαίωση αγροτικών κτισμάτων, σήμανση αξιοθέατων, κατασκευή γεφυριών, οικολογικών μονοπατιών, δημιουργία λαογραφικών μουσείων, πολιτιστικών κέντρων κ.ά.).

Είναι κατάλληλο επίσης, για υπαίθριες δραστηριότητες πρωτοποριακού χαρακτήρα και για τον εναλλακτικό τουρισμό ευρύτερα (Υπ. Γεωργίας, 2002).

4.2.6. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα (ΕΠΑΝ)

Το ΕΠΑΝ είναι ένα πρόγραμμα που έχει ως στόχο τον ποιοτικό εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών των μικρών καταλυμάτων, που δεν εντάσσονται στον αναπτυξιακό νόμο 2601/98. Ο συνολικός προϋπολογισμός του προγράμματος ανέρχεται σε 110,34 εκατ. EURO. Η διάρκεια εφαρμογής του οριζόταν μέχρι την 30/06/2006 (Ιστοσελίδα Υπ.Α.Α.Τ).

Οι επιλέξιμες ενέργειες για χρηματοδότηση ταξινομούνται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Κατηγορία 1 : Βελτίωση / Αναβάθμιση κτιριακών εγκαταστάσεων
- Κατηγορία 2 : Εκσυγχρονισμός κινητού εξοπλισμού εσωτερικών χώρων
- Κατηγορία 3 : Έργα διαμόρφωσης Περιβάλλοντος χώρου
- Κατηγορία 4 : Επενδύσεις σε Ηλεκτρονικό Εξοπλισμό
- Κατηγορία 5 : Έργα εξοικονόμησης και υποκατάστασης της συμβατικής ενέργειας.
- Κατηγορία 6 : Έργα προστασίας περιβάλλοντος, ασφάλειας και υγιεινής

Απαραίτητος όρος, ώστε να ήταν επιλέξιμη μία αίτηση, ήταν να περιλάμβανε τουλάχιστον τρεις από τις παραπάνω ενέργειες.

Οι επιλέξιμοι δικαιούχοι είναι οι μεμονωμένες επιχειρήσεις ή ομάδες συνεργαζόμενων επιχειρήσεων, οι οποίες είναι εγκατεστημένες στην Ελληνική Επικράτεια και ανήκουν στις παρακάτω κατηγορίες:

- Ενοικιαζόμενα Επιπλωμένα Δωμάτια, ανεξαρτήτως κατηγορίας
- Ενοικιαζόμενα Επιπλωμένα Διαμερίσματα, ανεξαρτήτως κατηγορίας
- Camping Δ' κατηγορίας
- Ξενοδοχεία Δ' και Ε' κατηγορίας
- Τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες
- Τουριστικές επιπλωμένες επαύλεις
- Ξενοδοχεία και Camping Γ' κατηγορίας και άνω, αλλά με τον περιορισμό να μην έχουν επιχορηγηθεί τη τελευταία επταετία από τον Αναπτυξιακό Νόμο, και να μην υπερβαίνουν σε δυναμικότητα τα ξενοδοχεία τις 30 κλίνες και τα Camping τις 100 θέσεις. Επίσης, ο προϋπολογισμός της πρότασης να μην υπερβαίνει τα 24 εκ. δρχ.

Η χρηματοδοτική ενίσχυση (δημόσια επιχορήγηση) μιας εγκεκριμένης επένδυσης, ανέρχεται σε ποσοστό 40% επί του εγκεκριμένου προϋπολογισμού αυτής. Το υπόλοιπο 60% καλύπτεται με ιδιωτική συμμετοχή των επενδυτών (Αγν. Συντ., 3-7-2004).

Σύμφωνα με κοινή υπουργική απόφαση των υπουργών ανάπτυξης και γεωργίας οι λειτουργικές μορφές και τάξεις των νέων τουριστικών καταλυμάτων μη κύριων ξενοδοχειακών, που ενισχύονται από παραπάνω προγράμματα είναι:

- Παραδοσιακά ή διατηρητέα κτίρια
- Ξενοδοχεία κλασικού τύπου, 5,4 και 3 αστέρων
- Ξενοδοχεία τύπου MOTEL 4 και 3 αστέρων
- Ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων 5, 4 και 3 αστέρων
- Τουριστικές επιπλωμένες επαύλεις και τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια 4 «κλειδιών»
- Ενοικιαζόμενα επιπλωμένα διαμερίσματα 4 «κλειδιών»

4.2.7. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης- Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου

Το ΕΠΑΑΥ είχε ως γενικούς στόχους για την περίοδο 2000-2006 (Υπ. Γεωργίας, 1999):

1. Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας ενόψει προκλήσεων ενός συνεχώς ανταγωνιστικότερου διεθνούς περιβάλλοντος

2. Τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου για να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα και η ελκυστικότητά της και να αποκατασταθεί η κοινωνική και οικονομική της λειτουργία
3. Τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων της υπαίθρου.

Στα πλαίσια ειδικά του δεύτερου στόχου εντάσσονται η διατήρηση και ενδυνάμωση του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών, η δημιουργία συμπληρωματικών ή εναλλακτικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο ολοκληρωμένων παρεμβάσεων τοπικής ανάπτυξης, η άρση της απομόνωσης των αγροτικών περιοχών και η βελτίωση των βασικών υπηρεσιών για την οικονομία και τον αγροτικό πληθυσμό, η καλύτερευση της λειτουργίας των τοπικών οικονομικών των ορεινών και νησιωτικών περιοχών, και τέλος, η προώθηση της φυσιογνωμίας των αγροτικών περιοχών, των πλεονεκτημάτων και του φυσικού τους πλούτου.

Στον τρίτο γενικό αναπτυξιακό στόχο εντάσσονται η προστασία και η ορθολογική βελτίωση των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος, η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδόσεων του αγροτικού κόσμου και η αποκατάσταση του γεωργικού ή δασικού δυναμικού.

Οι στόχοι που το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων προσδοκούσε να επιτευχθούν μέσω του προγράμματος επικεντρώνονται σε θέματα όπως:

- Η συμπλήρωση του γεωργικού εισοδήματος
- Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας του αγροτικού πληθυσμού και η συγκράτησή του στον τόπο διαμονής του
- Η διάθεση των τοπικών γεωργικών και βιοτεχνικών προϊόντων
- Η προστασία του περιβάλλοντος
- Η διατήρηση, η προβολή και η αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού που φαίνεται να εμφανίζει περισσότερη ζήτηση στην αγορά του εξωτερικού και του εσωτερικού.

4.2.8. Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου

Με το ΟΠΑΑΧ επιδοτούνται δράσεις στις ορεινές περιοχές όπως καταλύματα, ξενώνες, κάμπινγκ, επισκέψιμα αγροκτήματα, υπαίθριες δραστηριότητες και πολιτιστικές δράσεις όπως λαογραφικά μουσεία.

Το ποσοστό επιδότησης κυμαίνεται ανάλογα με την περιφέρεια για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις από 50-60%, με ανώτερο ποσό επένδυσης μέχρι 450.000 ευρώ.

Αρμόδιες υπηρεσίες των Νομαρχιών υλοποιούν το ΟΠΑΑΧ, ενώ οι τοπικές αναπτυξιακές λειτουργούν συμπληρωματικά με υποστηρικτικές δράσεις (παραλαβή αιτήσεων, δράσεις ενημέρωσης κ.ά.) (Ασκέλη, 2005).

4.2.9. Προγράμματα για τη γυναικεία και νεανική επιχειρηματικότητα και την επιχειρηματικότητα των ΑΜΕΑ

Είναι τα πιο απλά σε ότι αφορά τη διαδικασία υποβολής και υλοποίησής τους. Αφορούν δράσεις όπως βιοτεχνίες τοπικών παραδοσιακών προϊόντων, τουριστικά γραφεία, κέντρα πληροφόρησης για τον Αγροτουρισμό και υπαίθριες δραστηριότητες και αντιθέτως δεν αφορούν καταλύματα.

Απευθύνονται σε άντρες μέχρι 40 ετών και σε γυναίκες μέχρι 55 ετών σε όλη την ελληνική επικράτεια. Προκηρύσσονται συνήθως στο τέλος κάθε χρόνου και λήγουν τους πρώτους μήνες του νέου έτους. Το ποσοστό επιδότησης είναι 50% για συνολικό προϋπολογισμό έως 90.000 ευρώ.

Το πλεονέκτημά τους είναι ότι δεν χρειάζεται κανείς να έχει εξασφαλίσει εκ των προτέρων επαγγελματική στέγη, ιδιοκτησία ή να νοικιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα κάποια έκταση. Η εγκριτική απόφαση παίρνει συνήθως γύρω στους έξι μήνες για την τελική έκβαση. Φορέας υλοποίησης είναι ο ΕΟΜΜΕΧ (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικό Επιχειρείν).

4.2.10. Αναπτυξιακός Νόμος 3299/2004

Ο Αναπτυξιακός Νόμος καλύπτει επενδύσεις του τουριστικού τομέα γενικότερα και του τομέα εναλλακτικού τουρισμού ειδικότερα. Μπορεί να χρηματοδοτήσει

επενδυτικά σχέδια με μεγάλο προϋπολογισμό και εφαρμόζεται κατά κύριο λόγο σε όλη την Επικράτεια, αν και με προϋποθέσεις.

Χρηματοδοτεί την ίδρυση νέων επιχειρήσεων αλλά και τον εκσυγχρονισμό ή την επέκταση υφιστάμενων. Έχουν εκδοθεί υπουργικές αποφάσεις που εξειδικεύουν το περιεχόμενο, τους όρους και τα κριτήρια εφαρμογής του Νόμου, ανάλογα με τον τομέα της επένδυσης και την περιοχή στην οποία αυτή υλοποιείται (Αγν. Συντ., 24-1-2004).

4.3. Φορείς Αγροτουρισμού

Στην Ελλάδα, τον κύριο λόγο στον σχεδιασμό και την υλοποίηση της αγροτουριστικής πολιτικής έχουν οι φορείς κεντρικού σχεδιασμού, οι οποίοι αποτελούν μαζί με την τοπική κοινωνία, κύριες συνιστώσες ενός αγροτουριστικού προγράμματος.

Οι φορείς αυτοί ανήκουν στο δημόσιο τομέα με κυριότερο το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.), την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Α.Τ.Ε.) και την Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.). σημαντική είναι ωστόσο είναι και η συμβολή του ιδιωτικού τομέα με πρωταρχική την Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.Γ.ΕΣ) στην οποία ανήκει η Ένωση Αγροτουριστικών, Βιοτεχνικών και Οικοτεχνικών Συνεταιρισμών Ελλάδος και περαιτέρω την Αγροτουριστική Α.Ε. και το Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού (ΕΛΛ.Κ.Α) (ΥΠΕΠΘ).

Κάθε ένας από τους φορείς αυτούς προώθησης και ενίσχυσης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα έχει διαφορετικούς στόχους και τον αντιμετωπίζει από διαφορετικές οπτικές με αποτέλεσμα την δημιουργία, έως ένα βαθμό, διαφορετικών τύπων αγροτουριστικής ανάπτυξης. Ακολούθως θα γίνει αναφορά στην συμβολή των πιο πάνω φορέων στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα (Παπασταύρου, 14-9-2003).

A. Δημόσιος Τομέας

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης εξετάζει το αγροτουρισμό κυρίως ως μια εναλλακτική λύση στα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα των αγροτικών περιοχών (μείωση αγροτικού πληθυσμού, χαμηλό οικογενειακό και τοπικό εισόδημα, υποαπασχόληση, κ.ά.). Δεδομένου ότι ο μεγαλύτερος όγκος χρηματοδότησης αγροτουριστικών επενδύσεων γίνεται μέσω πόρων που χειρίζεται το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, είναι ο επίσημος φορέας της ευρωπαϊκής πολιτικής στον αγροτουρισμό και το επίσημο κανάλι διοχέτευσης των ενισχύσεων από την Ε.Ε. για αγροτουριστικές δραστηριότητες.

Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων λειτουργεί ως συμβουλευτικό όργανο στους κατοίκους των αγροτικών περιοχών παρέχοντας πληροφορίες για την ανάπτυξη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων στην περιοχή τους και υποστηρίζει ιδιωτικές πρωτοβουλίες για ίδρυση και λειτουργία αγροτουριστικών μονάδων (Ιστοσελίδα Υπ.Α.Α.Τ).

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)

Ο Ε.Ο.Τ. αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης και είναι κύριος φορέας τουριστικής πολιτικής. Βασικός στόχος του είναι η αναβάθμιση της τουριστικής ζήτησης, αφού προηγηθεί η βελτίωση της υπάρχουσας τουριστικής υποδομής και δημιουργηθεί προσφορά υπηρεσιών φιλοξενίας υψηλού επιπέδου.

Ο Ε.Ο.Τ., σε μια προσπάθεια εξισορρόπησης της έντονης ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού και της προστασίας του περιβάλλοντος, δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τελευταία για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και ειδικότερα τον αγροτουρισμό και τις συναφείς με αυτόν δραστηριότητες (Ιστοσελίδα Ε.Ο.Τ).

Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Α.Τ.Ε.)

Η Α.Τ.Ε. αποτελεί βασικό φορέα προώθησης και ενίσχυσης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Είναι επίσημος φορέας ενημέρωσης και πληροφόρησης σε θέματα

χρηματοδοτήσεων στον αγροτουρισμό και παράλληλα προσεγγίζει την αγροτουριστική ανάπτυξη με τη χορήγηση χαμηλότοκων δανείων σε αγροτουριστικές επενδύσεις.

Πιο συγκεκριμένα, χορηγούνται χαμηλότοκα δάνεια σε αγρότες, σύμφωνα με τις υποδείξεις του Ε.Ο.Τ., για την απόκτηση κατάλληλων εξοπλισμένων δωματίων για τουριστική χρήση. Τα δάνεια αυτά για τουριστικά καταλύματα καλύπτονται από δύο προγράμματα:

- Πρόγραμμα δανειοδότησης για κατασκευή τουριστικών δωματίων, των οποίων η δαπάνη δεν επιχορηγείται από κοινοτικούς πόρους και
- Πρόγραμμα δανειοδότησης για κατασκευή τουριστικών δωματίων, των οποίων η δαπάνη επιχορηγείται με βάση τον Κοινοτικό Κανονισμό 797/85. (Παπακωνσταντινίδης, 1989).

Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.)

Η Γ.Γ.Ι. έχει ως κύριο στόχο την προώθηση της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων στην καθημερινότητα και προωθεί την ανάπτυξη του κοινωνικού και οικονομικού ρόλου των γυναικών της υπαίθρου. Με τη δημιουργία γυναικείων συνεταιρισμών στην ύπαιθρο, οι αγρότισσες εξασφαλίζουν μια οικονομική αυτοτέλεια που θεωρείται το αναγκαίο βήμα για την κοινωνική τους απελευθέρωση.

Η εμπειρία της λειτουργίας των συνεταιρισμών αυτών έδειξε ότι οι γυναίκες αγρότισσες, μέσα από τη συλλογική τους προσπάθεια με τη φαντασία, την τόλμη και τα ταλέντα τους, προσφέρουν προς την κατεύθυνση όχι μόνο της δικής τους προσωπικής ανάπτυξης, αλλά συγχρόνως και στην ανάπτυξη του τόπου τους.

Τα ειδικά επιμορφωτικά σεμινάρια τα οποία παρακολουθούν, η κοινή συλλογική τους προσπάθεια, η αναγκαστική επαφή τους για τη διαχείριση και την [προώθηση του συνεταιρισμού με τις Δημόσιες Υπηρεσίες, τις Τράπεζες και τον κοινωνικό τους χώρο, βοηθά τις γυναίκες της υπαίθρου λόγω του φύλου τους να ανακαλύψουν τις περιθωριοποιημένες μέχρι σήμερα, ικανότητές τους και να αποδείξουν ότι η κοινωνία χάνει όσο το γυναικείο δυναμικό δεν μετέχει ενεργά στην παραγωγική διαδικασία και στη δημόσια ζωή (Ε.Ο.Τ., 1994).

Οργανισμοί Τοπικοί Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.)

Οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι δήμοι και οι κοινότητες της ελληνικής περιφέρειας έχουν την θεσμική δυνατότητα συγκέντρωσης και διαχείρισης της τοπικής χρηματοδότησης, μέσω θυγατρικών τους αναπτυξιακών εταιριών, και με τον τρόπο αυτό αναλαμβάνουν αγροτουριστικές δραστηριότητες σε τοπικό επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα, οι Ο.Τ.Α. δραστηριοποιούνται τουριστικά :

- Στην εφαρμογή και τήρηση των νόμιμων διαδικασιών ανέγερσης νέων ξενοδοχειακών μονάδων, που να εναρμονίζονται πλήρως προς το ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον της περιοχής και να μην έρχονται σε σύγκρουση προς την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και αισθητική εικόνα.
- Στη συγκρότηση σώματος Δημοτικής Αστυνομίας που θα έχει ως καθήκοντα: την περιφρούρηση της υγείας των κατοίκων, την επιβολή ίδρυσης εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού όπου απαιτείται και ο έλεγχος της ορθής τήρησης της λειτουργίας τους, την επιβολή των προβλεπόμενων κυρώσεων στους μη τηρούντες τους νόμους τόσο στα ανωτέρω θέματα όσο και στους παρανόμως παρέχοντες τουριστικές υπηρεσίες.
- Στην οργάνωση χώρων πρασίνου και χώρων αναψυχής, ώστε να ικανοποιούνται οι ντόπιοι κάτοικοι και οι φιλοξενούμενοι τουρίστες.
- Στη δημιουργία των βασικών υποδομών: ύδρευσης, αποχέτευσης, άρδευσης, οδικών δικτύων, κέντρων άθλησης, συνεδριακών χώρων κ.λπ., ώστε να υπάρξουν συνθήκες που να ικανοποιούν πλήρως τον σύγχρονο τρόπο ζωής εντοπίων και τουριστών.
- Στην εκπόνηση προγράμματος έργων, με χρονοδιάγραμμα εκπλήρωσης των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών στόχων, σε βραχυπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη χρονική περίοδο, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα ελέγχου της απόδοσης των έργων και η δυνατότητα αλλαγής των στόχων στις περιπτώσεις διαπίστωσης λαθών και κατ' επέκταση στην αποφυγή «παρεμβάσεων» που δεν απολαμβάνουν της αποδοχής της πλειονότητας των πολιτών της τοπικής κοινωνίας.
- Στη δυναμική παρέμβαση διαμόρφωσης «τοπικής τουριστικής πολιτικής» που να διασφαλίζει τη διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών, την προστασία

των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, τον έλεγχο των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών, την ανάδειξη των τοπικών πολιτιστικών στοιχείων, την προώθηση στην τοπική αγορά των τοπικών αγροτικών και βιοτεχνικών προϊόντων κ.ο.κ.(Εξαρχος, Καραγιάννης, 2004).

B. Ιδιωτικός Τομέας

Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ.)

Η ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ. είναι ο επίσημος και κορυφαίος οργανωτικός συνεταιριστικός φορέας ανάπτυξης αγροτουριστικών συνεταιρισμών. Μέσα από τις πρωτοβουλίες της, οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί εντάσσονται στον συνολικό αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα της χώρας. Η ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ. υπάγεται, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου περί διαχωρισμού των συνεταιρισμών, στην κατηγορία των τριτοβάθμιων συνεταιριστικών οργανώσεων, είναι νομικό Πρόσωπο ιδιωτικού Δικαίου και έχει εμπορική ιδιότητα.

Στην ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ. υπάγεται η Ένωση Αγροτουριστικών, Βιοτεχνικών και Οικοτεχνικών Συνεταιρισμών Ελλάδος, η οποία αποτελεί δευτεροβάθμια οργάνωση πανελληνίας εμβέλειας και η οποία συμπεριλαμβάνει περισσότερους από 120 Συνεταιρισμούς στους τομείς του Αγροτουρισμού, της Αγροτικής Βιοτεχνίας και Οικοτεχνίας, ανεξάρτητα από το βαθμό και το επίπεδο της οργανωτικής ή επιχειρηματικής τους δράσης.

Η ένωση Αγροτουριστικών, Βιοτεχνικών και Οικοτεχνικών Συνεταιρισμών Ελλάδος ιδρύθηκε το 1999 ύστερα από προσπάθειες πολλών πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών και με την απαραίτητη υποστήριξη του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, της ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ. και της Αγροτικής Τράπεζας (Α.Τ.Ε.) (Καμενίδης, 2001).

Η Ένωση αποτελεί σημαντικό βήμα στην οριζόντια διασύνδεση των γυναικείων συνεταιρισμών. Μεταξύ των στόχων της είναι η ενίσχυση, η διεύρυνση και ο συντονισμός ενός ευρέος φάσματος συνεταιριστικών ενεργειών σχετικά με τις εμπορικές συναλλαγές, την διαφήμιση και την προώθηση των προϊόντων και των υπηρεσιών τους, η αναβάθμιση του επιπέδου κατάρτισης των μελών, η συμμετοχή

σε σχετικές συναντήσεις σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Μεταξύ των στόχων της συμπεριλαμβάνεται η διευκόλυνση στην σύναψη δανείων με πιστωτικά ιδρύματα, η κατάλληλη διαχείριση των πληροφοριών και η δικτύωση και συνεργασία με άλλες οργανώσεις τοπικής ανάπτυξης (Παπαγεωργίου-Σπάθης, 2000).

Αγροτουριστική Α.Ε.

Η Αγροτουριστική Α.Ε. είναι ανώνυμη εταιρεία δημοσίου συμφέροντος. Πλειοψηφικός μέτοχός της είναι η Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Α.), η οποία με τη σειρά της υπάγεται στο Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης.

Η Αγροτουριστική δραστηριοποιείται σε έρευνες και μελέτες, μόνη της ή σε συνεργασία με άλλους φορείς του ιδιωτικού ή του δημοσίου φορέα σε θέματα αγροτουρισμού και γενικότερα εναλλακτικού τουρισμού. Κύρια πηγή χρηματοδότησης αυτών των δραστηριοτήτων είναι τα Ευρωπαϊκά και Εθνικά Χρηματοδοτικά Προγράμματα.

Η Αγροτουριστική στοχεύει στη δημιουργία ολοκληρωμένης πολιτικής ανάπτυξης και διαχείρισης του πλαισίου προώθησης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Κύριο στοιχείο ενδιαφέροντός της είναι η παροχή της απαιτούμενης ενημέρωσης και πληροφόρησης από την μια πλευρά σε δυνητικούς επενδυτές του αγροτουρισμού, και από την άλλη πλευρά, στο ευρύ κοινό σχετικά με την συνειδητοποίηση των ευεργετικών επιπτώσεων της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της τοπικής υπαίθρου (Ιστοσελίδα Αγροτουριστική Α.Ε.).

Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού (ΕΛΛ.Κ.Α.)

Το ΕΛΛ.Κ.Α. είναι Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, μέλη του οποίου είναι επιχειρηματίες, εκδότες, δημοσιογράφοι, καθηγητές πανεπιστημίων, επιστήμονες, κ.λπ. σκοπός του είναι η στήριξη, ενίσχυση και προώθηση του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, η ανάδειξη των πολιτισμικών χαρακτηριστικών και των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων της υπαίθρου, καθώς και των πολιτικών για την προστασία και διαχείριση του περιβάλλοντος.

Στα πλαίσια των σκοπών του, επιδιώκει την συνεργασία με φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς καθώς και με διεθνείς και εθνικές αγροτουριστικές οργανώσεις (Ιστοσελίδα www.in.gr).

Η συμβολή όλων των ανωτέρω φορέων είναι καθοριστική για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Προκειμένου ωστόσο ο αγροτουρισμός να επιφέρει τα απαιτούμενα αποτελέσματα, δηλαδή να αναπτυχθεί σε βαθμό που να καταλαμβάνει σημαντικό μερίδιο της τουριστικής αγοράς της χώρας, απαιτείται ο συντονισμός και η συνεργασία όλων αυτών των φορέων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Άρθρα και Βιβλία)

Άγγελος Γιάννης, 10-1-2004, Επτά νέοι άξονες ανανέωσης του τουρισμού, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 20-3-2004, Ενισχύσεις για τις ΜΜΕ στο πλαίσιο περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων - Στόχος, η ενίσχυση ανταγωνιστικότητας-καινοτομίας σε μεταποίηση, τουρισμό, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 6-12-2003, Επιχειρηματικές ευκαιρίες για νέους και γυναίκες, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 3-7-2004, Νεανική και γυναικεία επιχειρηματικότητα, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 24-1-2004, Τουριστικές επενδύσεις 760 εκατ. ευρώ μέσω του αναπτυξιακού νόμου, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Αποστολόπουλος Κ., Γιάγκου Δ., 1997, Μαθήματα Αγροτουρισμού, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Ασκέλη Σ., 2005, Επιχειρήστε...Αγροτουριστικά, Κέρκυρα, Αθήνα.

Έξαρχος Γ., Καραγιάννης Στ., 2004, Αγροτουρισμός ως μοχλός για την ανάπτυξη της υπαίθρου, Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης, Θεσσαλονίκη.

Ε.Ο.Τ., 1994, Πολιτική στον αγροτουρισμό.

Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., 1999, Εισαγωγή στον τουρισμό, Interbooks, Αθήνα.

Ηγουμενάκης Ν., 2000, Τουρισμός και ανάπτυξη, Interbooks, Αθήνα.

Καδδά Δ., 12-10-2003, Ανάπτυξη δύο ταχυτήτων στις περιφέρειες, εφ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα.

Καμενίδης Χρ., 2001, Συνεταιρισμός, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Κομίλης Π., Βαγιωνής Ν., 1999, Τουριστικός σχεδιασμός-Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, Προπομπός, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 28-10-2003, Επενδύσεις αγροτουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 8-8-2004, Κέντρα εξυπηρέτησης για τουριστικές επενδύσεις, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κτενάς Σπ., 24-4-2004, Η νέα τουριστική στρατηγική ξεκινά από την περιφέρεια, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Μοίρα Πολ., 2007, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Ντελέζος Κ., 11-10-2003, Τουρισμός, το νέο στοίχημα για την ανάπτυξη, εφ. Τα Νέα, Αθήνα.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή Ελλάδος, 12-10-1999, Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού Χώρου, Αθήνα.

Παπαγεωργίου-Σπάθης, 2000, Αγροτική Πολιτική, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Παπακωνσταντινίδης Λ., 1989, Μελέτη Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της Ευρύτερης Ορεινής περιοχής της Υπάτης με άξονα τον Αγροτουρισμό, Α.Τ.Ε., Αθήνα.

Παπασταύρου Μπ., 14-9-2003, Αγροτουρισμός: Εθνική και ...κρατική υπόθεση, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Παυλόπουλος Π. Γ., Κουζέλης Α. Κ., 1998, Περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδας και τουρισμός, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

Παυλόπουλος Π. Γ., 1999, Θέματα οικονομικής και τουριστικής πολιτικής-Ποιότητα ελληνικού τουριστικού προϊόντος, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, Η κοινοτική πρωτοβουλία Leader στην Ελλάδα, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, 2002, Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader + 2000-2006, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, 1999, Σχέδιο επιχειρησιακού προγράμματος-Αγροτική ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της υπαίθρου 2000-2006, Αθήνα.

Ιστοσελίδες

<http://www.ena.idx.gr> → Ένωση Νέων Αγροτών

<http://www.fao.org> → Οργανισμός Τροφίμων Γεωργίας (FAO), ΟΗΕ

<http://www.gnto.gr> → Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού Ε.Ο.Τ.

<http://www.gnto.gr> → Ιστοσελίδα ενημέρωσης in.gr

<http://www.minagric.gr> → Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

<http://www.rural-europe.aeidl.be> → Πρωτοβουλία Leader

<http://www.ruralinvest.gr> → Αγροτουριστικό Επιχειρείν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5:

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

5.1. Γενικές πληροφορίες Νομού Ιωαννίνων

Ο νομός Ιωαννίνων είναι ένας από τους 51 νομούς της Ελλάδας και ανήκει διοικητικά στην περιφέρεια της Ηπείρου. Είναι ο τρίτος σε έκταση νομός της Ελλάδας (4.990 τ.χλμ.) εκ της οποίας το 85% είναι ορεινή, το 11,5% ημιορεινή και το 3,5% πεδινή. Ο πληθυσμός του αποτελείται από 158.193 κατοίκους και είναι το 43% αστικός, το 5% ημιαστικός και το 52% αγροτικός. Το κλίμα είναι ήπιο και πλούσιο σε βροχές το χειμώνα, υγρό και δροσερό το καλοκαίρι.

Όσον αφορά το φυσικό περιβάλλον, ο νομός Ιωαννίνων είναι ο πλέον ορεινός νομός της Ελλάδας. Το 96,5% της έκτασης του καλύπτεται από ορεινά και ημιορεινά συγκροτήματα. Στα ανατολικά του νομού φυσικό σύνορο αποτελεί η οροσειρά της Πίνδου με τα βουνά Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη, Λάκμος και Αθαμανικά όρη, ενώ κεντρικά βρίσκονται τα ορεινά συγκροτήματα του Ζαγορίου και του Μισικελίου, στα δυτικά τα βουνά Κασιδιάρης, Όρη Κουρέντων, Δούσκος και Μουργκάνα, και νότια τα βουνά του Σουλίου και ο Τόμαρος (Ιστοσελίδα Περιβαλλοντικού Ενδιαφέροντος).

Οι ορεινή όγκοι τροφοδοτούν με νερά τους ποταμούς: Αώο, Άραχθο, Καλαμά, Αχέροντα και Λούρο με τους παραποτάμους τους Βοϊδομάτη, Σαραντάπορο, Μετσοβίτικο, Καλαρρύτικο, Ζαγορίτικο κ.α.

Στα επιφανειακά νερά του νομού συμπεριλαμβάνονται επίσης η λίμνη των Ιωαννίνων Παμβώτις, η τεχνητή λίμνη πηγών Αώου στο Μέτσοβο, η λίμνη Ζαραβίνας και η λίμνη Ζιρού κοντά στη Φιλιππιάδα.

Ο νομός περιλαμβάνει τον Εθνικό Δρυμό Βίκου-Αώου που αποτελείται από τις χαράδρες των ποταμών Αώου και Βοϊδομάτη, τον μεταξύ τους ορεινό όγκο της Τύμφης και ορισμένα από τα πλέον χαρακτηριστικά Ζαγοροχώρια. Επίσης στα ανατολικά του νομού εκτείνεται το 25% της περιφερειακής ζώνης του Εθνικού Δρυμού Βάλια Κάλντα (Ιστοσελίδα Επίσημης Ελληνικής Πύλης Τουρισμού Υπαίθρου).

Όσον αφορά την οικονομία, η βασική παραγωγική δραστηριότητα του νομού είναι η κτηνοτροφία με ιδιαίτερη ανάπτυξη στην αιγοπροβατοτροφία, την πτηνοτροφία και τη χοιροτροφία. Η ύπαρξη αξιόλογων μαρμαροφόρων εκτάσεων καθιέρωσε την μαρμαροβιομηχανία ως τη δεύτερη σημαντικότερη παραγωγική δραστηριότητα ενώ έπονται ο δασικοί πόροι με την επεξεργασία ξύλου και η γεωργία κυρίως με την παραγωγή ζωοτροφών, πατάτας, καπνού και αμπελοκαλλιέργειών. Επίσης, δραστηριότητα αναπτύσσεται στην παραδοσιακή καλλιτεχνική βιοτεχνία (αργυροχρυσοχοΐα, ξυλογλυπτική, υφαντική, κεντητική), ενώ σημαντικό τομέα της οικονομίας αποτελεί το εμπόριο και ο τουρισμός (Ιστοσελίδα Ν. Α. Ιωαννίνων).

5.2. Ανάλυση της Τουριστικής Προσφοράς του Νομού Ιωαννίνων

Στο σημείο αυτό, θα επιχειρήσουμε να προσδιορίσουμε επιγραμματικά τα κυριότερα πλεονεκτήματα και αδυναμίες, όσον αφορά τους τουριστικούς πόρους του Ν. Ιωαννίνων.

5.2.1. Φυσικό περιβάλλον

Πλεονεκτήματα

- Πληθώρα περιοχών με ποικίλο και πλούσιο πολιτιστικό τοπίο και φυσικό περιβάλλον, με σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας, ιδιαίτερα στις περιοχές των Εθνικών Δρυμών Βίκου-Αώου και Βάλλια-Κάλντας, που προσφέρονται για άσκηση φυσιολατρικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων
- Γεωμορφολογία που προσφέρεται για άσκηση φυσιολατρικών και αθλητικών δραστηριοτήτων
- Αναγνώριση από το κράτος και ΟΤΑ της σημασίας του φυσικού περιβάλλοντος για την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη της περιοχής
- Κοινοτική οικονομική ενίσχυση και διευκόλυνση διακρατικών συνεργασιών ανταλλαγής τεχνογνωσίας για προστασία και αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος
- Φυσικό περιβάλλον, κλιματολογικές και εδαφολογικές συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξη παραδοσιακών αγροτο-κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων

Μειονεκτήματα

- Περιορισμένη τουριστική αξιοποίηση των αγροτο-κτηνοτροφικών προϊόντων
- Υπερσυγκέντρωση του τουρισμού σε λίγες περιοχές
- Μη ελεγχόμενη διακίνηση των τουριστών στο φυσικό περιβάλλον
- Έλλειψη οργανισμού αυτόνομης διαχείρισης των Εθνικών Δρυμών
- Ανεπάρκεια φορέων του Δημοσίου για τη προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος
- Απουσία εξειδικευμένων τουριστικών οδηγών, συνοδών, ξεναγών κ.λπ. που συμβάλλουν στη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των επισκεπτών
- Έλλειψη χαρτών μονοπατιών, ώστε να προστατεύεται το περιβάλλον από άναρχες εξορμήσεις
- Έλλειψη ενημερωτικών εντύπων αναφορικά με τη προστασία του περιβάλλοντος και συμπεριφορές κατοίκων, επαγγελματιών και επισκεπτών
- Απουσία γενικά υποδομών και ψυχολογικής προετοιμασίας κατοίκων για την επερχόμενη τουριστική «εισβολή» μετά την ολοκλήρωση μεγάλων έργων
- Εγκατάλειψη της συντριπτικής πλειοψηφίας των ορεινών κυρίως χωριών από τους κατοίκους

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το φυσικό περιβάλλον του Ν. Ιωαννίνων, αν και εκ πρώτης όψεως ανταγωνιστικό, έναντι πολλών άλλων ορεινών περιοχών της Ευρώπης, παραμένει τουριστικά αναξιοποίητο και από αυτή τη σκοπιά μη προστατευόμενο, αφού ταυτόχρονα διαπιστώνεται πλήρης σχεδόν απουσία μέτρων πρόληψης και προστασίας του (Περιφέρεια Ηπείρου, 2006).

Η εγκατάλειψη των χωριών από τους κατοίκους, υστερεί το φυσικό περιβάλλον από τους έννομα ενδιαφερόμενους για τη προστασία του, ενώ ταυτόχρονα συνιστά εμπόδιο κάθε προσπάθειας κοινωνικο-οικονομικής αειφόρου ανάπτυξης. Ενδεχόμενη τουριστική ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών, μέσω μετεγκατάστασης, από άλλες περιοχές του Νομού της χώρας ή ακόμη και των κρατών μελών της Κοινότητας, δεν διασφαλίζει αειφόρο ανάπτυξη, ενώ αναμφισβήτητα πλήττει την τοπική πολιτιστική παράδοση (Αγν. Συντ. 11-10-2003).

Σε αντίθεση με τον Ν. Ιωαννίνων, στις ορεινές περιοχές των κρατών μελών της Ε.Ε. και όχι μόνο, το φυσικό περιβάλλον αξιοποιείται πλήρως και προστατεύεται, ακόμη

και όταν παρουσιάζει στοιχεία πολύ λιγότερο αξιόλογα έναντι των περιοχών του Ν. Ιωαννίνων.

5.2.2. Πολιτισμικό περιβάλλον

Πλεονεκτήματα

- Αξιόλογα πολιτιστικά-όλων των εποχών- στοιχεία, διεσπαρμένα σε ολόκληρο το νομό
- Ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις στην πόλη των Ιωαννίνων και σε όλα τα χωριά
- Πλούσια παραδοσιακή μουσική και τραγούδια
- Κοινοτική οικονομική ενίσχυση και υποστήριξη διακρατικών συνεργασιών προστασίας και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Πληθώρα Ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας, αναφορικά με τον πολιτισμό της περιοχής
- Αναγνώριση από την Πολιτεία της σημασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος
- Σχετική δραστηριοποίηση τοπικών πολιτιστικών συλλόγων, για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και αναβίωση παραδόσεων

Μειονεκτήματα

- Περιορισμένα μέσα και μέτρα προστασίας και συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Ελάχιστα μέσα τουριστικής προβολής και διάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Απουσία οργανωμένων τουριστικών περιηγήσεων, ξεναγήσεων κ.λπ., με εξειδικευμένους ξεναγούς, οδηγούς κ.λπ., σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, μοναστήρια, εκκλησίες, πολιτιστικές εκδηλώσεις, εργαστήρια παραδοσιακής χειροτεχνίας, χώρους παραδοσιακών αγροτο-κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων ή χώρους προβιομηχανικής περιόδου (π.χ. νερόμυλους) κ.λπ.
- Ανεπάρκεια ενημερωτικών εντύπων πολιτιστικής κληρονομιάς και πρόσβασης σε αυτή.

Η έλλειψη οργανωμένων φορέων, με σύγχρονα μέσα, για την αξιοποίηση, προστασία και συντήρηση, όλων των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς, περιορίζουν σημαντικά την συμβολή της, στην τουριστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στις λιγότερο γνωστές στο ευρύ κοινό περιοχές του νομού (Κουσούνης, 6-6-2004).

Υπό αυτές τις συνθήκες, το πολιτιστικό περιβάλλον συμβάλλει πολύ περιορισμένα, στην τουριστική και κατ' επέκταση στην κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη του Νομού, παρά το γεγονός ότι, μαζί με το φυσικό περιβάλλον, αποτελούν φυσιολογικά τα κύρια στοιχεία προσέλκυσης τουριστών (Περιφέρεια Ηπείρου, 2006).

5.2.3. Παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες

Πλεονεκτήματα

- Αγροτο-κτηνοτροφικά παραδοσιακά προϊόντα υψηλής ποιότητας
- Υψηλής ποιότητας προϊόντα καλλιτεχνικής βιοτεχνίας
- Διατήρηση παραδοσιακών μεθόδων παραγωγής

Μειονεκτήματα

- Περιορισμένη, μέχρι ανύπαρκτη συστηματική προβολή των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων
- Ανυπαρξία σημάτων προέλευσης ή ποιότητας των τοπικών προϊόντων
- Έλλειψη συντονισμένων μέτρων προστασίας και προβολής των τοπικών προϊόντων, από όλους τους εμπλεκόμενους στην τουριστική βιομηχανία τοπικούς φορείς, του δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα, αλλά κυρίως τους κλαδικούς φορείς, πολλοί από τους οποίους δεν διαθέτουν ούτε καν πλήρως τεκμηριωμένο κατάλογο των μελών τους.

Η συμβολή των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων στην προσέλκυση τουριστών είναι περιορισμένη, λόγω έλλειψης-με σύγχρονα μέσα- οργάνωσης, λειτουργίας προβολής και ακόμη στρατηγικού σχεδίου συνεργασίας των παραγωγών με τις υπόλοιπες συνιστώσες της τουριστικής βιομηχανίας, όπως για παράδειγμα πολιτική μειωμένων τιμών, για αγορά/κατανάλωση που πραγματοποιείται σε τοπικό επίπεδο (Κουσούνης, 29-11-2003).

5.2.4. Υποδομές (πλην καταλυμάτων)

Πλεονεκτήματα

- Οι αδυναμίες των συγκοινωνιών, ευνόησαν τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, εις βάρος όμως της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης.
- Η κοινοτική οικονομική ενίσχυση και μεταφορά τεχνογνωσίας, μέσω διακρατικών συνεργασιών, αποτελεί μοναδική ευκαιρία για τον Ν. Ιωαννίνων και την Ήπειρο
- Ικανοποιητική τηλεπικοινωνιακή υποδομή και υπηρεσίες, με τάση συνεχούς βελτίωσης
- Άριστη ιατρο-υγειονομική περίθαλψη στη πόλη των Ιωαννίνων και σχεδόν ικανοποιητική σε όσα χωριά διαθέτουν Υγειονομικό Κέντρο

Μειονεκτήματα

- Η οδική και αεροπορική συγκοινωνία υστερεί τραγικά, απομονώνοντας τον Ν. Ιωαννίνων από την υπόλοιπη χώρα και Ευρώπη.
- Με την ολοκλήρωση των μεγάλων έργων στην ευρύτερη περιοχή, υπάρχει ο κίνδυνος –υπό τις παρούσες συνθήκες λοιπών υποδομών και κυρίως οργάνωσης- της «εισβολής» άναρχου τουριστικού ρεύματος και επομένως ασφυκτικής πίεσης του φυσικού περιβάλλοντος και πολιτισμικής κληρονομιάς
- Έλλειψη ιδιωτών-ιατρών και Υγειονομικών Κέντρων, στη συντριπτική πλειοψηφία των χωριών.

Από τις υπηρεσίες πληροφόρησης και απασχόλησης του ελεύθερου χρόνου των τουριστών εξαρτάται –σε μεγάλο βαθμό- η αξιοποίηση των φυσικών και πολιτισμικών πόρων μιας περιοχής. Σ' αυτές τις υπηρεσίες, οφείλεται η επιλογή και η μεγαλύτερη ή μικρότερη διάρκεια παραμονής των τουριστών σ' έναν προορισμό, η επάνοδος τους ως και η διάδοση σε άλλους θετικών σχολίων (Περιφέρεια Ηπείρου, 2006).

Στην αδυναμία του Ν. Ιωαννίνων να παράσχει αυτές ακριβώς τις υπηρεσίες, οφείλεται κατά κύριο λόγο, η μικρή προσέλκυση και διάρκεια παραμονής των τουριστών, η περιορισμένη διασπορά του τουριστικού ρεύματος σε ολόκληρο τον Νομό και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Οι ορεινές τουριστικές περιοχές, συγκριτικά με τις θαλάσσιες, λόγω των δύσβατων και συχνά επικίνδυνων εδαφολογικών συνθηκών, των απότομων κλιματολογικών μεταβολών της απομόνωσης από αστικά κέντρα κ.λπ. είναι υποχρεωμένες να παρέχουν, όσο το δυνατόν, πληρέστερες και πιο ακριβείς πληροφορίες προκειμένου να περιορίζουν στο ελάχιστο το φυσιολογικό αίσθημα φόβου και ανασφάλειας των επισκεπτών, Ελλήνων ή Αλλοδαπών (Ντιγριντάκης, 13-4-2008).

5.2.5. Υπηρεσίες τουριστικής πληροφόρησης και απασχόλησης ελεύθερου χρόνου τουριστών.

Πλεονεκτήματα

- Αυξανόμενη ζήτηση για διακοπές σε ορεινές περιοχές Ελλήνων και Αλλοδαπών
- Ιδιαίτερα προσφερόμενο περιβάλλον (φυσικό, πολιτιστικό), για ανάπτυξη πολιτιστικών, αθλητικών και φυσιολατρικών τουριστικών δραστηριοτήτων
- Παρουσία ανθρώπινου δυναμικού, ικανού να ασχοληθεί επαγγελματικά με την απασχόληση ελεύθερου χρόνου τουριστών
- Διαπιστωμένη, από άλλες χώρες, της ανάγκης παροχής στους τουρίστες υπηρεσιών πληροφόρησης και απασχόλησης ελεύθερου χρόνου
- Σε εξέλιξη βρίσκονται έργα κατασκευής ή βελτίωσης δικτύου συγκοινωνιών

Μειονεκτήματα

- Περιορισμένη πληροφόρηση από ΕΟΤ, μέσω ενός γενικού εντύπου
- Πολύ περιορισμένη πληροφόρηση, από Δημοτική Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης Ιωαννίνων
- Ανυπαρξία διαφημιστικής καμπάνιας εντός/εκτός Ελλάδας
- Έλλειψη τοπικών γραφείων πληροφόρησης-πλην ΕΟΤ Ιωαννίνων- σε μεγάλους Δήμους (π.χ. Μέτσοβο)
- Ανυπαρξία εξειδικευμένων οδηγών, ξεναγών, συνοδών, εκπαιδευτών κ.λπ., για πολιτιστικές, αθλητικές και φυσιολατρικές εξορμήσεις, εκδρομές κ.λπ., με εξαίρεση ελάχιστες (3) ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Ανεξάρτητα του κοινωνικού ρόλου και της συμβολής στην τουριστική ανάπτυξη τα επαγγέλματα των οδηγών, ξεναγών, συνοδών, εκπαιδευτών κ.λπ. στις ορεινές περιοχές, αποτελούν ένα δοκιμασμένο και αποτελεσματικό μέσο καταπολέμησης της ανεργίας η οποία μαστίζει ολόκληρη την Ήπειρο. Φυσικά, δεν πρόκειται να δημιουργηθούν χιλιάδες θέσεις εργασίας, αλλά για την μικροοικονομία σε επίπεδο χωριού οι λίγες θέσεις απασχόλησης έχουν σημασία (Ρούπας, 1997).

Στις αυτόνομες περιοχές του Alto Adige, Trento και Valle d' Aosta, τα επαγγέλματα του οδηγού, του συνοδού κ.λπ. φυσιολατρικών, πολιτιστικών και αθλητικών εξορμήσεων είναι θεσμοθετημένα δια περιφερειακού νόμου, ο οποίος, μεταξύ άλλων προβλέπει (Υπ. Γεωργίας, 2003):

- Αναλυτικά προγράμματα θεωρητικής και πρακτικής εκπαίδευσης
- Κώδικα δεοντολογίας (συμπεριφορά, αμοιβές κ.λπ.)
- Κατοχύρωση τίτλων σπουδών και άσκησης επαγγέλματος διαφόρων βαθμιδών μετά από εξετάσεις
- Λίστα νομίμων επαγγελματιών
- Προϋποθέσεις συγκρότησης επαγγελματικών ενώσεων
- Λόγους διαγραφής από την λίστα και ποινές
- Υποχρεώσεις συνεχούς επιμόρφωσης.

5.3. Αγροτουρισμός και Νομός Ιωαννίνων

Ο Ν. Ιωαννίνων με τη τεράστια ποικιλία του γεωμορφολογικού της ανάγλυφου, το μεγάλο αριθμό ορεινών συγκροτημάτων και μικρότερων βουνών, την παρουσία πολλών ποταμών, παραπόταμων, λίγων λιμνών αλλά και εκβολικών συστημάτων και λιμνοθαλασσών προσφέρεται για την εξάσκηση όλων εκείνων των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον αγροτουρισμό (ΕΟΤ Ιωαννίνων, 2006).

Στο παραπάνω συμβάλλει επίσης και η παρουσία στο χώρο πολλών οικισμών, ορισμένοι από τους οποίους είναι παραδοσιακοί ή διατηρούν σημαντικά παραδοσιακά ή ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, η διατήρηση σε αρκετές περιπτώσεις στοιχείων του παραδοσιακού τρόπου ζωής σαν μέρος της καθημερινότητας στα πλαίσια μιας καταφανούς αυθεντικότητας, η διασπορά στην ύπαιθρο αξιόλογων από αρχιτεκτονικής άποψης και όχι μόνο ανθρώπινων

κατασκευών (γεφύρια, εκκλησίες, μοναστήρια, νερόμυλοι κ.λπ.), μια ποικιλία τοπίων που άλλοτε κυριαρχεί η μεγαλοπρέπεια της φύσης και άλλοτε το συνταίριασμα των παραδοσιακών ανθρώπινων δραστηριοτήτων με αυτήν (Υφαντής, 29-8-2004).

Ακόμη, η ύπαρξη στις διάφορες περιοχές του Ν. Ιωαννίνων, σημαντικών αρχαιολογικών χώρων (αξιοποιημένων ή μη) αποτελεί τον καλύτερο σύνδεσμο μεταξύ του σήμερα και του χτες όσον αφορά την προσαρμογή του επισκέπτη στην ιστορική πορεία αυτού του εδαφικού διαμερίσματος της χώρας μας.

Τέλος, η παρουσία όλων των ζωνών βλάστησης της Ελλάδας και ταυτόχρονα μιας μεγάλης ποικιλίας οικοτόπων και ενδιαιτημάτων κατάλληλων για την εμφάνιση ενός αξιοσημείωτα μεγάλου αριθμού ειδών φυτών, πολλά από τα οποία είναι σπάνια ή ενδημικά όπως επίσης και ειδών άγριας πανίδας που απειλούνται ή έχουν εξαφανιστεί από άλλες από άλλες περιοχές της χώρας μας και της Ευρώπης προσδίδει στο Ν. Ιωαννίνων καταφανή πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη των μορφών αγροτουρισμού (Αγροτουρισμός, τεύχος 8, 2004).

Οι περιοχές του Ν. Ιωαννίνων που παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη αγροτουρισμού είναι (Ιστοσελίδα Περιφέρειας Ηπείρου) :

- Η πόλη των Ιωαννίνων με ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον ιστορικό-πολιτιστικό, αστικό, φυσιολατρικό-οικολογικό, αθλητικό, εκπαιδευτικό, συνεδριακό τουρισμό
- Περιοχή Ζαγοροχωριών με κέντρο το Τσεπέλοβο και ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον ορεινό-οικολογικό, πολιτιστικό, περιπέτειας και αγροτουρισμό. Κυριαρχούν οι φυσικοί πόροι με σημαντικότερο τον Εθνικό Δρυμό της χαράδρας του Βίκου και τη μοναδική αρχιτεκτονική των σαράντα (40) περίπου χωριών της περιοχής (οικισμοί, γέφυρες, εκκλησιαστικά μνημεία κ.λπ)
- Περιοχή Μετσόβου-Βάλια Κάλντα με κέντρο το Μέτσοβο και ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον ορεινό-οικολογικό, πολιτιστικό και αγροτουρισμό. Κύρια χαρακτηριστικά του είναι η τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, το εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον με τον Εθνικό Δρυμό «Βάλια Κάλντα», οι χιονοδρομικές υποδομές, η παραγωγή πολλών τοπικών παραδοσιακών προϊόντων διατροφής, ποτών, ξύλου, η σημαντική πολιτιστική και συνεδριακή υποδομή κ.λπ.

- Περιοχή Κόνιτσας–Μαστοροχωριών με κέντρο την Κόνιτσα και ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον ορεινό-οικολογικό, περιπέτειας, πολιτιστικό τουρισμό και τον αγροτουρισμό
- Περιοχή Πωγωνίου με κέντρο το Δελβινάκι και ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον φυσιολατρικό-οικολογικό, πολιτιστικό και αγροτουρισμό
- Περιοχή Βορείων Τζουμέρκων με κέντρο τα Πράμαντα και ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον ορεινό-οικολογικό, περιπέτειας, πολιτιστικό και αγροτουρισμό. Από τις πιο όμορφες περιοχές του νομού, η οποία όμως δεν αξιοποιήθηκε επαρκώς. Κυριαρχούν οι ποταμοί και ορεινοί φυσικοί σχηματισμοί η αρχιτεκτονική της πέτρας, οι σημαντικοί παραδοσιακοί οικισμοί και τα βυζαντινά και νεότερα εκκλησιαστικά μνημεία. Οργανικό τμήμα της περιοχής αυτής αποτελεί και ο ποταμός Άραχθος, που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προσφέρεται για την άσκηση μεγάλης ποικιλίας εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων αθλητικών και άλλων μορφών.
- Ο Αρχαιολογικός χώρος και η κοιλάδα της Δωδώνης με ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον πολιτιστικό, φυσιολατρικό-οικολογικό τουρισμό
- Περιοχή Νοτίων Τζουμέρκων-Ραδοβιζίου με κέντρο το Βουλγαρέλι και ενδεικνυόμενες μορφές τουρισμού τον ορεινό, πολιτιστικό, περιπέτειας και αγροτουρισμό.

Συνοψίζοντας, ο Ν. Ιωαννίνων αποτελεί μια από τις πλέον εντυπωσιακές γωνιές της Ελλάδας που κάθε χρόνο τον ανακαλύπτουν όλο και περισσότεροι τουρίστες ντόπιοι και ξένοι που μένουν έκπληκτοι από τα τοπία που συναντούν. Ολόκληρη η περιοχή συνθέτει ένα φιλόξενο τόπο και προσφέρεται για κάθε είδους διακοπές, σπορ, χόμπι, επιστημονικές έρευνες και περιπέτειες όλο το χρόνο.

Ωστόσο, αρκετοί από τους φυσικούς, όσο και τους πολιτιστικούς πόρους της περιοχής, δυστυχώς παραμένουν αναξιοποίητοι μέχρι τώρα. Το γεγονός αυτό προβάλλει επιτακτικά την ανάγκη παραπέρα αξιοποίησης όλων αυτών των μνημείων της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής και προσδίδει έντονες τις αναπτυξιακές προοπτικές της τουριστικής δραστηριότητας στη περιοχή (Κουσουνής, 30-1-2004).

5.4. Αγροτουριστική Επιχειρηματικότητα στο Νομό Ιωαννίνων

Η αγροτουριστική επιχειρηματικότητα στο Ν. Ιωαννίνων γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Σε αυτό βοήθησε η συμμετοχή της περιφέρειας Ηπείρου στα κοινοτικά χρηματοδοτικά προγράμματα. Πιο συγκεκριμένα, ο Ν. Ιωαννίνων χρηματοδότησε αρκετά έργα του από τα Leader, τα Ο.Π.Α.Α.Χ. και τα Π.Ε.Π..

5.4.1. Χρηματοδοτικά Προγράμματα

LEADER I

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader I χρηματοδότησε επενδύσεις κατά την πρώτη προγραμματική περίοδο σε ολόκληρη τη περιφέρεια της Ηπείρου. Αναλυτικά οι επενδύσεις στον τριτογενή τομέα έχουν ως εξής:

Πίνακας 1: Επενδύσεις στον τριτογενή τομέα μέσω Leader I

Μέτρο 3: Αγροτουρισμός			
Νομοί	Αριθμός Επενδυτικών Σχεδίων	Συνολικός Προϋπολογισμός	Δημόσια Δαπάνη
Ιωαννίνων & Θεσπρωτίας	12	1.022.846,56	594.412,27
Άρτας & Πρέβεζας	21	2.579.084,55	1.755.325,58
Σύνολο	33	3.601.931,11	2.349.737,85

Πηγή: ΟΤΔ Leader ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. & ETANAM Α.Ε.

LEADER II

Η κοινοτική Πρωτοβουλία Leader II, ενίσχυσε ιδιωτικά και Δημόσια έργα σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της περιφέρειας Ηπείρου στον τομέα του τουρισμού, των υπηρεσιών και της εμπορίας γεωργικών προϊόντων. Ο πίνακας που ακολουθεί καταγράφει τις κατηγορίες των επενδύσεων (ίδρυση, εκσυγχρονισμός) στον τομέα του τουρισμού και στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στους νομούς Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας (Κουσούνης, 3-1-2004).

Πίνακας 2: Επενδύσεις στον τουριστικό τομέα μέσω Leader II

Μέτρο 3: Αγροτουρισμός					
Δράση	Τίτλος Μέτρου	Σύνολο Ενταγμένων Προτάσεων	Συνολικός Π/Υ €	Ενταγμένες Προτάσεις στο Σύνολο των Ενταγμένων Προτάσεων	Ποσοστό Δράσης στο Σύνολο του Π/Υ
03 01	Δημιουργία, εκσυγχρονισμός, επέκταση αγροτουριστικών καταλυμάτων	23	5.563.072,08	67,65%	74,75%
03 02	Εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Αθλητικός, ορειβατικός κ.λπ.)	11	1.879.101,83	32,35%	25,25%
ΣΥΝΟΛΟ		34	7.442.173,91	100,00%	100,00%

Πηγή: ΟΤΔ Leader ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε

LEADER +

Η κοινοτική Πρωτοβουλία Leader + ενισχύει ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις στον τριτογενή τομέα δηλαδή, στον τομέα τουρισμού και υπηρεσιών. Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται οι ιδιωτικές επενδύσεις του τουρισμού και των υπηρεσιών που έχουν ενταχθεί στην Κοινοτική Πρωτοβουλία για τους νομούς Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας (Ιστοσελίδα Αναπτυξιακής Ηπείρου).

Πίνακας 3: Επενδύσεις στον τριτογενή τομέα μέσω Leader +

Νομοί Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας			
ΔΡΑΣΗ	ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΡΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΤΑΓΜΕΝΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ Π/Υ €
1.2.1	Παρεμβάσεις αγροτικού τουρισμού ολοκληρωμένης προσέγγισης	10	3.213.481,16
1.2.3	Επενδύσεις και χρήση σύγχρονης τεχνολογίας	6	261.729,07
ΣΥΝΟΛΟ		16	3.213.481,16

Πηγή : ΟΤΔ Leader ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.

Ο.Π.Α.Α.Χ.

Στην Περιφέρεια Ηπείρου, συνολικά σε **εννέα (9)** περιοχές εφαρμόζονται τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου, τα οποία χρηματοδοτούνται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση της Υπαιθρου» του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Ηπείρου. Οι επενδύσεις στον τριτογενή τομέα με χρηματοδότηση από το Ο.Π.Α.Α.Χ. Ηπείρου αγγίζουν τις **εκατόν είκοσι έξι (126)**, από τις οποίες οι περισσότερες γίνονται σε περιοχές του Ν. Ιωαννίνων (Ιστοσελίδα Ηλεκτρονικής Τουριστικής Εφημερίδας).

Π.Ε.Π. Ηπείρου

Μέχρι σήμερα έχουν ενταχθεί 76 επενδυτικά σχέδια συνολικού προϋπολογισμού 7.890.536,38 €, οι οποίες έχουν δημιουργήσει 63,80 νέες θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται οι επενδύσεις στο Ν. Ιωαννίνων.

Πίνακας 4: Επενδύσεις στον Νομό Ιωαννίνων μέσω Π.Ε.Π. Ηπείρου

Εντάξεις έργων/επενδύσεων στο Ν. Ιωαννίνων					
Δράση	Τίτλος Μέτρου	Σύνολο Ενταγμένων Προτάσεων	Συνολικός Π/Υ €	Ενταγμένες Προτάσεις στο Σύνολο των Ενταγμένων Προτάσεων	Ποσοστό Δράσης στο Σύνολο του Π/Υ
2.2.2	Ποιοτικός εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων, κάμπινγκ & ενοικιαζόμενων επιπλωμένων διαμερισμάτων	12	416,41	26,67%	26,67%
2.2.3	Επιχειρηματικά σχέδια μικρομεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων	1	58,02	2,22%	2,22%
2.5.2	Οργανωτικός Εκσυγχρονισμός ΜΜΕ- ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΘΕΙΤΑΙ	28	380,53	62,22%	62,22%
5.3.1	Διάδοση και καθιέρωση ελληνικής κουζίνας και ενίσχυση επιχειρήσεων για την απόκτηση σήματος ΕΟΤ για την ελληνική κουζίνα	4	113,41	8,89%	8,89%
ΣΥΝΟΛΟ		45	968,37	100,00%	100,00%

Πηγή: Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π. «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ»

Συνολικά, **ογδόντα πέντε (85)** περίπου έργα είναι εντεταγμένα στα παραπάνω προγράμματα για τον Ν. Ιωαννίνων και βρίσκονται σε εξέλιξη και συγκεκριμένα στο στάδιο της αξιολόγησης άλλες **εβδομήντα (70)** προτάσεις για την Ήπειρο.

5.4.2. Αγροτουριστικές Επιχειρήσεις στο Ν. Ιωαννίνων

Στο νομό Ιωαννίνων δραστηριοποιούνται ενενήντα οχτώ (98) αγροτουριστικά καταλύματα της μορφής παραδοσιακών ξενώνων, τα οποία βρίσκονται κυρίως στα Ζαγοροχώρια, στο Μέτσοβο, στη Κόνιτσα και στα Τζουμέρκα. Στα συγκεκριμένα καταλύματα διατίθενται τοπικά παραδοσιακά προϊόντα και σε συνεργασία με εταιρίες Εναλλακτικών δραστηριοτήτων προσφέρονται διάφορες δραστηριότητες που φέρνουν τον επισκέπτη πιο κοντά στη φύση και στην αγροτική ζωή.

Ακόμη, υπάρχουν εννέα (9) αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί και εργαστήρια που παράγουν τοπικά παραδοσιακά προϊόντα και τα πωλούν στους επισκέπτες. Πιο συγκεκριμένα οι συνεταιρισμοί είναι (ΕΟΤ Ιωαννίνων, 2006):

1. ΓΗΣ Γυναικείος Ηπειρωτικός Συνεταιρισμός που παράγει γλυκά κουταλιού, μαρμελάδες, πίτες, τραχανά, ζυμαρικά και χυλοπίτες.
2. Εργαστήριο «Νικολάου» στη Κόνιτσα που παράγει παραδοσιακά γλυκά.
3. Εργαστήριο «Ελένης Παπαμιχαήλ» στη Κόνιτσα που παράγει παραδοσιακά γλυκά.
4. Συνεταιρισμός Οινοποιείων Ζίτσας που παράγει τους φημισμένους οίνους της περιοχής.
5. Οινοποιεία «Γκλινάβου» που παράγει τους φημισμένους οίνους της περιοχής.
6. Κατώγι Μετσόβου που παράγει οίνους της περιοχής του Μετσόβου.
7. «Γιαννέτας Μιχάλης» στη Κόνιτσα που διαθέτει καπνιστή πέστροφα.
8. Τυροκομείο «Τσουτσουπλίδης» που παράγει παραδοσιακά τυριά.
9. Τυροκομείο «Μπούμπας» στο Μέτσοβο που παράγει παραδοσιακά τυριά.

Όσον αφορά τις διάφορες δραστηριότητες που μπορεί να συμμετέχει ο επισκέπτης, υπάρχουν συγκεκριμένες εταιρίες Νέων Μορφών Τουρισμού-εναλλακτικών δραστηριοτήτων που προσφέρουν πακέτα δραστηριοτήτων, αξιοποιώντας το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής. Στο Ν. Ιωαννίνων δραστηριοποιούνται έντεκα (11) τέτοιες εταιρίες που είναι (ΕΟΤ Ιωαννίνων, 2006):

1. TREKKING HELLAS

Άρχισε να λειτουργεί το 1986 στην Αθήνα ως ειδικευμένο γραφείο τουρισμού. Προσφέρει προγράμματα σπορ υπαίθριας αναψυχής, εισερχόμενου τουρισμού

(incoming), εξερχόμενου τουρισμού (outgoing), ταξίδια κινήτρων (incentives), νεανικού τουρισμού, κ.λπ. Στα Ιωάννινα εγκαταστάθηκε ως θυγατρική εταιρία το 1999 και δραστηριοποιείται σε όλη την Ήπειρο, το Ιόνιο και τη Βόρεια Ελλάδα (Ιστοσελίδα εταιρίας).

2. ROBINSON EXPEDITIONS

Λειτουργεί από το 1988 προσφέροντας υπηρεσίες κυρίως εισερχόμενου τουρισμού (incoming) με ειδίκευση στις δραστηριότητες βουνού. Δραστηριοποιείται σε όλη την Ήπειρο και σε τμήματα της υπόλοιπης Ελλάδας.

3. ΑΛΠΙΚΗ ΖΩΝΗ

Ξεκίνησε τη λειτουργία του από το χιονοδρομικό κέντρο της Βασιλίτσας το 1998 προσφέροντας ορισμένες υπηρεσίες χειμερινού τουρισμού και σταδιακά επεκτάθηκε και σε άλλα σπορ υπαίθριας αναψυχής, όπως το rafting, το trekking κ.λπ. Δραστηριοποιείται κυρίως στη περιοχή της Βόρειας Πίνδου από Ιωάννινα έως Γρεβενά.

4. NO LIMITS

Άρχισε να λειτουργεί το 1994 στην Κόνιτσα με την επωνυμία Paddler. Ασχολείται κυρίως με σπορ και δραστηριότητες αναψυχής, όπως rafting, parapent κ.λπ. και δραστηριοποιείται σε όλη την Ήπειρο και αρκετές περιοχές της υπόλοιπης Ελλάδας.

5. ECO EXPERIENCE

Άρχισε να λειτουργεί το 1999 στο Μέτσοβο και ασχολείται κυρίως με προγράμματα συνεδριακού τουρισμού, incentives και σπορ αναψυχής στην περιοχή της Ηπείρου.

6. ΑΠΟΔΡΑΣΗ

Άρχισε να λειτουργεί το 2002 στο Ζαγόρι προσφέροντας προγράμματα σπορ αναψυχής. Δραστηριοποιείται κυρίως στη περιοχή του Ζαγορίου.

7. VIA NATURA

Άρχισε να λειτουργεί το 2002 στη Πλατανούσα Ιωαννίνων και προσφέρει υπηρεσίες σπορ αναψυχής στην περιοχή των Τζουμέρκων και του Ζαγορίου.

8. ΣΜΥΡΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ

Δραστηριοποιείται σε ατομικό επίπεδο προσφέροντας υπηρεσίες και σχολές παραπέντε από το 1992 στην περιοχή των Ιωαννίνων και της Άρτας.

9. ΙΠΠΟΣΤΡΟΥΘ

Άρχισε να λειτουργεί το 2000 στα Λάζαινα Αετοράχης ως αγρόκτημα, προσφέροντας δραστηριότητες ιππασίας στην γύρο περιοχή.

10. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΩΣΤΑΡΑΣ

Λειτουργεί από το 1998 στο Δολό Παγωνίου έχοντας ως βάση ιδιόκτητο ξενώνα και προσφέροντας προγράμματα αγροτουρισμού στην γύρο περιοχή.

11. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΜΠΟΥΡΑΖΑΝΙ

Λειτουργεί στο Μπουραζάνι Κόνιτσας προσφέροντας προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ξενάγησης στο ιδιόκτητο καταφύγιο ζώων που διαθέτει, τα οποία ζουν σε ημιελεύθερη κατάσταση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Άρθρα και Βιβλία)

Άγνωστος Συντάκτης, 11-10-2003, Απροστάτευτες οι ..... προστατευμένες περιοχές, Το Βήμα, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, Ιανουάριος 2007, Ξένιος Δίας Κοζάνης-Νέες μορφές συλλογικής προώθησης της ποιότητας στον τουρισμό, περιοδικό Τουρισμός & Οικονομία, τεύχος 325, Αθήνα.

Αγροτουρισμός, 2004-2005, περιοδική έκδοση της εφ. Το Βήμα, τεύχη 1 έως 14, Αθήνα.

Ε.Ο.Τ. Ιωαννίνων, 2006, Στοιχεία για τον αγροτουρισμό του Νομού Ιωαννίνων.

Κουσούνης Στ., 3-1-2004, Πράσινο φως σε έξι επενδυτικά σχέδια αγροτουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 30-1-2004, Δίνοντας ξανά πνοή στην πιο ισχυρή βιομηχανία-Με άξονα τον πολιτιστικό τουρισμό, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 28-10-2003, Επενδύσεις αγροτουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 6-6-2004, Θεμέλια στην τουριστική ανάπτυξη ο πολιτισμός και το περιβάλλον, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 29-11-2003, Προβολή του ελληνικού τουριστικού προϊόντος μέσω του πολιτισμού, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Ντιγριντάκης Γ., 13-4-2008, Από τον ήλιο και τη θάλασσα στα ...βουνά και τα λαγκάδια, εφ. Ο κόσμος του Επενδυτή, Αθήνα.

Περιφέρεια Ηπείρου, 2006, Μελέτη τουριστικού κλάδου του Νομού Ιωαννίνων.

Ρούπας Β., 1997, Τουριστική γεωγραφία της Ελλάδας, Παπαζήση, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, 2003, Έγγραφο προγραμματισμού αγροτικής ανάπτυξης-Αναζωογόνηση του φυσικού και ανθρώπινου περιβάλλοντος, Αθήνα.

Ιστοσελίδες

<http://www.agrotravel.gr> → Επίσημη Ελληνική Πύλη για τον Τουρισμό Υπαίθρου

<http://www.epirusa.gr> → Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε.

<http://www.greenpage.gr> → Ιστοσελίδα περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος

<http://www.nomioan.gr> → Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων

<http://www.traveldailynews.gr> → Ημερήσια Ηλεκτρονική Τουριστική Εφημερίδα

<http://www.roe.gr> → Περιφέρεια Ηπείρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6:

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΝΟΜΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλύσουμε τις περιοχές του νομού Ιωαννίνων που παρουσιάζουν έντονο αγροτουριστικό ενδιαφέρον και θα προσδιορίσουμε τους παράγοντες που καθιστούν τις συγκεκριμένες περιοχές πόλο έλξης αγροτουριστών. Οι περιοχές που θα αναλύσουμε είναι η πόλη των Ιωαννίνων, τα Ζαγοροχώρια, το Μέτσοβο, τα Τζουμέρκα, η Δωδώνη και η Κόνιτσα.

6.1. ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα Ιωάννινα είναι η μεγαλύτερη πόλη της Ηπείρου και πρωτεύουσα του νομού. Χτισμένη στην όχθη της λίμνης Παμβώτιδας και σε υψόμετρο 500 μέτρων, μαγεύει με την ομορφιά της και τη ζεστή ατμόσφαιρά της. Μια ζωντανή πόλη με 100.000 κατοίκους, που κουβαλάει μια ιστορία αιώνων.

Ο συνδυασμός των αναρίθμητων ιστορικών μνημείων και των μουσείων με την απίστευτη φυσική ομορφιά του τοπίου αποτελεί εγγύηση για τους επισκέπτες. Το κάστρο των Ιωαννίνων, η λίμνη με το νησάκι, το σπήλαιο, η εκπληκτική παλαιά πόλη με τα παραδοσιακά μαγαζιά, την εκλεκτή αγορά και τα πολυάριθμα παλαιά αρχοντικά που δεσπόζουν στη πόλη, δε μπορούν παρά να τραβήξουν το ενδιαφέρον του επισκέπτη και να τον αιχμαλωτίσουν.

Μια πόλη που συνδυάζει τα πάντα. Ειδυλλιακά σημεία για περιπάτους μέσα στη φύση για τους ρομαντικούς και τους φυσιολάτρες. Έντονη νυχτερινή ζωή και υπέροχη παραδοσιακή κουζίνα για τους γλεντζέδες και τους καλοφαγάδες. Σημαντικά μουσεία και αξιοθέατα για τους λάτρεις της παράδοσης και της ιστορίας. Απεριόριστες δυνατότητες για extreme sports σε πανέμορφες φυσικές τοποθεσίες για τους τολμηρούς (Ιστοσελίδα Ν.Α. Ιωαννίνων).

6.1.1. Ιστορία

Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς χτίστηκαν τα Ιωάννινα. Σίγουρα πάντως το 528 μ.Χ. όταν ο Ιουστινιανός αποφάσισε να χτίσει το κάστρο των Ιωαννίνων μέσα στο γενικότερο σχέδιό του για την οχύρωση του Βυζαντίου, η πόλη υπήρχε. Το όνομα Ιωάννινα πρωτοεμφανίζεται τον 7^ο αιώνα. Το 1204 ο Μιχαήλ Άγγελος Κομνηνός κάνει την πόλη έδρα του Δεσποτάτου της Ηπείρου, οπότε και αρχίζει η ανάπτυξή της, καθώς γίνεται η πρωτεύουσά του. Το 1430 γίνεται το μήλον της έριδος ανάμεσα σε διάφορους διεκδικητές, αλλά καταλαμβάνεται τελικά από τους Τούρκους. Την εποχή αυτή καταφέρνει να εξασφαλίσει ιδιαίτερα σημαντικά, κοινωνικά, οικονομικά και θρησκευτικά προνόμια.

Η πόλη γνωρίζει τη μεγαλύτερη ανάπτυξή της κατά τη τουρκοκρατία μεταξύ του 1787 και 1822 επί Αλή Πασά. Τα Ιωάννινα έγιναν πρωτεύουσα του πασαλίκιου του και μεγάλο διοικητικό κέντρο, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να στραφεί στην πόλη το ενδιαφέρον ολόκληρης της Ευρώπης. Ο Αλή Πασάς οργάνωσε την πόλη κατά τα πρότυπα των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών, ενίσχυσε τις τέχνες, τα γράμματα και την παιδεία, συνέβαλε στη γενικότερη πνευματική ανάπτυξη της περιοχής, κατασκεύασε έργα και η οικονομική και πολιτιστική ζωή των Ιωαννίνων αλλά και κατ' επέκταση όλης της Ηπείρου, αναπτύχθηκε ιδιαίτερα. Τα Ιωάννινα χαρακτηρίζονται πλέον ως «μητρόπολις πάσης μαθήσεως». Παρά τους αιματηρούς αγώνες των Ελλήνων και την αφύπνιση του εθνικού αισθήματος, η απελευθέρωση της πόλης ήρθε τελικά το 1912-1913 με τους Βαλκανικούς πολέμους και συγκεκριμένα με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (Ιστοσελίδα Τουρ. Οδηγού Ιωαννίνων).

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τόσο με τους Ιταλούς όσο και με τους Γερμανούς, τα Ιωάννινα και ολόκληρη η Ήπειρος περνούν νέες δοκιμασίες. Πολλά χωριά υπέστησαν καταστροφές κατά τη διάρκεια της κατοχής που έληξε το 1944. Η ολοκληρωτική καταστροφή όμως ήρθε αμέσως μετά στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, προκαλώντας τεράστια οικονομική κρίση στην περιοχή. Αυτό οδήγησε σε έντονο μεταναστευτικό ρεύμα προς την Γερμανία και την Αμερική, στερώντας έτσι την περιοχή από ένα σπουδαίο ανθρώπινο δυναμικό.

Σήμερα, τα Ιωάννινα είναι ένα μεγάλο πολιτιστικό και διοικητικό κέντρο, μια ολοζώντανη σύγχρονη πόλη, που σφύζει από ζωή και κίνηση αλλά παράλληλα αντανακλά τη σπουδαία πολυτάραχη ιστορία της. Η πόλη διαθέτει Πανεπιστήμιο, δύο νοσοκομεία το Πανεπιστημιακό και το Χατζηκώστα, θέατρα, γκαλερί, ένα πλήθος

πολιτιστικών φορέων και όλα αυτά που μπορεί να αναζητήσει κανείς σε μια σύγχρονη πόλη.

6.1.2. Αξιοθέατα

Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Παύλου Βρέλλη

Μόλις δώδεκα χιλιόμετρα πριν μπούμε στα Ιωάννινα στην εθνική οδό από Αθήνα, στην περιοχή Μπιζάνι, μας περιμένει μια αξέχαστη περιπλάνηση στην ιστορία. Τα κέρινα ομοιώματα του Παύλου Βρέλλη βρίσκονται εκεί, για να αναπαραστήσουν μεγάλες στιγμές από τη σπουδαία Ελληνική Ιστορία και να μας θυμίσουν μερικές από τις μορφές που σημάδεψαν τον τόπο. Στα πρόσωπά τους είναι αποτυπωμένοι οι ιστορικοί αγώνες των Ελλήνων αλλά και οι σπουδαίες δόξες που γνώρισαν. Ο Παύλος Βρέλλης εργάστηκε πολλά χρόνια κάτω από αντίξοες συνθήκες για να στήσει αυτό το μουσείο, αλλά με το πάθος και το μεράκι του κατάφερε τελικά να αφήσει τους πάντες άφωνους με το αποτέλεσμα της δουλειάς του (Ιστοσελίδα Ελληνικής Πύλης για τον Τουρισμό Υπαίθρου).

Λίμνη Παμβώτιδα και το νησάκι της

Τα νερά της λίμνης Παμβώτιδας προέρχονται από φυσικές πηγές και χείμαρρους. Η επιφάνειά της είναι 23 τ. χλμ., το βάθος της φτάνει μέχρι και 13 μέτρα και έχει 33 χλμ. περίμετρο. Αποτελεί ένα πολύ σημαντικό οικοσύστημα, αφού περιλαμβάνει μια τεράστια ποικιλία ειδών από την ιχθυοπανίδα και την ορνιθοπανίδα, καθώς και πολλά αμφίβια. Είναι σπουδαία πηγή ζωής για την πόλη και η αλιευτική της εκμετάλλευση έχει συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Επιπλέον, αποτελεί κέντρο διεξαγωγής διεθνών αθλητικών διοργανώσεων, όπως σκι, κωπηλασία, καγιάκ-κανό κ.α. Ολόκληρη η επιφάνεια της λίμνης έχει παγώσει κάποιες φορές τα τελευταία χρόνια και πολλοί τολμηροί έσπευσαν να κάνουν πάνω της τη βόλτα τους ή ποδήλατο αψηφώντας τους κινδύνους.

Το Νησάκι είναι ένας γραφικότατος οικισμός που συγκροτείται από εκατό περίπου οικογένειες. Κάνοντας το γύρο του νησιού, βλέπουμε τα παραδοσιακά σπίτια με τους πανέμορφους κήπους, τα στενά πλακόστρωτα σοκάκια και τα διάφορα καταστήματα με εκθέματα της γιαννιώτικης παραδοσιακής λαϊκής τέχνης. Κάθε γωνιά του νησιού

είναι πλημμυρισμένη από πεύκα, πλατάνια και κυπαρίσσια, ενώ ιδιαίτερα αξιόλογα είναι τα επτά μοναστήρια που υπάρχουν εκεί και ανέδειξαν στο παρελθόν το μέρος σε ένα σπουδαίο χώρο μοναχισμού.

Στο Νησάκι βρίσκεται το Μουσείο του Αλή Πασά, το μέρος όπου θανατώθηκε ο θρυλικός Αλής. Στα εκθέματά του περιέχεται ο οντάς του Πασά, οι τρύπες στο Πάτωμα από τις σφαίρες που τον σκότωσαν, τοπικές ενδυμασίες και έγγραφα της εποχής καθώς και προσωπικά αντικείμενα του Αλή Πασά και της κυρά Φροσύνης (Περιφέρεια Ηπείρου).

Κάστρο των Ιωαννίνων

Το κάστρο των Ιωαννίνων χτίστηκε το 528 μ.Χ., μέσα στο πλαίσιο του σχεδίου του αυτοκράτορα Ιουστινιανού για την οχύρωση του Βυζαντινού κράτους. Είναι το πιο αρχαίο βυζαντινό κάστρο, το οποίο την εποχή του Αλή Πασά αποτελούσε το μεγαλύτερο διοικητικό κέντρο της Ελλάδας. Μέσα στο κάστρο αναπτύχθηκαν τα ελληνικά γράμματα, εκεί έζησε ο Αλή Πασάς το μεγάλο του έρωτα με την κυρά Φροσύνη την ερωμένη του γιού του, εκεί δίδαξαν οι μεγάλοι δάσκαλοι του Γένους, εκεί σπούδασαν την τέχνη του πολέμου οι μεγάλοι οπλαρχηγοί (Καϊτανίδης, 31-7-2004).

Αυτό το ιστορικής σημασίας κάστρο αποτελείται από τέσσερα τμήματα: τον εξωτερικό περίβολο, τη Β.Δ. ακρόπολη με το Ασλάν Τζαμί, την Ν.Α. ακρόπολη με το Ιτς Καλέ και την Καστροπολιτεία, την παλαιά πόλη των Ιωαννίνων. Η έκταση μέσα στα τείχη του είναι 200 στρέμματα περίπου, έχει περίμετρο 2.000 μέτρων και πλάτος 10 μέτρων. Πολλά είναι τα κτίσματα που υπάρχουν μέσα στο κάστρο, όπως:

- Το Σουφαρί Σεράι που είναι ένα μεγαλοπρεπές διώροφο κτίριο, στο οποίο στεγαζόταν η Σχολή Ιππικού του Αλή Πασά. Ο πάνω όροφος στηρίζεται σε ένα σύστημα στούν και έχει 50 παράθυρα.
- Τα Μαγειρεία που πρόκειται για ένα κτίριο με χαρακτηριστικές καμινάδες μέσα στην ακρόπολη του Ιτς Καλέ. Σήμερα στεγάζεται εκεί ένα γραφικότατο καφέ.
- Ο Πύργος Βοημούνδου που χτίστηκε μέσα στα πλαίσια της βυζαντινής οχύρωσης στο κέντρο της ακρόπολης του Ιτς Καλέ την περίοδο της εκστρατείας του Νορμανδού Βοημούνδου στα Ιωάννινα το 1082. Στα ερείπια του έχτισε ο Αλή Πασάς το μεγαλοπρεπές σεράι του, το οποίο πυρπολήθηκε το 1822.

Μέσα στο κάστρο λειτουργούν τρία από τα σημαντικότερα μουσεία των Ιωαννίνων.

Βυζαντινό Μουσείο

Βρίσκεται στην ακρόπολη Ιτς Καλέ και εκεί εκτίθενται ευρήματα από τη βυζαντινή και τη μεταβυζαντινή κυρίως περίοδο, γλυπτά, νομίσματα, αλλά και κειμήλια, εικόνες και άλλα αντικείμενα από τον 16^ο-19^ο αιώνα.

Δημοτικό Εθνογραφικό Μουσείο Ιωαννίνων

Βρίσκεται στο τζαμί του Ασλάν Πασά. Πριν την είσοδο του μουσείου, στα αριστερά βρίσκονται οι τούρκικοι στρατώνες, τα λουτρά και ένα μικρό κτίριο που παλιά το χρησιμοποιούσαν ως βιβλιοθήκη. Το μουσείο περιέχει εκθέματα της ελληνικής, της τουρκικής και της εβραϊκής κοινότητας. Ξεχωρίζουν το δαμασκηνό σπαθί του Καραϊσκάκη, τοπικές φορεσιές, συλλογές υφαντικής και αργυροχοΐας, ξυλόγλυπτα και άλλα ευρήματα (Κουσούνης, 6-6-2004).

Μουσείο Φώτη Ραπακούση

Βρίσκεται απέναντι από το τζαμί του Ασλάν Πασά. Πρόκειται για ένα μουσείο όπλων, στο οποίο εκτίθενται σπαθιά, μαχαίρια, ξίφη και άλλα είδη όπλων από την προεπαναστατική περίοδο μέχρι τους Βαλκανικούς πολέμους. Εκτίθενται επίσης διάφορα άλλα αντικείμενα όπως νομίσματα, οικιακά σκεύη, κοσμήματα κ.ά.

Σπήλαιο Περάματος

Μόλις τέσσερα χιλιόμετρα από τα Γιάννενα στο δρόμο που πάει για Μέτσοβο-Τρίκαλα, συναντάμε το γραφικό χωριό Πέρασμα. Εκεί βρίσκεται το Σπήλαιο Περάματος, το οποίο δημιουργήθηκε πριν από 1.500.000 χρόνια στο εσωτερικό του λόφου Γκορίτσα, πάνω ακριβώς από το χωριό. Ανακαλύφθηκε το 1940 από τους κατοίκους του χωριού και το 1956, οι σπηλαιολόγοι Άννα και Ιωάννης Πετρόχειλος ξεκίνησαν την εξερεύνησή του.

Το Σπήλαιο είναι γνωστό για την ποικιλία των σταλακτιτών και σταλαγμιτών που διαθέτει και συγκαταλέγεται στα καλύτερα σπήλαια του κόσμου. Η θερμοκρασία στο εσωτερικό του διατηρείται σταθερή στους 17^ο C, ενώ η θερμοκρασία του νερού είναι

14° C. Σε όλο το μήκος της διαδρομής, που είναι 1.500 μέτρα περίπου υπάρχουν πολλές αίθουσες με ιδιαίτερα πλούσιο διάκοσμο. Ο διάκοσμος αυτός αποτελείται από σταλακτίτες, οι οποίοι ξεκινούν από την οροφή των πετρωμάτων, σταλαγμίτες, οι οποίοι ξεκινούν από το έδαφος, ελικίτες, μαργαριτάρια σπηλαίων κ.ά. Ακόμα, υπάρχουν απολιθωμένα οστά και δόντια από ένα σπάνιο είδος αρκούδας, της σπηλαίας άρκτου, που βρέθηκαν εκεί για πρώτη φορά (Ιστοσελίδα Ελληνικής Πύλης Τουρισμού Υπαίθρου).

Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων

Βρίσκεται στην κεντρική πλατεία των Ιωαννίνων στο πάρκο Λιθαρίτσια. Περιλαμβάνει ευρήματα από ολόκληρη την Ήπειρο, από την παλαιολιθική εποχή μέχρι και τους υστερορωμαϊκούς χρόνους. Τα κυριότερα εκθέματα είναι μια σημαντική συλλογή από χάλκινα σκεύη, αντικείμενα μικροτεχνίας του 13^{ου} αιώνα, υπέροχα εκθέματα από τη Δωδώνη, νομίσματα ηπειρωτικών και άλλων αρχαίων ελληνικών πόλεων, ευρήματα από τις ανασκαφές της αρχαίας Αμβρακίας, της σημερινής Άρτας. Ιδιαίτερα ξεχωριστό είναι το αρχαιότερο έκθεμα του μουσείου, ένας χειροπέλεκυς Αχελαίας τεχνολογίας (χρονολογείται περίπου 200.000 π.Χ.) και η μαρμαρίνη σαρκοφάγος από την αρχαία Φωτική Θεσπρωτίας (Γεωτρόπιο, τεύχος 395).

Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων Ιωαννίνων

Βρίσκεται στην οδό Καραμανλή 15 στο Μώλο Ιωαννίνων. Περιλαμβάνει κέρινα ομοιώματα στα οποία έχουν αποτυπωθεί παραστάσεις από τη μυθολογία, καθώς και από την αρχαία και νεότερη ιστορία της Ελλάδας.

Λαογραφικό Μουσείο ΕΗΜ

Στεγάζεται σε ένα τριώροφο κτίριο στην οδό Μιχαήλ Αγγέλου 42, μέσα στην πόλη των Ιωαννίνων. Περιλαμβάνει σπάνια δείγματα ηπειρωτικής παραδοσιακής τέχνης, όπως φορεσιές, κοσμήματα, εργαλεία και άλλα αντικείμενα καθημερινής χρήσης.

Πινακοθήκη ΕΗΜ

Στεγάζεται στην οδό Παρασκευοπούλου 4 στο κτίριο της Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών. Σκοπός της εταιρίας αυτής που ιδρύθηκε το 1955, ήταν να περισυλλέξει και να αξιοποιήσει τον πλούτο της Ηπείρου, ιστορικό και παραδοσιακό. Στη πινακοθήκη

δίνεται η ευκαιρία στον επισκέπτη να δει έργα σύγχρονων Ελλήνων ζωγράφων, με σημαντική συνεισφορά στην πολιτισμική ανάπτυξη της χώρας.

Δημοτική Πινακοθήκη

Βρίσκεται στην οδό Πυρσινέλλα μέσα στην πόλη των Ιωαννίνων. Όσοι την επισκεφτούν θα έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν όλη την πορεία της νεοελληνικής ζωγραφικής. Ξεκινάει από τον ακαδημαϊσμό ζωγράφων της σχολής του Μονάχου, τον ιμπρεσιονισμό, τον ανθρωποκεντρισμό και καταλήγει στη σημερινή γενιά. Ακόμα εκτίθενται υπέροχα γλυπτά και έργα χαρακτηριστικής.

Τζαμί Ασλάν Πασά

Βρίσκεται μέσα στο κάστρο των Ιωαννίνων και ιδρύθηκε το 1618. Θεωρείται δίκαια ένα από τα ομορφότερα τζαμιά που σώζονται σήμερα στην Ελλάδα. Το εσωτερικό του είναι υπέροχα διακοσμημένο και στεγάζεται εκεί το Δημοτικό Εθνογραφικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΕΟΤ Ιωαννίνων, 2006).

Φετιχιέ Τζαμί

Βρίσκεται μέσα στην ακρόπολη του Ιτς Καλέ και αποτελούσε το ανάκτορο του Αλή Πασά. Το όνομά του σημαίνει τζαμί της κατάκτησης. Χτίστηκε το 1430 πάνω στα ερείπια ενός βυζαντινού ναού. Αρχικά το τζαμί ήταν ξύλινο, όμως μετά τις φοβερές καταστροφές που υπέστη με την επανάσταση του Διονυσίου Φιλοσόφου το 1611, χτίστηκε ξανά πέτρινο αυτή τη φορά. Η τελική του μορφή δόθηκε επί Αλή Πασά το 1795. δίπλα στο τζαμί βρίσκεται και ο οικογενειακός τάφος του Αλή Πασά όπου θάφτηκε και το ακέφαλο σώμα του το 1822 (Γεωτρόπιο, τεύχος 395).

Τζαμί Κανλί Τσεσμέ

Βρίσκεται στην αγορά της Καλούτσιανης και το όνομά του σημαίνει «βρύση αίματος». Είναι συνδεδεμένο με την επανάσταση του Διονυσίου Φιλοσόφου το 1611, η οποία καταπνίγηκε με αίμα ακριβώς σε εκείνο το σημείο. Χτίστηκε στα μέσα του 17^{ου} αιώνα από τον γιο του Ασλάν Πασά, τον Χατζή Αχμέτ Πασά.

6.1.3. Παράδοση

Τα Ιωάννινα φημίζονται για τις εκδηλώσεις τους, οι οποίες διοργανώνονται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Μερικές από τις πιο γνωστές εκδηλώσεις είναι:

- **Ηπειρώτικα:** ετήσιες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται τους μήνες Ιούλιο-Αύγουστο και περιλαμβάνουν συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις κ.λπ.
- **Τζαμάλες:** αποκριάτικες εκδηλώσεις την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς με μεγάλες φωτιές και χορούς σε ολόκληρη την πόλη.
- **Εορτασμός Απελευθέρωσης Ιωαννίνων:** πραγματοποιείται κάθε χρόνο στις 21 Φεβρουαρίου και συνοδεύεται από μεγαλόπρεπη στρατιωτική παρέλαση.
- **Θεοφάνια:** την ημέρα αυτή γίνεται λειτουργία και το πέταγμα του σταυρού στην λίμνη στη περιοχή του Μώλου, όπου διάφοροι κολυμβητές βουτάνε να τον πιάσουν.
- **Εορτασμός της μνήμης του νεομάρτυρα Αγ. Γεωργίου:** πραγματοποιείται κάθε χρόνο στις 17 Ιανουαρίου και συνοδεύεται από τη λιτάνευση της τίμιας κάρας του.
- **Περιφορά επιταφίου:** κάθε Μ. Παρασκευή γίνεται περιφορά των επιταφίων από τις μεγάλες εκκλησίες της πόλης, οι οποίες καταλήγουν όλες ταυτόχρονα στη κεντρική πλατεία και γίνεται ομαδική λειτουργία από τον Μητροπολίτη Ιωαννίνων.

Όσον αφορά την Γιαννιώτικη λαϊκή τέχνη, οι Γιαννιώτες αργυροχρυσοχόοι, χαλκουργοί και ξυλογλύπτες είναι φημισμένοι για την τέχνη τους. Έχουν δημιουργήσει μια αυθεντική παράδοση που κρατάει πολλούς αιώνες και εντυπωσιάζει ακόμα και σήμερα. Όλα τα είδη λαϊκής τέχνης είναι χειροποίητα και αυτό τα κάνει μοναδικά και ανεκτίμητα. Τα υπέροχα κοσμήματα από χρυσό και ασήμι, χαλκό και ορείχαλκο, τα σκαλιστά έπιπλα, τα χειροποίητα υφαντά και τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης αντανakλούν την επιδεξιότητα και το πάθος των Γιαννιωτών τεχνιτών (Κουσουνής, 8-11-2003).

Τα Ιωάννινα φημίζονται ακόμα για τα πλούσια τοπικά προϊόντα τους. Πολύ γνωστά είναι τα κρασιά από το χωριό Ζίτσα και το γιαννιώτικο τσίπουρο. Ακόμη σε αφθονία υπάρχουν τα γνωστά γαλακτοκομικά προϊόντα και τα υψηλής ποιότητας πουλερικά. Ακόμη, στα Ιωάννινα παρασκευάζονται σε μεγάλη ποικιλία σιροπιαστά γλυκά όπως

μπακλαβαδάκια κ.λπ. Τέλος, στα Ιωάννινα εμφανίζεται το νερό «Ζαγόρι», του οποίου η φήμη έχει εξαπλωθεί τα τελευταία χρόνια εκτός Ελλάδος.

6.1.4. Χλωρίδα –Πανίδα

Η χλωρίδα του νομού χαρακτηρίζεται από τις φυσικές διαπλάσεις των λιβαδιών και των κωνοφόρων, φυλλοβόλων, πλατύφυλλων και υγροβίων δέντρων. Άφθονα είναι επίσης τα δάση ελάτης, δρυός, οξιάς, καστανιάς και τα παραποτάμια δάση από Πεύκη και ιτιές. Η διάπλαση των κωνοφόρων παρουσιάζεται με την μαύρη Πεύκη, την ελληνική ελάτη και την υβριδογενή ελάτη. Ακόμη, υπάρχουν τα λουλούδια *lotus corniculatus*, *viola*, *crocus veluchensis*, *dactulorisa saccifera*, *primula veris*.

Η άγρια πανίδα του νομού είναι μοναδική στην Ελλάδα. Αρκούδες, λύκοι, αλεπούδες, ζαρκάδια, ελάφια και άλλα ζώα ζουν στα δάση του νομού. Αρπακτικά πτηνά όπως γεράκια, αετοί, γλαυκοί, αργυροπελεκάνοι, πελαργοί και άλλα πουλιά αφθονούν σε όλη την ευρύτερη περιοχή. Στα γλυκά νερά των ποταμών και της λίμνης ζουν πολλές πέστροφες, χέλια, μαρίτσες και κέφαλοι (ιστοσελίδα περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος).

6.1.5. Δραστηριότητες

Αναρρίχηση

1^η Διαδρομή: η πρώτη διαδρομή βρίσκεται νοτιοανατολικά της λίμνης Παμβώτιδας στο δρόμο προς Δρασοχώρι και απέχει 11 χιλιόμετρα από το κέντρο της πόλης. Εκεί ο επισκέπτης θα βρει το βουνό της Καστρίτσας που περιλαμβάνει διαδρομές μάλλον προπονητικού χαρακτήρα καθώς οι βράχοι δεν ξεπερνούν τα 35-40 μέτρα με ασφαλισμένες διαδρομές δυσκολίας από III μέχρι VI. Τέλος να πούμε ότι η αναρρίχηση μπορεί να γίνει με ασφάλεια όλες τις εποχές του χρόνου.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη διαδρομή βρίσκεται στο νησάκι της λίμνης Παμβώτιδας ακριβώς δίπλα από τον μοναδικό περιφερειακό δρόμο του νησιού. Και αυτή η αναρρίχηση είναι μάλλον προπονητικού χαρακτήρα καθώς υπάρχουν ασφαλισμένες

διαδρομές όπου ο βαθμός δυσκολίας δεν ξεπερνά το VI. Η αναρρίχηση μπορεί να γίνει με ασφάλεια όλο το χρόνο.

3^η Διαδρομή: η τρίτη διαδρομή βρίσκεται 30 περίπου χιλιόμετρα στο δρόμο προς Άρτα και η τοποθεσία ονομάζεται Τέροβο. Οι βράχοι είναι από υψηλής ποιότητας ασβεστόλιθο, το ύψος τους όμως δεν ξεπερνά τα 85 μέτρα, εδώ η αναρρίχηση χρειάζεται μεγαλύτερη εμπειρία καθώς ο βαθμός δυσκολίας είναι από IV έως και VII και θα ήταν καλύτερα οι αναρριχητές να αποτελούνται από ομάδες. Και εδώ η αναρρίχηση μπορεί να γίνει όλο το χρόνο καθώς οι χιονοπτώσεις στο Τέροβο δεν είναι συχνό φαινόμενο (Ιστοσελίδα Trekking Hellas).

Parapente

Κοντά στη πόλη των Ιωαννίνων στην περιοχή Ασπράγγελοι λειτουργούν σχολές parapente θεωρητικής και πρακτικής εξάσκησης. Για τους άπειρους υπάρχει και η δυνατότητα πτήσης ως συνεπιβάτης σε πτήση tandem.

6.2. ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ

Τα πανέμορφα Ζαγοροχώρια είναι ένα δίκτυο από 46 χωριά σκορπισμένα πάνω στα βουνά βορειοανατολικά από την πόλη των Ιωαννίνων. Η λέξη Ζαγόρι πρωτοεμφανίστηκε σε έγγραφο του 1321 και σημαίνει «πίσω από τα βουνά». Είναι ένα από τα πολλά τοπωνύμια της Ηπείρου, που προέρχονται από τα Σλάβικα. Τα Ζαγοροχώρια είναι φημισμένα για την απίστευτη φυσική ομορφιά τους, την ξεχωριστή αρχιτεκτονική τους και τη μακρά ιστορία τους. Η γραφικότητα κάθε χωριού ξεχωριστά και οι απεριόριστες δυνατότητες εξορμήσεων και δραστηριοτήτων, εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη.

Το Ζαγόρι έχει έκταση περίπου 1.000 τ. χλμ. και χωρίζεται σε τρία γεωγραφικά τμήματα: το Δυτικό, το Ανατολικό και το Κεντρικό Ζαγόρι. Το Δυτικό Ζαγόρι βρίσκεται βορειοδυτικά από τα Ιωάννινα και περιλαμβάνει τα υπέροχα ξακουστά χωριά της κοιλάδας του Βοϊδομάτη, που είναι το Μεγάλο και το Μικρό Πάπιγκο, η Αρίστη, ο Βίκος, ο Άγιος Μηνάς και το Μεσοβούνι. Το Ανατολικό Ζαγόρι βρίσκεται βορειοανατολικά από τα Ιωάννινα και περιλαμβάνει τα χωριά της κοιλάδας του

Βάρδα, τα χωριά της κοιλάδας του Ζαγορίτικου, την Βοβούσα, τα χωριά Δεμάτι, Ιτέα, Πέτρα, Καστανώνα και τους συνοικισμούς Αγ. Παρασκευής και Ποταμιάς. Τέλος, το Κεντρικό Ζαγόρι βρίσκεται βόρεια από τα Ιωάννινα και περιλαμβάνει τη Βίτσα, το Μονοδένδρι, τα Βλαχοχώρια, Κήποι, το Δίλοφο, τους Ασπράγγελους, το Κουκούλι, το Καπέσοβο, το Τσεπέλοβο κ.α.(Ιστοσελίδα Ν.Α. Ιωαννίνων).

6.2.1. Ιστορία

Η περιοχή όπου βρίσκονται τα σημερινά Ζαγοροχώρια φαίνεται να κατοικήθηκε από τους προϊστορικούς χρόνους, πράγμα που μαρτυρούν και τα λείψανα κυκλώπειων τειχών που έχουν βρεθεί εκεί. Κατά τους ιστορικούς χρόνους κατοικήθηκε από τους Μολοσσούς και κατά την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας δέχτηκε πολλές επιδρομές από σλαβικά φύλα, γεγονός που φαίνεται και από τα πολυάριθμα τοπωνύμια σλαβικής προέλευσης.

Η ιστορία όμως της περιοχής ξεκινά από την περίοδο της τουρκοκρατίας και συγκεκριμένα το 1430, όταν δεκατέσσερα χωριά του Ζαγορίου, βορειοανατολικά των Ιωαννίνων, προσέφεραν την υποταγή τους στο σουλτάνο Μουράτ με αντάλλαγμα ένα πλήθος προνομίων, με κυριότερο αυτό της αυτοδιοίκησης. Ακολούθησαν και τα χωριά του Δυτικού Ζαγορίου με ανάλογα προνόμια, όπως η αυτονομία και η ελευθερία εκτέλεσης των θρησκευτικών καθηκόντων. Το 17^ο αιώνα, το Ανατολικό και το Δυτικό Ζαγόρι ενώθηκαν σε μια αυτόνομη ομοσπονδία 46 χωριών και ονομάστηκαν Βιλαέτι του Ζαγορίου ή απλά Ζαγόρι. Τα προνόμια που είχε εξασφαλίσει η περιοχή αυτή διατηρήθηκαν από όλους τους σουλτάνους και αυξήθηκαν ιδιαίτερα επί Αλή Πασά. Τα χωριά γνώρισαν μεγάλη ευημερία μέχρι το 1868, που καταργήθηκαν τα προνόμιά τους από την Υψηλή Πύλη. Είχαν προλάβει όμως μέχρι τότε να αναπτύχθηκαν πάρα πολύ τόσο οικονομικά όσο και πνευματικά.

Ιδιαίτερα δύσκολες ήταν οι δοκιμασίες που πέρασαν τα Ζαγοροχώρια κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, της κατοχής αλλά και του μετέπειτα εμφυλίου πολέμου. Η περιοχή έγινε πεδίο πολεμικών επιχειρήσεων και τα χωριά του Ανατολικού Ζαγορίου κάηκαν ολοσχερώς από τους Γερμανούς. Ως αποτέλεσμα των καταστροφών, πολλοί κάτοικοι εγκατέλειψαν τα χωριά τους και αναζήτησαν μια καλύτερη ζωή στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αγν. Συντ., 18-5-2008).

6.2.2. Αξιοθέατα

Βοϊδομάτης

Ο ποταμός Βοϊδομάτης με τα πεντακάθαρα παγωμένα νερά του πηγάζει από το φαράγγι του Βίκου και συναντάει τον ποταμό Αώο στον κάμπο της Κόνιτσας. Είναι ένα από τα λίγα ποτάμια που το νερό τους είναι πόσιμο. Τα νερά του έχουν σταθερή θερμοκρασία 4° C όλο το χρόνο. Ο επισκέπτης μπορεί να περπατήσει στα μονοπάτια που υπάρχουν στις όχθες του, τα οποία είναι γεμάτα με πλατάνια και να απολαύσει τη πρωτόγνωρη φυσική ομορφιά και το τοπίο που σε κάποια σημεία συμπληρώνεται από πέτρινα παραδοσιακά γεφύρια (Αγροτουριστική, Τεύχος 22).

Φαράγγι Βίκου

Το φαράγγι του Βίκου βρίσκεται στο βιβλίο GUINNESS ως το φαράγγι με το μικρότερο άνοιγμα, μόλις 1100 μ. στο στενότερο σημείο του και ταυτόχρονα βάθος που ξεπερνά τα 900 μέτρα. Πρόκειται στη πραγματικότητα για χαράδρα παρά το γεγονός ότι έχει επικρατήσει να ονομάζεται φαράγγι. Στην κοίτη της χαράδρας λοιπόν, ρέει ο ποταμός Βίκος ενώ στο τέλος της έχει τις πηγές του ο ποταμός Βοϊδομάτης. Περίπου στο μέσον της ενώνεται με μια άλλη μεγάλη χαράδρα, το Μέγα Λάκο, που έρχεται κατ' ευθείαν από την καρδιά της οροσειράς της Τύμφης. Και οι δύο μαζί σε συνδυασμό και με τους ποταμούς που ρέουν ανάμεσά τους προσφέρουν ένα μοναδικό θέαμα για τον επισκέπτη.

Γεφύρι του Πλακίδα ή Καλογερικό

Πρόκειται για ένα τρίτοξο γεφύρι που χτίστηκε το 1814 και βρίσκεται κοντά στα χωριά Κήποι και Κουκούλι του Κεντρικού Ζαγορίου. Είναι από τα λιγιστά τρίτοξα γεφύρια που υπάρχουν, πράγμα που έχει δώσει την ιδιαίτερη φήμη του. Χαρακτηριστικά του γεφυριού αυτού είναι τα οδοντωτά του περβάζια και η αρμονική παράταξη των τριών τόξων του που το κάνουν να μοιάζει με κινούμενη κάμπια.

Αρχικά το γεφύρι ήταν ξύλινο, με χορηγία όμως του ηγούμενου του μοναστηριού των Κήπων Σεραφεΐμ μετατράπηκε σε πέτρινο και έτσι πήρε και την ονομασία

«Καλογερίκό». Κάποια στιγμή μετά το 1865 ονομάστηκε και «Γεφύρι του Πλακίδα» εξ' αιτίας της επισκευής του από τον Αλέξη Πλακίδα, γεγονός που αναφέρεται και σε σχετική επιγραφή. Το γεφύρι εξυπηρετούσε τους κατοίκους των δύο χωριών στις μετακινήσεις και στις αγροτικές εργασίες τους και πρόκειται για ένα από τα πιο πολυφωτογραφισμένα γεφύρια του Ζαγορίου (Περιφέρεια Ηπείρου).

Γέφυρα Κόκκορη ή Νούτσου

Το πέτρινο αυτό γεφύρι με τη μοναδική καμάρα του βρίσκεται μεταξύ των χωριών Κουκούλι, Δίλοφο και Κήποι στο Κεντρικό Ζαγόρι. Πρωτοχτίστηκε το 1750 με χρήματα του Νούτσου Κοντοδήμου, αλλά πολλές ήταν οι φορές που χρειάστηκε να επισκευασθεί ή και να χτιστεί από την αρχή. Πολλοί ήταν, επίσης, αυτοί που συμμετείχαν στη συντήρησή του, όπως ο μυλωνάς Γρηγόρης Κόκκορης από τον οποίο πήρε και το ένα από τα δύο του ονόματα. Σήμερα, το γεφύρι σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση και δεν υπάρχει περίπτωση ο επισκέπτης να μην το δει αφού βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο για το Ζαγόρι.

Γέφυρα Κοντοδήμου ή Λαζαρίδη

Το γεφύρι αυτό βρίσκεται στη χαράδρα του Μικρού Βίκου και χτίστηκε το 1753 από τον Τόλη Κοντοδήμο από τον οποίο πήρε και το όνομά του. Είναι γνωστό και ως γεφύρι Λαζαρίδη από τον δάσκαλο Κώστα Λαζαρίδη που κατάγεται από το Κουκούλι. Είναι κοντά στο χωριό Κήποι στο Κεντρικό Ζαγόρι και ενώνει τους Κήπους με το Κουκούλι. Ο επισκέπτης μπορεί να φτάσει στο μονότοξο αυτό γεφύρι από ένα χτιστό μονοπάτι, το οποίο καταλήγει σε ένα γραφικό καλντερίμι καθώς πλησιάζει στο χωριό Κουκούλι (Γεωτρόπιο, τεύχος 395).

Γέφυρα Καμπέρ Αγά

Πρόκειται για ένα αρκετά χαμηλό μονότοξο γεφύρι με δύο ψευδοκαμάρες στα δεξιά και τα αριστερά του. Βρίσκεται κοντά στο χωριό Μηλιωτάδες του Ανατολικού Ζαγορίου, στη συμβολή των ποταμών Βάρδα και Ζαγορίτικου. Πήρε το όνομά του από τον Καμπέρ Αγά, ο οποίος χορήγησε τα χρήματα για την κατασκευή του. Το παραδοσιακό αυτό γεφύρι είναι ιδιαίτερα γνωστό για την παράξενη μορφή του, η οποία λόγω του ύψους και του πλάτους της δεν βρίσκει πουθενά όμοιά της.

Γέφυρα Κλειδωνιάς ή Βοϊδομάτη

Το μονότοξο αυτό γεφύρι με την μακρόστενη καμάρα χτίστηκε το 1853 και διατηρείται σε καλή κατάσταση μέχρι σήμερα. Βρίσκεται στο χωριό Κλειδωνιά, εκεί που τελειώνει η χαράδρα του Βίκου. Γεφυρώνει τον ποταμό Βοϊδομάτη, γεγονός που του έδωσε τη δεύτερη ονομασία του. Στα παλιά χρόνια, οι κάτοικοι το χρησιμοποιούσαν για να μετακινηθούν από το Δυτικό Ζαγόρι στην Κόνιτσα. Το γεφύρι αυτό είναι φημισμένο όχι μόνο για την πανέμορφη φυσική τοποθεσία του και την απολαυστική θέα του Βοϊδομάτη που έχει από τη καμάρα του, αλλά και εξ' αιτίας ενός αιματηρού επεισοδίου που έλαβε χώρα εκεί μεταξύ δύο οικογενειών για λόγους τιμής (Αγν. Συντ., 18-5-2008).

Γέφυρα Μίσιου

Πρόκειται για ένα πανέμορφο μονότοξο γεφύρι που χτίστηκε το 1748 από τον Αλέξη Μίσιο. Βρίσκεται πάνω στο παλιό καλντερίμι της Σκάλας Βίτσας, το μονοπάτι που ενώνει το χωριό Βίτσα και Κουκούλι του Κεντρικού Ζαγορίου. Από την πέτρινη καμάρα του, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τη μαγευτική θέα προς το φαράγγι του Βίκου.

Γέφυρα Τσίπιανης

Πρόκειται για ένα πέτρινο μονότοξο γιοφύρι που χτίστηκε το 1875 πάνω στον ποταμό Βάρδα. Βρίσκεται κοντά στο χωριό Μηλιωτάδες στο Ανατολικό Ζαγόρι, αλλά κυριότερος χορηγός του ήταν η κοινότητα του Γρεβενιτίου. Η πανύψηλη μεγάλη καμάρα του και οι δύο ψευτοκαμάρες στην αριστερή πλευρά του δίνουν μια ιδιαίτερη μορφή.

Γέφυρα Μύλου

Χτίστηκε το 1748 και βρίσκεται στο Μπαγιώτικο ποταμό, κοντά στο χωριό Κήποι του Κεντρικού Ζαγορίου. Αποτελείται από δύο μεγάλες καμάρες και μία μικρότερη, πράγμα που δεν είναι και τόσο συνηθισμένο αφού τα περισσότερα γεφύρια της περιοχής είναι μονότοξα και πήρε το όνομά του από τον εκκλησιαστικό μύλο που υπάρχει εκεί κοντά. Αυτό το γεφύρι χρησιμοποιούνταν για τις μετακινήσεις των κατοίκων προς τα Ιωάννινα. Πάνω υπάρχει επιγραφή που λέει «βουστροφηδόν», δηλαδή ανάλογα με την κίνηση των βοδιών. Ακόμη, το αυτό το γεφύρι είναι άρρηκτα

συνδεδεμένο με την παράδοση αφού από την κορυφή του ρίχνει ο παπάς τον σταυρό την ημέρα των Θεοφάνιων (Κουσουίνης, 6-6-2004).

Αρχαίος οικισμός Βίτσας Ζαγορίου

Ο αρχαιολογικός αυτός χώρος που είναι ιδιαίτερης ιστορικής σημασίας βρίσκεται στη θέση Γενίτσαρη, στα όρια των κοινοτήτων Βίτσας και Μονοδενδρίου στο Κεντρικό Ζαγόρι. Περιλαμβάνει μολοσσικό οικισμό και δύο νεκροταφεία, το ένα προς το βόρειο και το άλλο προς το νότιο τμήμα του οικισμού. Έχει ανακαλυφθεί ότι ο οικισμός αυτός κατοικήθηκε από τον 9^ο ως το τέλος του 4^{ου} αιώνα π.Χ., και οι ανασκαφές έχουν φέρει στο φως πολλά σημαντικά στοιχεία για τη ζωή, τον πολιτισμό καθώς και τα έθιμα των Μολοσσών. Οι ανασκαφές ξεκίνησαν τυχαία το 1965 και συνεχίστηκαν τμηματικά μέχρι το 1981 με διακοπές κάποιων ετών. Το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό των νεκροταφείων είναι η επαλληλία των τάφων (σε πολλά σημεία υπήρχαν μέχρι και τέσσερα στρώματα ταφών) και η ποικιλία στον τρόπο κατασκευής τους, ανάλογα με τη σύσταση του εδάφους. Σπουδαίο επίσης είναι το γεγονός ότι καμία καύση νεκρών δε διαπιστώθηκε στα 500 αυτά χρόνια που κατοικούσαν στη περιοχή οι Μολοσσοί, γεγονός που συμφωνεί απόλυτα με το έθιμο του ενταφιασμού που κυριαρχεί στη Βίτσα (Τσαντούλας, 5-1-2008).

Κλειδί

Η προϊστορική αυτή θέση της Παλαιολιθικής εποχής βρίσκεται σε βραχοσκεπή στο κατώτερο τμήμα της χαράδρας του βοϊδομάτη, σε υψόμετρο 500 μέτρων. Η ανασκαφή της ξεκίνησε το 1983 και ολοκληρώθηκε το 1988. έχει νότιο προσανατολισμό, το πλάτος της είναι 25 μέτρα και το βάθος της 10 μέτρα περίπου. Η παρουσία του ανθρώπου στη θέση αυτή χρονολογείται γύρω στο 14.000 π.Χ. και η συνεχής χρήση της εντοπίζεται μέχρι και το 12.000 π.Χ.. οι αρχαιολόγοι έχουν συλλέξει ένα μεγάλο αριθμό ευρημάτων από την βραχοσκεπή, γεγονός που δείχνει ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα ήταν ιδιαίτερα συχνή και έντονη στη θέση αυτή. Έχουν βρεθεί λιθοτεχνίες και πυριτόλιθο, που πιθανόν προέρχεται από τις όχθες του Βοϊδομάτη, αλλά αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η παρουσία μεγάλης εστίας στο βαθύτερο σημείο της βραχοσκεπής, η οποία προφανώς αποτελούσε το επίκεντρο των δραστηριοτήτων που διαδραματιζόνταν στο Κλειδί και κατά κάποιο τρόπο δίνει στοιχεία για τη χρήση αυτής της προϊστορικής θέσης (Σπίτι στο λιβάδι, τεύχος 113).

Δρακόλιμνη Γκαμήλας

Στο χείλος της χαράδρας του Αώου και σε υψόμετρο 2.100 μ. υπάρχει αυτή η αλπική λίμνη. Έχει μόνιμο νερό και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι οι Αλπικοί Τρίτωνες ένα σπάνιο είδος αμφιβίου που μοιάζει με μικρό δράκο. Τα πλάσματα αυτά που ζουν στα κρύα νερά της λίμνης έχουν συντελέσει στο παρελθόν στη δημιουργία θρύλων που μιλούν για παρουσία δράκων στην περιοχή. Στη Δρακόλιμνη Γκαμήλας, ο επισκέπτης μπορεί να φτάσει μετά από πεζοπορία πέντε ωρών από το Μικρό Πάπιγκο (Σταμπόγλης, 14-3-2004).

Ξερόλουτσα

Η λίμνη Ξερόλουτσα είναι ουσιαστικά η ένωση δύο λιμνών που σχηματίζονται από τα νερά των πηγών της κοιλάδας Λάκα Τσουμάνη. Βρίσκεται σε υψόμετρο 1.750 μέτρων και προσφέρει ένα πολύ όμορφο θέαμα σε συνδυασμό με τον φυσικό πλούτο που την περιβάλλει. Δεν έχει μόνιμο νερό καθώς τα νερά της συνήθως στερεύουν το καλοκαίρι λόγω του μικρού βάθους της.

Η λίμνη με τα νούφαρα

Μόλις 4 χιλιόμετρα από το χωριό Γρεβενίτι του Ανατολικού Ζαγορίου περιμένει τον επισκέπτη ένα μοναδικό θέαμα. Μέσα από το πυκνό δάσος που υπάρχει εκεί ξεπροβάλλει η λίμνη με τα νούφαρα. Πρόκειται για μια σχετικά μικρή λίμνη που προσφέρει όμως εντυπωσιακό θέαμα καθώς τα νερά της είναι καλυμμένα από νούφαρα.

Σκάλα Βραδέτου

Είναι αναμφισβήτητο το πιο εντυπωσιακό καλντερίμι της Ηπείρου. Βρίσκεται στο Κεντρικό Ζαγόρι και ενώνει τα χωριά Καπέσοβο και Βραδέτο. Κατασκευάστηκε το 1328 και εκτός από την ομορφιά της φύσης ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει και δύο πέτρινα γεφύρια.

Σκάλα Βίτσας

Πρόκειται για ένα μονοπάτι που ενώνει τη Βίτσα με το Κουκούλι. Το μεγαλύτερο τμήμα του μονοπατιού είναι πλακόστρωτο, με ένα τμήμα του κοντά στη Βίτσα να είναι καινούργια κατασκευή, ενώ περνάει το ποτάμι του Βίκου από το πέτρινο γεφύρι του Μίσιου.

Σκάλα Κουκουλίου

Πρόκειται για ένα παλιό καλντερίμι που ενώνει τους Κήπους με το Κουκούλι, δύο χωριά του Κεντρικού Ζαγορίου. Ένα τμήμα του μονοπατιού είναι πλακόστρωτο, στο σημείο της διαδρομής που το μονοπάτι κατεβαίνει στο μικρό φαράγγι Βικάκι, όμως και τα υπόλοιπα τμήματα του μονοπατιού δεν έχουν βαθμό δυσκολίας για πεζοπορία.

Λαογραφικό Μουσείο Αγάπριου Τόλη

Βρίσκεται στους Κήπους του Κεντρικού Ζαγορίου. Περιλαμβάνει μια εξαιρετικά πλούσια συλλογή λαογραφικού υλικού από 40.000 είδη της καθημερινής ζωής από όλη την περιοχή του Ζαγορίου, που συνέλλεξε με κόπο ο Αγάπιος Τόλης.

Μουσείο Παραδοσιακών Ασχολιών

Βρίσκεται στο χωριό Ελαφότοπος του Κεντρικού Ζαγορίου. Περιλαμβάνει πλούσια συλλογή λαογραφικού υλικού από την ευρύτερη περιοχή του Ζαγορίου και ειδικά εργαλεία και σκεύη που χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι για τις κυριότερες εργασίες τους.

Βιβλιοθήκη Πασχαλείου Σχολής

Βρίσκεται στο χωριό Καπέσοβο του Κεντρικού Ζαγορίου. Στεγάζεται στο κτίριο της Πασχάλειας Σχολής και δεν είναι δανειστική. Πρόκειται για μια σχετικά μικρή βιβλιοθήκη, που διαθέτει όμως πολύ σημαντικά βιβλία, όπως είναι ένα από τα 13 σωζόμενα αντίγραφα της Ελληνικής Χάρτας του Ρήγα Φεραίου (Σπίτι στο λιβάδι, τεύχος 113).

Βιβλιοθήκη Μιχ. Αναγνωστόπουλου

Βρίσκεται στο Μεγάλο Πάπιγγο στο Δυτικό Ζαγόρι. Πρόκειται για την προσωπική βιβλιοθήκη του Μιχαήλ Αναγνωστόπουλου, η οποία περιλαμβάνει πάνω από 1250 τόμους βιβλίων και δεν είναι δανειστική. Τα περισσότερα από τα βιβλία είναι ξενόγλωσσα, καθώς σχεδόν όλα τα Ελληνικά λεηλατήθηκαν κατά τη διάρκεια της κατοχής. Όλα τα κομμάτια έχουν εκδοθεί ανάμεσα στο 1750 και το 1906.

6.2.3. Τα κυριότερα χωριά

Πάπιγγο

Το Πάπιγγο είναι ένα από τα πιο γνωστά και φημισμένα χωριά του Ζαγορίου. Χωρίζεται σε δύο οικισμούς, το Μεγάλο και το Μικρό Πάπιγγο και βρίσκεται σε απόσταση 61 χλμ. από τα Ιωάννινα. Ο επισκέπτης θα εντυπωσιαστεί από την άψογη αρχιτεκτονική του, τα παλιά αρχοντικά από άσπρη πέτρα, τα περιποιημένα σπίτια, τις πέτρινες εκκλησίες και τα λιθόστρωτα σοκάκια. Ακόμη, εντυπωσιακό είναι το εξάγωνο καμπαναριό του Αγίου Βλάσιου και οι κολυμπήθρες στο δρόμο για το Μικρό Πάπιγγο. Εκεί ακριβώς σχηματίζεται μια φυσική πισίνα που κατά τους καλοκαιρινούς μήνες είναι ιδανική για μια βουτιά στα πεντακάθαρα νερά της. Το Μικρό Πάπιγγο, το οποίο είναι όλο χτισμένο από πέτρα στο ίδιο αρχιτεκτονικό στυλ με το Μεγάλο Πάπιγγο, είναι ιδιαίτερα επιβλητικό έτσι όπως στέκεται κάτω από τον τεράστιο όγκο της Τύμφης. Από εκεί ξεκινούν μονοπάτια που οδηγούν στο βουνό της Τύμφης, στο καταφύγιο της Αστράκας μετά από τρίωρη πεζοπορία και στη Δρακόλιμνη μετά από δίωρη πεζοπορία (Λίβανος, 14-5-1995).

Μονοδένδρι

Το Μονοδένδρι, που απέχει 39 χλμ. από τα Ιωάννινα, είναι ένα από τα ομορφότερα χωριά του Ζαγορίου. Βρίσκεται σε υψόμετρο 1060 μ. και εντυπωσιάζει με την περίφημη αρχιτεκτονική του. Όλο το χωριό είναι ομοιόμορφα χτισμένο με τη γκρίζα πέτρα των γύρω βράχων. Ο επισκέπτης πρέπει οπωσδήποτε να περπατήσει στα πλακόστρωτα καλντερίμια, να δει τη μεγάλη πλατεία του χωριού, να θαυμάσει τις γραφικές εκκλησίες του Αγίου Αθανασίου και του Αγίου Μηνά και τα πανέμορφα πετρόχτιστα αρχοντικά. Αυτό όμως που πραγματικά εντυπωσιάζει στο Μονοδένδρι είναι η απίστευτη θέα από το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής. Από αυτό το

μοναστήρι, το οποίο βρίσκεται κυριολεκτικά στο χείλος του γκρεμού, φαίνεται το φαράγγι του Βίκου. Τέλος, από το Μονοδένδρι ξεκινά μονοπάτι που οδηγεί μετά από μια ώρα πεζοπορία μέσα στο φαράγγι του βίκου και τις πηγές του ποταμού Βοϊδομάτη(Αγν. Συντ., 18-5-2008).

Αρίστη

Η Αρίστη είναι ένα όμορφο κεφαλοχώρι που απέχει 48 χλμ. από τα Ιωάννινα. Βρίσκεται στο δρόμο για το Πάπιγγο, λίγο πριν από το εντυπωσιακό μοναστήρι της Παναγίας της Σπηλιώτισσας, που είναι χτισμένο στην άκρη του βράχου μιας σπηλιάς ακριβώς πάνω από το ποτάμι και τη γέφυρα στον ποταμό Βοϊδομάτη. Στην κεντρική πλατεία του χωριού υπάρχουν παραδοσιακά καφενεία και η επιβλητική εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου με το πανύψηλο καμπαναριό. Στην Αρίστη υπάρχουν ακόμη μαγαζιά με είδη λαϊκής τέχνης μέσα σε γραφικά πλακόστρωτα δρομάκια και η παλιά βρύση στο μεσοχώρι (Κουσουνής, 28-10-2003).

Βοβούσα

Η Βοβούσα είναι ένα όμορφο ορεινό χωριό στο Ανατολικό Ζαγόρι, που απέχει 77 χλμ. από την πόλη των Ιωαννίνων και είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη γνήσια λαϊκή και πολιτιστική παράδοση της Ηπείρου. Η ομορφιά του φυσικού τοπίου είναι διάχυτη και αντικατοπτρίζεται τόσο στο πλούσιο δάσος της Βοβούσας που αποτελεί και κομμάτι του Εθνικού Δρυμού της Πίνδου όσο και στον ποταμό Αώο, που διαρρέει το χωριό. Μέσα στο χωριό υπάρχει μια παραδοσιακή γέφυρα, όπου ένα μικροφράγμα φτιαγμένο από κορμούς πεύκης σχηματίζει μια όμορφη λιμνούλα.

Κήποι

Οι Κήποι είναι ένα χωριό στη καρδιά του Ζαγορίου. Βρίσκεται 39 χλμ. από τα Ιωάννινα και είναι χτισμένο πάνω σε ένα βραχώδη λόφο. Χαρακτηριστικό του χωριού αυτού είναι οι εντυπωσιακοί κήποι, όπως προδίδει και το όνομά του. Ανάμεσα από τους κήπους κυλάει ένα ποτάμι στολισμένο με πέτρινα γεφύρια. Ο επισκέπτης μπορεί να περπατήσει στα λιθόστρωτα καλντερίμια, να δει τα χαγιάτα με τα τοξοειδή ανοίγματα, τα λίθινα σπίτια, τις βρύσες με την άφογη αρχιτεκτονική, το ψηλό καμπαναριό με το ρολόι και την εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Στους κήπους βρίσκεται ακόμη το μουσείο του Αγάπιου Τόλη με την εξαιρετική συλλογή λαογραφικού υλικού. Εντύπωση ακόμα προκαλούν οι «οντάδες», χώροι των ανδρών

με σκαλιστά ταβάνια και τοιχογραφίες και οι «κρεββάτες», υπέροχες σάλες ικανές να φιλοξενήσουν κόσμο. Πάνω στο κεντρικό δρόμο για το Ζαγόρι, υπάρχει το πολυφωτογραφισμένο γεφύρι του Κόκκορη (Τσαντούλας, 18-10-2007).

6.2.4. Παράδοση

Πολλοί θρύλοι και δημοτικά τραγούδια αναφέρονται στην παρουσία δράκων στην περιοχή γύρω από τα Ζαγοροχώρια. Ο πιο γνωστός θρύλος είναι αυτός που αναφέρεται στις δύο μικρές λίμνες, που ονομάζονται χαρακτηριστικά «Δρακόλιμνες» και βρίσκονται η μία στο Σμόλικα και η άλλη στη Γκαμήλα. Ο θρύλος μιλάει για την πόλη των δύο δράκων που κατοικούσαν στα βαθιά νερά των λιμνών. Ο ένας πετούσε δέντρα από τον Σμόλικα και ο άλλος βράχια από την άγρια Γκαμήλα. Ο μύθος αυτός πρέπει να προέρχεται από την παρουσία του σπάνιου αμφιβίου που ζει στα νερά των λιμνών και μοιάζει αρκετά με μικρό δράκο.

Γνωστή από τη λαϊκή παράδοση είναι η μορφή του Κατσαντώνη, ενός γενναίου πολεμιστή που έζησε και έδρασε στα τέλη του 18^{ου} και αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ήταν ένας άντρας θαρραλέος που πολεμούσε τον Αλή Πασά και τους άντρες του με όλα τα μέσα που διέθετε, αφού εξ' αιτίας του έχασε την οικογένεια και την περιουσία του. Κυριαρχούσε στα απάτητα βουνά γύρω από τα Ζαγοροχώρια και δεν μπορούσαν να τον πιάσουν με τίποτα. Ο θρύλος τον έχει συνδέσει με το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής, στο χωριό Μονοδένδρι. Λένε ότι από την καταπακτή του μοναστηριού διέφευγε κάθε φορά που οι άντρες του Αλή Πασά τον κυνηγούσαν και πλησίαζαν στα ίχνη του. Σύμφωνα με τη παράδοση, το τέλος του Κατσαντώνη ήταν φρικτό. Αφού πιάστηκε τελικά, σύρθηκε στα Γιάννενα, όπου και πέθανε αφού ο Αλή Πασάς έβαλε κάποιον να του θρυμματίζει τα κόκαλα με σφυρί (Τηνιακός, 19-10-2008).

Όσον αφορά τις εκδηλώσεις, σε όλα σχεδόν τα χωριά του Ζαγορίου διοργανώνονται κάθε χρόνο μεγάλοπρεπα πανηγύρια και άλλες εκδηλώσεις που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι:

- **Βοβούσα:** το τριήμερο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής γίνεται κάθε χρόνο στις 26, 27 και 28 Ιουλίου στο χωριό Βοβούσα στο Ανατολικό Ζαγόρι και διοργανώνεται με ιδιαίτερα παραδοσιακό τρόπο.

- **Βίτσα & Τσεπέλοβο:** δύο πανηγύρια γίνονται κάθε χρόνο προς τιμήν της Παναγίας στις 15 Αυγούστου. Το ένα στο χωριό Βίτσα και το άλλο στο Τσεπέλοβο, στο Κεντρικό Ζαγόρι.
- **Αρίστη:** το μεγαλύτερο πανηγύρι του Αγίου Ιωάννη γίνεται κάθε χρόνο στις 29 Αυγούστου στο χωριό Αρίστη στο Δυτικό Ζαγόρι.
- **Πάπιγκο:** το σημαντικό πανηγύρι του Προφήτη Ηλία διοργανώνεται κάθε καλοκαίρι στις 20 Ιουλίου στο Μεγάλο Πάπιγκο στο Δυτικό Ζαγόρι.
- **Κήποι:** δύο πανηγύρια, το ένα στις 6,7 & 8 Αυγούστου και το άλλο στις 8 & 9 Σεπτεμβρίου διοργανώνονται κάθε χρόνο στους Κήπους στο Κεντρικό Ζαγόρι, τα οποία συνοδεύονται από διάφορες εκθέσεις, παραστάσεις και άλλες εκδηλώσεις.

6.2.5. Δραστηριότητες

Rafting

1^η Διαδρομή: η πρώτη κατάβαση αρχίζει από το πιο πολυφωρογραφισμένο μέρος του Ζαγορίου. Αυτό δεν είναι άλλο από το γεφύρι του Πάπιγκου, 1 χιλιόμετρο από την Αρίστη στο δρόμο για το Πάπιγκο. Η καταπράσινη διαδρομή συνεχίζει μέσα στο φαράγγι του Βοϊδομάτη και τελειώνει στη γέφυρα της Κλειδωνιάς. Η κατάβαση μπορεί να γίνει και με καγιάκ, monogaft ή φουσκωτή βάρκα. Το μήκος της διαδρομής είναι 5 χλμ. και η διάρκεια της κατάβασης είναι περίπου μιάμιση ώρα. Εμπειρία δεν είναι απαραίτητη καθώς τα νερά δεν είναι ορμητικά.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη κατάβαση απευθύνεται σε άτομα τα οποία λατρεύουν το άθλημα αυτό και έχουν άρτια γνώση και εμπειρία. Η διαδρομή αρχίζει από την Βοβούσα και τελειώνει στο Βρυσοχώρι. Πρόκειται για μία διαδρομή που τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι ο μεγάλος βαθμός δυσκολίας και το μεγάλο μήκος της κατάβασης, που είναι περίπου 27 χιλιόμετρα. Η διάρκεια της διαδρομής είναι περίπου 7-8 ώρες και μπορεί να γίνει μόνο με καγιάκ ή monogaft. Ακόμη, είναι αναγκαία η άριστη φυσική κατάσταση, η άρτια γνώση όλων των τεχνικών κατάβασης, καθώς και ανάλογη εμπειρία σε ποτάμια δυσκολίας 4^{ου} και 5^{ου} βαθμού.

3^η Διαδρομή: και η Τρίτη κατάβαση απευθύνεται σε άτομα τα οποία λατρεύουν το άθλημα αυτό και έχουν άρτια γνώση και εμπειρία. Η διαδρομή αρχίζει από την

γέφυρα του δασικού δρόμου Βρυσοχώρι-Παλιοσέλι και τελειώνει στην Κόνιτσα. Η διαδρομή αυτή είναι πανομοιότυπη με την δεύτερη μιας και είναι η συνέχειά της. Συνεπώς, πρόκειται για μια διαδρομή της οποίας τα κύρια χαρακτηριστικά είναι ο μεγάλος βαθμός δυσκολίας και το μεγάλο μήκος της κατάβασης που είναι περίπου 25 χιλιόμετρα. Η διάρκεια της διαδρομής είναι περίπου 7 ώρες και μπορεί να γίνει μόνο με καγιάκ ή monoraft. Ακόμη, είναι αναγκαία η άριστη φυσική κατάσταση, η άρτια γνώση όλων των τεχνικών κατάβασης, καθώς και ανάλογη εμπειρία σε ποτάμια δυσκολίας 4^{ου} και 5^{ου} βαθμού (Υφυπουργείο Αθλητισμού, 2006).

Mountain Bike

Οι λάτρεις του ποδηλάτου θα έχουν την ευκαιρία να απολαύσουν καταπληκτικές βόλτες με τα ποδήλατά τους στο Ζαγόρι, καθώς υπάρχουν πολλές διαδρομές. Για όσους δεν έχουν τον κατάλληλο εξοπλισμό μαζί τους, μπορούν να απευθυνθούν στις εταιρίες που δραστηριοποιούνται στο χώρο αυτό και θα αναλάβουν τον εξοπλισμό καθώς και την καθοδήγηση του επισκέπτη.

1^η Διαδρομή: η πρώτη διαδρομή ξεκινά από τα Άνω Πεδινά. Μέχρι τον Ελαφότοπο, ο δρόμος είναι με άσφαλο ενώ το υψόμετρο αγγίζει τα 900 μέτρα. Στη συνέχεια σε χωματόδρομο, βόρεια του Ελαφότοπου, η διαδρομή περνάει από τις κορυφές Σουρεμάδια και Κοζάκος του βουνού Στούρος. Στη συνέχεια περνάει από το δρόμο που ενώνει το Κεντρικό Ζαγόρι με την Αρίστη και ακολουθώντας τον δρόμο αυτό φτάνει στην Αρίστη, όπου μπορεί να γίνει στάση για ξεκούραση. Η διαδρομή συνεχίζεται προς το χωριό Βίκος. Πρόκειται για μια διαδρομή που μένει αξέχαστη, λόγω της ποικιλομορφίας της χλωρίδας και τη συνεχή εναλλαγή τοπίων. Η διαδρομή είναι 17 χιλιόμετρα και η διάρκεια κάτι παραπάνω από 2 ώρες. Η υψομετρική διαφορά είναι + 350 μ., -650 μ., +150 μ.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη διαδρομή ξεκινάει από το Μονοδένδρι, από το χωματόδρομο που βρίσκεται δυτικά στη κορυφή του χωριού σε υψόμετρο 1060 μέτρα. Σκοπός είναι να φτάσει ο επισκέπτης στη θέση Οξιά μετά από 4,5, χιλιόμετρα. Στη συνέχεια ακολουθώντας ένα άλλο ορεινό χωματόδρομο με δυτική-βορειοδυτική κατεύθυνση, ο επισκέπτης ανεβαίνει στα υψίπεδα του Στούρου. Η υψομετρική διαφορά είναι +410 μ., το μήκος της διαδρομής 9 χιλιόμετρα ενώ η διάρκεια είναι μιάμιση ώρα (Αγροτουρισμός, τεύχος 22).

Αναρρίχηση

1^η Διαδρομή: η πρώτη διαδρομή βρίσκεται στη περιοχή Άστρακας του Ζαγορίου και πρόκειται για μια περιοχή που φημίζεται για την ποιότητα του αναρριχητικού πεδίου καθώς συγκεντρώνει μεγάλες διαδρομές σε καλής ποιότητας βράχο όπου οι υψομετρικές διαφορές φτάνουν μέχρι τα 450 μέτρα. Κάποιες από τις διαδρομές είναι η Κόψη Τριεστίνων με ύψος 450 μέτρα, η Κόψη των Χαμένων Συντρόφων σε υψόμετρο 400 μέτρα και το Πιλιέ της Βροχής. Κάποιες από αυτές είναι διαδρομές χιόνι-πάγος.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη διαδρομή βρίσκεται στη Γκαμήλα και απευθύνεται σε έμπειρους ορειβάτες καθώς είναι από τις πλέον δυσπρόσιτες κάθετες πλαγιές της Ελλάδας. Η προσέγγιση στις πλαγιές αυτές γίνεται με δύο τρόπους. Η πρώτη είναι από τη Κόνιτσα και τη μονή Στομίου και η δεύτερη από το καταφύγιο της Αστράκας και το πέρασμα του Καρτερού. Κάποιες από τις διαδρομές είναι : το Κεντρικό Πιλιέ με υψόμετρο 450 μέτρα και η Μπρόκων-Ιδοσίδη με υψόμετρο 400 μέτρα.

3^η Διαδρομή: αυτή η διαδρομή βρίσκεται στην τοποθεσία Τσούκα Ρόσσα και απευθύνεται σε έμπειρους ορειβάτες καθώς και αυτή είναι από τις πλέον δυσπρόσιτες κάθετες πλαγιές της Ελλάδος. Οι πλαγιές μπορούν να προσεγγιστούν από το Βρυσχώρι. Κάποιες από τις διαδρομές είναι η Αποστόλου-Μπουντόλα-Σπανούδη, 450 μέτρα η Χριστόφορος Μαρίνος, 250 μέτρα και τέλος το Ουρλιαχτό της Πεταλούδας 300 μέτρα (Ιστοσελίδα τουριστικού οδηγού Ιωαννίνων).

Parapente

Οι πλαγιές του Μιτσικελίου προσφέρουν τα κατάλληλα ανοδικά για παρατεταμένη πτήση κατά μήκος των πλαγιών και η προσγείωση γίνεται σε ανοιχτά λιβάδια δίπλα από την Εθνική Οδό Ιωαννίνων-Κόνιτσας.

Πεζοπορία

1^η Διαδρομή: η πρώτη διαδρομή αρχίζει από το πανέμορφο γεφύρι της Κλειδωνίας. Πρόκειται για μια περιοχή που αποτελεί μέρος του πυρήνα Εθνικού Δρυμού Βίκου Αώου. Ακολουθείται μια καταπράσινη διαδρομή 5 χιλιομέτρων μέσα στο φαράγγι του Βοϊδομάτη και η διαδρομή τελειώνει στη γέφυρα του Πάπιγκου σε υψόμετρο 480 μέτρων. Η διαδρομή γίνεται τόσο ενδιαφέρουσα και ευχάριστη λόγω των τεράστιων πλατανιών και ολοκάθαρων νερών του Βοϊδομάτη. Το μονοπάτι είναι πολύ βαθό

χωρίς ανόδους και καθόδους και δεν χρειάζεται ιδιαίτερα καλή φυσική κατάσταση για να το διαβείτε.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη διαδρομή ξεκινά από το Μονοδένδρι και καταλήγει στο χωριό Βίκος. Πρόκειται για μια διαδρομή 11 χλμ. η οποία είναι από τις πιο δημοφιλείς στο Ζαγόρι λόγω των μαγευτικών τοπίων που συναντά ο επισκέπτης. Ξεκινάει από το Μονοδένδρι σε υψόμετρο 1040 μέτρα και ακολουθώντας το καλοστρωμένο καλντερίμι φτάνεις στην χαράδρα του Βίκου και στις πηγές του ποταμού Βοϊδομάτη. Η πορεία συνεχίζεται μέσα στο φαράγγι. Αυτό που προκαλεί εντύπωση είναι ότι καθώς προχωράς προς το Βίκο το νερό γίνεται όλο και περισσότερο, αργότερα στερεύει και ξαφνικά βγαίνουν τεράστιες ποσότητες πεντακάθολου νερού και το ποτάμι γίνεται αδιάβατο. Προς το τέλος της διαδρομής ένα καλοστρωμένο καλντερίμι ανηφορίζει προς το χωριό Βίκος. Η διάρκεια της πεζοπορίας είναι 4 με 5 ώρες.

3^η Διαδρομή: η Τρίτη διαδρομή ξεκινάει από το χωριό Βίκος και καταλήγει στο Μικρό Πάπιγγο. Πρόκειται για μια διαδρομή 2 χιλιομέτρων η οποία είναι το ίδιο δημοφιλής με τη προηγούμενη. Ξεκινάει από το Βίκο σε υψόμετρο 760 μέτρων και κατεβαίνει καλντερίμι ώσπου να φτάσει στις πηγές του ποταμού Βοϊδομάτη. Διασχίζει τον ποταμό και περνάει στην απέναντι όχθη, όπου ακολουθεί ανηφορικό μονοπάτι που οδηγεί στο Μικρό Πάπιγγο. Αν και η διαδρομή είναι σχετικά μικρή, η διάρκεια της πεζοπορίας είναι περίπου 2 ώρες λόγω του ότι υπάρχει ανηφορικός δρόμος υψομετρικής διαφοράς 700 μέτρων.

4^η Διαδρομή: η τέταρτη διαδρομή ξεκινά από τον Γυφτόκαμπο και καταλήγει στη Βοβούσα. Πρόκειται για διαδρομή 15 χιλιομέτρων. Ξεκινάει σε υψόμετρο 1200 μέτρων και πηγαίνει ανατολικά μέχρι να ανεβεί τις κορυφές Κοκκινόραχη και Κουκουρούντζος στα 1800 μέτρα. Στη συνέχεια κινείται βορειοανατολικά μέχρι τη Βοβούσα που βρίσκεται σε υψόμετρο 1000 μέτρα. Η διαδρομή γίνεται ιδιαίτερα ευχάριστη αφού περνάει μέσα από παρθένα δάση μαύρης πεύκης, ελάτης και οξιάς.

5^η Διαδρομή: η πέμπτη διαδρομή ξεκινά από το Μικρό Πάπιγγο και τελειώνει στη Δρακόλιμνη. Το μοτίβο της διαδρομής αυτής είναι εντελώς διαφορετικό από αυτό των προηγούμενων αλλά εξίσου εντυπωσιακό. Ξεκινάει από το Μικρό Πάπιγγο σε υψόμετρο 1000 μέτρων και ανηφορίζει προς το ορειβατικό καταφύγιο που βρίσκεται σε υψόμετρο 2000 μέτρα. Στη συνέχεια κατηφορίζει για να φτάσει στην Ξηρολίμνη, ξανανηφορίζει για να διασχίσει τα Αλπικά λιβάδια και τέλος να φτάσει στην εντυπωσιακή Δρακόλιμνη. Η διαδρομή είναι 12 χλμ. ενώ ο χρόνος που θα χρειαστεί

για τη πεζοπορία είναι περίπου 5 ώρες. Χρειάζεται αρκετά καλή φυσική κατάσταση και ορειβατικά παπούτσια.

6^η Διαδρομή: η τελευταία διαδρομή συνδέει τα χωριά Βίτσα και Κουκούλι. Πρόκειται για διαδρομή 4 χιλιομέτρων που η διάρκειά της δεν είναι παραπάνω από μιάμιση ώρα. Ξεκινάει από τη πλατεία του χωριού Βίτσα και περνώντας το πλακόστρωτο καλντερίμι κατεβαίνει στην κοίτη του Βίκου. Περνάει το πέτρινο γεφύρι του Μίσιου και ανηφορίζει προς το Κουκούλι (Ιστοσελίδα Trekking Hellas).

6.3. ΜΕΤΣΟΒΟ

Το Μέτσοβο είναι ένας από τους γραφικότερους οικισμούς της Ελλάδας. Χτισμένο σε υψόμετρο 1200 μέτρων σε ένα εντυπωσιακό τοπίο γεμάτο πράσινο, ακριβώς στο σημείο που χωρίζεται η Βόρεια Πίνδος από τη Νότια. Παρά τη ραγδαία τουριστική αύξηση, η περιοχή δεν έχει χάσει τον παραδοσιακό της χαρακτήρα. Συνδυάζει αρμονικά το παρελθόν με το παρόν και αποτελεί ιδανικό καταφύγιο όλες τις εποχές του χρόνου.

Ως τόπος καταγωγής ορισμένων από τους σημαντικότερους Εθνικούς Ευεργέτες, το Μέτσοβο δε θα μπορούσε να μη φημίζεται για την πνευματική του ανάπτυξη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μουσεία, τα πετρόχτιστα αρχοντικά, τα μοναστήρια, οι είκοσι παραδοσιακές βρύσες και τα πλακόστρωτα καλντερίμια, καθώς και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται στο συνεδριακό κέντρο (Ιστοσελίδα Ν.Α. Ιωαννίνων).

6.3.1. Ιστορία

Η περιοχή όπου βρίσκεται το σημερινό Μέτσοβο φαίνεται να κατοικήθηκε από τους αρχαίους χρόνους. Εξ' αιτίας όμως της μορφολογίας του εδάφους, η κατοίκηση αυτή δεν είναι ιδιαίτερα πυκνή.

Η ονομασία «Μέτσοβο» αναφέρεται για πρώτη φορά κατά τους τελευταίους αιώνες της βυζαντινής αυτοκρατορίας και συγκεκριμένα το 1380 μ.Χ. Τα έγγραφα μιλούν για ένα μικρό οικισμό βοσκών, χτισμένο όμως σε ιδιαίτερα καίρια θέση. Το Μέτσοβο

βρίσκεται ακριβώς εκεί όπου χωρίζεται η Βόρεια Πίνδος με τη Νότια, πάνω στη φυσική δίοδο των κοιλάδων του ποταμού Μετσοβίτικου και των ποταμών Πηνειού και Βενετικού. Η θέση αυτή έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην επικοινωνία των γύρω περιοχών, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να του παραχωρηθούν σημαντικά προνόμια όταν η ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου κατελήφθη από τους Τούρκους το 1430. Τα προνόμια αυτά που καταργήθηκαν για ένα σύντομο χρονικό διάστημα από τον Αλή Πασά, διατηρήθηκαν τελικά μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα.

Την μεγάλη ανάπτυξη την γνώρισε περίπου μισό αιώνα πριν από την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Παρατηρείτε τότε μεγάλη οικονομική άνοδος και άνθιση της περιοχής. Κατά τη διάρκεια των Κριμαϊκών πολέμων, το Μέτσοβο συμμετείχε ενεργά στην επανάσταση του υπόδουλου ελληνισμού εναντίον των Τούρκων. Η επανάσταση δεν πραγματοποιήθηκε τελικά λόγω των επεμβάσεων των Άγγλων και των Γάλλων προς την ελληνική κυβέρνηση. Το 1854, το Μέτσοβο πυρπολήθηκε από τον Αβδή Πασά και υπέστη σοβαρές καταστροφές. Το γεγονός αυτό οδήγησε στη μετανάστευση πολλών Μετσοβιτών και δεν εμπόδισε τη διεθνή οικονομική παρουσία τους σε εμπορικούς οίκους μεγάλων πόλεων του εξωτερικού και του εσωτερικού.

Το Μέτσοβο απελευθερώθηκε κατά τη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων στις 31 Οκτωβρίου 1912 και αμέσως κινητοποιήθηκε για να βοηθήσει στον αγώνα για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων.

Το Μέτσοβο είναι κοιτίδα διάσημων Ελλήνων και μεγάλων ευεργετών του έθνους όπως ο Νικόλαος Στουρνάρης, η Ελένη Τοσίτσα, ο Μιχαήλ Τοσίτσας και ο Γεώργιος Αβέρωφ, που κατάφεραν να κάνουν γνωστό το Μέτσοβο πανελληνίως. Η μεγαλύτερη συμβολή των πιο πάνω προσώπων ήταν η δημιουργία του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου το οποίο εν συντομία καλείται Μετσόβιο (Περιφέρεια Ηπείρου).

6.3.2. Αξιοθέατα

Τεχνητή Λίμνη πηγών Αώου

Η τεχνητή λίμνη πηγών Αώου έχει έκταση περίπου 8,5 τετραγωνικά χλμ. και βρίσκεται σε υψόμετρο 1.300 μέτρων. Κατασκευάστηκε το 1987 στο οροπέδιο Πολιτσές με σκοπό την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, στη συνέχεια όμως αποτέλεσε σημαντικό βιότοπο για την περιοχή. Τα νερά της λίμνης, τα οποία έχουν

εμπλουτιστεί με ψάρια και ασκείται σε αυτά, περιορισμένη ερασιτεχνική αλιεία, διοχετεύονται στον ποταμό Μετσοβίτικο στο ύψος της Χρυσοβίτσας. Η επαφή με το φυσικό περιβάλλον είναι μοναδική για τον επισκέπτη (Γεωτρόπιο, τεύχος 395).

Ποταμός Μετσοβίτικος

Ο ποταμός Μετσοβίτικος πηγάζει στην περιοχή της Κατάρας και του Ανηλίου. Είναι παραπόταμος του Αράχθου, με τον οποίο ενώνεται στο ύψος της Μπαλντούμας. Στην πορεία του συναντά τα νερά της λίμνης των πηγών του Αώου στο ύψος της Χρυσοβίτσας, με τη λειτουργία ενός υδροηλεκτρικού σταθμού. Το τοπίο που θα αντικρίσει ο επισκέπτης είναι ιδιαίτερα επιβλητικό καθώς περιτριγυρίζεται από ψηλά βουνά και πυκνά δάση που αποτελούν καταφύγιο πολλών ειδών της πανίδας της περιοχής. Στο δρόμο που οδηγεί από το Βοτονόσι στο Ανθοχώρι, δίπλα από τη νέα γέφυρα, υπάρχει το πέτρινο γεφύρι Μπαμπά. Πρόκειται για ένα δίτοξο γεφύρι με μια ψευδοκαμάρα (Αγν. Συντ., 18-5-2008).

Αβερώνφειος κήπος

Πρόκειται για ένα πανέμορφο πάρκο 10 στρεμμάτων πλημμυρισμένο από δέντρα και φυτά που αποτελούν ολόκληρη τη χλωρίδα της Πίνδου. Ο επισκέπτης μπορεί να συναντήσει πεύκα, έλατα, οξιές και οτιδήποτε άλλο υπάρχει στην ευρύτερη περιοχή. Στο πάρκο, εκτός από τον φυσικό πλούτο που θαυμάζει ο επισκέπτης, μπορεί να επισκεφθεί τον ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου καθώς και μια μεγάλη παιδική χαρά.

Μονή Ζωοδόχου Πηγής

Η Μονή Ζωοδόχου Πηγής βρίσκεται στο δρόμο για το χωριό Ανθοχώρι στους πρόποδες του όρους Περιστέρι, μόλις 10 χιλιόμετρα από το Μέτσοβο. Λόγω της τοποθεσίας της στη θέση Κόκκινο Λιθάρι είναι επίσης γνωστή με την ονομασία Κιάτρα Ρόσια. Φαίνεται να ιδρύθηκε τον 17^ο αιώνα και ανακαινίσθηκε το 1732 από τον Στέργιο Ντάφο. Παλιότερα αποτελούσε σταθμό για τα караβάνια που ξεκινούσαν από την Ήπειρο και κατευθύνονταν προς τη Θεσσαλία και τα Βαλκάνια. Στο ανατολικό της θα δει κανείς υπέροχες τοιχογραφίες, εικόνες και έργα λαϊκής τέχνης του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα (Ιστοσελίδα Ελληνικής Πύλης Τουρισμού Υπαίθρου).

Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι ένα μοναδικό μοναστήρι που βρίσκεται μέσα στο Μέτσοβο και χτίστηκε το 1754. Περιλαμβάνει διώροφα κελιά, ξενώνες, πλακόστρωτες αυλές σε επίπεδα, υπέροχες τοιχογραφίες, τέμπλο και εικόνες του 17^{ου} αιώνα και το καμπαναριό του που από τη μέση και πάνω είναι ξύλινο. Λένε ότι η καμπάνα του κατασκευάστηκε στα Γιάννενα το 1870. Κάθε χρόνο στις 15 Αυγούστου γίνεται μεγάλο πανηγύρι προς τιμήν της παναγίας.

Μονή Αγίου Νικολάου

Το μοναστήρι αυτό είναι χτισμένο χαμηλά προς το ποτάμι στο μέσο της διαδρομής Μέτσοβο-Ανήλιο. Δεν είναι γνωστό ακριβώς πότε χτίστηκε, πάντως το 1700 έγινε ανακαίνιση του ναού και οι δεσποτικές εικόνες που βρέθηκαν στο εσωτερικό του ανήκουν στο 17^ο και 18^ο αιώνα. Ο ναός είναι θολωτός και περιλαμβάνει πολύ όμορφες τοιχογραφίες του ζωγράφου Ευσταθίου. Το μοναστήρι αυτό, που πρέπει να ήταν πολύ πλούσιο όπως λένε οι έρευνες, διαθέτει μόνιμο φύλακα όλο το χρόνο (Κουσουνής, 6-6-2004).

Μουσείο Λαϊκής Τέχνης

Το μουσείο λαϊκής τέχνης βρίσκεται μέσα στο Μέτσοβο και στεγάζεται στο ανακαινισμένο Αρχοντικό Τοσίτσα. Αποτελεί δείγμα οργάνωσης και λειτουργίας παλαιού Μετσοβίτικου Αρχοντικού και περιέχει ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό παλαιών αντικειμένων τεράστιας αξίας. Η επίσκεψη γίνεται με ξενάγηση κάθε μισή ώρα.

Πινακοθήκη Ευάγγελου Αβέρωφ

Βρίσκεται μέσα στο Μέτσοβο και χτίστηκε το 1985. Περιέχει μια τεράστια συλλογή Ελλήνων ζωγράφων του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα καθώς και μια ξεχωριστή συλλογή γλυπτών και χαρακτηριστικών αποτελούμενη από 250 έργα του Λύτρα, του Γύζη, του Βολανάκη και άλλων μεγάλων καλλιτεχνών.

Μουσείο Υδροκίνησης

Βρίσκεται στο χωριό Ανθοχώρι, πολύ κοντά στο Μέτσοβο. Πρόκειται για ένα υπαίθριο μουσείο με παλαιούς ανακατασκευασμένους νερόμυλους, νεροτριβές και

μαντάνια. Είναι ιδιαίτερα προσεγμένο, πλαισιωμένο από πολύ όμορφα γραφικά καλντερίμια και μικρές γέφυρες.

Παιδική Βιβλιοθήκη Μετσόβου

Η βιβλιοθήκη αυτή που λειτουργεί ως δανειστική βρίσκεται μέσα στο Μέτσοβο και λειτουργεί από το 1992. Ανήκει στο Ίδρυμα Βαρόνου Μιχαήλ Τσοτίσα και περιέχει πάνω από 4.700 τίτλους παιδικών και εφηβικών βιβλίων. Η ποικιλία στα είδη είναι τεράστια, οπότε και οι επιλογές πάρα πολλές. Υπάρχουν από παραμύθια και βιβλία τέχνης και ζωολογίας μέχρι ιστορικά, λογοτεχνικά και πολλά άλλα βιβλία.

6.3.3. Παράδοση

Στο Μέτσοβο γίνονται διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις και παραδοσιακοί εορτασμοί. Οι σημαντικότεροι είναι:

- **Πανηγύρι Προφήτη Ηλία:** το μεγάλο πανηγύρι του Προφήτη Ηλία διοργανώνεται κάθε χρόνο στις 20 Ιουλίου στο ομώνυμο μοναστήρι. Συνοδεύεται από χορούς, τραγούδια και φαγοπότι στην αυλή του μοναστηριού.
- **Εορτή Αγίας Παρασκευής:** κάθε χρόνο στις 26 Ιουλίου, την ημέρα που γιορτάζει η πολιούχος του Μετσόβου Αγία Παρασκευή, διοργανώνεται μεγάλη γιορτή. Ο εορτασμός περιλαμβάνει λιτάνευση της εικόνας, τραγούδια και χορούς από γυναίκες με παραδοσιακές στολές.
- **15 Αυγούστου:** κάθε χρόνο ανήμερα της Παναγίας οι κάτοικοι του Μετσόβου συγκεντρώνονται στην κεντρική πλατεία και συνοδεύουν στους παραδοσιακούς χορούς τους χορευτικούς συλλόγους της περιοχής.
- **Πίχτειος περίπατος:** το τελευταίο Σάββατο του Ιουλίου οι κάτοικοι συγκεντρώνονται στη θέση «Λάκος» και ανάβουν φωτιές. Διανυκτερεύουν εκεί, χορεύουν και διασκεδάζουν ενώ την επόμενη μέρα το πρωί ακολουθεί περίπατος διάρκειας τριών ωρών ως τη θέση «Αυτιά Φλέγγα».

Οι Μετσοβίτες τεχνίτες είναι ιδιαίτερα φημισμένοι για την απaráμιλλη τέχνη τους στην ξυλογλυπτική. Έχουν δημιουργήσει μια αυθεντική παράδοση που κρατάει αιώνες και εντυπωσιάζει ακόμα και σήμερα. Ξεκίνησαν από ξυλόγλυπτα τέμπλα, άμβωνες και

επιταφίους τα οποία πουλούσαν σε ολόκληρη την Ελλάδα και πολλές Βαλκανικές χώρες και συνέχισαν με όλα τα είδη της λαϊκής τέχνης. Όλα τα κομμάτια είναι χειροποίητα και αυτό τα κάνει μοναδικά και ανεκτίμητα. Στο Μέτσοβο όμως δεν θα βρείτε μόνο τα υπέροχα ξυλόγλυπτα αλλά και τα ξακουστά χειροποίητα υφαντά, τα οποία εντυπωσιάζουν με τη μοναδική τεχνοτροπία τους.

Όσον αφορά τα τοπικά προϊόντα του Μετσόβου, αυτά είναι μια σειρά από εκλεκτά κρασιά, με πρώτο στην επιλογή το θαυμάσιο κόκκινο κρασί «Κατώγι». Ακόμη, ξακουστά είναι τα τυροκομικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και τα πουλερικά. Στο γνωστό τυροκομείο του Τσσίτσειου Ιδρύματος, δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να αγοράσει τυριά ειδικού τύπου, όπως μετσοβόνη, καπνιστό, μοτσοβέλλα, γραβιέρα και μετσοβίσιο, τα οποία δεν υπάρχουν πουθενά αλλού στην Ελλάδα (Ιστοσελίδα in.gr).

6.3.4. Δραστηριότητες

Rafting

Η κατάβαση στον ποταμό Μετσοβίτικο απευθύνεται σε άτομα τα οποία λατρεύουν αυτό το άθλημα και έχουν άρτια γνώση και εμπειρία. Η διαδρομή αρχίζει από τη γέφυρα στο δρόμο για το Μεγάλο Περιστέρι και τελειώνει στη γέφυρα του δρόμου προς Μικρή Γότιστα. Πρόκειται για μια διαδρομή της οποίας τα κύρια χαρακτηριστικά είναι ο μεγάλος βαθμός δυσκολίας, κυρίως στην αρχή της διαδρομής που το ποτάμι είναι στενό και το μεγάλο μήκος της κατάβασης που είναι περίπου 15 χιλιόμετρα. Σε κάποια σημεία ο βαθμός δυσκολίας φτάνει το 5 ενώ προς το τέλος της διαδρομής το ποτάμι φαρδαίνει και η κατάβαση γίνεται ξεκούραστα. Η διάρκεια της διαδρομής είναι περίπου 3 ώρες και μπορεί να γίνει με καγιάκ ή monocrافت. Τελειώνοντας να πούμε ότι είναι αναγκαία η άριστη φυσική κατάσταση, η άρτια γνώση όλων των τεχνικών κατάβασης, καθώς και η ανάλογη εμπειρία σε ποτάμια δυσκολίας 4^{ου} και 5^{ου} βαθμού (Υφυπουργείο Αθλητισμού, 2006).

Snowmobiling

Η καταλληλότερη διαδρομή για να απολαύσεις μια βόλτα σε ένα snowmobile είναι το οροπέδιο Πολίτσες, λίγα χιλιόμετρα πιο πάνω από το Μέτσοβο στην εθνική οδό προς Τρίκαλα, εφόσον βέβαια το τοπίο είναι χιονισμένο. Εκεί υπάρχουν εταιρίες που προμηθεύουν τους επισκέπτες με τον κατάλληλο εξοπλισμό, καθώς και τα snowmobiles. Μαζί έρχεται και ένας οδηγός που καθοδηγεί.

Mountain Bike

Η ιδανικότερη διαδρομή για να απολαύσει κάποιος τη ποδηλασία είναι περιμετρικά της τεχνητής λίμνης των πηγών του Αώου. Πρόκειται για μια διαδρομή που ξεπερνά τα 30 χιλιόμετρα και βρίσκεται ακριβώς δίπλα στη λίμνη. Ο δρόμος δεν είναι πολυσύχναστος καθώς δεν περνούν πάρα πολλά αυτοκίνητα.

Σκι

Στη περιοχή του Μετσόβου λειτουργούν μέχρι στιγμής δύο χιονοδρομικά κέντρα. Το πρώτο βρίσκεται στο ύψωμα «Καρακόλι» ακριβώς έξω από το Μέτσοβο. Εκεί λειτουργεί το παλιό χιονοδρομικό κέντρο, το οποίο διαθέτει δύο πίστες μήκους 1.000 και 1.200 μέτρων σε υψόμετρα 1.350 και 1.520 μέτρα αντίστοιχα. Είναι ανοιχτό και σας περιμένει τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο. Το χιονοδρομικό εξυπηρετείται από διπλό τελεφερίκ μήκους 800 μέτρων.

Το δεύτερο χιονοδρομικό λειτουργεί στο οροπέδιο «Πολιτσές». Πρόκειται για ένα πλήρες χιονοδρομικό κέντρο με έξι πίστες καταβάσεων μήκους από 700 έως 1.000 μέτρων σε υψόμετρα 1.430 και 1.620 μέτρα. Διαθέτει επίσης και μια πίστα ανωμάλου δρόμου με μήκος 7 χιλιόμετρα για τους πιο έμπειρους και ριψοκίνδυνους. Είναι ανοιχτό και λειτουργεί από Δεκέμβριο έως Μάρτιο και παρέχει όχι μόνο πλήρη εξοπλισμό και στολές, αλλά και σχολή σκι. Το χιονοδρομικό εξυπηρετείται από τρεις αναβατήρες.

Τέλος, ένα τρίτο χιονοδρομικό κέντρο πρόκειται να λειτουργήσει πολύ σύντομα στη θέση Ζυγός του Ανηλίου. Οι πίστες του θα είναι σε υψόμετρο 1.690 και 1.870 μέτρα (Ιστοσελίδα Ν.Α. Ιωαννίνων).

Ιππασία

Η ιδανικότερη διαδρομή για να απολαύσει ο επισκέπτης μια βόλτα με άλογο είναι το οροπέδιο Πολίτσες και περιμετρικά της τεχνητής λίμνης των πηγών του Αώου. Στη διαδρομή, ο επισκέπτης θα συναντήσει ρυάκια που καταλήγουν όλα στη λίμνη, πυκνά δάση, γέφυρες και θα καταλήξει στο φράγμα της ΔΕΗ. Η καταλληλότερη εποχή για αυτήν την διαδρομή είναι η άνοιξη καθώς όλα τα χιόνια λιώνουν και παντού υπάρχουν άφθονα νερά.

Πεζοπορία

1^η Διαδρομή: η πρώτη διαδρομή ξεκινάει από το χωριό Μηλιά Μετσόβου και καταλήγει στη Φλέγκα. Πρόκειται για μια διαδρομή 14 χιλιομέτρων δημοφιλής στο Μέτσοβο. Ξεκινάει από Μηλιά Μετσόβου σε υψόμετρο 1.200 μέτρα και ακολουθεί πορεία βορειοδυτική μέχρι να φτάσει στο διάσελο μεταξύ των κορυφών Κακοπλεύρι και Τρία Σύνορα σε υψόμετρο 2.200 μέτρα. Στη συνέχεια ακολουθεί πορεία δυτική και ανεβαίνει στο Μαυροβούνι και τέλος στη κορυφή Φλέγκα σε υψόμετρο 2.300 μέτρα. Το μήκος της διαδρομής είναι 14 χιλιόμετρα και η διάρκεια υπολογίζεται περίπου στις 4 ώρες. Η καταλληλότερη εποχή για να κάνετε την πεζοπορία είναι από τον Μάιο έως τον Οκτώβριο.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη διαδρομή ξεκινά από τη τεχνητή λίμνη των πηγών του Αώου σε υψόμετρο 1.500 μέτρα και καταλήγει στις Λίμνες Φλέγκας. Η διαδρομή αυτή είναι δημοφιλής λόγω του μικρού της μήκους, μόλις 7 χιλιόμετρα. Ξεκινάει από τη βόρεια πλευρά της λίμνης και ακολουθώντας πορεία βόρεια, κατευθύνετε προς τον αυχένα Αρκούδας στα όρια του Εθνικού Δρυμού Πίνδου. Συνεχίζει με πορεία ανατολική μέχρι που φτάνει στην κορυφή Φλέγκα σε υψόμετρο 2.200 μέτρα. Τέλος, κατηφορίζει από τη βόρεια πλευρά μέχρι να φτάσει τις δύο πολύ όμορφες αλπικές λίμνες μέσα στον Εθνικό Δρυμό, τις λίμνες Φλέγκας. Η διάρκεια της πεζοπορίας είναι τρεις ώρες.

3^η Διαδρομή: η τρίτη διαδρομή ξεκινά από τη λίμνη Πηγών Αώου και καταλήγει στο Αρκουδόρεμα. Πρόκειται για μια διαδρομή 10 χιλιομέτρων. Ξεκινάει από το φράγμα της ΔΕΗ σε υψόμετρο 1.300 μέτρα και ακολουθώντας τη ροή του ποταμού, ο οποίος βέβαια δεν έχει νερό λόγω του φράγματος, φτάνει μέχρι το δάσος του Μούργου και τις ανατολικές πλαγιές της κορυφής Φλάμπουρο μέχρι το Ακουδόρεμα σε υψόμετρο 1.000 μέτρων. Η διάρκεια της πεζοπορίας είναι 4 ώρες και η διαδρομή έχει σήμανση καθ' όλη τη διάρκεια της.

4^η Διαδρομή: η τέταρτη διαδρομή ξεκινάει από το Μέτσοβο και καταλήγει στη Μηλιά. Πρόκειται για μια διαδρομή 18 χιλιομέτρων, η οποία είναι πραγματικά πανέμορφη. Ξεκινάει από το Μέτσοβο με κατεύθυνση βορειοανατολική και αφού διασχίσει την Εθνική Οδό Μετσόβου-Τρικάλων στο ύψος της παλιάς διασταύρωσης προς Μηλιά συνεχίζει προς το βουνό Ζυγός. Τέλος, κατεβαίνει την βόρεια πλευρά του βουνού μέχρι το χωριό Μηλιά. Το μονοπάτι έχει σήμανση Ε6 και υπάρχουν ταμπέλες σε όλο το μήκος του. Η διάρκεια της πεζοπορίας είναι 5 ώρες (Ιστοσελίδα Trekking Hellas).

6.4. ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

Τα Τζουμέρκα είναι ίσως η λιγότερο γνωστή και διαδεδομένη περιοχή της Ηπείρου χωρία αυτό να σημαίνει ότι υστερεί σε τίποτα από τις υπόλοιπες. Τα Τζουμέρκα είναι ένα σύνολο πανέμορφων χωριών και παραδοσιακών οικισμών, περικυκλωμένα από χαράδρες, φαράγγια και απόκρημνα βουνά. Το σύνθετο ορεινό ανάγλυφο και τα πεντακάθαρα ποτάμια μαγεύουν τον επισκέπτη και τον γυρίζουν πολλά χρόνια πίσω, καθώς σε κάθε βήμα αισθάνεται έντονη την παράδοση του τόπου και την ιστορία του. Στα Τζουμέρκα γεννήθηκε ο θρυλικός Κατσαντώνης, ο πρωθυπουργός Κωλλέτης και ο ποιητής Κρυστάλλης (Ιστοσελίδα Ν.Α. Ιωαννίνων).

6.4.1. Ιστορία

Η περιοχή που βρίσκονται σήμερα τα Τζουμέρκα φαίνεται να κατοικήθηκε την εποχή του χαλκού. Κατά τους αρχαίους χρόνους οι κάτοικοι ασχολούνταν με το εμπόριο και την παραγωγή ζωικών προϊόντων και γνώριζαν σημαντική κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Τον 4^ο αιώνα π.Χ. εγκαταστάθηκαν στην περιοχή οι Αθαμάνες και της έδωσαν το όνομα Αθαμανία. Εξ' αιτίας της έντονης πολεμικής τους δραστηριότητας οι Αθαμάνες έχτισαν πολλά φρούρια στην περιοχή για να την προφυλάξουν από εχθρικές επιδρομές. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι το Καλέντζι, η Πλάκα, οι Καλαρρύτες και πολλά άλλα. Στη συνέχεια, η Αθαμανία περιήλθε στην κυριαρχία του Πύρου και των Μακεδόνων αλλά οι Αθαμάνες παρέμειναν στη περιοχή μέχρι την εποχή των ρωμαϊκών χρόνων οπότε και εξαφανίστηκαν οριστικά. Τα Αθαμανικά Όρη που βρίσκονται στα σημερινά Τζουμέρκα είναι το μόνο που θυμίζει την παρουσία του φύλου αυτού στην περιοχή.

Όπως ολόκληρη η Ήπειρος έτσι και τα Τζουμέρκα γνώρισαν μεγάλη άνθιση την εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου από το 1204 έως το 1430. Η μεγάλη ανάπτυξη κράτησε μέχρι το 1480 όταν η περιοχή κατελήφθη από τους Τούρκους. Λόγω του απόκρημνου γεωγραφικού ανάγλυφου όμως με τα δυσπρόσιτα βουνά και τα βαθιά φαράγγια η περιοχή κατάφερε να διατηρήσει κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας πολλά σημαντικά προνόμια. Το 1803 τα προνόμια αυτά καταργήθηκαν από τον Αλή Πασά και μερικά χρόνια αργότερα τα Τζουμέρκα ξεκίνησαν την κινητοποίηση για να λάβουν μέρος στην ένδοξη Ελληνική Επανάσταση. Η συμμετοχή τους υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική καθώς τόσο μεγάλοι οπλαρχηγοί όπως ο ξακουστός Κατσαντώνης όσο και σπουδαίοι δάσκαλοι και φιλικό έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την απελευθέρωση της περιοχής που ήρθε τελικά το 1912 (Περιφέρεια Ηπείρου).

6.4.2. Αξιοθέατα

Γέφυρα Πλάκας

Πρόκειται για το μεγαλύτερο μονότοξο γεφύρι των Βαλκανίων. Το ύψος της κύριας καμάρας (γιατί διαθέτει και δύο ψευδοκαμάρες) είναι 20 μέτρα, το μήκος του 40 μέτρα και το πλάτος του στο υψηλότερο σημείο του τόξου φτάνει τα 3.20 μέτρα. Βρίσκεται στο δρόμο μετά το Καλέντζι και χτίστηκε το 1866 από τον Κώστα Μπέκα. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες χτίστηκε υπήρξαν ιδιαίτερα επεισοδιακές λόγω του άσχημου καιρού που επικρατούσε με μοναδική συνέπεια όμως μια ελαφριά απόκλιση στο γεφύρι. Εκτός από την αισθητική του αξία, το γεφύρι είναι γνωστό και για τη μεγάλη ιστορική του αξία. Αποτελούσε σύνορο μεταξύ της ελεύθερης και της Τουρκοκρατούμενης Ελλάδας και πάνω στη καμάρα του υπογράφηκε η γνωστή «Συμφωνία της πλάκας» μεταξύ του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (Σπίτι στο λιβάδι, τεύχος 113).

Γέφυρα Γκόγκου

Το πανέμορφο αυτό γεφύρι βρίσκεται στην αρχή της χαράδρας του ποταμού Καλαρρυτικού πάνω στο μονοπάτι Μιχαλιτσίου Πραμάντων. Πρόκειται για μια κρεμαστή μεταλλική γέφυρα που σχεδιάστηκε από το γερμανό μηχανικό Κάρολο Βάουκμαν το 1932.

Γέφυρα Παπαστάθη

Βρίσκεται στο ύψος του χωριού Ανατολική στην αρχή της χαράδρας του ποταμού Αράχθου. Πρόκειται για ένα πολύ όμορφο τετράτοξο γεφύρι από τα λίγα που υπάρχουν στη Ήπειρο καθώς τα περισσότερα είναι μονότοξα. Στα παλιά χρόνια εξυπηρετούσε τους κατοίκους του Συρράκου, των Καλαρρυτών και άλλων χωριών στις μετακινήσεις τους και την επικοινωνία τους με την πόλη των Ιωαννίνων. Η ορμητική ροή του Αράχθου έχει δυστυχώς καταστρέψει ένα μέρος του ιστορικού αυτού γεφυριού με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτό το πέρασμα του ποταμού (Αγροτουρισμός, τεύχος 22).

Γέφυρα Πολιτσάς

Το μονότοξο αυτό γεφύρι βρίσκεται στο νότιο μέρος της μοναδικής Χαράδρας του Αράχθου και γεφυρώνει τον ομώνυμο ποταμό. Πήρε το όνομά του από το γεγονός ότι τα παλαιότερα χρόνια εξυπηρετούσε τα χωριά των Τζουμέρκων στις μετακινήσεις και την επικοινωνία τους με την πόλη των Ιωαννίνων. Στηρίζεται πάνω σε ένα στέρεο βράχο λίγα μέτρα ψηλότερα από το ποτάμι και εντυπωσιάζει μέσα στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον που βρίσκεται.

Άραχθος

Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ηπείρου. Η διαδρομή που ακολουθεί είναι μέσα από βαθιές χαράδρες και πανέμορφα βουνά. Στη πορεία του συναντά μερικά από τα πανέμορφα παραδοσιακά γεφύρια της Ηπείρου, όπως το γεφύρι του Παπαστάθη και το γεφύρι της Πλάκας που αποτελούν και τα φυσικά όρια της αρχής και του τέλους της μοναδικής χαράδρας του Αράχθου. Στο τελευταίο τμήμα της χαράδρας αυτής, από το Μακρύ Λιθάρι ως την Πλάκα, δημιουργείται ένα άκρως εντυπωσιακό φαράγγι το οποίο διασχίζει ο Άραχθος. Υπάρχουν καταπληκτικές ίσαλες σπηλιές, ορμητικοί καταρράκτες και απίστευτη φυσική ομορφιά σε αυτή τη χαράδρα (Αγν. Συντ., 18-5-2008).

Καλαρρύτικος

Ο Καλαρρύτικος είναι ένας εντυπωσιακός ποταμός, ιδανικός για πολλές αθλητικές δραστηριότητες. Είναι ο σημαντικότερος παραπόταμος του Άραχθου με ορμητική πορεία στο μεγαλύτερο μήκος του. Περνάει μέσα από απόκρημνα φαράγγια, ορμητικούς καταρράκτες και στο δρόμο του συναντά πέτρινα παραδοσιακά γεφύρια.

Από το σημείο όμως που συμβάλλει με τον ποταμό Μελισσουργιώτικο το πλάτος του μεγαλώνει και η πορεία του ηρεμεί μέχρι τη γέφυρα του Γκόγκου. Εκεί στενεύει πάλι και σχηματίζεται το φαράγγι του Καλαρρύτικου. Πρόκειται για ένα στενό και δυσπρόσιτο φαράγγι λίγο πριν ο Καλαρρύτικος ενωθεί με τον Άραχθο. Ο μόνος τρόπος προσπέλασης είναι μια κάθοδος του ποταμού με βάρκα ή καγιάκ (Ιστοσελίδα Περιβαλλοντικού Ενδιαφέροντος).

Σπήλαιο Ανεμότρυπας

Το σπήλαιο της Ανεμότρυπας βρίσκεται πολύ κοντά στο δρόμο που οδηγεί στο χωριό Πράμαντα. Στο εσωτερικό του υπάρχει ένας χώρος με ιδιαίτερα εντυπωσιακό διάκοσμο. Ο διάκοσμος αυτός αποτελείται από μια μεγάλη ποικιλία σταλακτιτών, οι οποίοι ξεκινούν από την οροφή των πετρωμάτων και σταλαγματιών, οι οποίοι ξεκινούν από το έδαφος. Στο τέρμα του σπηλαίου, που έχει μήκος 350 μέτρα, υπάρχουν όμορφες λιμνούλες και ένα μικρό υπόγειο ποτάμι. Αυτό είναι σπάνιο, καθώς σε ελάχιστα σπήλαια στην Ελλάδα υπάρχει υπόγειος ποταμός (Γεωτρόπιο, τεύχος 395).

Λαογραφική συλλογή «Κώστα Αυδίκου»

Βρίσκεται στο χωριό Συρράκο και στεγάζεται στο σπίτι του Κώστα Αυδίκου που έχει διαμορφωθεί σε μουσείο. Περιλαμβάνει αυθεντικά έπιπλα, κεντήματα, πλεκτά και υφαντά, παραδοσιακές φορεσιές και άλλα αντικείμενα που δίνουν στοιχεία για τον τρόπο ζωής των Συρρακιωτών πριν από 150 χρόνια.

Λαογραφικό Μουσείο Ελληνικού

Βρίσκεται στο χωριό Ελληνικό στο δήμο Κατσανοχωρίων. Περιλαμβάνει είδη οικιακής χρήσης και διάφορα άλλα αντικείμενα καθημερινής ζωής που βοηθάνε να κατανοήσουμε τον τρόπο που ζούσαν οι κάτοικοι της περιοχής αυτής πριν από έναν αιώνα περίπου.

Μουσείο Λαογραφίας & Χειροτεχνίας Κυψέλης

Βρίσκεται στο χωριό Κυψέλη. Πρόκειται για μια εξαιρετική ιδιωτική συλλογή που περιλαμβάνει περισσότερα από 1.000 αντικείμενα καθημερινής ζωής της υπαίθρου.

Ο επισκέπτης θα έχει την ευκαιρία να δει αντικείμενα που χρησιμοποιούσαν οι Ηπειρώτες πριν από δύο αιώνες τουλάχιστον.

Μονή Βύλιζας

Το μοναστήρι αυτό βρίσκεται κοντά στο χωριό Ματσούκι και μπορεί κάποιος να φτάσει εκεί από ένα αρκετά απόκρημνο, αλλά όχι και δυσπρόσιτο μονοπάτι. Το όνομα «Βύλιζα» που προέρχεται από τη λατινική λέξη *vigilo* που σημαίνει «αγρυπνώ» το οφείλει στην τοποθεσία του. Βρίσκεται σε υψόμετρο περίπου 1.050 μέτρων από όπου μπορεί κανείς να παρατηρήσει τα πάντα. Δεν είναι γνωστό ακριβώς πότε χτίστηκε το μοναστήρι, μια επιγραφή όμως μας πληροφορεί πως ανακαινίστηκε το 1783. Διαθέτει πολλά κελιά τα οποία περιβάλλουν το ναό με τις υπέροχες τοιχογραφίες του 1787. Στον περίβολο του μοναστηριού υπάρχει ακόμα ένας ναός αφιερωμένος στον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Ο δεύτερος αυτός ναός είναι τοιχογραφημένος από το 1737 και διαθέτει επιχρυσωμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο με υπέροχες εικόνες (Ιστοσελίδα Τουριστικού Οδηγού Ιωαννίνων).

Μονή Κηπίνας

Το μοναστήρι αυτό βρίσκεται κοντά στην τοποθεσία Χριστοί. Πρόκειται σίγουρα για το εντυπωσιακότερο μοναστήρι της Ηπείρου λόγω της μοναδικής του θέσης. Χτίστηκε το 1212 σε μια σπηλιά πάνω από το φαράγγι του Καλαρρυτικού ποταμού από τον αρχιεπίσκοπο Γρηγόριο. Προκαλεί δέος και θαυμασμό έτσι όπως είναι «σκαρφαλωμένο» στον κατακόρυφο βράχο. Έχει αρκετά κελιά, διαθέτει τρούλο, ενώ το εσωτερικό του είναι στολισμένο με υπέροχες τοιχογραφίες που χρονολογούνται στον 18^ο αιώνα. Πίσω από το ναό υπάρχει εντυπωσιακή σπηλιά μήκους 270 μέτρων, ενώ η επικοινωνία με το μονοπάτι που φτάνει από το πλάι, γίνεται με μια εκπληκτική κρεμαστή γέφυρα (Σπίτι στο λιβάδι, τεύχος 113).

Μονή Τσοούκας

Βρίσκεται στο χωριό Ελληνικό στο δήμο Κατσανοχωρίων. Πρόκειται για ένα από τα πιο σημαντικά μοναστήρια της περιοχής που χτίστηκε το 1190 από τον αυτοκράτορα Ισαάκιο Άγγελο. Είναι χτισμένο στο χείλος της χαράδρας του Αράχθου, περιτοιχισμένο με ψηλά τείχη και διαθέτει δώροφα κελιά πρόσφατα αναπαλαιωμένα. Η σχετικά μικρή εκκλησία είναι αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου και γιορτάζει στις 8 Σεπτεμβρίου.

Μονή Μουχουστίου

Βρίσκεται στο χωριό Πλάκα Ραφταναίων στο δρόμο μετά το Καλέντζι. Δεν είναι γνωστή η ακριβής ημερομηνία ίδρυσής του, αλλά υπολογίζουμε ότι πρέπει να ήταν περίπου στις αρχές της Τουρκοκρατίας. Ανακαινίστηκε το 1665 όπως μας πληροφορεί μια επιγραφή στο νότιο μέρος της μονής. Διαθέτει εκπληκτικές τοιχογραφίες στο καθολικό και το νάρθηκα ο οποίος είναι επίσης τοιχογραφημένος από το 1694. Αυτό που πραγματικά ξεχωρίζει είναι το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο της (Ιστοσελίδα in.gr).

Μονή Παναγίας Βελλάς

Το υπέροχο αυτό μοναστήρι βρίσκεται κοντά στο χωριό Δροσοπηγή και είναι επίσης γνωστό ως «κόκκινη εκκλησία» εξ' αιτίας των κόκκινων πλίνθων που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή του. Στον νάρθηκα του ναού είναι ζωγραφισμένες οι προσωπογραφίες του Θεόδωρου Τζιμισκή και της συζύγου του Μαρίας στους οποίους ανήκε η εκκλησία. Χρονολογούνται γύρω στο 1281, άρα ο ναός χτίστηκε νωρίτερα. Πρόκειται για τις παλαιότερες προσωπογραφίες που έχουν διασωθεί σε εκκλησία στην Ελλάδα. Το τέμπλο του ναού είναι γύψινο, πράγμα που δε συνηθιζόταν τότε και η πόρτα του νάρθηκα είναι ξυλόγλυπτη και έχει ιδιαίτερη αξία αφού είναι μια από τις δύο μοναδικές βυζαντινές πόρτες που έχουν διασωθεί μέχρι τις μέρες μας.

6.4.3. Τα κυριότερα χωριά

Συρράκο

Ένα από τα πιο ιστορικά και αρχοντικά χωριά της ηπείρου. Απέχει 52 χιλιόμετρα από τα Ιωάννινα και βρίσκεται σε υψόμετρο 1.200 μέτρων. Είναι χτισμένο στο όρος Περιστέρι στο χείλος μιας χαράδρας και είναι ιδιαίτερα φημισμένο τόσο για τον παραδοσιακό του χαρακτήρα όσο και επειδή είναι ο τόπος καταγωγής σημαντικών για την Ελλάδα ιστορικών προσώπων. Ανάμεσά τους είναι ο Ιωάννης Κωλλέτης, ο πρώτος συνταγματικός πρωθυπουργός της χώρας και ο Κώστας Κρυστάλλης, ένας μεγάλος ποιητής και πεζογράφος.

Στο Συρράκο, ο επισκέπτης θα θαυμάσει κατά κύριο λόγο τα παραδοσιακά σπίτια με την ηπειρώτικη αρχιτεκτονική αλλά και σημαντικά πολιτιστικά μνημεία. Εκεί βρίσκονται έξι μοναδικές εκκλησίες, όπως αυτή του Αγίου Νικολάου με το υπέροχο τέμπλο και τους εντυπωσιακούς τρούλους, το σπίτι του ποιητή Κρυστάλλη που έχει διαμορφωθεί σε μουσείο, το λαογραφικό μουσείο του Κώστα Αυδίκου και πολλά άλλα αξιοθέατα (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικής).

Καλαρρύτες

Ένα ακόμη όμορφο και γραφικό χωριό των Τζουμέρκων είναι οι Καλαρρύτες. Πέτρινα σπίτια χτισμένα σύμφωνα με τη παραδοσιακή ηπειρώτικη αρχιτεκτονική σε μια τοποθεσία μαγευτική κάτω από τα επιβλητικά βουνά. Γνωστό ήδη από την περίοδο της Τουρκοκρατίας για την απaráμιλλη τέχνη των ασημουργών του. Στο χωριό υπάρχουν μαγαζιά που πουλούν δείγματα αυτής της αξεπέραστης τέχνης, κομμάτια που είναι αληθινά έργα τέχνης. Στη διαδρομή για τους Καλαρρύτες, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει και το μοναστήρι της Κηπίνας (Αγροτουρισμός, τεύχος 22).

Πράμαντα

Τα Πράμαντα είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά και ονομαστά ορεινά χωριά των Τζουμέρκων και βρίσκεται περίπου 65 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά των Ιωαννίνων σε υψόμετρο 850 μέτρων. Είναι χτισμένο στους πρόποδες της επιβλητικής κορυφής Στρογγούλας και έχει αμφιθεατρική όψη. Ο επισκέπτης μπορεί να περιηγηθεί σε ιστορικές εκκλησίες και μοναστήρια όπως της Αγίας Παρασκευής. Ακόμη, μπορεί να επισκεφθεί το σπήλαιο Ανεμότρυπας που βρίσκεται κοντά στο δρόμο των Πραμάντων.

6.4.4. Παράδοση

Στην ευρύτερη περιοχή των Τζουμέρκων γίνονται κάθε χρόνο πανηγύρια και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Οι γιορτές συνοδεύονται τις περισσότερες φορές από χορό και τραγούδι ενώ συγκεντρώνονται για να γιορτάσουν μαζί όλοι οι κάτοικοι των χωριών. Οι σημαντικότερες εκδηλώσεις είναι:

- **Κατσαντώνεια:** τα Κατσαντώνεια διοργανώνονται κάθε χρόνο στις 26 & 27 Ιουλίου στο χωριό Πετροβούνι, που είναι τόπος καταγωγής του θρυλικού

ήρωα Κατσαντώνη. Πρόκειται για σημαντικές εκδηλώσεις που περιλαμβάνουν ομαδικά παιχνίδια, διάφορες αθλητικές δραστηριότητες, παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια.

- **Πρώτη Κυριακή Αυγούστου:** κάθε χρόνο την πρώτη Κυριακή του Αυγούστου, οι κάτοικοι από όλα τα χωριά των Τζουμέρκων συγκεντρώνονται στην κορυφή Λάπατα. Σκοπός της συνάντησης αυτής είναι να δυναμώσουν τις σχέσεις τους και αν θυμηθούν τη σπουδαιότητα της επαφής με τη φύση. Η συνάντηση συνοδεύεται από παραδοσιακούς χορούς και φαγοπότη.
- **15 Αυγούστου:** ο ναός της Φανερωμένης που βρίσκεται στο χωριό Φορτόσι είναι αφιερωμένος στην κοίμηση της Θεοτόκου και γιορτάζει κάθε χρόνο στις 15 Αυγούστου την ημέρα της γιορτής της Παναγίας. Πολλοί είναι εκείνοι που περνούν από εκεί για να προσκυνήσουν και να τιμήσουν τη μνήμη της Παναγίας.
- **29 Αυγούστου:** η μονή του Αγίου Ιωάννη βρίσκεται στο χωριό Πλαίσια. Κάθε χρόνο στις 29 Αυγούστου διοργανώνεται στον εξωτερικό χώρο του μοναστηριού, μεγάλο πανηγύρι που συνοδεύεται από παραδοσιακούς χορούς, φαγοπότη και τραγούδι και κρατάει από μια έως τρεις μέρες όπως και τα περισσότερα πανηγύρια στην περιοχή.
- **8 Σεπτεμβρίου:** κάθε χρόνο στις 8 Σεπτεμβρίου γιορτάζουν δύο από τα σημαντικότερα μοναστήρια των Τζουμέρκων. Μεγαλόπρεπα πανηγύρια διοργανώνονται τόσο στη μονή Μουχουστίου που βρίσκεται στην Πλάκα Ραφταναίων όσο και στη μονή Τσούκας που βρίσκεται στο χωριό Ελληνικό.

Σε πολλά από τα χωριά των Τζουμέρκων χορεύουν ακόμα και σήμερα το Καγκελάρι ή διαφορετικά τις Γκύκλες. Πρόκειται για έναν ομαδικό αργόσυρτο χορό που έχει τις ρίζες του στην εποχή της Τουρκοκρατίας. Χορεύεται σε διάφορες γιορτές με τη συμμετοχή ολόκληρου του χωριού. Ο γεροντότερος σέρνει το χορό και οι υπόλοιποι ακολουθούν. Ο χορός αυτός αποτελούσε παλιότερα τέχνασμα των κατοίκων, οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο μπορούσαν να ανταλλάξουν πληροφορίες μπροστά στον εχθρό χωρίς να κινήσουν υποψίες (Τηνιακός, 19-10-2008).

Παραδοσιακά προϊόντα που υπάρχουν στα Τζουμέρκα είναι η πέστροφα, ντόπια τυριά, παραδοσιακές ηπειρώτικες πίπτες, κρασί και τσίπουρο. Ακόμη, ο επισκέπτης μπορεί να δοκιμάσει τοπικά πιάτα όπως κασικάκι στη γάστρα και προβατίνα στα κάρβουνα.

6.4.5. Δραστηριότητες

Rafting

1^η Διαδρομή: Ο ποταμός Άραχθος είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς ποταμούς στην Ελλάδα και είναι πλεύσιμος κατά μήκος 65 χιλιομέτρων. Αυτή η απόσταση είναι χωρισμένη σε τέσσερα τμήματα: Άνω και Κάτω Άραχθος, Χαράδρα Αράχθου και Φαράγγι Αράχθου. Κύριο χαρακτηριστικό του ποταμού Αράχθου είναι το γεγονός ότι είναι πλεύσιμος σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Το πρώτο τμήμα κατάβασης αρχίζει από την γέφυρα Μπαλντούμα που βρίσκεται στον εθνικό δρόμο προς Μέτσοβο. Αυτό το τμήμα δεν έχει ιδιαίτερες δυσκολίες και επικίνδυνα περάσματα, λόγω της πυκνής βλάστησης όμως υπάρχουν πολλά δένδρα και κλαδιά μέσα στο ποτάμι. Στη συνέχεια της διαδρομής βρισκόμαστε στη χαράδρα του Άραχθου, όπου το ποτάμι στενεύει και υπάρχουν περάσματα δυσκολίας βαθμού III. Στην γέφυρα Τσίμποβο υπάρχει η δυνατότητα εξόδου αλλά συνήθως δεν επιλέγεται. Ακολουθούν οι «Συμπληγάδες» όπου τα περάσματα είναι δυσκολίας IV. Λίγα μέτρα παρακάτω ο Άραχθος ενώνεται με τον ποταμό Καλαρρυτικό και φτάνει στη δεύτερη έξοδο που είναι η γέφυρα της Πολίτσας. Η διαδρομή συνεχίζεται μέσα από το φαράγγι του Άραχθου, τα περάσματα είναι βαθμού δυσκολίας II και III ενώ τα τοπία είναι πραγματικά πανέμορφα. Τέλος, φτάνουμε στη τελική έξοδο που είναι η τεχνητή λίμνη του Πουρναρίου.

2^η Διαδρομή: Η δεύτερη κατάβαση μπορεί να γίνει στον ποταμό Καλαρρυτικό που είναι εξίσου όμορφος με τον Άραχθο και έχει περάσματα βαθμού δυσκολίας μέχρι IV. Η κατάβαση ξεκινάει από τη γέφυρα Γκόγκου στο Μιχαλίτσι αλλά μπορεί να γίνει και στην γέφυρα Συγγούνη, με πιο δημοφιλή τη πρώτη. Η διαδρομή συνεχίζεται διασχίζοντας το φαράγγι του Καλαρρυτικού, το πέρασμα του οποίου είναι βαθμού δυσκολίας II αλλά σε κάποια σημεία φτάνει μέχρι IV. Αργότερα συναντάει τον ποταμό Άραχθο και φτάνει στην τελική έξοδο που βρίσκεται λίγο ψηλότερα από την τεχνητή λίμνη του Πουρναρίου (Υφυπουργείο Αθλητισμού, 2006).

Mountain Bike

Η ιδανικότερη διαδρομή για βόλτα με το ποδήλατο είναι η Φανερωμένη και η συνέχεια σε ένα δασικό δρόμο μέσα από πευκοδάση. Περνώντας ρυάκια, πυκνά

δάση, γέφυρες καταλήγει νοτιοδυτικά με προορισμό το χωριό Πάτερο. Η διαδρομή διαρκεί μιάμιση ώρα και η ιδανικότερη εποχή είναι η άνοιξη και το καλοκαίρι.

Ιππασία

Η διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει ο επισκέπτης για να απολαύσει μια βόλτα με άλογα, είναι αυτή του Προφήτη Ηλία Κωστησιού. Θα περάσει από πυκνά δάση με έλατα και πεύκα όπου ο επισκέπτης θα έχει τη δυνατότητα να θαυμάσει τη θέα προς τη χαράδρα του Αράχθου. Ακόμα, μια ενδιαφέρουσα διαδρομή είναι αυτή που αρχίζει από το κέντρο ιππασίας στα Λάζαινα.

Πεζοπορία

1^η Διαδρομή: η πρώτη διαδρομή ξεκινάει από το Συρράκο και καταλήγει στους Καλαρρύτες. Πρόκειται για μια διαδρομή 4,5 χιλιομέτρων με μαγευτική θέα. Ξεκινάει από την πλατεία του Συρράκου και ακολουθεί το καλντερίμι μέχρι να κατέβει στην κοίτη του ποταμού Καλαρρυτικού. Στη συνέχεια ανηφορίζει ένα απότομο μονοπάτι και συναντάει και διαβαίνει μια χτιστή σκάλα. Αυτό είναι και το πιο δύσκολο κομμάτι της διαδρομής, καθώς το μονοπάτι ομαλοποιείται όταν φθάνει προς τους Καλαρρύτες. Η διαδρομή αυτή δεν απαιτεί άριστη φυσική κατάσταση και διαρκεί περίπου μιάμιση ώρα.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη διαδρομή ξεκινάει από τον Καταρράκτη και καταλήγει στο Καταφρύδι. Πρόκειται για μια διαδρομή αρκετά μεγάλη αφού το μήκος της φτάνει τα 8 χιλιόμετρα. Ξεκινάει από τη πλατεία του χωριού που βρίσκεται σε υψόμετρο 800 μέτρων και ακολουθεί ανατολική πορεία. Σύντομα συναντάει το ρέμα του χωριού και ακολουθεί το μονοπάτι παράλληλα στο ρέμα. Στη συνέχεια ανηφορίζει σε πλαγιές, οι οποίες είναι ομαλές, περνάει μέσα από πυκνό δάσος και αργότερα περνά από τα Αλπικά λιβάδια. Προορισμός είναι η τοποθεσία Αλώνι. Εκεί υπάρχει χωματόδρομος που οδηγεί στο ορειβατικό καταφύγιο. Εκεί το υψόμετρο είναι 1500 μέτρα και το χειμώνα είναι σχεδόν πάντα χιονισμένο. Στη συνέχεια της διαδρομής ακολουθείται νοτιοανατολική πορεία, περνάει ένα δύσκολο πέρασμα και ανηφορίζει μέχρι την κορυφή του βουνού σε υψόμετρο 2.400 μέτρα. Όσοι ακολουθήσουν αυτή τη διαδρομή πρέπει να είναι καλά οργανωμένοι και σε σχετικά καλή φυσική κατάσταση. Η διάρκεια της διαδρομής είναι 6 ώρες και καλύτερο είναι να μην γίνει κατά τους χειμερινούς μήνες.

3^η Διαδρομή: Η Τρίτη διαδρομή ξεκινάει από τους Χουλιαράδες και καταλήγει στο μοναστήρι της Τσούκας. Ξεκινάει από υψόμετρο 1.000 μέτρων και ακολουθεί νοτιοδυτική πορεία. Το μονοπάτι είναι κατηφορικό και οδηγεί στη κοίτη του ποταμού Άραχθου. Εκεί διασχίζει το ποτάμι περνώντας από μια συρματινή γέφυρα και συνεχίζει με το ανηφορικό μονοπάτι που οδηγεί στη μονή της Τσούκας σε υψόμετρο 1.000 μέτρων. Το μήκος της διαδρομής είναι 5 χιλιόμετρα και διάρκειας 3 ωρών περίπου (Ιστοσελίδα Trekking Hellas).

6.5. ΔΩΔΩΝΗ

Η Δωδώνη είναι μια ιστορική περιοχή της Ελλάδας γνωστή κυρίως από το αρχαίο θέατρο και το μαντείο της Δωδώνης που βρίσκονται εκεί πολλές χιλιάδες χρόνια. Πρόκειται για δύο αναπόσπαστα κομμάτια του ελληνικού πολιτισμού, της ελληνικής ιστορίας και παράδοσης. Ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης βρίσκεται 22 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της πόλης των Ιωαννίνων στους πρόποδες του όρους Τόμαρος. Δεν είναι σίγουρο από πού προήλθε το όνομα Δωδώνη, πιθανόν όμως να προήλθε από την ομώνυμη ωκεανίδα Νύμφη ή από τον Δώδωνο ποταμό.

Η περιοχή συνδυάζει πολλά και διαφορετικά πράγματα. Εκτός από τον αρχαιολογικό χώρο, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα χωριά του δήμου Δωδώνης, που είναι χτισμένα σύμφωνα με την παραδοσιακή Ηπειρωτική αρχιτεκτονική και είναι ιδιαίτερα γραφικά. Ακόμη, υπάρχουν μνημεία, μουσεία, αρχαία κτίσματα και πανέμορφα φυσικά τοπία που προσελκύουν τον επισκέπτη (Ιστοσελίδα Ν.Α. Ιωαννίνων).

6.5.1. Ιστορία

Η περιοχή της Δωδώνης αναφέρεται στην ιστορία από τους προϊστορικούς χρόνους. Αναφορές στο περίφημο μαντείο της Δωδώνης γίνονται τόσο από τον Ηρόδοτο και τον Όμηρο στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια όσο και από τον Αριστοτέλη. Οι Αθηναίοι έρχονται να πάρουν χρησμούς από το μαντείο από τα αρχαία χρόνια, ενώ οι Σπαρτιάτες απευθυνόταν στη Δωδώνη για μεγάλης σπουδαιότητας θέματα. Το πρώτο Ηπειρωτικό φύλο που είχε την εποπτεία του μαντείου είναι οι Θεσπρωτοί από το 1900-1600 π.Χ. ως τον 4^ο αιώνα που κυριάρχησε το φύλο των Μολοσσών. Οι Μολοσσοί θα παίξουν ευεργετικό ρόλο για τον ιερό χώρο αφού θα χτίσουν νέα

σπουδαία οικοδομήματα. Τότε χτίζεται και ο πρώτος ναός του Δωδωναίου Δία και το Πρυτανείο. Τον 3^ο αιώνα π.Χ. ανεβαίνει στο θρόνο ο Πύρρος, ο οποίος θα αλλάξει ριζικά τη Δωδώνη. Στην εποχή του θα χτιστούν νέα κτίρια, ναοί και το θέατρο.

Το 219 π.Χ. οι Αιτωλοί θα λεηλατήσουν το ναό και τα άλλα κτίρια αλλά δε θα πειράξουν το μαντείο. Το ναό ανοικοδόμησε ο Μακεδών βασιλεύς Φίλιππος ο Ε΄. το 168 π.Χ. οι Ρωμαίοι του Αιμίλιου Παύλου θα εισβάλουν στην Ήπειρο, θα την καταλάβουν και θα τη λεηλατήσουν. Μέσα στη δίνη αυτή θα καταστραφεί και ο ιερός χώρος, ο οποίος ωστόσο θα ανοικοδομηθεί ξανά από το Ρωμαίο αυτοκράτορα Αύγουστο. Τον 1^ο αιώνα μ.Χ. οι Ρωμαίοι θα μετατρέψουν το θέατρο σε αρένα θηριομαχίας ενώ μετά την επικράτηση των χριστιανών, τα οικήματα του μαντείου, τα αγάλματα και ότι υπήρχε στην ευρύτερη περιοχή καταστράφηκαν ολοσχερώς. Κατά τη διάρκεια της Αυτοκρατορίας του Μεγάλου Θεοδοσίου ξεριζώθηκε και η ιερή βελανιδιά και χτίστηκαν στο χώρο του Ιερού δύο χριστιανικές βασιλικές. Το έργο του Θεοδοσίου θα το ολοκληρώσουν αρχικά οι διάφορες επιδρομές και στη συνέχεια οι φυσικές καταστροφές.

Μεταγενέστερα στην περίοδο των βαρβαρικών εισβολών η περιοχή εγκαταλείφθηκε από τον πληθυσμό της λόγω σλαβικών επιδρομών. Όπως είναι φυσικό, ακολούθησε κοινή μοίρα με την Βυζαντινή αυτοκρατορία. Υπήρξε τμήμα του Δεσποτάτου της Ηπείρου και υπέκυψε μαζί με την υπόλοιπη Ελλάδα στους Τούρκους κατακτητές. Όταν απελευθερώνεται η Ήπειρος το 1913, απελευθερώνεται και η Δωδώνη. Λίγο νωρίτερα όμως, το 1874, ξεκινούν οι πρώτες ανασκαφές που αρχίζουν να φωτίζουν και πάλι τον ιερό αυτό χώρο και να του ξαναδίνουν ζωή (Περιφέρεια Ηπείρου).

6.5.2. Αξιοθέατα

Αρχαίο Θέατρο της Δωδώνης

Είναι από τα μεγαλύτερα θέατρα της Ελλάδας, με χωρητικότητα περίπου 18.000 ατόμων. Κατασκευάστηκε τον 3^ο αιώνα π.Χ. επί Πύρρου. Τα κυριότερα τμήματα του ήταν το κοίλο, η ορχήστρα, η δωρική στοά και το ξύλινο προσκήνιο. Το κοίλο του θεάτρου έχει σχήμα σχεδόν κανονικού ημικυκλίου και κάθετο ύψος σχεδόν 22 μέτρα, ενώ η απόσταση από την κατώτατη βαθμίδα μέχρι την ανώτερη είναι 45 μέτρα. Με ένα διάζωμα πλάτους 2,40 μέτρα οι κερκίδες χωρίζονται σε δύο μέρη. Το πάνω διάζωμα περιλάμβανε έξι κερκίδες και το κάτω οχτώ. Σήμερα, η κερκίδα είναι

καλυμμένη από χώματα πάχους 2 μέτρων. Σε απόσταση 25 μέτρων από το κέντρο της ορχήστρας υπήρχε η σκηνή με δύο παρόδους και από τις δύο μεριές. Στο δυτικό άκρο της σκηνής υπήρχε υπόγειο δωμάτιο το οποίο χρησιμοποιούνταν ως αποθήκη των μηχανών του θεάτρου. Κάθε τέσσερα χρόνια τελούνταν τα «Ναΐα» προς τιμήν του θεού Δία. Το θέατρο καταστράφηκε το 219 π.Χ. από τους Αιτωλούς. Στα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. αποκαταστάθηκε. Καταστράφηκε πάλι το 167 π.Χ. από τον Αιμίλιο Παύλο και τον 1^ο αιώνα π.Χ. λειτουργούσε σαν αρένα (ιστοσελίδα Ττυριστικού Οδηγού Ιωαννίνων).

Το Μαντείο της Δωδώνης

Η περιοχή της Δωδώνης αποτελεί χώρο μεγάλης λατρευτικής παράδοσης. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές δεν απάντησαν στο ερώτημα για τον ακριβή χρόνο έναρξης της λατρείας στη Δωδώνη, υποθέτουμε όμως ότι άρχισε στην εποχή του Χαλκού και τελείωσε περίπου στο τέλος του 4^{ου} μ.Χ. αιώνα. Η μεγαλύτερη άνθηση του ιερού σημειώνεται τον 3^ο π.Χ. αιώνα. Η πρώτη λατρεία είναι αυτή της Θεάς Γης. Έπειτα όμως το μαντείο αφιερώθηκε στο Δία. Η λατρεία του Δία εισάγεται από τους Θεσπρωτούς και σύντομα εξελίσσεται σε κυρίαρχη λατρεία. Μαζί με το Δία λατρεύεται και η Διώνη, που εκείνη την εποχή τη θεωρούσαν γυναίκα του Δία και οι δύο μαζί αποτελούσαν το ζεύγος των Δωδωναίων θεών. Η λατρεία επικεντρώθηκε στην ιερή βελανιδιά, που ήταν και το κέντρο του μαντείου. Οι χρησμοί του μαντείου δίδονταν μετά την ακρόαση του θροΐσματος της Ιεράς Φηγού, του κελαρύσματος του νερού της ιεράς Πηγής και του κελαηδήματος των περιστεριών που διέμεναν επάνω στη Φηγό.

Η λατρεία του Δωδωναίου Διός τελούνταν από ιερείς που ονομάζονταν Σελλοί ή Ελλοί. Ήταν πραγματικοί ασκητές, έπρεπε να κοιμούνται στη γη, να περπατούν ξυπόλητοι, να μην πλένουν ποτέ τα πόδια τους και ήταν καταδικασμένοι σε αποχή. Ο σκοπός ήταν να είναι σε άμεση και συνεχή επαφή με τη Γη και τον Πατέρα των Θεών και των ανθρώπων και να είναι σε θέση να ερμηνεύουν τα θεϊκά σημάδια. Οι ιερείς του μαντείου ήταν αρχικά μόνο άντρες, αλλά αργότερα προσελήφθησαν και τρεις ηλικιωμένες γυναίκες οι «Πελειάδες». Επί πολλούς αιώνες, το Ιερό ήταν υπαίθριο και οι ιεροπραξίες καθώς και οι μαντείες τελούνταν γύρω από τον χώρο της Ιεράς Φηγού. Μετά τον 4^ο αιώνα π.Χ. τη λατρεία του Δία διαδέχεται η χριστιανική. Η μεγάλη λατρευτική παράδοση της Ιεράς Φηγού και των αρχαίων κτισμάτων συνεχίζεται όπως αποδεικνύεται από τα ερείπια της χριστιανικής βασιλικής του 5^{ου} και 6^{ου} αιώνα.

Στο Μαντείο απευθύνονταν συνήθως οι Ηπειρώτες και οι Μακεδόνες, οι Ακαρνάνες και οι Αιτωλοί, καθώς και κάποιοι από τους υπόλοιπους μη Δωριείς. Το μαντείο αναφέρεται από τον Ηρόδοτο, από τον Όμηρο και τον Αριστοτέλη (Ιστοσελίδα Αγροτουριστικής).

Μνημεία και κτίσματα στον αρχαιολογικό χώρο

Τα κυριότερα μνημεία και κτίσματα στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης είναι:

- **Η Ιερά Οικία:** πρόκειται για ένα κτίσμα διαστάσεων 20,80x19,20 μέτρα. Πρωτοχτίστηκε στις αρχές του 4^{ου} αιώνα π.Χ. αλλά παρουσιάζει τέσσερις τουλάχιστον οικοδομικές φάσεις. Η αρχαιότερη μορφή του ιερού δεν είναι λεπτομερώς γνωστή. Γνωρίζουμε μόνο ότι αρχικά ήταν υπαίθριο με έναν κύκλο χάλκινων λεβήτων σε τρίποδες γύρω από την ιερή βελανιδιά. Ακολούθησαν επεκτάσεις και διορθωτικές επεμβάσεις κατά τον 4^ο, 3^ο και 2^ο αιώνα π.Χ.
- **Το Βουλευτήριο:** πρόκειται για τον χώρο συγκέντρωσης ενός αντιπροσωπευτικού σώματος πολιτών που αποφάσιζε για τα κοινά. Πρόκειται για ένα ορθογώνιο κτίριο κοντά στο Πρυτανείο. Αποτελείται από μια αίθουσα διαστάσεων 43,60 x 32,35 μέτρα και δωρική στοά στην πρόσοψη. Χτίστηκε στα τέλη του 4^{ου} ή αρχές του 3^{ου} αιώνα π.Χ. Πυρπολήθηκε από τους Αιτωλούς το 219 π.Χ., αλλά οικοδομήθηκε ξανά. Το 167 π.Χ. καταστράφηκε από τους Ρωμαίους, αλλά επισκευάστηκε επί Αυγούστου και λειτούργησε ως τα τέλη του 1^{ου} π.Χ. αιώνα. Τα εδώλια κάλυπταν τη νότια πλευρά της αίθουσας συνεδριάσεων ενώ στη βόρεια πλευρά βρίσκονται έξι κίονες ιωνικού ρυθμού. Σώζονται τα θεμέλια, ένα εσωτερικός κίονας, ένας βωμός και μια βάση αγάλματος.
- **Το Στάδιο:** είναι ένα από τα λίγα στάδια με λίθινα καθίσματα 21 ή 22 σειρές και δεν είναι πλήρως ανασκαμμένο. Είναι σύγχρονο με τη δεύτερη οικοδομική φάση του θεάτρου, δηλαδή στα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ.
- **Η Ακρόπολη:** βρίσκεται στη κορυφή του λόφου και περιβάλλεται από το πολυγωνικό τείχος περιμέτρου περίπου 750 μέτρων. Το τείχος είναι του 4^{ου} αιώνα π.Χ. και ενισχύεται με ορθογώνιους πύργους. Διακρίνονται τρεις πύλες. Στο εσωτερικό του τείχους διακρίνονται θεμέλια κτιρίων και υπόγεια δεξαμενή νερού λαξευμένη σε βράχο.

- **Το Πρυτανείο:** πρόκειται για ένα ορθογώνιο οικοδόμημα του 4^{ου} π.Χ. αιώνα με διαστάσεις 17,30x10,70 μέτρα. Είναι το αρχαιότερο κτίσμα του ιερού μετά την Ιερά Οικία. Χρησίμευε ως κατάλυμα των ιερέων του Δία. Στη θέση του σήμερα υπάρχουν ερείπια, καθώς καταστράφηκε το 219 π.Χ. από τους Αιτωλούς.

6.5.3. Χωριά Δωδώνης

Δωδώνη

Αποτελεί το κέντρο του Δήμου Δωδώνης, καθώς έχει το μεγαλύτερο πληθυσμό. Το χωριό είναι χτισμένο στους πρόποδες του όρους Τόμαρος, στην ίδια θέση με την αρχαία πόλη της Ηπείρου. Πρόκειται για μια γραφική τοποθεσία με πλούσια φυσική ομορφιά.

Μαντείο

Βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Ολύτσικα και του όρους Τόμαρου σε υψόμετρο 720 μέτρα. Παλαιότερα ονομαζόταν Αλποχώρι, αλλά καθώς είναι το πλησιέστερο χωριό στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης επικράτησε η ονομασία Μαντείο.

Αγία Αναστασία

Βρίσκεται και αυτό στους πρόποδες του όρους Τόμαρος σε υψόμετρο 680 μέτρων. Κατοικήθηκε από εργαζόμενους στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής, οι οποίοι κατέβηκαν νότια και έχτισαν την εκκλησία της Αγίας Αναστασίας.

Μελιγγοί

Το χωριό αυτό βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Ολύτσικα. Είναι ο χώρος που πρωτοκατοίκησαν οι Σελλοί, οι πρώτοι ιερείς του μαντείου. Το 1994 ιδρύθηκε το λαογραφικό μουσείο Μελιγγών. Στα εκθέματά του βρίσκονται τοπικές ενδυμασίες, υφαντά, εργαλεία και έπιπλα.

Κωστανιάνη

Βρίσκεται στις πλαγιές της Τσοούκας και έχει ιστορική σημασία. Από εκεί κατέβηκε ο Βελισσάριος και πλαγιοκόπησε τους Τούρκους το 1913, με αποτέλεσμα να απελευθερωθούν τα Γιάννενα.

Δραγόψα

Το ορεινό αυτό χωριό αντλεί την ονομασία του από τα πολλά νερά που υπάρχουν στην περιοχή και του δίνουν μια ξεχωριστή ομορφιά.

Μπέρκο

Το χωριό είναι συνοικισμός της Κωστανιανής. Οφείλει το όνομά του σε παλαιά οικογένεια Γιαννιωτών που είχε μεγάλη περιουσία εκεί.

Πολύγυρος

Το χωριό βρίσκεται στο δυτικό μέρος του Δήμου. Κατοικήθηκε από ανθρώπους διαφόρων τόπων και παραδόσεων κι έτσι πήρε το όνομά του. Εκεί βρίσκεται λαογραφικό μουσείο με παραδοσιακά αντικείμενα και φορεσιές που μαρτυρούν τις παραδόσεις του τόπου.

Ελευθεροχώρι

Το Ελευθεροχώρι είναι συνοικισμός του Πολύγυρου. Ονομάστηκε έτσι γιατί την περίοδο της Τουρκοκρατίας δεν πλήρωνε φόρους στους Τούρκους, πράγμα σπάνιο για εκείνη την εποχή.

Ψήνα

Το χωριό αυτό είναι χτισμένο στους πρόποδες του Προφήτη Ηλία. Πήρε το όνομά του από κάποιον Γιαννιώτη που λεγόταν Ψήνας και είχε κτήματα και μεγάλη περιουσία εκεί.

Δραμέσιοι

Βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Τόμαρος και οφείλει την ονομασία του στο γεγονός ότι είναι χτισμένο ανάμεσα στις βελανιδιές. Εκτός από τις όμορφες εκκλησίες που διαθέτει, το χωριό έχει επίσης επιδείξει πλούσια δράση στην Τουρκοκρατία και την κατοχή.

6.5.4. Παράδοση

Σύμφωνα με τη παράδοση, πολλοί είναι οι μύθοι που υπάρχουν σχετικά με τη δημιουργία του μαντείου του Δία στη Δωδώνη. Ο Ηρόδοτος αναφέρει δύο διαφορετικές εκδοχές για την ίδρυση του μαντείου. Η μία αναφέρει ότι οι Φοίνικες πειρατές άρπαξαν δύο γυναίκες από τη Θήβα της Αιγύπτου. Αργότερα έγινε γνωστό, πως η μια τους είχε πουληθεί στη Λιβύη και η άλλη στην Ελλάδα και πως οι δυο τους είχαν ιδρύσει τα πρώτα μαντεία στις χώρες αυτές. Η πρώτη έχτισε το ναό του Άμμωνα Δία στη Σίβα, ενώ η δεύτερη το ναό του Δία στη Δωδώνη. Όταν ο ίδιος ο Ηρόδοτος επισκέφτηκε τη Δωδώνη, ρώτησε για την ίδρυση και οι ιερείς του ναού του είπαν ότι δύο μαύρες περιστέρες, έφυγαν από τη Θήβα, η πρώτη πήγε στη Λιβύη που ίδρυσε το ναό του Δία και η δεύτερη πήγε και κάθισε σε μια βελανιδιά όπου και είπε με ανθρώπινη φωνή στους Δωδωναίους να χτίσουν μαντείο για το Δία.

Άλλοι μυθογράφοι, θεωρούν τις περιστέρες που είχαν ανθρώπινη φωνή, δώρα του Δία στην κόρη του Ήβη. Η μια από αυτές πήγε στη Δωδώνη. Τη στιγμή που έφτανε, ένας ξυλοκόπος ετοιμαζόταν να κόψει την ιερή βελανιδιά του Δία και η περιστέρα τον εμπόδισε. Το ίδιο πουλί παίζει τον ίδιο ρόλο και σε άλλο μύθο, όταν ένας βοσκός ήρθε να ζητήσει από το Δία να του πει το όνομα εκείνου που του είχε κλέψει ένα πρόβατο. Το μαντείο του υπέδειξε τον ένοχο και ο κλέφτης από το θυμό του ετοιμαζόταν να κόψει το δέντρο, όταν μια περιστέρα, που βγήκε από το δέντρο τον εμπόδισε.

Σύμφωνα με άλλο μύθο, οι πρώτοι ιερομάντεις είναι οι Σέλλοι, των οποίων ο προγονός Ελλός, χωρία να γνωρίζει τη σημασία του ιερού δέντρου, επιχείρησε να το κόψει. Ένα περιστέρι όμως που φώλιαζε εκεί τον απέτρεψε από την ανίερη αυτή πράξη. Στη συνέχεια ο Ελλός έγινε ο πρώτος ιερέας του ναού.

Η Δωδώνη ήταν ένα από τα μέρη, όπου ο Δίας ως φίλος των ανθρώπων φανερωνόταν σ' αυτούς με τη φωνή της Φύσης. Λέγεται ότι οι χρησμοί δίνονταν με το θρόισμα των φυλλωμάτων των δέντρων και του ήχου μιας πηγής. Παράλληλα, με τον Δία λατρευόταν στη Δωδώνη και μια θεά η Διώνη, που θεωρούνταν σύζυγος του Δία. Σύμφωνα με την παράδοση, από την Ιερά Φηγό του Μαντείου της Δωδώνης πήρε η θεά Αθηνά το κομμάτι ξύλου που έβαλε στη πλώρη της Αργούς πριν ξεκινήσει η Αργοναυτική Εκστρατεία. Επίσης, στο μαντείο της Δωδώνης είχε έρθει ο Οδυσσεάς

για να πάρει χρησμό σχετικά με την επιστροφή του στην Ιθάκη καθώς και ο ήρωας Αινείας από την Τροία όταν, μετά την καταστροφή της, έλαβε χρησμό για το μέρος που θα έκτιζε τη νέα πόλη τη Ρώμη (Ιστοσελίδα Ελληνικής Πύλης για τον Τουρισμό Υπαίθρου).

6.6. ΚΟΝΙΤΣΑ

Η Κόνιτσα είναι αναμφίβολα μια από τις ομορφότερες ακριτικές περιοχές όχι μόνο της Ηπείρου, αλλά ολόκληρης της Ελλάδας. Βρίσκεται σε υψόμετρο 630 μέτρα και είναι χτισμένη στην πλαγιά του όρους Τραπεζίτσα. Υπάρχουν πολλές υποθέσεις γύρω από την προέλευση του ονόματός της. Επικρατέστερες είναι η άποψη του Ηπειρώτη ιστορικού Π. Αραβαντινού που ισχυρίζεται ότι προέρχεται από την ονομασία της αρχαίας πόλης Κνωσού που σταδιακά μετατράπηκε σε Κόνιτσα, καθώς και η άποψη που υποστηρίζει ότι προέρχεται από τη σλαβική λέξη Konitza, που σημαίνει «αλογοπάζαρο».

Η Κόνιτσα είναι μια πόλη 4.000 κατοίκων χτισμένη κατά το παραδοσιακό στυλ της Ηπειρωτικής αρχιτεκτονικής, με πέτρινα κτίσματα, παλιά αρχοντικά, εκκλησίες και μοναστήρια, πλακόστρωτα σοκάκια και πολιτιστικά μνημεία. Το σκηνικό συμπληρώνεται από τον ποταμό Αώο που ρέει στη δεξιά πλευρά της πόλης και βάζει τη δική του ανεξίτηλη σφραγίδα στη περιοχή (Ιστοσελίδα Ν.Α. Ιωαννίνων).

6.6.1. Ιστορία

Δεν είναι γνωστό ακριβώς πότε χτίστηκε η Κόνιτσα, πάντως η παρουσία του ανθρώπινου στοιχείου στην περιοχή χρονολογείται πριν από 10.000 χρόνια. Η Κόνιτσα αποτελούσε σημείο ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας από την εποχή που ζούσαν οι μολοσσοί και ο Πύρος. Κατά τη περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, μέσα στα πλαίσια της γενικής οχύρωσης χτίστηκαν στη περιοχή αρκετά κάστρα, όπως αυτό που σώζεται στο χωριό Κλειδωνιά.

Η ονομασία «Κόνιτσα» κάνει την εμφάνιση της στη σύγχρονη ιστορία την εποχή του Κωνσταντίνου Πωγωνάτου. Στο διάστημα της Τουρκοκρατίας, από το 1453 έως το 1913 που απελευθερώθηκε τελικά, γνώρισε μεγάλη οικονομική και πολιτιστική

άνθιση και έτυχε ευνοϊκής μεταχείρισης, κυρίως επειδή ήταν ο τόπος καταγωγής της Χάμκως, μητέρας του Αλή Πασά. Το 1775 πέρασε από εκεί ο μεγάλος δάσκαλος του γένους Κοσμάς ο Αιτωλός και ανέπτυξε σπουδαία θρησκευτική δράση στην εξισλαμισμένη από τους Τούρκους περιοχή.

Κατά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η Κόνιτσα υπεβλήθη σε τρομερές δοκιμασίες. Το 1940-41 υπέστη μεγάλες καταστροφές, καθώς πυρπολήθηκε από τους Ιταλούς και δέχτηκε σφοδρές επιθέσεις από συμμορίες Αλβανών. Λίγα χρόνια αργότερα, πριν προλάβει να συνέλθει από τις τραγωδίες του Ελληνοϊταλικού πολέμου, δέχτηκε ένα σοβαρό πλήγμα κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, όπου αφανίστηκαν οικογένειες και καταστράφηκαν ολόκληρες περιουσίες (Περιφέρεια Ηπείρου).

6.6.2. Αξιοθέατα

Γέφυρα Αώου ή Κόνιτσας

Χαρακτηριστικό του ξακουστού αυτού γεφυριού, που χτίστηκε το 1870 από τον Πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντζο από την Πυρσόγιαννη, είναι το μοναδικό τεράστιο τόξο του που ίσως είναι και το μεγαλύτερο στα Βαλκάνια. Το άνοιγμά του είναι 40 μέτρα και το ύψος του 20 μέτρα. Η τοποθεσία που βρίσκεται είναι μαγευτική με τον Αώο ποταμό να ρέει κάτω από την καμάρα του και το φαράγγι του Αώου να εντυπωσιάζει με τη μοναδική φυσική ομορφιά του. Το γεφύρι αυτό, που διατηρεί ακόμα κάτω από την καμάρα του το καμπανάκι που προειδοποιούσε για τους ισχυρούς ανέμους που καθιστούσαν επικίνδυνη τη διάβαση, είναι ένα αληθινό έργο τέχνης και ενώνει κατά ένα μαγικό τρόπο τον ανθρώπινο πολιτισμό με την άγρια φύση. Το 1913 που έφευγαν οι Τούρκοι από την Κόνιτσα επιχείρησαν να το ανατινάξουν αλλά δεν τα κατάφεραν (Τσαντούλας, 16-12-2007).

Γεφύρι της Κλειδωνιάς ή του Βοϊδομάτη

Το μονότοξο αυτό γεφύρι με την μακρόστενη καμάρα χτίστηκε το 1853 και διατηρείται σε καλή κατάσταση μέχρι σήμερα. Βρίσκεται στο χωριό Κλειδωνιά, εκεί που τελειώνει η χαράδρα του Βίκου. Γεφυρώνει τον ποταμό Βοϊδομάτη, γεγονός που του έδωσε τη δεύτερη ονομασία του. Στα παλιά χρόνια, οι κάτοικοι το χρησιμοποιούσαν για να

μετακινηθούν από το Δυτικό Ζαγόρι στην Κόνιτσα. Το γεφύρι αυτό είναι φημισμένο όχι μόνο για την πανέμορφη φυσική τοποθεσία του και την απολαυστική θέα του Βοϊδομάτη που έχει από τη καμάρα του, αλλά και εξ' αιτίας ενός αιματηρού επεισοδίου που έλαβε χώρα εκεί μεταξύ δύο οικογενειών για λόγους τιμής.

Γέφυρα Μαύρης Πέτρας

Το εντυπωσιακό αυτό πέτρινο γεφύρι βρίσκεται στο χωριό Πουρνιά, περίπου 45 λεπτά με το αυτοκίνητο από την Κόνιτσα. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς χτίστηκε, υπολογίζεται όμως ότι ήταν γύρω στα 1853. Αρχικά το γεφύρι ήταν δίτοξο, με το πέρασμα των αιώνων όμως σώθηκε μόνο η κεντρική του καμάρα που έχει άνοιγμα 20,50 μέτρα. Δίπλα στο γεφύρι υπάρχει μια μοναδική βραχογραφία του Παντοκράτορα που έχει σχεδιαστεί για να προστατεύει τους διαβάτες.

Γεφύρι της Ζέρμας

Το πέτρινο αυτό γεφύρι βρίσκεται στη κοιλάδα του ποταμού Σαραντάπορου, μεταξύ των χωριών Πλαγιάς και Δροσοπηγής. Χτίστηκε το 1747 και πήρε το όνομά του από την παλαιότερη ονομασία του χωριού Πλαγιά που ήταν Ζέρμα. Είναι δίτοξο γεφύρι και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξ' αιτίας της οξυκόρυφης απόληξης τόσο του μεγάλου όσο και του μικρού τόξου του.

Αρχοντικό της Χάμκως

Στην περιοχή της Άνω Κόνιτσας σώζεται το αρχοντικό του Ζεϊνέλ Μπέη, πατέρα της Χάμκως. Η Χάμκω ήταν η ξακουστή μητέρα του Αλή Πασά. Το αρχοντικό, που είναι ερειπωμένο στις μέρες μας, πρέπει να χτίστηκε μεταξύ του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Το μεγαλύτερο τμήμα του αποτελεί σήμερα μέρος εργασιών αναστήλωσης και διαμόρφωσης του χώρου, ώστε να δημιουργηθεί ένα αρχαιολογικό και πολιτιστικό πάρκο με υπαίθριο θέατρο και χώρους αναψυχής για τους επισκέπτες (Γεωτρόπιο, τεύχος 395).

Αρχοντικό Χουσεϊν Σίσκο Μπέη

Το Αρχοντικό Χουσεϊν Σίσκο Μπέη βρίσκεται στην Άνω Κόνιτσα. Χτίστηκε το 1771, αλλά η σημερινή του μορφή διαμορφώθηκε το 1845. Πρόκειται για ένα όμορφο διώροφο κτίριο χτισμένο σύμφωνα με τον Κονιτσιώτικο ρυθμό, αλλά με αρκετές ξένες επιρροές. Το εσωτερικό του είναι όλο διακοσμημένο με ξύλο και χαρακτηρίζεται από

άνεση και απλότητα. Δυστυχώς υπέστη σοβαρές ζημιές μετά το σεισμό 1996 και βρίσκεται σε διαδικασία αναστήλωσης.

Τζαμί Σουλτάν Σουλεϊμάν

Το μοναδικό τζαμί που συναντάμε στην περιοχή της Κόνιτσας χτίστηκε στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, πιθανότατα το 1536. Βρίσκεται στη Κάτω Κόνιτσα και σώζεται ερειπωμένο. Ιδρυτής του θεωρείται ο Σουλτάν Σουλεϊμάν ο μεγαλοπρεπής που ήταν κυρίαρχος της περιοχής από το 1494 ως το 1566. Δίπλα από το τζαμί υπάρχει Μουσουλείο που διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση καθώς και ένα γραφικότατο καλντερίμι (Τσαντούλας, 16-12-2007).

Ποταμός Αώος

Ο Αώος έχει τις πηγές του βόρεια του Μετσόβου και κατευθύνεται βορειοδυτικά. Περνάει από τα βουνά Σμόλικας και Γκαμήλα, διασχίζει τη χαράδρα του Αώου που είναι μια από τις μεγαλύτερες ελληνικές χαράδρες με μήκος 10 χιλιόμετρα και βάθος 2.000 μέτρα και βγαίνει στον κάμπο της Κόνιτσας. Από εκεί καταλήγει στην Αλβανία αφού πρώτα συναντήσει τους Βοϊδομάτη και Σαραντάπορο και χύνεται τελικά στην Αδριατική. Ενώ το συνολικό μήκος του φτάνει τα 260 χιλιόμετρα, μόνο 76 χιλιόμετρα κυλάνε σε ελληνικό έδαφος. Τα νερά των πηγών του συγκεντρώνονται με τη βοήθεια μιας τεχνητής λίμνης και διοχετεύονται τελικά στον ποταμό Άραχθο (Ιστοσελίδα Περιβαλλοντικού Ενδιαφέροντος).

Ποταμός Σαραντάπορος

Ο ποταμός Σαραντάπορος πηγάζει από την ανατολική πλευρά του Γράμμου. Έχει μήκος 50 χιλιόμετρα μέχρι να καταλήξει στο σημείο όπου συμβάλλει με τον ποταμό Αώο. Η κοίτη του Σαραντάπορου είναι αρκετά φαρδιά, σε κάποια σημεία όμως όπως είναι αυτό που περνάει από τα χωριά της Κόνιτσας Αμάραντος και Καβάσιλα ο ποταμός στενεύει. Παλιότερα ο ποταμός στολιζόταν και από αρκετά παραδοσιακά πέτρινα γεφύρια. Επειδή όμως βρίσκεται πολύ κοντά στα σύνορα της χώρας, ο ελληνικός στρατός αναγκάστηκε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου να τα ανατινάξει σχεδόν όλα για να προφυλάξει τα σύνορα.

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας και Λαογραφίας

Βρίσκεται μέσα στην Κόνιτσα και περιλαμβάνει μια τεράστια ποικιλία ειδών από τη χλωρίδα και την πανίδα της Ηπείρου. Ο επισκέπτης μπορεί να δει τα άγρια και σπάνια ζώα της περιοχής καθώς και αναρίθμητα είδη δένδρων και φυτών. Ακόμη, στα εκθέματά του βρίσκονται παραδοσιακές φορεσιές και είδη της καθημερινής ζωής, καθώς και πολεμικά αντικείμενα από τους δύο παγκόσμιους πολέμους του 1913 και του 1940.

Φωτογραφική Έκθεση Κόνιτσας

Η πλούσια φωτογραφική έκθεση της Κόνιτσας και της ευρύτερης περιοχής στεγάζεται στο αναστηλωμένο κτίριο του Μουσουλμανικού Ιεροδιδασκαλείου, που οικοδομήθηκε γύρω στο 1869-70 με ιδρυτή τον σείχη Ζουραμπή. Περιλαμβάνει μια τεράστια συλλογή φωτογραφιών από όλα τα αξιόλογα ιστορικά μνημεία και τα προϊστορικά ευρήματα της περιοχής, καθώς και τα φυσικά τοπία που περιβάλλουν την πόλη.

Περιβαλλοντικό Εκπαιδευτικό Πάρκο Μπουραζάνι

Το πάρκο αυτό βρίσκεται στο χωριό Μπουραζάνι που απέχει μόλις 12 χιλιόμετρα από την Κόνιτσα. Ιδρύθηκε το 1974 σε έκταση 120 εκταρίων που διαμορφώθηκε έτσι ώστε να στεγάσει πολλά σπάνια είδη άγριων ζώων. Στον υπέροχο αυτό χώρο ζουν περίπου 850 ελάφια, ζαρκάδια, αγριογούρουνα, αγριοπρόβατα, κρι-κρι και πολλά άλλα είδη. Υπάρχει η δυνατότητα ξενάγησης και ενημέρωσης για τη ζωή των ζώων και του περιβάλλοντός τους (Τσαντούλας, 16-12-2007).

Μουσείο μαστόρων Πυρσόγιαννης

Το μουσείο αυτό βρίσκεται στο χωριό Πυρσόγιαννη που απέχει περίπου 30 χιλιόμετρα από την Κόνιτσα. Στεγάζεται στο κτίριο του παλιού σχολείου που έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο. Οι κάτοικοι της Πυρσόγιαννης είναι ιδιαίτερα φημισμένοι για τη σπουδαία τέχνη τους και αυτό είναι φανερό και από τα εκθέματα του μουσείου μαστόρων. Ο επισκέπτης πληροφορείται για την ιστορία και την τέχνη των μαστόρων της περιοχής, για τα εργαλεία, τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης καθώς και για την αρχιτεκτονική με πέτρινα σκαλίσματα (Ιστοσελίδα τουριστικού οδηγού Ιωαννίνων).

Μονή Στομίου

Η Μονή Στομίου είναι χτισμένη σε μια πραγματικά εντυπωσιακή τοποθεσία, σε έναν κατακόρυφο βράχο πάνω στο βουνό Τύμφη, μέσα στη χαράδρα του ποταμού Αώου. Πήρε την ονομασία της από το στενό πέρασμα που αφήνουν τα βράχια στον Αώο, το οποίο μοιάζει με στόμιο. Μπαίνοντας στο μοναστήρι υπάρχει μια σειρά από κελιά στα αριστερά και την εκκλησία στα δεξιά. Χτίστηκε το 1774, αλλά τα κελιά κατασκευάστηκαν αργότερα αφού το 1943 οι Γερμανοί έκαψαν ολόκληρο το μοναστήρι με εξαίρεση την εκκλησία. Χαρακτηριστικό της μονής είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο της.

Μονή Μολυβδοσκεπάστου

Πρόκειται για μια υπέροχη μονή που βρίσκεται μόλις 100 μέτρα από τα σύνορα της Ελλάδας με την Αλβανία ακριβώς δίπλα στον ποταμό Αώο. Χτίστηκε τον 14^ο αιώνα και πήρε το όνομά της από τις μεγάλες μολύβδινες πλάκες που την σκέπαζαν παλαιότερα. Στην μοναδική είσοδο του μοναστηριού υπάρχει το ψηλό καμπαναριό και στην άκρη της νότιας πλευράς του φαίνεται μια σειρά από κελιά που έχουν ανακαινισθεί πρόσφατα. Πέτρινα τείχη περιβάλλουν όλο το χώρο της μονής, τα οποία κλείνουν μέσα τους όχι μόνο την υπέροχη βυζαντινή εκκλησία με τον επιβλητικό τρούλο, το ξυλόγλυπτο τέμπλο και τη ξύλινη πόρτα, αλλά και ένα μικρότερο καμπαναριό (Κουσούνης, 8-11-2003).

Ναός Αγίων Αποστόλων

Βρίσκεται έξω από το χωριό Μολυβδοσκέπαστη, περίπου 15 χιλιόμετρα από την Κόνιτσα. Η εκκλησία που είναι ιδιαίτερα παλιά αφού χτίστηκε το 1298 και βρίσκεται ακριβώς πάνω στα σύνορα της Ελλάδας με την Αλβανία. Πρόκειται για μια τρίκλιτη βασιλική με τρούλο, η οποία τοιχογραφήθηκε το 1578.

Ναός Αγίου Νικολάου

Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου βρίσκεται στην Άνω Κόνιτσα και αποτελεί τον ενοριακό ναό της. Χτίστηκε το 1842 και φημίζεται για την επιβλητικότητά της. Το σχήμα της εκκλησίας είναι ορθογώνιο και διαθέτει τόσο μικρούς όσο και μεγάλους τρούλους. Στο εσωτερικό της, υπάρχει ξύλινο τέμπλο που διακοσμείται από οχτώ μεγάλες εικόνες και τριάντα μικρότερες στοιχισμένες σε δύο σειρές. Η πλειοψηφία των μικρών εικόνων χρονολογούνται από το 1850 και μετά.

6.6.3. Παράδοση

Υπάρχουν πολλά παραδοσιακά έθιμα που αναβιώνουν σε αρκετές κοινότητες γύρω από την Κόνιτσα και κρατούν ζωντανά τα ήθη και τις παραδόσεις αιώνων. Τις περισσότερες φορές συνοδεύονται από πανηγυρικές εκδηλώσεις. Τα πιο γνωστά έθιμα και εκδηλώσεις είναι (Τηνιακός, 19-10-2008):

- **Βραδιά Τσίπουρου:** διοργανώνεται κάθε χρόνο στα τέλη του Νοέμβρη και αποτελεί το επιστέγασμα μιας κουραστικής δραστηριότητας που λαμβάνει χώρα όλο το μήνα. Ο κόσμος συγκεντρώνεται από νωρίς και φέρνει μαζί του άφθονο τσίπουρο, γλυκά και πίτες. Η παρουσία παραδοσιακής κομπανίας φροντίζει για τη διασκέδαση των επισκεπτών με γνήσια ηπειρωτική μουσική.
- **Παραμονή Χριστουγέννων:** οι κάτοικοι του χωριού Πουρνιά, που βρίσκεται κοντά στη Κόνιτσα, αναβιώνουν κάθε χρόνο την παραμονή των Χριστουγέννων ένα παλιό παραδοσιακό έθιμο. Σηκώνονται νωρίς το πρωί και ανάβουν μια τεράστια φωτιά στην πλατεία του χωριού. Έπειτα περνούν από σπίτι σε σπίτι και λένε τα κάλαντα, κρατώντας μαγκούρες στο χέρι με τις οποίες χτυπούν όποιον πετύχουν στο δρόμο τους. Οι κάτοικοι τους δίνουν στρογγυλά καρβέλια αντί για χρήματα και η πανηγυρική διάθεση κρατά μέχρι το βράδυ.
- **Το Ζιαφέτι:** αυτό το έθιμο αναβιώνει στη Μολυβδοσκεπαστή, που βρίσκεται κοντά στη Κόνιτσα και σχετίζεται με τη γιορτή που διοργανώνεται για τους μετανάστες όταν αυτοί επιστρέφουν στην πατρίδα τους. Το Ζιαφέτι λαμβάνει χώρα έξω στους δρόμους, συνήθως στην αυλή κάποιας εκκλησίας και περιλαμβάνει φαγοπότι με ψητό κρέας και κρασί και χορό με τη συνοδεία παραδοσιακών συγκροτημάτων.

Στη Μολυβδοσκεπαστή, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να επισκεφθεί το εργαστήριο τσίπουρου. Εκεί μπορεί να παρακολουθήσει οργανωμένη ξενάγηση σχετικά με τον τρόπο παρασκευής τόσο του τσίπουρου όσο και άλλων τοπικών προϊόντων.

6.6.4. Δραστηριότητες

Σκι

Για τους λάτρεις των χειμερινών σπορ, υπάρχει το χιονοδρομικό κέντρο της Βασιλίτσας. Βρίσκεται στα όρια του νομού Ιωαννίνων και Γρεβενών με το μεγαλύτερο κομμάτι του, μέσα στο νομό Γρεβενών. Πρόκειται για ένα σύγχρονο χιονοδρομικό κέντρο με συνολικά 18 πίστες και συνολικό μήκος αυτών 19,5 χιλιομέτρων. Κατά τους χειμερινούς μήνες είναι αδύνατο να μην λειτουργεί καθώς το σημείο στο οποίο βρίσκεται πάντα έχει ικανοποιητική ποσότητα χιονιού. Το υψόμετρο φτάνει μέχρι τα 2.000 μέτρα και εκεί υπάρχουν σαλέ και ορειβατικά καταφύγια (Ιστοσελίδα in.gr).

Πεζοπορία

1^η Διαδρομή: η πρώτη διαδρομή ξεκινάει από την Κόνιτσα και καταλήγει στην Μονή Στομίου. Πρόκειται για μια διαδρομή 5 χιλιομέτρων. Ξεκινάει από το πέτρινο γεφύρι της Κόνιτσας σε υψόμετρο 440 μέτρα και ακολουθεί το χωματόδρομο που καταλήγει στο μικρό υδρευτικό φράγμα. Στη συνέχεια ακολουθεί το παλιό μονοπάτι μέχρι το μοναστήρι το οποίο βρίσκεται στην κορυφή ενός κάθετου βράχου πάνω από το ποτάμι. Το μήκος της διαδρομής είναι 5 χιλιόμετρα και η διάρκεια περίπου μιάμιση ώρα.

2^η Διαδρομή: η δεύτερη διαδρομή ξεκινά από την Αετομιλίτσα σε υψόμετρο 1.500 μέτρα και καταλήγει στην Επάνω Αρένα. Ξεκινάει από το χωριό Αετομιλίτσα και ακολουθεί ανατολική πορεία ανηφορίζοντας συνεχώς. Ο πεζοπόρος θα περιπλανηθεί σε πυκνά δάση οξιάς, Αλπικά λιβάδια και σε Αλπικές λιμνούλες σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 2.000 μέτρων. Η διάρκεια της πεζοπορίας είναι μόλις 2,5 ώρες.

3^η Διαδρομή: η Τρίτη ξεκινάει από το Πλικάτο και καταλήγει στην υψηλότερη κορυφή του Γράμμου. Πρόκειται για μια διαδρομή 10 χιλιομέτρων. Ξεκινά από το χωριό Πλικάτο σε υψόμετρο 1.300 μέτρα και ακολουθεί ένα στενό μονοπάτι. Περνάει από το ρέμα Μεσοπόταμος και συνεχίζει η διαδρομή μέσα σε πυκνά δάση από έλατα. Στην συνέχεια ακολουθούν ανηφορικά μονοπάτια με μεγάλη κλίση, περνάει Αλπικά λιβάδια και φτάνει στην κορυφή του Γράμμου σε υψόμετρο 2.500 μέτρων. Αν οι

καιρικές συνθήκες είναι καλές η διάρκεια της πεζοπορίας είναι 4 ώρες. Η διαδρομή αυτή γίνεται με ασφάλεια από τον Μάη έως τον Οκτώβριο.

4^η Διαδρομή: η τέταρτη διαδρομή ξεκινάει από το Δίστρατο και καταλήγει στη κορυφή της Βασιλίτσας. Πρόκειται για μια διαδρομή 8 χιλιομέτρων. Ξεκινάει από το Δίστρατο και ακολουθεί ανατολική πορεία. Περνώντας μέσα από δάση οξιάς και μαύρης πεύκης φτάνει μέχρι τον αυχένα του βουνού. Τέλος ακολουθεί νότια πορεία μέχρι να φτάσει στη κορυφή της Βασιλίτσας. Το μήκος της διαδρομής είναι 8 χιλιομέτρων και η διάρκεια είναι περίπου 4,5 ώρες, λόγω της ανηφορικής πορείας που ακολουθεί (Ιστοσελίδα Trekking Hellas).

Parapente

Οι λάτρεις του συγκεκριμένου σπορ, είναι απαραίτητο να επισκεφτούν την Κόνιτσα, διότι η Κόνιτσα διαθέτει ειδικά διαμορφωμένη πίστα στον λόφο του Προφήτη Ηλία. Η προσγείωση γίνεται στο χώρο της Αναγνωστοπούλειου Σχολής και η υψομετρική διαφορά είναι 500 μέτρα.

Ορειβασία

Για τους λάτρεις της ορειβασίας τα βουνά της Κόνιτσας προσφέρουν αξιόλογες διαδρομές. Πρόκειται για τα βουνά Γράμμος και Σμόλικας, το οποίο είναι και το δεύτερο ψηλότερο στην Ελλάδα. Τα δύο βουνά προσφέρουν ιδανικές διαδρομές καθώς οι πλαγιές τους είναι σχετικά ομαλές χωρία απότομα περάσματα (Υφυπουργείο Αθλητισμού, 2006).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Άρθρα και Βιβλία)

Άγνωστος Συντάκτης, 18-5-2008, Ταξίδια Ήπειρος: Πηγή Ζωής, περιοδικό ΒΗMagazino, Αθήνα.

Αγροτουρισμός, 2004-2005, περιοδική έκδοση της εφ. Το Βήμα, τεύχη 1 έως 14, Αθήνα.

Αγροτουριστική Α.Ε., 2006-2008, τεύχη 12 έως 28, Αθήνα.

Γεωτρόπιο, εβδομαδιαίο περιοδικό της εφ. Ελευθεροτυπία, τεύχη 240-450.

Ε.Ο.Τ. Ιωαννίνων, 2006, Στοιχεία για τον αγροτουρισμό του Νομού Ιωαννίνων.

Καϊτανίδης Μ., 31-7-2004, Διακοπές σε ..... βουνά και λαγκάδια, εφ. Τα Νέα, Αθήνα.

Κομίλης Π., Βαγιωνής Ν., 1999, Τουριστικός Σχεδιασμός-Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, Προπομπός, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 8-11-2003, Θα αξιοποιηθούν και τουριστικά τα μοναστήρια , εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 6-6-2004, Θεμέλια στην τουριστική ανάπτυξη ο πολιτισμός και το περιβάλλον, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 3-1-2004, Πράσινο φως σε έξι επενδυτικά σχέδια αγροτουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Λιβανός Δ., 14-5-1995, Ο ειδικός τουρισμός θα φέρει τουρίστες, εφ. Επενδυτής, Αθήνα.

Περιφέρεια Ηπείρου, 2006, Μελέτη τουριστικού κλάδου του Νομού Ιωαννίνων.

Ρούπας Β., 1997, Τουριστική γεωγραφία της Ελλάδας, Παπαζήση, Αθήνα.

Σπίτι στο λιβάδι, 2007-2008, ένθετη έκδοση της εφ. Agrenda, τεύχη 90-154, Αθήνα.

Σταμπόγλης Δ., 2-11-2003, Ενισχύεται και ο αγροτουρισμός-Πρόγραμμα επισκέψεων 200.000 μαθητών σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Τηνιακός Λ., Χαράμη Ο., 19-10-2008, Γιορτές Τσίπουρου, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Τσαντούλας Α., 5-1-2008, Γιάννενα η γη των μύθων και των θρύλων, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Τσαντούλας Α., 16-12-2007, Κόνιτσα στον Σαλπιγκτή Μάχη, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Τσαντούλας Α., 18-10-2007, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων το αρχοντικό κεφαλοχώρι, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Υφυπουργείο Αθλητισμού, 2006, Διαδρομές περιπέτειας στην Ελλάδα, Αθήνα.

Ιστοσελίδες

<http://www.about-ioannina.gr> → Πλήρης τουριστικός οδηγός για τα Ιωάννινα

<http://www.agrotour.gr> → Αγροτουριστική Α.Ε.

<http://www.agrotravel.gr> → Επίσημη Ελληνική Πύλη για τον Τουρισμό Υπαίθρου

<http://www.greenpage.gr> → Ιστοσελίδα περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος

<http://www.in.gr> → Ιστοσελίδα ενημέρωσης in.gr

<http://www.nomioan.gr> → Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7:

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη των αναξιοποίητων περιοχών βασίζεται κυρίως στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, την τουριστική ζήτηση και προσφορά, τα αστικά κέντρα και τα δίκτυα μεταφορών. Κύριο πρόβλημα του τουρισμού είναι η υποβάθμιση των πόρων αυτών στους οποίους βασίζεται. Στα πλαίσια της παγκόσμιας περιβαλλοντικής συνειδητοποίησης, νέες εναλλακτικές δραστηριότητες και μορφές τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός κατακτούν ολοένα και περισσότερο έδαφος.

Ο αγροτουρισμός είναι μια ειδική μορφή τουρισμού που συγκροτεί ένα εξειδικευμένο προϊόν με διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση. Είναι μια επιτυχημένη ευρωπαϊκή πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου, που εφαρμόζεται επιτυχώς τα τελευταία χρόνια για να αντιμετωπίσει σημαντικά προβλήματα, όπως η ερήμωση της υπαίθρου, η αστυφιλία και η μείωση της αγροτικής παραγωγής.

Οι μορφές αγροτουρισμού που κυριαρχούν σε άλλες χώρες και έχουν ως βάση το μεγαλογεωργό ως κύριο επιχειρηματικό φορέα δεν μπορούν να εφαρμοστούν στην Ελλάδα, είτε για λόγους γεωγραφικής κα πολιτιστικής ιδιαιτερότητας είτε για λόγους λειτουργικούς, αφού ιστορικά η Ελλάδα δε διαθέτει μεγάλες γεωργικές εκτάσεις (αγροκτήματα) που θα μπορούσε κανείς να τις εκμεταλλευτεί, ούτε συγκροτημένη αγροτική επιχειρηματική βάση που να δικαιολογεί την ανάπτυξη ολοκληρωμένων προγραμμάτων.

Συγκρίνοντας τα δύο σχήματα που διεθνώς έχουν αναπτυχθεί στον αγροτουρισμό και λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού αγροτικού χώρου, διαπιστώνεται ότι η μορφή που ταιριάζει περισσότερο στην ελληνική πραγματικότητα είναι το σύστημα της φιλοξενίας σε αγροτουριστικά καταλύματα Bed and Breakfast. Η διαπίστωση αυτή στηρίζεται στην συγκριτική αντιπαράθεση ποιοτικών στοιχείων και ποσοτικών κυρίως μεγεθών που χαρακτηρίζουν τις συνθήκες και τις προϋποθέσεις εφαρμογής της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού στον ελλαδικό χώρο.

Συνεπώς, ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα στηρίζεται σε μια άλλη βάση και είναι συνδεδεμένος με την τοπική ιδιαιτερότητα κάθε περιοχής και το βαθμό ανάπτυξης των τοπικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Ωστόσο, επισημαίνονται τα κυριότερα προβλήματα και αδυναμίες από την εφαρμογή του αγροτουρισμού που έχουν σχέση με τους επενδυτές (έλλειψη εμπειρίας και επιχειρηματικών ικανοτήτων), με την έλλειψη εμπειρίας και υποδομής των αρμόδιων φορέων και με την ιδιομορφία (ορεινές και μειονεκτικές) των περιοχών που εφαρμόζονται τα προγράμματα.

Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα είναι μια πρωτόγνωρη και περιορισμένη δραστηριότητα που είναι εξαρτημένη από τον παραδοσιακό τουρισμό και τις εγγενείς αδυναμίες του, που έχουν σχέση με τα γενικότερα διαρθρωτικά και λειτουργικά προβλήματα του ελληνικού τουρισμού. Η ανάπτυξή του χαρακτηρίζεται από την έλλειψη εθνικού σχεδιασμού, καθώς και την έλλειψη συνολικής καταγραφής της υπάρχουσας αγροτουριστικής υποδομής της χώρας και του προσανατολισμού της.

Επιπλέον, στην Ελλάδα προωθήθηκε κυρίως ο ιδιωτικής πρωτοβουλίας αγροτουρισμός που αποτελείται από τα διάφορα καταλύματα τα οποία λειτουργούν στις αγροτικές περιοχές. Επίσης, ο αγροτουρισμός αποκτά διαφορετικά χαρακτηριστικά από ότι σε άλλες χώρες που προσδιορίζονται από τη φύση της αγροτικής κοινωνίας. Χαρακτηριστικό στοιχείο του αγροτουρισμού στην Ελλάδα είναι η κοινωνικότητα και όχι η ενεργή συμμετοχή στην αγροτική παραγωγική διαδικασία.

Πάντως, σε κάθε περίπτωση, ο αγροτουρισμός δεν αποτελεί πανάκεια, ούτε παρέχει τη δυνατότητα επίλυσης οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων των περισσότερων αγροτικών περιοχών. Όμως, αποτελεί μια εναλλακτική προσέγγιση στο πρόβλημα της αναπτυξιακής τους στασιμότητας και μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατάλληλα από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης για δρομολόγηση αναπτυξιακών πρωτοβουλιών με στόχο την αναζωογόνηση και την οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση του τοπικού ιστού των ορεινών και μειονεκτικών τουριστικών προορισμών.

Η Ελλάδα με τη μεγάλη οικιστική της διασποράς, την πολυνησιακή της συγκρότηση, τις μορφολογικές της αντιθέσεις, τις διαφοροποιημένες κλιματολογικές της συνθήκες, την πλούσια ιστορική, αρχιτεκτονική και πολιτιστική της κληρονομιά, συγκεντρώνει πολλές προϋποθέσεις για μια ευρεία κλίμακα ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Όσον αφορά τον νομό Ιωαννίνων, ο νομός αυτός διαθέτει πλουσιοπάροχα και μάλιστα διάσπαρτα σε ολόκληρη την περιοχή, τους αναγκαίους μη αναπαραγόμενους πόρους, που μπορούν να του διασφαλίσουν αειφόρο τουριστική και κατ' επέκταση κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη.

Το γεγονός ότι ο νομός Ιωαννίνων αποτελεί ήδη το διοικητικό, πολιτισμικό και οικονομικό κέντρο ολόκληρης της Ηπείρου, καθιστά το έργο της τουριστικής του ανάπτυξης επιβεβλημένο, γιατί μπορεί και οφείλει να αποτελέσει το μοντέλο για τους υπόλοιπους νομούς της περιφέρειας, στο πλαίσιο ενός επιχειρησιακού σχεδίου αρμονικής ανάπτυξης διάφορων μορφών τουρισμού.

Η τουριστική ανάπτυξη όπως πραγματοποιείται σε ελάχιστες περιοχές (Ζαγοροχώρια, Μέτσοβο, Κόνιτσα) και η υπερσυγκέντρωση σε αυτές του τουριστικού προϊόντος, δεν αποτελεί ορθολογική λύση ούτε για τις ίδιες, ούτε για τον νομό. Οι κάτοικοι των περιοχών αυτών, εγκαταλείποντας σταδιακά, χάριν του τουρισμού, τις παραδοσιακές τους δραστηριότητες, συμβάλλουν εν αγνοία τους στην υποβάθμιση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτουν. Η σκηνοθετημένη αντί της φυσικής ζωής του χωριού, μόνο βραχυπρόθεσμα οφέλη μπορεί να επιφέρει.

Η τουριστική βιομηχανία ή το τουριστικό σύστημα του νομού Ιωαννίνων, σε αντίθεση με τις τουριστικά ανεπτυγμένες ορεινές περιοχές της Ε.Ε. δεν αναπτύσσεται στη βάση ενός πλήρως μελετημένου και ολοκληρωμένου μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου επιχειρησιακού σχεδιασμού. Παρά το γεγονός ότι διαπιστώνονται αξιόπαινες επί μέρους δράσεις, οι οποίες είναι όμως αποσπασματικές και μη ενταγμένες σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης, αποδεικνύονται αναποτελεσματικές.

Τα μεγάλα έργα υποδομής, τα οποία βρίσκονται σε εξέλιξη στον νομό Ιωαννίνων, δεν αποτελούν πανάκεια για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, εάν δεν συνοδεύονται ή ακριβέστερα εάν δεν έχουν προηγηθεί άλλες επί μέρους ουσιαστικές δράσεις υποστήριξης.

Για παράδειγμα, χαρακτηρίσαμε εξ' αρχής τον νομό Ιωαννίνων ως περιοχή η οποία κατ' εξοχήν προσφέρεται για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και του οικολογικού τουρισμού. Άλλωστε, πρόκειται για κοινή διαπίστωση όλων των μέχρι τώρα μελετών που εκπονήθηκαν για την περιοχή. Παρ' όλα αυτά διαπιστώνεται ότι ο νομός Ιωαννίνων δεν έχει αποκτήσει μέχρι σήμερα, αγροτουριστική ταυτότητα, ίσως γιατί

υποτιμήθηκε ο ρόλος και η αξία των αγροτοκτηνοτροφικών δραστηριοτήτων ως πηγή τοπικής ανάπτυξης και ευμάρειας για τους κατοίκους.

Εάν οι τοπικοί φορείς (Περιφέρεια, Νομαρχία, Δήμοι, Επιμελητήρια κ.λπ.) κατά βάθος δεν πιστεύουν και κατ' επέκταση δεν πείθουν τους κατοίκους, ότι τα παραδοσιακά προϊόντα της περιοχής, οι παραδόσεις τα ήθη και τα έθιμα, αποτελούν για τους ίδιους πολύτιμη κληρονομιά, για την οποία πρέπει να είναι υπερήφανοι και να σέβονται, τότε είναι αδύνατον να προσποηθούν και να πείσουν για την αξία τους, τους τρίτους δηλαδή τους επισκέπτες-τουρίστες.

Ακόμη, η δημιουργία ισχυρών εμπορικών ονομάτων, η σωστή διαφήμιση και προώθηση των προϊόντων, η δημιουργία αποθεματικών, η εισαγωγή καινοτομιών τόσο για τα ίδια τα προϊόντα όσο και για τη διαδικασία παραγωγής, είναι θέματα που πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη, αν η βασική επιδίωξη είναι η εξασφάλιση πραγματικής βιωσιμότητας των αγροτουριστικών επιχειρήσεων του νομού.

Στην ανωτέρω διαπίστωση θα μπορούσε να βοηθήσει η πραγματοποίηση δικτύων συνεργασίας μεταξύ αγροτουριστικών επιχειρήσεων (cluster τουρισμού). Ήδη μέσα από τη Κοινοτική πρωτοβουλία Leader + έχουν δημιουργηθεί δύο δίκτυα τουριστικών επιχειρήσεων, τα οποία ως βασική προτεραιότητα έχουν την προβολή της περιοχής αλλά και των ίδιων των επιχειρήσεών τους με σκοπό την αύξηση της πελατείας τους. Είναι επομένως απαραίτητο για λόγους ανταγωνισμού, η ίδρυση ενός ή και περισσότερων ανάλογα με τις ανάγκες της περιοχής δικτύων επιχειρήσεων αγροτουρισμού, τόσο για την προώθηση και την προβολή τους αλλά και για την καλύτερη οργάνωση του τουριστικού τους προϊόντος ώστε να είναι ετοιμοπόλεμοι στον διεθνή και εγχώριο ανταγωνισμό.

Είναι ανάγκη το ταχύτερο δυνατό να θεσπιστούν κανόνες εισόδου και ενασχόλησης επαγγελματιών με τον αγροτουρισμό, έτσι ώστε να διασφαλιστεί το περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές. Η κατάρτιση των επαγγελματιών αυτών αλλά και των εργαζομένων σε αγροτουριστικές μονάδες είναι ακόμη ένα σημείο στο οποίο διαφέρουν οι Ελληνικές από τις ξένες αγροτουριστικές μονάδες. Έτσι, θεωρείται απαραίτητο να εκπαιδευτούν οι εργαζόμενοι ώστε να παρέχουν υπηρεσίες ποιότητας.

Τέλος, ο ελληνικός τουρισμός μέσα σε πενήντα χρόνια (1950-2000) κατόρθωσε από παρίας της εθνικής οικονομίας να μετεξελιχθεί σε πραγματική τουριστική βιομηχανία,

με τεράστια συμβολή στην συνολική ανάπτυξη της χώρας, συμμετέχοντας με υψηλά ποσοστά στο ΑΕΠ, προσφέροντας απασχόληση σε σημαντικό ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της χώρας και διανοίγοντας ευοίωνες προοπτικές ανάπτυξης για το μεσοβραχυπρόθεσμο χρονικό διάστημα.

Στην όλη στρατηγική ανάπτυξης του τουριστικού τομέα της Ελλάδας, πρωτεύουσα θέση πρέπει να κατέχει ο αγροτουρισμός με τον οποίο θα συντελεστεί η αναδιάταξη των οικονομικο-κοινωνικών παραγωγικών δυνάμεων και μέσα από τον οποίον η οργάνωση της υπαίθρου θα συντελείται υπό καθεστώς “ αειφορίας” και σεβασμού προς το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Βιβλία και Άρθρα)

Άγγελος Γιάννης, 10-1-2004, Επτά νέοι άξονες ανανέωσης του τουρισμού, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 11-10-2003, Απροστάτευτες οι ..... προστατευμένες περιοχές, Το Βήμα, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 20-3-2004, Ενισχύσεις για τις ΜΜΕ στο πλαίσιο περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων-Στόχος, η ενίσχυση ανταγωνιστικότητας-καινοτομίας σε μεταποίηση, τουρισμό, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 6-12-2003, Επιχειρηματικές ευκαιρίες για νέους και γυναίκες, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 3-7-2004, Νεανική και γυναικεία επιχειρηματικότητα, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, Ιανουάριος 2007, Ξένιος Δίας Κοζάνης-Νέες μορφές συλλογικής προώθησης της ποιότητας στον τουρισμό, περιοδικό Τουρισμός & Οικονομία, τεύχος 325, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 13-9-2003, Ποιοτικός εκσυγχρονισμός μικρών καταλυμάτων και Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας των τουριστικών ΜΜΕ, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 19-6-2004, Ποιοτικός εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 18-5-2008, Ταξίδια Ήπειρος: Πηγή Ζωής, περιοδικό ΒΗMagazino, Αθήνα.

Άγνωστος Συντάκτης, 24-1-2004, Τουριστικές επενδύσεις 760 εκατ. ευρώ μέσω του αναπτυξιακού νόμου, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Αγροτουρισμός, 2004-2005, περιοδική έκδοση της εφ. Το Βήμα, τεύχη 1 έως 14, Αθήνα.

Αγροτουριστική Α.Ε., 2006-2008, Αγροτουρισμός, τεύχη 12 έως 28, Αθήνα.

Αποστολόπουλος Κ., Γιάγκου Δ., 1995, Εισαγωγή στην Αγροτική Οικιακή Οικονομία, Χαροκόπειο Πανεπιστήνιο, Αθήνα.

Αποστολόπουλος Κ., Γιάγκου Δ., 1997, Μαθήματα Αγροτουρισμού, Χαροκόπειο Πανεπιστήνιο, Αθήνα.

Αποστολόπουλος Κ., Θεοδωροπούλου Ε., Τσακατούρα Α., 2000, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Ασκέλη Σ., 2005, Επιχειρήστε...Αγροτουριστικά, Κέρκυρα, Αθήνα.

Βαρβαρέσος Σ., 2000, Τουρισμός. Έννοια-μεγέθη-δομές, Προπομπός, Αθήνα.

Βαρβιτσιώτης Μ., 22-2-2004, Πως θα επαναφέρουμε σε θετική τροχιά τουρισμό και ναυτιλία, Η Καθημερινή, Αθήνα.

Βαφειάδης-Κοντογιώργος-Παπακωνσταντινίδης, 1992, Αγροτουρισμός και ισόρροπη ανάπτυξη, ΑΤΕ, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1999, Κίνητρα για νέους αγρότες, Αθήνα.

Γεωτρόπιο, εβδομαδιαίο περιοδικό της εφ. Ελευθεροτυπία, τεύχη 240-450.

Γκούρλιας Ν., 2007, Δημόσιες Σχέσεις για την προβολή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Γκούρλιας Ν., 2007, Διαφήμιση για την προβολή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Γκούρλιας Ν., 2007, Τουριστικό management για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Γκούρλιας Ν., 2007, Τουριστικό marketing για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Δροσοπούλου Σ., 1989, Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, Interbooks, Αθήνα.

Έξαρχος Γ., Καραγιάννης Στ., 2004, Αγροτουρισμός ως μοχλός για την ανάπτυξη της υπαίθρου, Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης, Θεσσαλονίκη.

Έξαρχος Γ., 1992, Δρόμοι ανάπτυξης-Εισαγωγή στο θέμα, Θεωρίες, Πολιτικές, Στρατηγικές, Προγράμματα, Γαβριηλίδης, Αθήνα.

Έξαρχος Γ., 2003, Οργάνωση και ανάπτυξη της υπαίθρου, περιοδικό Έρευνα, τεύχος 40.

Ε.Ο.Τ., 1994, Πολιτική στον αγροτουρισμό.

Ε.Ο.Τ./Μανώλογλου Ε., 1993, Εγχειρίδιο Αγροτουρισμού Μέρος Α'.

Ε.Ο.Τ. Ιωαννίνων, 2006, Στοιχεία για τον αγροτουρισμό του Νομού Ιωαννίνων.

Ευθυμιάτου-Πουλάκου Α., 2001, Εισαγωγή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Interbooks, Αθήνα.

Ζήγος Χρ., 2,3,4-2008, Χρήσιμες Συμβουλές για τον Αγροτουρισμό, περιοδικό Ελληνικά Καταλύματα, τεύχος 3, Αθήνα.

Ζιωγάνας Χρ., Γεωργική οικονομική ανάπτυξη, Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

Ζιώτης Χρ., 14-9-2003, Η γραφειοκρατία πνίγει τις επιδοτήσεις, εφ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα.

Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., 1999, Εισαγωγή στον τουρισμό, Interbooks, Αθήνα.

Ηγουμενάκης Ν., 2000, Τουρισμός και ανάπτυξη, Interbooks, Αθήνα.

Ιακωβίδου Ο., 1992, Ο ρόλος των γυναικείων συνεταιρισμών στην προώθηση του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, περιοδικό Συνεταιριστική πορεία, τεύχος 27, Αθήνα.

Καδδά Δ., 12-10-2003, Ανάπτυξη δύο ταχυτήτων στις περιφέρειες, εφ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα.

Καϊτανίδη Μ., 31-7-2004, Διακοπές σε ..... βουνά και λαγκάδια, εφ. Τα Νέα, Αθήνα.

Καμενίδης Χρ., 2001, Συνεταιρισμός, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Καραγιάννης Στ., 1999, Ύπαιθρος χώρα, Πλέθρον, Αθήνα.

Κιτσοπανίδης Γ., Καμενίδης Χρ., 2000, Αγροτική Οικονομική, Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2003, Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κριτική, Αθήνα.

Κομίλης Π., Βαγιωνής Ν., 1999, Τουριστικός σχεδιασμός-Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, Προπομπός, Αθήνα.

Κομίλης Π., 2001, Οικοτουρισμός, Προπομπός, Αθήνα.

Κοτόφωλος Γ., 4-7-2004, Λύση για την Ελλάδα ο υψηλός τουρισμός, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουζέλης Α. Κ., Παυλόπουλος Π. Γ., 1998, Περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδας και τουρισμός, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 3-1-2004, Πράσινο φως σε έξι επενδυτικά σχέδια αγροτουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 30-1-2004, Δίνοντας ξανά πνοή στην πιο ισχυρή βιομηχανία-Με άξονα τον πολιτιστικό τουρισμό, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 28-10-2003, Επενδύσεις αγροτουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 8-11-2003, Θα αξιοποιηθούν και τουριστικά τα μοναστήρια , εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 6-6-2004, Θεμέλια στην τουριστική ανάπτυξη ο πολιτισμός και το περιβάλλον, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 8-8-2004, Κέντρα εξυπηρέτησης για τουριστικές επενδύσεις, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 29-11-2003, Προβολή του ελληνικού τουριστικού προϊόντος μέσω του πολιτισμού, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 29-8-2004, Στρατηγική αιφόρου τουριστικής ανάπτυξης, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 25-10-2003, Τζατζίκι, ήλιος και θάλασσα τέλος....., εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κουσούνης Στ., 28-10-2003, Τουριστική ανάπτυξη με έξι άξονες την επόμενη εξαετία, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Κτενάς Σπ., 24-4-2004, Η νέα τουριστική στρατηγική ξεκινά από την περιφέρεια, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Κτενάς Σπ., 16-11-2003, Οι νέες δεξαμενές του τουρισμού μας, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Λαλούμης Δ., Ρούπας Β., 1996, Διοίκηση προσωπικού τουριστικών επιχειρήσεων, Interbooks, Αθήνα.

Λιβανός Δ., 14-5-1995, Ο ειδικός τουρισμός θα φέρει τουρίστες, εφ. Επενδυτής, Αθήνα.

Λογοθέτης Μιλτ., 1988, Αγροτικός τουρισμός-μια εναλλακτική λύση, έκδ. του συγγραφέα, Αθήνα.

Μαμιδάκη Ε., 26-6-2004, Ο ήλιος και η θάλασσα δεν είναι πια αρκετά για την τουριστική μας προβολή, εφ. Ημερησία, Αθήνα.

Μάνεσης Ν., 2007, Έννοια και μορφές πολιτιστικού τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Μεταξάτος Π., 2,3,4-2008, Αγροτουρισμός: Ένα σύγχρονο μοντέλο ήπιας τουριστικής ανάπτυξης, περιοδικό Ελληνικά Καταλύματα, τεύχος 3, Αθήνα.

Μοίρα Πολ., 2007, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης, Αθήνα.

Νικολόπουλος Γρ., 26-6-2004, Ο τουρισμός απαιτεί αλλαγή νοοτροπίας, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Ντελέζος Κ., 11-10-2003, Τουρισμός, το νέο στοίχημα για την ανάπτυξη, εφ. Τα Νέα, Αθήνα.

Ντιγριντάκης Γ., 13-4-2008, Από τον ήλιο και τη θάλασσα στα ...βουνά και τα λαγκάδια, εφ. Ο κόσμος του Επενδυτή, Αθήνα.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή Ελλάδος, 12-10-1999, Η περιφερειακή διάσταση των θεσμών κοινωνικού διαλόγου, Αθήνα.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή Ελλάδος, 12-10-1999, Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού Χώρου, Αθήνα.

Παπαγεωργίου-Σπάθης, 2000, Αγροτική Πολιτική, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Παπακωνσταντινίδης Λ., 1993, Αγροτουρισμός... Σταθμός στο δρόμο για την τοπική ανάπτυξη, έκδοση του συγγραφέα, Αθήνα.

Παπακωνσταντινίδης Λ., 1989, Μελέτη Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της Ευρύτερης Ορεινής περιοχής της Υπάτης με άξονα τον Αγροτουρισμό, Α.Τ.Ε., Αθήνα.

Παπασταύρου Μπ., 14-9-2003, Αγροτουρισμός: Εθνική και ...κρατική υπόθεση, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Παπασταύρου Μπ., Απρίλιος 2007, Στρατηγική ανάπτυξη της άλλης Ελλάδας, περιοδικό Tourism & Property, vol.2, Αθήνα.

Παπασταύρου Μπ., Μάιος 2007, Ο Αγροτουρισμός ως φαινόμενο: πόσο παρεκκλίνουμε από τον κλασικό ορισμό του όρου;, περιοδικό Επιστημονικό Μαρκετινγκ, τεύχος 38, Αθήνα.

Παυλόπουλος Π. Γ., Κουζέλης Α. Κ., 1998, Περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδας και τουρισμός, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

Παυλόπουλος Π. Γ., 1999, Θέματα οικονομικής και τουριστικής πολιτικής-Ποιότητα ελληνικού τουριστικού προϊόντος, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

Περιφέρεια Ηπείρου, 2006, Μελέτη τουριστικού κλάδου του Νομού Ιωαννίνων.

Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα : Οι προοπτικές ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της Ευρώπης, 2001, Πρέβεζα.

Ρεπανέλη Μ., Μάρτιος 2007, Εναλλακτικός Τουρισμός-ΟΓΕΕΚΑ «Δήμητρα» Προγράμματα για τον αγροτουρισμό, περιοδικό Τουριστική Αγορά, τεύχος 200, Αθήνα.

Ρούπας Β., Λαλούμης Δ., 1998, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σταμούλης, Αθήνα.

Ρούπας Β., 1997, Τουριστική γεωγραφία της Ελλάδας, Παπαζήση, Αθήνα.

Σπίτι στο λιβάδι, 2007-2008, ένθετη έκδοση της εφ. Agrenda, τεύχη 90-154, Αθήνα.

Σταμπόγλης Δ., 14-3-2004, Αγώνας δρόμου για τις αγροτικές επιδοτήσεις, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Σταμπόγλης Δ., 2-11-2003, Ενισχύεται και ο αγροτουρισμός-Πρόγραμμα επισκέψεων 200.000 μαθητών σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Σταμπόγλης Δ., 19-6-2004, Πρόσφορο το έδαφος για τη βιολογική γεωργία, εφ. Το Βήμα, Αθήνα.

Σφακιανάκης Μ., 2000, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Έλλην, Αθήνα.

Τηνιακός Λ., Χαράμη Ο., 19-10-2008, Γιορτές Τσίπουρου, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Τσαντούλας Α., 5-1-2008, Γιάννενα η γη των μύθων και των θρύλων, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Τσαντούλας Α., 16-12-2007, Κόνιτσα στον Σαλπικτή Μάχη, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Τσαντούλας Α., 18-10-2007, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων το αρχοντικό κεφαλοχώρι, εφ. Έθνος της Κυριακής, Αθήνα.

Τσάρτας Π., 2000, Τουριστική Ανάπτυξη-Πολυεπισημονικές προσεγγίσεις, Εξάντας, Αθήνα.

Τσίπουρας Αν., 1998, Η εποχικότητα του τουρισμού στην Ελλάδα και οι ανταγωνίστριες χώρες, ΙΤΕΠ, Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αγροβιοτεχνίες, Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αγροτική παράδοση και λαϊκή τέχνη, Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αγροτουρισμός και ανάπτυξη, Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αγροτουριστικές επιχειρήσεις, Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, 2003, Έγγραφο προγραμματισμού αγροτικής ανάπτυξης-Αναζωογόνηση του φυσικού και ανθρώπινου περιβάλλοντος, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, Η κοινοτική πρωτοβουλία Leader στην Ελλάδα, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, 2002, Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader + 2000-2006, Αθήνα.

Υπουργείο Γεωργίας, 1999, Σχέδιο επιχειρησιακού προγράμματος-Αγροτική ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της υπαίθρου 2000-2006, Αθήνα.

Υφαντής Π.Δ., 29-8-2004, Ισχυρό χαρτί η πολιτιστική μας κληρονομιά, εφ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα.

Υφυπουργείο Αθλητισμού, 2006, Διαδρομές περιπέτειας στην Ελλάδα, Αθήνα.

Χρυσοχοϊδης Μ., 25-7-2004, Ελληνικός Τουρισμός: Πέρα από τον ήλιο και τη θάλασσα, εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα.

Ξενόγλωσση (Βιβλία και Άρθρα)

Alexander N., Mc Kenna Angela, 10-5-1998, Rural tourism in the heart of England, International Journal of Contemporary Hospitality Management.

Altof W., 1996, Incomin Tourismus, Munchen, Wien.

Anthopoulou Th., 1998, Agrotourism and the Rural Environment. Potentialities and limits in the Mediterranean less-favoured areas.

Bosselman F.P., C.A. Peterson, Mc. C. Carthy, 1999, managing Tourism Growth: Issues and Applications, Island Press.

Brcsic Kristina, 2006, The impact of agrotourism on agricultural production, Poland.

Clark J., 1999, Marketing structures for farm tourism: beyond the individual provider of rural tourism, Journal of Sustainable Tourism, Volume 7, No 1.

Connors T., 1997, Agrotourism in Australia: a potential success story.

Doswell Roger, 2003, Τουρισμός: ο ρόλος του αποτελεσματικού Μάνατζμεντ (μετ. Ελεάννα Αντώνογλου), Κριτική, Αθήνα.

Coulmin P., 1986, La decentralization: la dynamique du developement local, Syro et ADELS Publication, Paris.

Exarchos Georgios, 2004, Regional reformation of the Rural Sector of the Greek Economy.

Getz D., 1997, Event Management and Event Tourism, Cognizant Communication Corp, New York.

Godfrey K. B., 1993, *Tourism and sustainable development: Towards a sustainable framework*, Oxford Books University, Oxford.

Hellenic Sun, 2006, *Greece the ideal destination for alternative tourism 2006-2007*, Hellenic Sun Editions, Athens.

Iakovidou O., Turner C., 1997, *The female gender in Greek agrotourism*.

Janesen-Verbeke M., 1990, *The Potentials of Rural Tourism and Agrotourism*, *Problemy Turystyki* 13.

Journal of Ecotourism, 2003, Volume 2, No 2.

Journal of Sustainable Tourism, 2003, Volume 11, No 6.

Laiou, Antoniou G., 1995, *Agrotourism in Greece*, Official Document Global of Women and the environment.

Lim C., 1997, *Review of International Tourism Demand Models*, *Annals of Tourism Research*.

Middletoy Victor T.C., 1998, *Marketing in Travel and Tourism*.

Morrison Alastair, 1999, *Τουριστικό και Ταξιδιωτικό Μάρκετινγκ*, Έλλην, Αθήνα.

Mowforth M., Mont A., 1998, *Tourism and Sustainability*, Rutledge, London.

Papanikos G.T., Sakellariou C., 1997, *An Econometric Application of the Almost Ideal Demand System Model to Japan's Tourist Demand for ASEAN Destinations*, *Journal of applied Recreation Research*.

Pompl W., Lieb G., 1997, Qualitätsmanagement im Tourismus, Munchen, Wien.

Poon A., 1993, Tourism, Technology and Competitive Strategies, Wallingford; CAB International.

Richards G., 1997, Cultural Tourism in Europe, CAB International, UK.

Smith L.V., Eadington R.W., 1994, Tourism Alternatives, Chichester.

Tyler M., 1996, Living in the Environmental, Wadsworth Publishing, New York.

Valls J.F., Porta F., 1997, Sustainable Tourism and Economy; Territory and Heritage, Revue de Tourisme.

Whelan T.D., 1991, Nature Tourism. Managing for the environment, Washington.

Wood K., House S., 1991, The Good Tourist: A worldwide Guide for the Green Traveller, Mandarin, London.

World Tourism Organization, 2002, Tourism 2020 Vision, Global forecasts and profiles of Market segments Volume 7.

Ιστοσελίδες

<http://norway.org> → Αγροτουριστικά Νορβηγίας

<http://www.turismo.cantabria.org> → Αγροτουριστικά Ισπανίας

<http://www.about-ioannina.gr> → Πλήρης τουριστικός οδηγός για τα Ιωάννινα

<http://www.agrisport.com> → Portal of Worldwide Guest Farms & Ranches

<http://www.agritour.com> → Αγροτουριστικά Αγγλίας

<http://www.agronews.gr> → Εταιρία Agronews

<http://www.agrotour.gr> → Αγροτουριστική Α.Ε.

<http://www.agrotravel.gr> → Επίσημη Ελληνική Πύλη για τον Τουρισμό Υπαίθρου

<http://www.anthropos.gr> → Ελληνικό Κέντρο Προώθησης Εθελοντισμού

<http://www.ecocrete.gr> → Οικολογικές & Περιβαλλοντικές Ομάδες Κρήτης

<http://www.ecogreens.gr> → Οικολόγοι Πράσινοι

<http://www.elysianholidays.co.uk> → Αγροτουριστικά διάφορων Ευρωπαϊκών Χωρών

<http://www.ena.idx.gr> → Ένωση Νέων Αγροτών

<http://www.encomix.es> → Αγροτουριστικά Ισπανίας

<http://www.epirusa.gr> → Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε.

<http://www.fao.org> → Οργανισμός Τροφίμων Γεωργίας (FAO), ΟΗΕ

<http://www.gnto.gr> → Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού Ε.Ο.Τ.

<http://www.greenpage.gr> → Ιστοσελίδα περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος

<http://www.guestinn.com> → Δίκτυο Αγροτουριστικών Καταλυμάτων Guest inn

<http://www.gosweden.org/logd-ings.html> → Αγροτουριστικά Σουηδίας

<http://www.green-travel.com> → Αγροτουριστικά Διεθνή

<http://www.in.gr> → Ιστοσελίδα ενημέρωσης in.gr

<http://www.italyfarmholidays.com> → Αγροτουριστικά Ιταλίας

<http://www.kypros.org> → Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού

<http://www.mek.fi/promis> → Αγροτουριστικά Φινλανδίας

<http://www.minagric.gr> → Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

<http://www.nomioan.gr> → Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων

<http://www.pz.nl/eceat> → European Centre of Eco-Agrotourism

<http://www.roe.gr> → Περιφέρεια Ηπείρου

<http://www.rural-europe.aeidl.be> → Πρωτοβουλία Leader

<http://www.ruralinvest.gr> → Αγροτουριστικό Επιχειρείν

<http://www.traveldailynews.gr> → Ημερήσια Ηλεκτρονική Τουριστική Εφημερίδα

<http://www.trekking.gr> → Trekking Hellas

<http://www.turismerural.com> → Αγροτουριστικά Ισπανίας

<http://www.world-tourism.org> → World Tourism Organisation

<http://www.wttc.org> → World Travel and Tourism Council

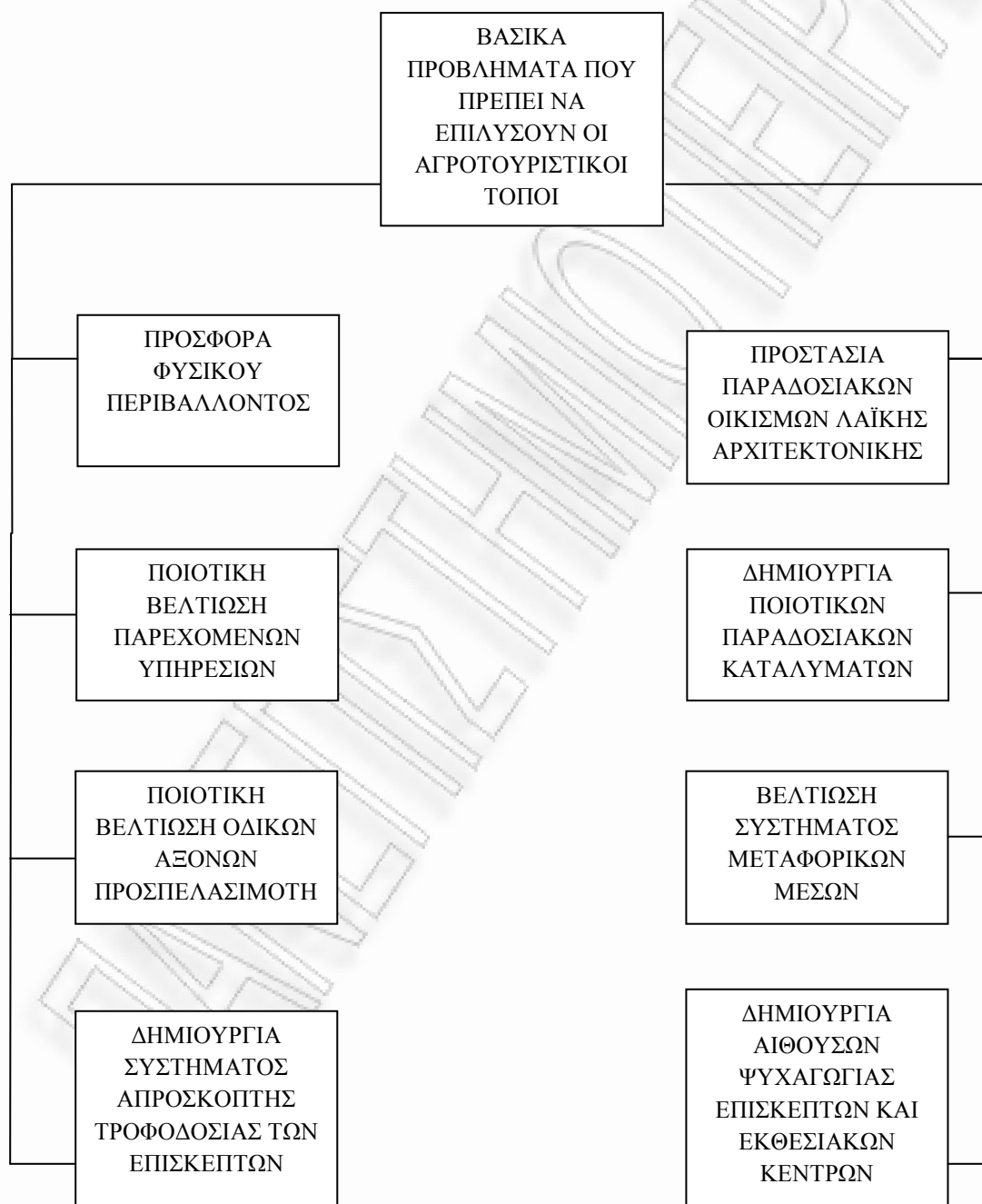

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΔΑΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

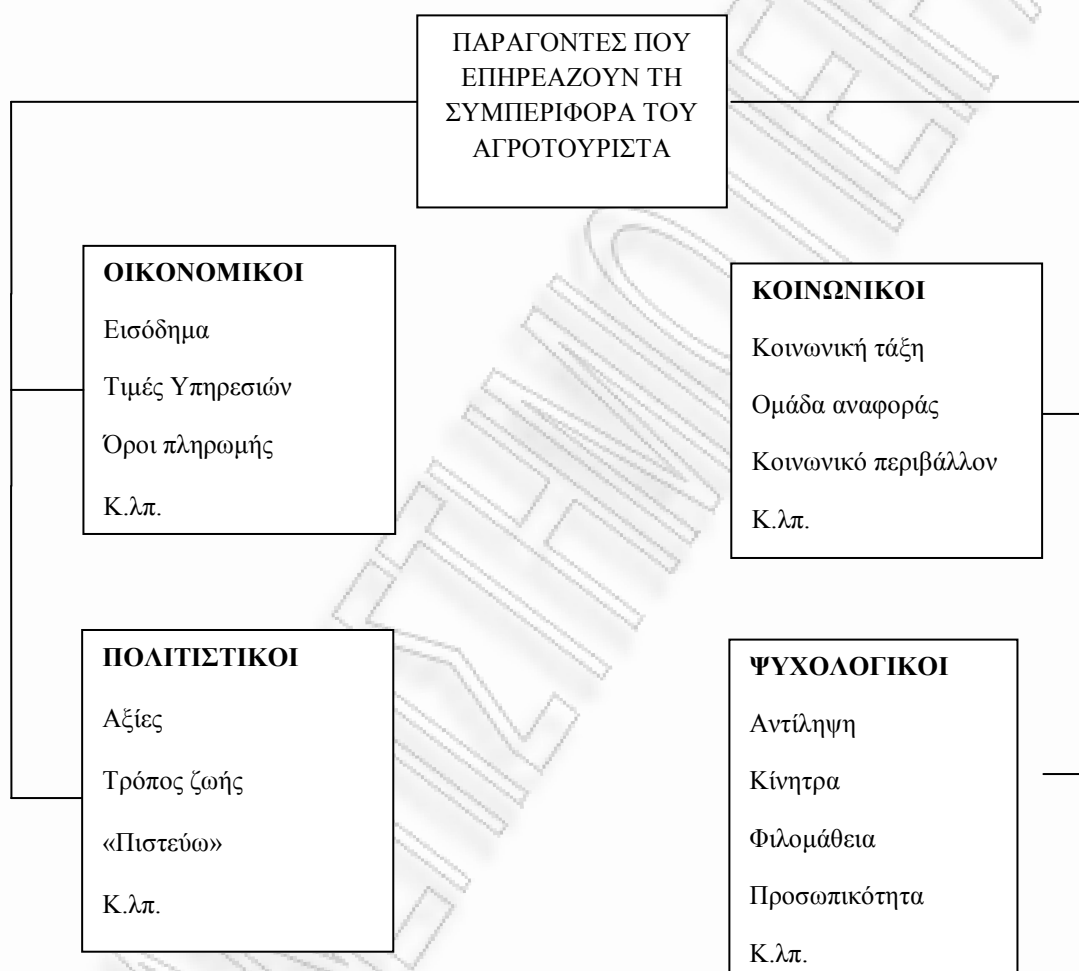
Διάγραμμα 1

Προβλήματα αγροτουριστικών τόπων

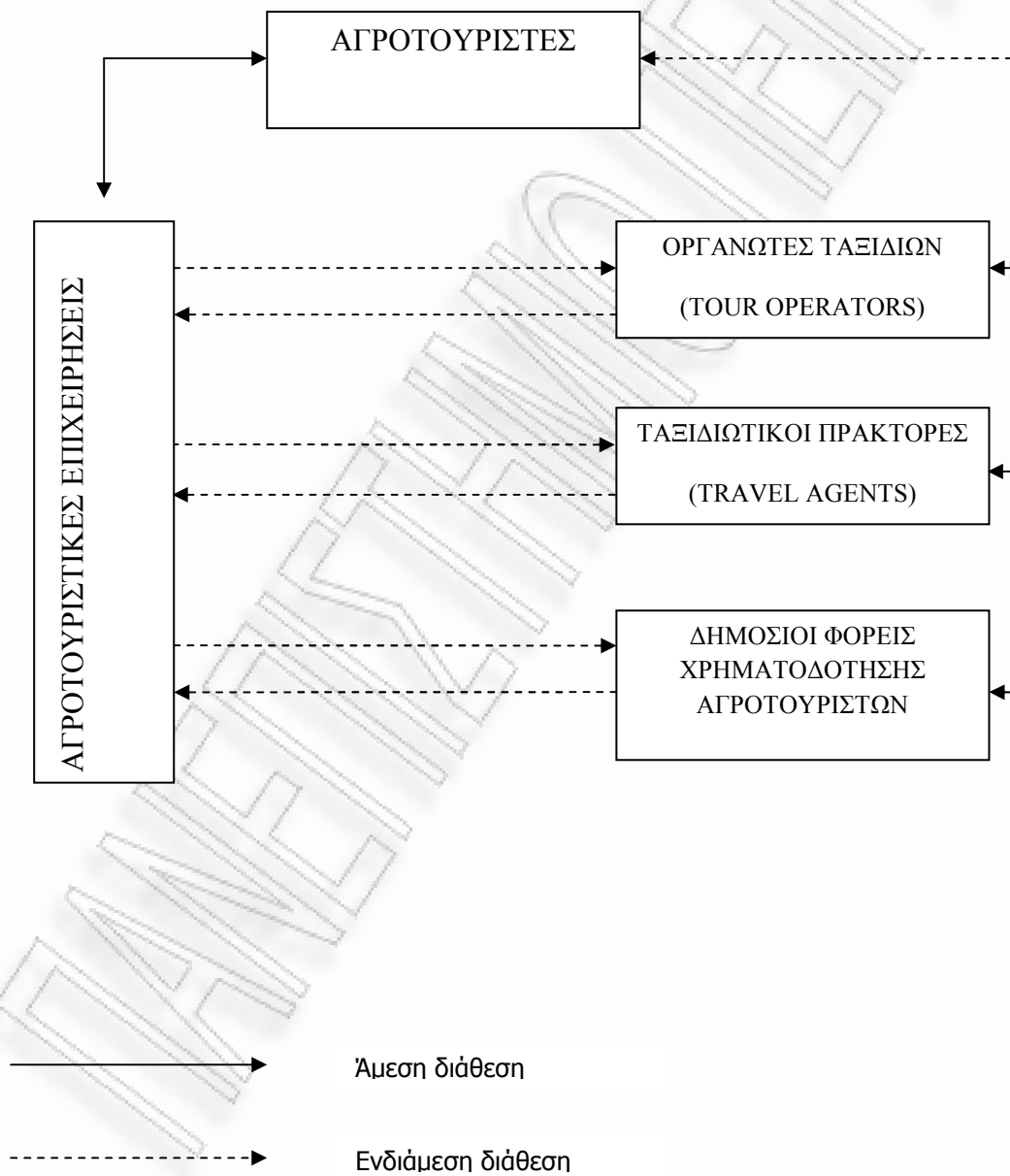
Διάγραμμα 2

Παράγοντες που επηρεάζουν τους αγροτουρίστες

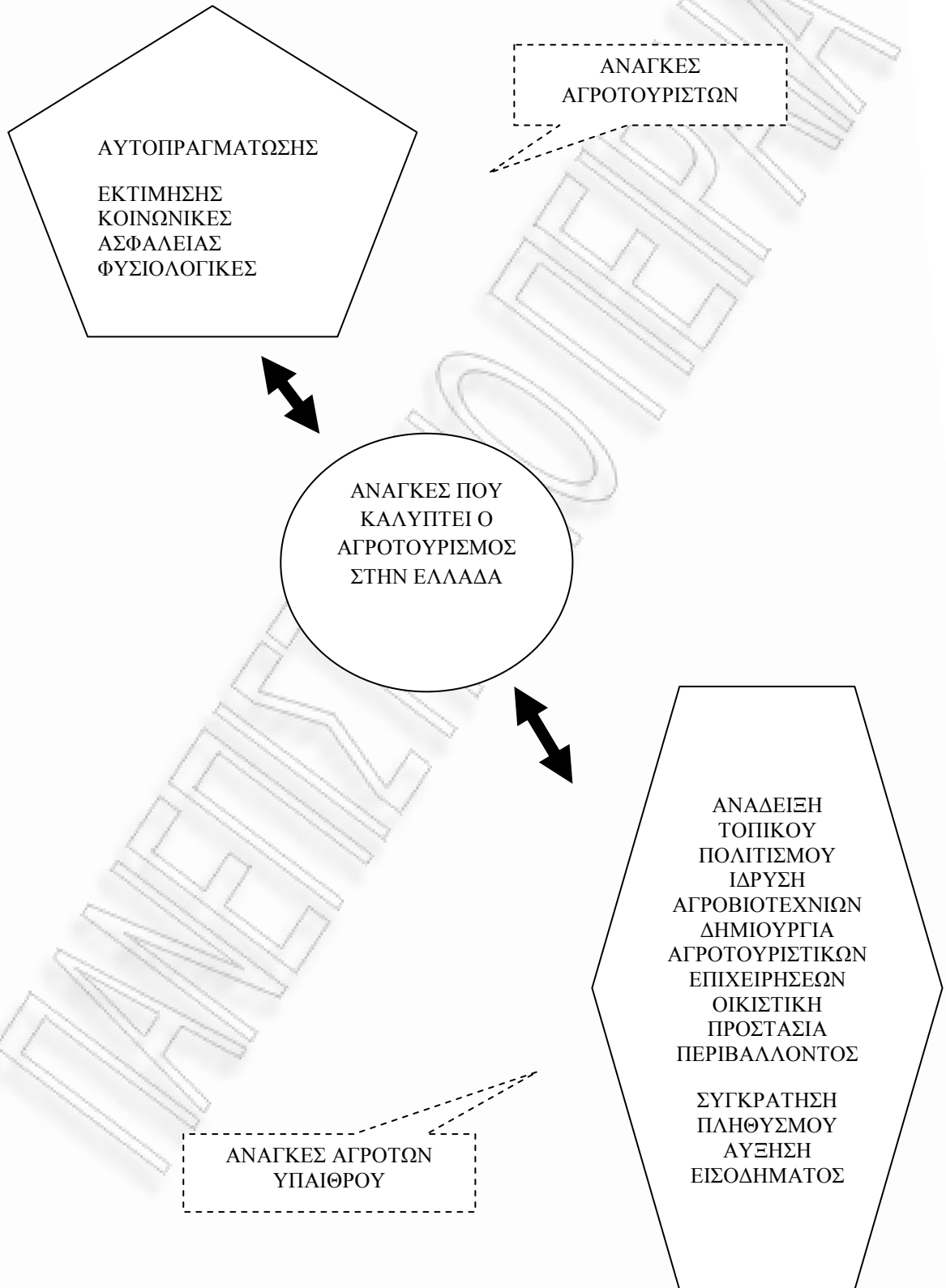
Διάγραμμα 3

Διακίνηση αγροτουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών

Διάγραμμα 4

Ανάγκες που καλύπτει ο αγροτουρισμός

Πίνακας 1: Τι είναι και τι δεν είναι αγροτουρισμός για την ύπαιθρο

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
για την ύπαιθρο	
Αγροτουρισμός είναι:	Αγροτουρισμός δεν είναι:
Ένας τρόπος ανάπτυξης της υπαίθρου μέσω μιας ήπιας μορφής τουρισμού.	Η μαζική και επεμβατική ανάπτυξη με πάσης φύσεως ξενοδοχεία, εστιατόρια και επιχειρήσεις που αλλοιώνουν το χαρακτήρα της υπαίθρου.
Μια επιτυχημένη ευρωπαϊκή πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου, που εφαρμόζεται επιτυχώς εδώ και 40 χρόνια, για να λύσει σημαντικά προβλήματα όπως η ερήμωση της υπαίθρου, η αστυφιλία και η μείωση της αγροτικής παραγωγής.	Απλώς μια ωραία ιδέα ή μια ευχή.
Μια ευκαιρία να αντιμετωπίσει η Ελλάδα, όπως το έχει κάνει η Ευρώπη, τα προβλήματα της ελληνικής υπαίθρου ουσιαστικά και μακροπρόθεσμα.	Μια ευκαιριακή και γρήγορη λύση.
Οι πρωταγωνιστές να είναι αγρότες και οι κάτοικοι της υπαίθρου στην παροχή αυτής της ήπιας μορφής τουρισμού, προκειμένου τα εισοδήματα να επιστρέφουν στην τοπική κοινωνία.	Η εκμετάλλευση του πλούτου μιας περιοχής από μεγαλοεπιχειρηματίες ή tour operators που δεν ανήκουν στην τοπική κοινότητα.
Η διατήρηση των εθίμων, της λαογραφίας, της χειροτεχνίας, των παραδοσιακών τεχνών και εργασιών και των ασχολιών που τείνουν να εκλείψουν. Η παραγωγή, προώθηση, και πώληση των παραδοσιακών, τοπικών, αγροτικών και λοιπών προϊόντων	Μια μορφή ανάπτυξης που παραβλέπει την πολιτιστική κληρονομιά.
Η ανάδειξη της διαφορετικότητας και της μοναδικότητας του κάθε τόπου.	Η ισοπέδωση και η ομοιγένεια όλων των περιοχών.

Πηγή: Αγροτουρισμός, Ένθετο Βήμα της Κυριακής, Τεύχος 3, Απρίλιος 2004.

Πίνακας 2: Τι είναι και τι δεν είναι αγροτουρισμός για την αγροτική οικογένεια

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
για την αγροτική οικογένεια	
Αγροτουρισμός είναι:	Αγροτουρισμός δεν είναι:
Ένας ουσιαστικός τρόπος να συμπληρώνει όλο το χρόνο η οικογένεια της υπαίθρου το ήδη χαμηλό εισόδημά της.	Μια ευκαιριακή ή πεοχική τόνωση του αγροτικού εισοδήματος, όπου ο αγρότης μετατρέπεται σε ξενοδόχο και εγκαταλείπει τη γη και τις παραδοσιακές ασχολίες.
Ένας τρόπος να βρουν απασχόληση οι νέοι, οι αγρότισσες, οι κάτοικοι των οικονομικά ασθενέστερων ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.	Η εγκατάλειψη της υπαίθρου προς αναζήτηση δουλειάς στα αστικά κέντρα.
Η δημιουργία ενός φιλικού και ζεστού περιβάλλοντος για την υποδοχή του επισκέπτη.	Η απρόσωπη παροχή υπηρεσιών.
Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο ο επισκέπτης θα γνωρίσει τον τόπο, θα τον νοιώσει οικείο και θα θέλει να έρθει ξανά.	Η φιλοξενία βάσει του επιλόλαιου σκεπτικού "που θα τον ξαναδούμε τον τουρίστα";

Πηγή: Αγροτουρισμός, Ένθετο Βήμα της Κυριακής, Τεύχος 3, Απρίλιος 2004.

Πίνακας 3: Τι είναι και τι δεν είναι αγροτουρισμός για τον ταξιδιώτη

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
για τον ταξιδιώτη	
Αγροτουρισμός είναι:	Αγροτουρισμός δεν είναι:
<p>Η φιλοξενία σε ένα περιβάλλον λιτό, με τοπικό χαρακτήρα, με όλες τις απαραίτητες ανέσεις αλλά χωρίς πολυτελείς εξάρσεις.</p>	<p>Η ασκητική και μίζερη φιλοξενία σε αυτό που πολλοί αποκαλούν ενοικιαζόμενα δωμάτια, χωρίς άνεση, καθαριότητα και σπιτική ζεστασιά, αλλά ούτε και η κοσμοπολίτικη πολυτέλεια "5 αστέρων".</p>
<p>Η επαφή του επισκέπτη με την αγροτική ζωή, τις καλλιέργειες, τις αγροτικές εργασίες, τη φύση, τη γλωρίδα και την πανίδα.</p>	<p>Η αντιμετώπιση της φύσης και της αγροτικής ζωής σαν ένα αδιάφορο σκηνικό.</p>
<p>Η επαφή του επισκέπτη με τα ήθη και τα έθιμα μιας περιοχής τα οποία αναβιώνουν με αυθεντικό τρόπο.</p>	<p>Η αναπαράσταση των εθίμων μιας περιοχής μόνο και μόνο για τουριστική κατανάλωση.</p>
<p>Η συμμετοχή του ταξιδιώτη σε ένα σύνολο δραστηριοτήτων: αγροτικές δραστηριότητες, οικοτουρισμός, αθλήματα περιπέτειας, πολιτιστικές περιηγήσεις, μαθήματα, γαστρονομία, επίσκεψη σε οινοποιεία.</p>	<p>Οι παθητικές διακοπές!</p>
<p>Η απόλαυση τοπικών φαγητών βασισμένων σε παραδοσιακές συνταγές παρασκευασμένων με τοπικά και βιολογικά προϊόντα. Η γνωριμία του επισκέπτη με την τοπική κοινότητα.</p>	<p>Η παροχή απλώς ένα καλού γεύματος. Η απουσία του ντόπιου, του κατοίκου της υπαίθρου, της νοικοκυράς και η έλλειψη επικοινωνίας και επαφής μαζί τους.</p>

Πηγή: Αγροτουρισμός, Ένθετο Βήμα της Κυριακής, Τεύχος 1, Δεκέμβριος 2003.

Πίνακας 4: Εκπαίδευση στον Αγροτουρισμό

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟ					
Φορέας	Είδος Προγράμματος	Στόχος Προγραμμάτων	Ενδιαφερόμενοι ή Δικαιούχοι	Κόστος Προγράμματος	Τόπος
Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια του ΥΠΕΠΘ. Τομείς Γεωπονίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος	Εξειδικευμένη μεταγυμνασιακή εκπαίδευση αγροτικού χαρακτήρα σε δύο κύκλους: 1ος διάρκειας 2 σχολικών ετών, 2ος διάρκειας 1 σχολικού έτους	Ο απόφοιτος μπορεί να παρέχει κάθε μορφής υπηρεσία Αγροτουρισμού και να παρασκευάζει αγροτικά προϊόντα σε επίπεδο οικοτεχνίας ή βιοτεχνίας. Επίσης, μπορεί να εφαρμόζει παραδοσιακές μεθόδους καλλιέργειας φυτών.	Απόφοιτοι γυμνασίου και άνω.	Χωρίς δίδακτρα	Στα 104 κατατικά ΤΕΕ της χώρας.
Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης υπό τον ΟΕΕΚ, που είναι ο επίσημος φορέας κατάρτισης του ΥΠΕΠΘ στην Ελλάδα.	Επαγγελματική κατάρτιση, αρχική ή και συμπληρωματική, διάρκειας έως και 4 εξάμηνα.	Οι καταρτιζόμενοι αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να εργαστούν ως "Εξειδικευμένα στελέχη και νέοι επιχειρηματίες στις Σύγχρονες Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού".	<ul style="list-style-type: none"> •Απόφοιτοι γυμνασίου (με την προϋπόθεση ότι έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους) •Απόφοιτοι λυκείων 	190 ευρώ για κάθε εξάμηνο κατάρτισης. Υπάρχει η δυνατότητα χορήγησης υποτροφίας	Σε ΙΕΚ σε πολλές περιοχές της Ελλάδας
Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης & Απασχόλησης "Δήμητρα", εποπτευόμενος από το ΥΠΑΑΤ.	Σύγχρονη εκπαίδευση & κατάρτιση αγροτών με παραγωγική κατεύθυνση τον Αγροτουρισμό. Τα προγράμματα αυτά θα ποικίλλουν ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο και την επαγγελματική εμπειρία των ενδιαφερομένων.	Χορήγηση του Πράσινου Πιστοποιητικού. Πιστοποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων στην κατεύθυνση του Αγροτουρισμού.	<ul style="list-style-type: none"> •Όλοι οι απασχολούμενοι στον αγροτικό χώρο •Όλοι όσοι ενδιαφέρονται να εισέλθουν στον αγροτικό χώρο 	Ενταγμένα στο Ε.Π. Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση ΥΠ. Εργασίας με περίπου μηδενικό κόστος για τον καταρτιζόμενο.	Στα κέντρα "Δήμητρα" σε όλη την Ελλάδα.
Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης & Απασχόλησης "Δήμητρα", εποπτευόμενος από το ΥΠΑΑΤ.	Σύγχρονη εκπαίδευση & κατάρτιση σε υπόχρεους νέους αγρότες με παραγωγική κατεύθυνση τον Αγροτουρισμό, διάρκειας 150 ωρών έκαστο.	Οι καταρτιζόμενοι αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να οργανώσουν & να διαχειριστούν αγροτουριστικές μονάδες.	Υπόχρεοι νέοι αγρότες	Ενταγμένα στο Ε.Π. Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση ΥΠ. Εργασίας με περίπου μηδενικό κόστος για τον καταρτιζόμενο.	Στα κέντρα "Δήμητρα" σε όλη την Ελλάδα.
Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης & Απασχόλησης "Δήμητρα", εποπτευόμενος από το ΥΠΑΑΤ.	Βραχυρόνια εκπαιδευτικά προγράμματα σε εξειδικευμένη θεματολογία, σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς, διάρκειας έως 50 ωρών.	Οι καταρτιζόμενοι αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να οργανώσουν & να διαχειριστούν αγροτουριστικές μονάδες.	<ul style="list-style-type: none"> •Μέλη γυναικείων συνεταιρισμών •Όσοι επιθυμούν να ασχοληθούν με τον Αγροτουρισμό και την τοπική ανάπτυξη 	Ενταγμένα στο Ε.Π. Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση ΥΠ. Εργασίας με περίπου μηδενικό κόστος για τον καταρτιζόμενο.	Στα κέντρα "Δήμητρα" σε όλη την Ελλάδα.

Πηγή: Αγροτουρισμός, Ένθετο Βήμα της Κυριακής, τεύχος 3, Απρίλιος 2004